

1. melléklet a 27/2015. (VI. 17.) OGY határozathoz

4. NEMZETI KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM

2015–2020

Szakpolitikai stratégia

FÖLDMŰVELÉSÜGYI MINISZTERIUM

2015.

Tartalomjegyzék

Vezetői összefoglaló.....	4
1. Bevezetés	5
2. Helyzetértékelés.....	7
2.1. A környezet állapotát befolyásoló főbb hajtóerők és terhelések.....	7
2.2. A környezetállapot változása és hatásai	20
2.3. Nemzetközi és hazai trendek.....	25
2.4. SWOT értékelés	28
3. Környezeti jövőkép.....	30
4. Célkitűzések.....	32
5. Stratégiai területek.....	34
5.1. Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása.....	34
5.1.1. Levegőminőség javítása.....	34
5.1.2. A zajterhelés csökkentése	35
5.1.3. Ivóvízminőség és egészség	35
5.1.4. Szennyvízelvezetés és –tisztítás, szennyvíziszap kezelés, hasznosítás	36
5.1.5. Környezet és egészség.....	37
5.1.6. Zöldfelületek védelme.....	39
5.1.7. Kémiai biztonság.....	39
5.1.8. Nukleáris biztonság, sugáregészségügy.....	40
5.2. Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata	41
5.2.1. A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem	41
5.2.2. Talajok védelme és fenntartható használata	45
5.2.3. Vizeink védelme és fenntartható használata	45
5.2.4. Környezeti kármegelőzés és kárelhárítás	48
5.2.5. Környezeti kármentesítés.....	49
5.3. Az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése	49
5.3.1. Erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása.....	49
5.3.2. A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése	50
5.3.3. Energiatakarékosság és -hatékonyság javítása.....	51
5.3.4. Hulladékgazdálkodás.....	51
5.3.5. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, felkészülés az éghajlatváltozás hatásaira	53
5.3.6. Az agrárgazdaság környezeti aspektusai	54
5.3.7. Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai	54
5.3.8. Az ásványkincsekkel való gazdálkodás környezeti szempontjai	55
5.3.9. Közlekedés és környezet	55

5.3.10. Turizmus - ökoturizmus	56
6. A Program stratégiai eszközei	57
6.1. A környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítése	57
6.2. Társadalmi részvétel, környezeti információ.....	58
6.3. Területfejlesztés, területrendezés és környezetvédelem.....	59
6.4. Településfejlesztés, -rendezés és környezetvédelem.....	60
6.5. Stratégiaalkotás, tervezés	62
6.6. Közreműködés az Európai Unió környezetpolitikájának fejlesztésében és végrehajtásában	62
6.7. Nemzetközi együttműködés.....	63
6.8. Jogi szabályozás és jogalkalmazás	65
6.9. Fejlesztéspolitika, beruházások.....	65
6.10. Kutatás-fejlesztés, ökoinnováció, környezettechnológia	66
7. A Program finanszírozási eszközei.....	67
8. A Program végrehajtása, nyomon követése.....	70
Függelék	71
I. A stratégiai területek válaszingyvezkedései	71
II. A Program finanszírozási eszközei.....	93
III. A Program végrehajtása, nyomon követése.....	94
IV. A Program területi vonatkozásai, összhangban az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióval	95
V. Rövidítések jegyzéke	102
Melléklet: Nemzeti Természetvédelmi Alapterv (2015–2020)	

Vezetői összefoglaló

Magyarország környezetpolitikai céljainak és intézkedéseinek átfogó keretét 1997 óta a Nemzeti Környezetvédelmi Programok jelentik. A Program kidolgozásáról, céljáról, tartalmáról és megvalósításáról a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény rendelkezik. Tekintettel arra, hogy a 96/2009. (XII.9.) OGY határozattal elfogadott 3. Nemzeti Környezetvédelmi Program (továbbiakban: NKP-3) 2014-ben lejár, szükségessé vált a 4. Nemzeti Környezetvédelmi Program (továbbiakban: Program) kidolgozása.

A Program feladata, hogy az ország adottságait, a társadalom hosszú távú érdekeit és jövőbeni fejlődési céljait, valamint a globális felelősségből és a nemzetközi együttműködésből, EU-tagságból adódó kötelezettségeket figyelembe véve meghatározza az ország környezeti céljait és az elérésükhöz szükséges feladatokat és eszközöket. A Program összhangban van az Európai Unió 2020-ig tartó időszakra szóló 7. Környezetvédelmi Cselekvési Programjával és az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiával. A Program egyúttal a 2014–2020 közötti időszakban rendelkezésre álló európai uniós környezetügyi célú fejlesztési források felhasználásának szakmai megalapozását is szolgálja.

A Program a stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III.12.) Korm. rendelet előírásai szerint szakpolitikai stratégia. A jogszabályokban foglaltaknak megfelelően a Program részét képezi a IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv.

A Program kidolgozásában a Földművelésügyi Minisztérium illetékes szakmai egységei mellett részt vettek más érintett minisztériumok munkatársai is. A Program helyzetértékelése a környezet állapotát befolyásoló társadalmi és gazdasági tevékenységek elemzésére, az egyes környezeti elemek és rendszerek jelenlegi helyzetének bemutatására épül. A Program helyzetértékelése jelentős mértékben épít az NKP-3 végrehajtásáról szóló részletes beszámolóra. A helyzetértékelés főbb megállapításait a SWOT elemzés foglalja össze. Ezt követi a jövőkép és a stratégiai célok megfogalmazása.

A Program átfogó célkitűzése, hogy hozzájáruljon a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosításához. Stratégiai céljai:

- Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása.
- Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata.
- Az erőforrás-takarékosság és a -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése.

A Program stratégiai céljainak elérését az egyes stratégiai területeken meghatározott célok és intézkedések, illetve az átfogó intézkedési területeken megfogalmazott cselekvési irányok biztosítják.

A Program keretstratégia, amelynek végrehajtása az EU, nemzetközi támogatások, az éves költségvetés és az ország teherbíró képessége függvényében alakul. A Program megvalósítása elsősorban nem többlet-ráfördítési igényt jelent, hanem a tervezhető források koordinált, hatékony, a prioritásokhoz igazodó felhasználását célozza. Emellett az intézkedések számos esetben többletforrást generálnak (pl. energiatakarékosság és -hatékonyság az erőforrás felhasználás és kibocsátás csökkentése mellett folyamatos pénzügyi megtakarításokat is eredményez, melyek más fontos célokra is felhasználhatók), illetve hozzájárulnak a foglalkoztatás növeléséhez (pl. az agrár-környezetgazdálkodás, környezeti ipar, környezeti infrastruktúra fejlesztéséhez kapcsolódó intézkedések, beruházások jelentős munkahelyteremtő és megtartó hatással rendelkeznek).

A Program finanszírozásán belül meghatározó szerepe van az EU és egyéb nemzetközi támogatásnak, valamint a hazai költségvetési társfinanszírozásnak. A környezetvédelmi fejlesztések a 2014–2020 időszakban alapvetően a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program keretein belül jelennek meg, de természetesen a környezetpolitika integrációja lehetővé és egyben szükségessé teszi azt, hogy más operatív programok is hozzájáruljanak a hazai környezetpolitikai célok megvalósításához.

A Program megfelelő végrehajtása az egész társadalom részvételét igényli, melynek során a legszélesebb körű partnerség megvalósítása szükséges. Ebben a kormányzat aktív partnerei az önkormányzatok, a vállalkozások, a gazdálkodók, a tudományos, oktatási-nevelési, szakmai intézmények és civil szervezetek, valamint a lakosság. Az együttműködés fontos eleme az országos, megyei és települési szintű feladatok összehangolása is annak érdekében, hogy az adott feladatok megoldása azon a szinten valósuljon meg, ahol az a leghatékonyabban biztosítható és a megfelelő tudás és helyismeret rendelkezésre áll.

1. Bevezetés

Magyarország környezetpolitikai céljainak és intézkedéseinek átfogó keretét 1997 óta a Nemzeti Környezetvédelmi Programok (a továbbiakban: NKP) jelentik. A Program kidolgozásáról, céljáról, tartalmáról és megvalósításáról a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: környezetvédelmi törvény) rendelkezik. Tekintettel arra, hogy a 96/2009. (XII. 9.) OGY határozattal elfogadott 3. Nemzeti Környezetvédelmi Program (a továbbiakban: NKP-3) 2014-ben lejár, szükségessé vált a 4. Nemzeti Környezetvédelmi Program (a továbbiakban: Program) kidolgozása. A Program elkészítését több tényező is indokolja. Az Európai Tanács és az Európai Parlament elfogadta az Európai Unió új, a „Jólét bolygónk felélése nélkül” című, 2020-ig tartó időszakra szóló 7. Környezetvédelmi Cselekvési Programját (a továbbiakban: 7EAP), amely a tagországok számára számos feladatot fogalmaz meg, ezáltal jelentős igazodási pontot képvisel a hazai környezetpolitikai célkitűzések meghatározása során. További fontos szempont volt, hogy az NKP az EU-s fejlesztési források egyik szakmai alapjaként is szolgál, ami a 2014–2020 közötti pénzügyi tervezési időszak miatt szintén szükségessé tette a 2020-ig szóló környezeti célok meghatározását. A Program kidolgozása során fontos szempont volt a 2013 tavaszán az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiával való összhang, illetve a megújult stratégiai irányítási rendszernek való megfelelés biztosítása.

A Program feladata, hogy az ország adottságait, a társadalom hosszú távú érdekeit és jövőbeni fejlődési céljait, valamint a globális felelősségből és a nemzetközi együttműködésből, EU-tagságból adódó kötelezettségeket figyelembe véve meghatározza az ország környezeti céljait és az elérésükhöz szükséges feladatokat és eszközöket. A Program a stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III.12.) Korm. rendelet előírásai szerint szakpolitikai stratégia, az átfogó környezetügyi szakpolitikai területre vonatkozó jövőkép elérésének stratégiai tervdokumentuma. A környezetvédelmi törvényben foglaltak alapján a 2015–2020 közötti időszakra szóló Program az emberi egészség védelme, valamint a természeti erőforrások és értékek megőrzése és fenntartható használata érdekében a környezettel, annak védelmével, illetve a környezetet veszélyeztető tényezőkkel kapcsolatos átfogó környezetvédelmi terv. A jogszabályokban foglaltaknak megfelelően a Program részét képezi a IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv (melléklet).

A Program főbb kapcsolódási irányai, helye és szerepe a kormányzati stratégiai irányítási rendszerben

- A Program a környezetügy átfogó hazai stratégiai tervdokumentuma, mely keretet ad minden környezetügyi szakterületi stratégiának, programnak, tervnek (pl. A biológiai sokféleség megőrzésének nemzeti stratégiája, Nemzeti Vízstratégia, Országos Hulladékgazdálkodási Terv, Nemzeti Környezettchnológiai Innovációs Stratégia, Magyarország Vízyűjtő-gazdálkodási Terve (továbbiakban: VGT), Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése, Országos Ivóvízminőség-javító Program, Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és –tisztítási Megvalósítási Program, Egyedi Szennyvízkezelés Nemzeti Megvalósítási Programja, Ivóvízbázis-védelmi Program, Országos Környezeti Kármentesítési Program, illetve a Program részét képező Nemzeti Természetvédelmi Alapterv), integrálja fő célkitűzéseiket, illetve útmutatást fogalmaz meg a kidolgozásokhoz;
- A Program szorosan kapcsolódik az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiához, mint hosszú távú koncepcióhoz; az abban tárgyalt négy alapvető erőforrás közül elsősorban a természeti erőforrásokhoz kapcsolódó célokat és intézkedéseket részletezi;
- Magyarország környezetpolitikája – mind kialakításában, mind végrehajtásában – szervesen kapcsolódik az EU vonatkozó szakpolitikáihoz (kiemelten a 7EAP-hoz) és szabályozási eszközeihez, valamint a nemzetközi környezeti politikákhoz, programokhoz és megállapodásokhoz;
- A Program magában foglalja minden érintett társadalmi-gazdasági ágazat vonatkozásában az azokra érvényes sajátos környezetvédelmi célokat és feladatokat, így kidolgozása során egyrészt figyelembe kellett venni a környezet állapotát befolyásoló hajtóerőkre vonatkozó átfogó, illetve ágazati stratégiai tervdokumentumok (pl. Nemzeti Vidékstratégia, Nemzeti Erdőprogram, Nemzeti Energiastratégia, Magyarország II. Nemzeti Energia-hatékonysági Cselekvési Terve, Magyarország Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Terve, Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia, Nemzeti Közlekedési Stratégia) fő célkitűzéseit, másfelől biztosítani szükséges, hogy a környezeti szempontok ezen átfogó és ágazati politikákba is megfelelő módon beépüljenek.
- A hazai fejlesztések koncepcionális keretét adó, az Országgyűlés által elfogadott Nemzeti

Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióban (továbbiakban: OFTK) foglaltakkal összhangban készült a Program.

- A Program egyúttal a 2014–2020 közötti időszakban rendelkezésre álló európai uniós környezetügyi célú fejlesztési források felhasználásáról szóló dokumentumok szakmai megalapozását is szolgálja.

A környezeti problémák összetettségéből következik, hogy a Program nem ágazati hatáskörű, hanem horizontális, a társadalom és a gazdaság egészét érinti, mivel a környezeti szempontok hatékony érvényesítését a társadalmi-gazdasági fejlődés egész folyamatában biztosítani szükséges. A Program céljai nem érhetők el a társadalom támogatása nélkül, illetve végrehajtása a kormányzat egészének együttműködését, összehangolt cselekvését igényli. A célok és az intézkedések megfogalmazása – azok összhangja érdekében is – a következő alapelvek figyelembevételével történt:

Alapelvek

- A környezetvédelmi törvényben szereplő alapelvek, amelyek alapvetően a környezethasználat helyes módjára (elővigyázatosság, megelőzés, helyreállítás), a felelősség vállalására (szennyező fizet), a közérdekből fakadóan az együttműködés és átláthatóság fontosságára hívják fel a figyelmet (tájékoztatás, nyilvánosság);
- a környezeti problémák, jelenségek, folyamatok összetettségéből eredően mind nagyobb teret kell kapnia a holisztikus megközelítésnek (összefüggések vizsgálata, hatásfolyamatok feltárása), az integráció elvének, valamint a rövid, közép és hosszú távú szempontok egyidejű figyelembevételének;
- mivel a környezeti problémák megelőzése az egész társadalom támogatását igényli, ezért megkerülhetetlen a kidolgozás és a megvalósítás során a partnerség és a szubszidiaritás elve;
- a területiség elvének érvényesítése, a fenntartható térhasználat, a kedvező területi hatások elősegítése és területi szinergia megvalósítása, a környezeti, társadalmi és gazdasági adottságokhoz illeszkedő, területileg differenciált beavatkozások kialakításának elve;
- tekintettel arra, hogy az Alaptörvény értelmében „Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez”, kiemelt figyelmet kell szentelni az esélyegyenlőség, a társadalmi igazságosság, valamint a nemzedéken belüli és nemzedékek közötti szolidaritás elvének; melyek egyúttal kapcsolódnak a helyi erőforrások fenntartható hasznosításának elvéhez, miszerint törekedni kell a közösségek szükségleteinek helyi szinten, helyi erőforrásokból történő kielégítésére, de egyben a helyi sajátosságok, sokszínűség, készletek védelmére is.

Ezen alapelvek és szempontok következetes érvényesítése a tervezésen túl a megvalósításnak is fontos eleme kell, hogy legyen.

A Program tervezését a Vidékfejlesztési Minisztérium/Földművelésügyi Minisztérium (továbbiakban: VM/FM) koordinálta. A Program kidolgozásában, a helyzetértékelés, a célok és az eszközök meghatározásában a tárca illetékes szakmai egységei mellett részt vettek más érintett minisztériumok munkatársai is. A Program helyzetértékelése a környezet állapotát befolyásoló főbb hajtóerők és terhelések elemzésére, az egyes környezeti elemek és rendszerek jelenlegi helyzetének bemutatására épül. A Program helyzetértékelése jelentős mértékben épít az NKP-3 végrehajtásáról szóló részletes beszámolóra, melyet külön dokumentum tartalmaz. A helyzetértékelés főbb megállapításait a SWOT elemzés foglalja össze. Ezt követi a jövőkép és a stratégiai célok megfogalmazása. A stratégiai célokhoz stratégiai területek, illetve átfogó intézkedési területek és eszközök kapcsolódnak, amelyek részletesen ismertetik a célok eléréséhez szükséges cselekvési irányokat, eszközöket.

2. Helyzetértékelés

Tekintettel arra, hogy a társadalom, a gazdaság és a környezet a sokrétű kölcsönhatások révén összetett rendszert képez, a környezetpolitika alakítása során a hajtóerőket, az ezek révén bekövetkező terheléseket, a kialakuló környezetállapotot, annak tovagyűrűző hatásait és a problémákra adott válaszokat egységes rendszerben kell vizsgálni (DPSIR-modell). A Program célrendszerének megalapozásához a helyzetértékelés ismerteti és elemzi a környezet állapotát befolyásoló főbb társadalmi, gazdasági folyamatokat (hajtóerők), terheléseket. Az NKP-3 során megvalósult intézkedések bemutatását, az elért eredmények részletes ismertetését külön jelentés tartalmazza, ami egyúttal a Program helyzetértékelésének megalapozásul is szolgál. A Program helyzetértékelése épít a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégiában és az azt megalapozó Jövőkeresőben, a Központi Statisztikai Hivatalnak „A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon 2012.” és a „Környezeti helyzetkép, 2013.” című kiadványaiban, valamint más szakpolitikai stratégiákban, tudományos kutatásokban lévő elemzésekre is. A helyzetértékelés adatai a tendenciák bemutatása érdekében lehetőség szerint a 2000-től kezdődő időszakokra vonatkoznak. A helyzetértékelés – az adatok rendelkezésre állása esetén – tartalmazza a hazai helyzet összevetését az Európai Unió átlagával is.

2.1. A környezet állapotát befolyásoló főbb hajtóerők és terhelések

A társadalom és a gazdaság működése – azaz az emberi tevékenységek – hajtóerőként a környezetet érő terhelések révén együttesen befolyásolják a környezet állapotát. A terhelések alapvetően háromfélék lehetnek: természeti erőforrás igénybevétel, terület- és térhasználat, valamint a környezetbe történő kibocsátások. A hajtóerők általában egyidejűleg, komplexen jelentkeznek, környezeti hatásaik egymástól nem vagy nehezen elválaszthatók és az egyes térségek különböző természeti adottságai következtében eltérő következményekkel járhatnak. A környezeti szempontból legfontosabb hajtóerők azonosítása és jellemzése ennek figyelembevételével történt. A hajtóerőkön belül a Program helyzetértékelésében 3 szintet különböztetünk meg: a társadalmi értékrend, életmód és fogyasztás; szabályozási és intézményrendszer (jogi és gazdasági szabályozók, oktatás stb.); illetve a strukturális szint (termelés, infrastruktúrák kiépítettsége, település- és térszerkezet stb.).

2.1.1. Társadalmi értékrend, életmód és fogyasztás

Az egyén és a közösségek környezethez, természethez való viszonyának alapvető tényezői az értékek, a szokások, a tudás, a szemlélet, a viselkedés. A társadalmi folyamatok rendkívül nehezen mérhetők, így az alábbiak elsősorban a tendenciák elemzésére irányulnak.

Az Eurobarométer felmérései¹ szerint környezeti ügyekben a hazai lakosság tájékozottsága a 2007. évi 41%-hoz képest 2014-re 69%-ra nőtt (az EU átlaga ugyanezen időszakban 55%-ról 62%-ra mozdult), ami többek között az NKP-3 során a környezeti ismeretek fejlesztése érdekében tett erőfeszítések (pl. környezeti nevelés, környezetvédelmi kommunikáció, civil szervezetek szemléletformáló tevékenysége) eredménye. Az eredmények fenntartása, megerősítése, illetve a tájékozottság növelése terén azonban további erőfeszítések szükségesek. Ez már csak azért is lényeges, mivel a megkérdezettek szerint a környezetvédelem, mint nagyon fontos tényező a lakosság számára mind az EU átlagában (a megkérdezettek 64%-áról 53%-ra), mind a magyar lakosság esetében (71%-ról 58%-ra) csökkent 2007 és 2014 között. Az ár meghatározó kérdés abban, hogy mennyiben hajlandóak a magyarok környezetbarát terméket vásárolni (2011-ben az EU 72%-os átlagával szemben hazánkban csak 62% hajlandó többet fizetni környezetbarát termékért), ami természetesen a megváltozott gazdasági helyzetnek is köszönhető. Az Eurobarométer eredményei alapján az is megállapítható, hogy 2007-hez képest nagyobb arányban tettek konkrét környezetvédelmi lépéseket a válaszadók, így pl. szelektíven gyűjtötték a hulladékot (2007: 49%, 2014: 64%), csökkentették energia-fogyasztásukat (2007: 41%, 2014: 46%), környezetbarát közlekedést választottak (2007: 40%, 2014: 42%), illetve csökkentették vízfogyasztásukat (2007: 29%, 2014: 42%). 2014-ben a legfontosabb problémának a levegőszennyezést (68%), a növekvő hulladékmennyiséget (59%) és a vízszennyezést (49%) jelölték meg a hazai válaszadók. 2007-ben a legaggasztóbb környezetvédelmi jelenségek a klímaváltozás, a levegő- és vízszennyezettség voltak (57%, 52%, 49%). Ez az eredmény összecseng egy 2004-es kutatás² megállapításával, mely szerint a lakosság azokat az aktuális környezeti problémákat „érezkeli”, amelyeket a média reflektorfénybe állít, vagy amelyekben személyesen is érintett.

¹ http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm

² Cognitive-WWF: Ökobarométer 2004 – „Milyen környezettudatossággal lépett be a magyar lakosság az EU-ba?”

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács (továbbiakban: NFFT) által 2009-ben készített Jövőkereső című dokumentum szerint a hazai háztartások sokaságából hiányzik a környezeti tudatosság és a megfelelő ismeret, a környezettudatos életvitelhez szükséges technikai háttér, valamint az ebbe szükséges befektetések képessége vagy szándéka. A piac kínálja lehetőségek is beszűkítik a fogyasztók választási lehetőségeit: a környezetileg jobbnak, társadalmilag hasznosabbnak kicsi az ismertsége, az elérhetősége és általában drágább is.

A lakosság fogyasztásának alakulását az NKP-3 időszakában elsősorban a gazdasági válság hatásai (fizetőképes kereslet csökkenése, munkaerőpiacról való kiszorulás, hiteltörlesztés terheinek emelkedése stb.) befolyásolták. A háztartások fogyasztás-visszafogása főleg az élelmiszerfogyasztásban jelentkezett, azonban a válság hatásai más területen is kimutathatóak. A személygépjármű-állomány 2009 után kis mértékben csökkent és a magas üzemanyagárak miatt kevesebbet is használtak azokat. Megfelelő intézkedések nélkül azonban a válság hatásainak elmúltát követően a személygépjármű-állomány korábbiakban jellemző növekedése várható (a személygépjármű-állomány a 2000. évi 2 364 706 db-ról 2013-ra 3 040 732 db-ra nőtt (KSH)), ami számos kedvezőtlen környezeti következménnyel jár (pl. a levegőszennyezés és az emberi egészség, vagy az energiafogyasztás területén).

A lakossági villamosenergia-fogyasztó berendezések, különösen a – többnyire készenléti üzemmódban használt – szórakoztató elektronikai és információs technológiai berendezések száma tovább gyarapodott. A személyi számítógépek számának növekedésével (száz háztartásra jutó éves átlagos állománya 2000-ben 14, 2011-ben 77 volt (KSH)) párhuzamosan a lakossági internethasználat is emelkedett (2005 és 2013 között 40%-ról 76%-ra (Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság)). Az internet elősegítheti a széleskörű tájékozódást, az ismeretszerzést, a tudatosabb vásárlást, az utazási igények mérséklését és a közlekedést nem igénylő távmunkát. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a személyi számítógép- és szerverhasználat energiaigénye dinamikusan növekszik, így az internet terjedése hozzájárul a villamosenergia-igények növekedéséhez. A szórakoztató elektronikai és információs technológiai berendezések esetén megfigyelhető gyors elévülés a hulladékproblémákat, valamint a nyersanyagok iránti igényeket is erőteljesen növeli.

A háztartások villamosenergia-felhasználása 2000 és 2003 között emelkedett, azt követően állandósult, majd 2009-től csökkent (az egy háztartási fogyasztóra jutó évi villamosenergia-fogyasztás 2013-ban 2 101 kWh volt (KSH)). A háztartások részesedése a villamosenergia-fogyasztásból 2000 és 2013 között 30-34% között mozgott (KSH). A háztartások villamosenergia-fogyasztása területileg erősen eltér: az egy fogyasztóra jutó felhasználás Pest és Győr-Moson-Sopron megyében a legnagyobb, számottevő még Heves megye és a főváros fogyasztása, a legalacsonyabb Zala és Somogy megyében (KSH). A fogyasztás alakulását több tényező (pl. energiaár emelkedése, energiatakarékosági és -hatékonysági programok, a klímaberendezések számának növekedése) egyszerre befolyásolta. Az egy háztartási fogyasztóra jutó vezetékes gázfogyasztás a 2003. évi 1 505 m³ csúcspontjáról 2013-ra 990,8 m³-re csökkent, amiben szerepe volt a gázárak folyamatos növekedésének is (KSH). A csökkenés emellett a takarékosabb életmódból és a fatüzelésre való áttérésekből is adódik. Tovább növekedett az egyszemélyes háztartások száma, melyekben fajlagosan nagyobb az egy főre eső erőforrás-felhasználás (fűtés, világítás, elektromos eszközök működtetése) és a kibocsátások (hulladék, szennyvíz) is magasabbak, mint a családi háztartások esetében egy főre vetítve. A hőszigeteléssel nem, vagy csak kismértékben rendelkező épületek hűtése és fűtése is jelentős energiaigénnyel és -vesztéssel jár. A következő időszakban – a klímaváltozással összefüggésben is – kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a jövedelmek emelkedésével párhuzamosan ne növekedjen ismét a háztartások energiafogyasztása (a fűtési és hűtési rendszerek hatékonyabbá tétele, energiatakarékosabb gépek és eszközök, illetve az energiatudatosság növelése szükséges). Hasonló módon az ivóvízfogyasztás és az ivóvízellátó vezetékek mentén a vízvesztés mérséklésére is szükség van a vízkészletekkel való felelős gazdálkodás érdekében.

A fogyasztás tendenciái szorosan összefüggnek a vásárlási szokások megváltozásával. Az NKP-3 időszakában lassuló intenzitással ugyan, de tovább emelkedett a bevásárlóközpontok száma. Folyamatosan növekszik az egyszerű használatos, rövid élettartamú termékek fogyasztása, illetve a csomagolóanyagok használata, miközben ezek újrahasználata, vagy anyagában más funkcióval (pl. építőanyagként, használati tárgyként) való használata hazánkban még nem megoldott, vagy ritka. Az újrahasználatot nehezíti pl. a gépjárműiparban, az elektronikai iparban vagy a háztartási kisgépek esetében a „vegyél újat” szemlélet, valamint többnyire nem megoldott vagy aránytalanul drága ezen berendezések javítása. További probléma a betétdíjas üvegek, palackok alacsony aránya.

A vásárlók körében ma még gyenge, de erősödő pozitív tendencia az egészséges élelmiszerek, illetve az ökológiai gazdálkodásból származó termékek iránti kereslet növekedése. Az NKP-3 során számos intézkedés történt az egészséges életmód és a környezettudatos fogyasztás előmozdítására (pl. környezeti nevelés, információterjesztés, bioélelmiszer fogyasztás, környezetbarát közlekedés ösztönzése), azonban még jelentős erőfeszítések szükségesek az erőforrások takarékos használatára épülő fogyasztói kultúra megvalósítása érdekében.

A fogyasztási javaktól való függés – társadalmi következményei mellett – az erőforrások és az ökoszisztéma szolgáltatások fokozott igénybevételét, a termékek szállítási igényének növekedését, az ehhez kapcsolódó infrastruktúra fejlesztések és a környezeti terhelések növekedését, a hulladék és szennyezőanyagok erősödő kibocsátását okozza. A társadalmi és a környezeti problémák szoros kapcsolatban állnak egymással. A társadalmi problémák (pl. kedvezőtlen jövedelmi viszonyok) környezeti problémákat indukálhatnak (pl. energetikailag nem hatékony épületek és berendezések használata), de ugyanez fordítva is igaz: a környezeti problémák (pl. levegőszennyezés) társadalmi problémákat gerjesztenek (pl. egészségügyi kiadások növekedése, vagy migráció). A társadalom polarizálódásakor a jómódúak növekvő fogyasztása mellett megjelenhet egyes társadalmi csoportok jövedelem csökkenése. Ezen társadalmi rétegnek a városokban korlátozott a lehetősége az életmódváltásra (pl. a panel épületekben a leginkább rászorultaknak van a legkevesebb anyagi és technikai lehetősége az energia- és víztakarékossági beruházásokra).

Az értékrend- és életmódváltás szükségességét a lakosság egészségi állapota is indokolja, amely jelentős mértékben elmarad attól a szinttől, amelyet jelen gazdasági körülményeink is már lehetővé tennének. Az értékrendben bekövetkező érdemi változást nehezíti a hosszú távú gondolkodás háttérbe szorulása, az anyagi értékek megszerzésére és a növekvő fogyasztásra ösztönző eszközök (pl. reklámok, a média által közvetített viselkedési minták) hatása, valamint a takarékosagra, mértékletességre biztató lehetőségek és minták hiánya (bár elszigetelten akadnak jó helyi kezdeményezések).

2.1.2. Szabályozási és intézményrendszer

A szakpolitikák kidolgozása, a jogi és gazdasági szabályozás, a támogatási és intézményi feltételek kialakítása, az oktatás és kutatás lényegükénél fogva egyfajta „válaszok” a környezet állapotának javítása érdekében, ugyanakkor – céljuknál és hatókörükénél fogva, illetve végrehajtásuk, tevékenységük által – hajtóerőként is működhetnek. E fejezet röviden összefoglalja a fenti területeken az NKP-3 időszakában történt főbb változásokat, az elért eredményeket és a továbbra is fennálló problémákat.

A **stratégiai tervezés** terén az NKP-3 időszakában egyrészt elkészült számos, a környezet, természet hatékonyabb védelmét szolgáló stratégiai dokumentum, másrészt folytatódott a hatályos szakpolitikai programok ütemezett (de forráshiány miatt esetenként a tervezettnél lassabb) végrehajtása. A környezeti szempontok más ágazati szakpolitikákba történő integrálása – a környezetpolitika Európai Unió belüli helyzetéhez hasonlóan – néhány kivételtől eltekintve szemléleti okok, ágazati érdekek szembenállása miatt azonban csak lassan halad.

A **jogi szabályozás** terén az NKP-3 időszakában mind az Alkotmányos rendszerben, mind a törvényi szabályozásban jelentős változások történtek a környezetvédelmet érintően. A 2012. elején hatályba lépett Alaptörvény a környezetvédelem tekintetében számos garanciális szabályt épített be rendelkezései közé. Egyes környezeti elemekre, rendszerekre, illetve folyamatokra vonatkozó szabályozások is jelentősen módosultak (pl. hulladékgazdálkodás, levegő védelme, víziközmű szolgáltatás), illetve számos, a környezetpolitikát is érintő szabályozás újult meg (pl. Büntető Törvénykönyv). A hazai jogrendszer egészét tekintve azonban továbbra is problémát jelent, hogy a szabályozás elsősorban a kibocsátások csökkentésére irányul, a kibocsátásokat meghatározó természeti erőforrás-, illetve térfelhasználás alakulásának mértékére, okszerűségére gyakorolt hatása viszont elmarad a szükségéstől. Az önkormányzati rendeleteknek is számos környezeti vonatkozása van (pl. beépítettség alakulása, zöldfelületek igénybevétele, települési levegőminőségre gyakorolt hatások). A helyi fejlesztési prioritások azonban sokszor „felülírják” a környezetvédelmi szempontokat. A jogi szabályozás hatékonyságát a jogkövetés mértéke is jelzi. A gyakorlat egyes területeken azt mutatja, hogy a jogszabályokban foglalt környezetügyi célok megvalósítása, a környezetvédelmi jogérvényesítés nem mindig történik meg teljes mértékben. A hatóságok és az állampolgárok közti kapcsolat javítása érdekében azonban számos előrelépés történt és a Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program részeként elindított Egyszerűsítési Program keretében lényegesen csökkentek az ügyintézés adminisztrációs terhei.

Az NKP-3 időszakában módosult a **környezetvédelem állami intézményrendszere**. A közigazgatási rendszer átfogó átalakítása (fővárosi és megyei kormányhivatalok, illetve járási hivatalok létrehozása) során a korábban önállóan működő hatóságok, hivatalok integrálásra kerültek a kormányhivatalokba, és ún. szakigazgatási szervekként végzik hatáskörük szerinti tevékenységüket (pl. erdészeti igazgatóságok). A környezetvédelmi igazgatás is integrálódott a kormányhivatali rendszerbe. 2012. január 1-jével a belügyminiszter irányítása alá került a 12 területi vízügyi igazgatóság, valamint a Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóságból kiválással létrejövő Országos Vízügyi Főigazgatóság. Majd 2014. január 1-jétől a vízügyi hatósági feladatkörök is átkerültek a Belügyminisztérium illetékességébe. A környezetvédelem, illetve a fenntartható fejlődés intézményrendszerében további változás volt, hogy a jövő nemzedékek országgyűlési biztosának 2007-ben létrehozott önálló intézménye megszűnt, jogutódja az új szabályozás értelmében az alapvető jogok biztosja, és feladatait az alapvető jogok biztosának a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó helyettese vette át.

Az intézett hatósági ügyek folyamatosan növekvő mennyiségével nem tudott lépést tartani a környezetvédelmi igazgatási szervek dolgozóinak létszáma. A környezeti jogalkotás erősödéséből eredő pozitív hajtóerő tényleges érvényesülését nehezíti a környezetvédelmi hatósági kapacitás csökkenése. A természeti értékek megőrzését végző állami intézményeket (pl. nemzeti park igazgatóságok) növekvő feladatmennyiség jellemzi; hatékony működésüket forráshiány nehezíti: az állami alapfeladatok ellátása gyakran külső forrásokból (pl. pályázat), illetve a saját bevételek terhére történik.

A környezeti hatósági eljárások hossza és kimenetele nagymértékben függ a beadványok előkészítettségétől, gyakran annak hiányosságaitól. Az egyes beruházási tevékenységek társadalmi-gazdasági-környezeti megvalósíthatóságának vizsgálata és társadalmi egyeztetése – tekintettel a gyorsított eljárásokra – esetenként sérülhet, így előfordulhat, hogy már csak a környezeti hatásvizsgálati eljárás során merülnek fel egyes kérdések, megnehezítve a környezeti döntéshozatalt.

Az előző Programok során jelentős erőfeszítések történtek a **környezeti nevelés és oktatás** intézményrendszerének megteremtése és megerősítése érdekében. A köznevelési intézményekben a környezeti nevelés részét képezi a nevelési-oktatási feladatoknak. Kereteit elsősorban az Óvodai Nevelés Országos Alaprogramja és a Nemzeti Alaptanterv jelentik, valamint az erre épülő kerettantervek ajánlásai. A felsőoktatásban az utóbbi években gyarapodott a környezet- és természetvédelmi tárgyú graduális és PhD programok, környezetvédelmi szakirányú képesítést adó egyetemi intézmények száma, a természettudományos végzettséggel rendelkezők elhelyezkedési lehetőségei azonban nem túl kedvezőek. Az „egész életen át tartó” nevelés, szemléletformálás terén ugyanakkor további fejlesztések szükségesek.

A **környezeti nevelés és szemléletformálás** feladatainak megvalósítását segítik a kifejezetten környezeti nevelési célok megvalósítására létrejött szakmai és civil szervezetek (tanácsadó irodák működtetése, Zöld Jeles Napok megünneplése, kiadványok, kampányok, konferenciák stb.), a nemzeti park igazgatóságok (pl. oktató- és látogatóközpontok működtetése, rendezvények), valamint a múzeumok és az évente kétfélmillió látogatót fogadó gyűjteményes kertek.

Az NKP-3 időszakában javultak a **környezeti információkhoz való hozzáférés és a nyilvánosság döntéshozatalban való részvételének** feltételei. Bővültek és egyre szélesebb körben elérhetőek a környezetvédelmi információs rendszerek, a környezeti információk és statisztikák gyűjtésének és felhasználásának módja egyaránt javult, az adatok minősége azonban még mindig eltérést mutat és számos esetben az azokhoz való hozzáférés is nehézségekbe ütközik. A környezeti információk aktív és passzív terjesztését szolgáló rendszer fejlődése ellenére még mindig gyakori probléma, hogy a lakosság és a civil társadalom képviselői nem rendelkeznek elégséges információval a környezet állapotáról, vagy egy-egy környezethasználó, környezetterhelő tevékenységről. Ebben közrejátszik egyrészt az alacsony állampolgári tudatosság, másrészt az elérhető információk jellege, tartalma, vagy a forrás ismeretének hiánya. A jogalkotásról szóló törvény és a jogszabályok előkészítésében való társadalmi részvételtől szóló törvény megteremtette az alapját annak, hogy a jogszabályok tervezetei minden állampolgár számára megismerhetővé váljanak. A környezeti demokrácia egyre szélesebb körben alkalmazott eszköze a határokon átnyúló környezeti hatásokkal és kockázatokkal járó tevékenységek engedélyezési eljárásaiban – az Espoo-i Egyezményen alapuló – nyílt és széleskörű részvétel (pl. a verespataki és felső-csertési aranybányákkal, a Mohi melletti folyékony radioaktív hulladékot feldolgozó üzemmel, valamint a szlovák és az osztrák széltermőművekkel kapcsolatos eljárásokban a Vidékfejlesztési Minisztérium határozott álláspontot fogalmazott meg és pl. a verespataki bányanyitás kapcsán elutasította a cianidos aranykitermelést).

A környezeti ügyekben való társadalmi részvétel biztosításában jelentős szerepet játszó környezetvédelmi nonprofit szervezetek száma Magyarországon folyamatosan emelkedik: 2005-ben 1341, 2009-ben 1704, 2012-ben pedig 1830 volt (a nonprofit szervezetek 2,8%-a) (KSH). Bár egyes környezetvédelmi civil szervezetek jelentős forrásokhoz jutottak EU, illetve nemzetközi pályázatok, együttműködések eredményeként, összességében egyre erősebb a forráshiány a szektorban; pénzügyi támogatásuk, pályázati forráshoz jutási lehetőségeik az utóbbi években reálértékben stagnálnak, ami már alapműködésüket is veszélyezteti.

A **kutatás-fejlesztés és innováció** jelentős szerepet tölt be a gazdasági fejlődésben, a versenyképesség erősítésében, ugyanakkor hajtóerőként a környezet állapotának alakulását is befolyásolja. A hazai tudásáramlás nemzetközi viszonylatban lassúnak számít: a tudomány és az ipar között jelentős „szakadék” húzódik. Európai uniós összehasonlításban Magyarország teljesítménye az innovációs együttműködések leíró mutatók, főként a kutatóhelyek és a vállalatok közötti kapcsolatok terén marad el az átlagostól. A kutatás-fejlesztési ráfordítások terén a vállalati ráfordítások aránya magasabb, mint a felsőoktatási és államháztartási intézmények együttes ráfordítása. A foglalkoztatottak létszámát tekintve 2007–2012 között a föld- és környezettudományos kutatók, fejlesztők száma növekedett, a környezetvédelmi és biotechnológiai kutatás-fejlesztésben mérnökként foglalkoztatottak létszáma azonban csökkent. Az elmúlt években a környezetvédelmi célú kutatási projektek közül leginkább a megújuló energiaforrásokkal és az energiahatékonyság növelésével kapcsolatosak részesültek

támogatásokban. Az ökoinnováció fejlesztését segíti a 2011-ben elfogadott Nemzeti Környezettechnológiai Innovációs Stratégia, amely a környezettechnológiák hazai elterjesztésének ösztönzésével a környezetvédelmi és a foglalkoztatási célok összehangolását szolgálja.

A környezetterheléshez, -szennyezéshez kapcsolódó **környezeti adók** GDP-hez viszonyított aránya az elmúlt években nagyjából állandó volt (mintegy 2,7–2,8%). A környezeti adók aránya az összes adóbevételhez viszonyítva 2011-ben 6,81% volt (KSH), amivel Magyarország az uniós középmezőnyben helyezkedik el (EU-27 átlag 2011-ben 6,17%). Továbbra is problémát jelent, hogy számos esetben nem a környezetterhelés csökkentésére, illetve az erőforrások védelmére fordítódik a környezeti adók. Emellett az OECD és az EU törekvéseivel összhangban az adórendszer zöldítése terén is további erőfeszítések szükségesek. A környezeti adók arányának növelése – a munkabérré jutó közterhek egy részének kiváltásaként – elősegítheti, hogy azok terhei növekedjenek, akik károsítják, „túlhasználják” a környezetet.

A közvetlen és közvetett **állami támogatások** (pl. ágazati célleírányzatok, adókedvezmények) jelentős és előjelét tekintve változó környezeti hatással járnak. A támogatások hatásossága és környezeti teljesítménye ugyanakkor nem minden esetben ismert. További probléma a természeti erőforrások értéken aluli használata, illetve reális árazásának hiánya például az infrastrukturális fejlesztések és támogatások terén. A különböző termelési tevékenységekkel, beruházásokkal összefüggő környezeti külső költségek (externáliák) gyakran nem jelennek meg az árakban, a fogyasztók pedig nem kapnak jelzéseket az árakon keresztül az általuk fogyasztott termékek környezeti hatásáról.

A rendszerváltás óta a versenyképesség javításának egyik fő eszköze a külföldi működő tőke beruházásaihoz kapcsolódó állami támogatás, mely – többek között az autóiparban, az elektronikai iparban és a gépgyártásban – jelentős munkahelyteremtést, beszállítói láncok kialakulását, a GDP összetételének változását hozta magával. A kedvező hatások (pl. környezetirányítási rendszerek elterjedése) mellett azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a termék – teljes életciklusát figyelembe véve – milyen hatást gyakorol a környezetre (különös tekintettel a területfoglalásra, az erőforrások felhasználására, a szállítási igényekre és a hulladékképződésre).

Az elmúlt években a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítését elsősorban az **EU támogatások** biztosították. Az EU-támogatások növekedésével párhuzamosan – az államháztartás egyensúlyának megőrzésével összefüggő megfontolások következtében – a tisztán hazai forrásokból finanszírozott támogatások és fejlesztések mértéke csökkent. Az EU támogatások elsősorban az uniós jogszabályokból származó tagországi kötelezettségek teljesítéséhez szükséges, magas ráfordítás-igényű beruházások megvalósításához járultak hozzá, és így más területeken számos esetben finanszírozási nehézségek jelentkeztek. Kiemelt figyelmet kell arra fordítani, hogy a beruházások megvalósítása után biztosítani kell azok fenntartását, működtetését, ami szintén forrást igényel (pl. szolgáltatási díjak, működési támogatások az állami és önkormányzati intézményeknek).

A különböző célú támogatások hatásai összességükben a környezeti igénybevételekben és terhelésekben is megmutatkoznak (pl. forgalomnövekedés, újabb szállítási, kereskedelmi és fogyasztási igények gerjesztése, növekvő erőforrás-használat). A fejlesztési programokhoz készült stratégiai környezeti vizsgálatok ugyan igyekeztek érdemben befolyásolni a terveket, javítandó azok környezeti megfelelőségét, de kevés információ van arra vonatkozóan, hogyan alakult a támogatások környezeti teljesítménye és a fejlesztések összességében milyen környezeti hatással jártak.

2.1.3. Strukturális szint

A strukturális jellegű hajtóerők (termelő- és szolgáltató ágazatok teljesítménye, összetétele, infrastruktúra, területhasználat, településszerkezet) meghatározóak a környezet állapotának alakulásában.

Másokkal összehasonlító módon nyújt információt a magyar lakosság környezetre gyakorolt terheléséről az ökológiai lábnyom nevű mutató. Az ökológiai lábnyom az életünk fenntartása érdekében felhasznált tér nagyságát mutatja meg: az elfogyasztott fosszilis energia, élelem, faanyag és az épített környezet által elfoglalt tér alapján számolja ki egy-egy ember vagy ország környezeti terhelését. Természetesen, mint minden mutató, ez sem tökéletes, de legalább törekszik arra, hogy a különböző nemzeteket egyenlően ítélje meg ökológiai lehetőségeiket és terhelésüket illetően. Ennek érdekében a bolygó ökológiai kapacitáit egyenlő mértékben osztotta szét a világ népei között, így minden egyes ország környezeti terhelése a rá jutó ökológiai kapacitással hasonlítható össze. A WWF által két évente megjelentetett Living Planet Report 2012-es kiadása szerint egy átlag magyar polgár ökológiai lábnyoma 3,59 hektár volt, noha egy emberre csupán 2,68 globális hektár jutott volna hazánkban (Magyarországon az ökológiai lábnyom értéke már 1961-ben is és azóta folyamatosan meghaladja a hazai biokapacitás nagyságát). A világ egészét tekintve az átlagos világpolgár lábnyoma 2,7 hektár volt, pedig fejtenként csak 1,78 hektár juthatna. A világszerte deficit így 0,92 hektár, a hazai 0,91. Ez azt jelenti, hogy több mint

egyharmadnyival nagyobb bolygóra lenne szükségünk ahhoz, hogy tartósan ne a jövő elől vegyük el a Föld erőforrásait. Egyharmadnyival kellene tehát csökkentenünk terheléseinket.

Ipar

Az ipari termelés értéke 2000-2008 között folyamatosan növekedett, azóta elsősorban a gazdasági válság és a külső gazdasági folyamatok hatására változóan alakult, a GDP-hez 2012-ben 26%-kal járult hozzá (KSH). Az ipari ágazatokon belül a feldolgozóipar a meghatározó (azon belül a jármű-, a számítógép-, illetve az élelmiszergyártás jelentős). Az NKP-3 időszakában az ipar savasodást okozó gáz-kibocsátása jelentősen, üvegházhatású gáz-kibocsátása kismértékben csökkent (KSH), így továbbra is megfigyelhető az ipari termelés és ezen kibocsátások „szétválása”. Ugyanakkor az ipar energiafogyasztása nőtt. Az NKP-3 időszakában az ásványolaj-nyersanyagok, a nem fémes ásványi nyersanyagok és fémércek bányászata csökkent, a biomasza kitermelt mennyisége évről évre ingadozott.

Az NKP-3 időszakában az egyes ágazatokat tekintve változó mértékű pozitív hajtóerőt képviselt a termelési hatékonyság-javítása, illetve a technológiafejlesztés (pl. környezetirányítási rendszerek alkalmazása, másodnyersanyagok felhasználása), mely a környezetbe történő kibocsátások mérséklését is eredményezi. Az erőforrások takarékos használata és az életciklus szemlélet alkalmazása azonban továbbra sem általánosan elterjedt. A gazdasági válság hatásának elmúltával az ipari termelés dinamikus növekedése várható, amely során kiemelt figyelmet kell fordítani az erőforrás- és energiahatékonyság további javítására és a kibocsátások folytatólagos csökkentésére.

A veszélyes anyagokkal folytatott ipari tevékenység magában hordozza a balesetek, rendkívüli események kockázatát (pl. 2010. évi vörösiszap katasztrófa). Hazánkban a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleseti veszélyek ellenőrzéséről a Seveso II. Irányelvnek megfelelő szabályozás gondoskodik. 2009 és 2014 között a Seveso II. Irányelv hatálya alá egyre több alsó és felső küszöbértékű veszélyes üzem tartozott, melyek közül az alsó küszöbértékű üzemek voltak többségben. Az üzemeket a Veszélyes Üzem Adatbázis tartja nyilván és hozzáférhető módon. 2014-ben 701 db veszélyes üzem (105 felső, 135 alsó küszöbértékű és 461 küszöb alatti) tartozott a katasztrófavédelmi szabályozás hatálya alá. A katasztrófavédelmi igazgatóságok prevenció keretében végzett engedélyezési és ellenőrzési hatósági tevékenységének köszönhetően a veszélyes üzemek biztonságosabban működtek, amely hozzájárult a lakosság életének és testi épségének, valamint a környezeti elemeknek a magasabb szintű védelméhez.

A múltban keletkezett szennyeződések felszámolása, a területek rehabilitációja számos helyszínen megtörtént, azonban még jelentős területek kármentesítése szükséges. Az Országos Környezeti Kármentesítési Program keretében 1996 és 2010 között 300 ezer tonnát meghaladó veszélyes hulladékot ártalmatlanítottak, továbbá 850 ezer köbméter szennyezett talajt, valamint 10 millió köbméter szennyezett talajvizet tisztítottak meg. 2009 és 2014 között 588 területen valósult meg kármentesítés. Jelenleg körülbelül 1100 terület rendelkezik olyan műszaki adattalappal, amely a tényfeltárás előtti, utáni vagy a beavatkozás utáni állapotot rögzíti. Számos területen ugyanakkor még nem került sor a részletes tényfeltárássra, ezért a szennyezettségéből fakadó kockázat és a kármentesítési beavatkozás szükségessége és annak mértéke csak becsülhető. A felmérések szerint további 70 olyan terület vár tényfeltárássra, amelyek kármentesítése stratégiai jelentőségű, azonban az előkészítési munkáknak, tényleges felszámolásuknak tetemes a költségvonzata.

A hazai mezőgazdasági termelésre épülő élelmiszer-feldolgozás lehetővé teszi, hogy Magyarország a főbb élelmiszerekből önellátó legyen, a belföldi szükséglet fölött termeljen. Ennek ellenére a 2000-es évek közepétől – többek között a privatizált élelmiszeripar és -kereskedelem multinacionális jellege következtében – erőteljesen nőtt a magas feldolgozottságú élelmiszerek behozatala. Az élelmiszer import-függőség számos, az emberi egészséggel és az élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos kérdést is felvet, továbbá a környezeti externáliák átterhelését jelenti (áruszállítási módok, növekvő szállítási igények).

Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás

A mezőgazdaság GDP-n belüli részaránya az NKP-3 időszakában növekedett (2012-ben 4,5% volt (KSH)) és a vidéki térségekben továbbra is meghatározó tényező. Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya hatóanyag mennyisége 2000-től 2007-ig szinte folyamatosan nőtt, majd a 2008–2009. évi visszaesést követően ismét emelkedik (2013-ban 93 kg/ha volt (KSH, AKI)). Az EU számos tagországában magasabb a műtrágya használat (pl. Németországban 134 kg/ha volt 2010-ben). A nitrogén mérleg egyenlege az elmúlt években ingadozott, azonban a többi tagországhoz viszonyítva jóval kedvezőtlenebb. A talajok foszformérlege hosszú idő óta negatív, vagyis a gazdálkodás során több elemet viszünk el a termőföldről, mint amennyit pótolunk.

A gazdaságok műtrágya felhasználásában lévő területi különbségek továbbra is jellemzőek: az egy hektárra jutó mennyiség (hatóanyagban mérve) a dunántúli régiókban átlagon felüli volt, míg az alföldi régiókban kevesebb

műtrágyát használtak. Túlsúlyban van a nitrogén-műtrágyázás, ami a mélyebb rétegekbe mosódva a talajvíz nitrátosodását okozhatja. Kedvezőtlen, hogy az állatállomány csökkenésével párhuzamosan tovább csökkent a szerves trágyázott terület nagysága (2012-ben 249 056 ha (KSH)). A jövőben kiemelt figyelmet kell fordítani a tudatos tápanyagerő-visszapótlás előmozdítására (elsősorban a rendelkezésre álló szerves trágya készletre alapozva), illetve meg kell vizsgálni az integrált tápanyag-gazdálkodás ösztönzését célzó támogatáspolitikai lehetőségeket. A növényvédő szer eladás – és így valószínűleg a felhasználás is – 2008 után visszaesett, 2010 és 2013 között pedig mérsékelt ütemben emelkedett, de nem érte el a 2008-as szintet. 2013-ban mintegy 23 ezer tonna készítményt juttattak ki a magyar növénytermesztők (FM). Az esetlegesen előforduló szakszerűtlen, nem engedélykirat szerinti növényvédő szer felhasználás a talaj és a vizek terhelését okozhatja.

2001-től csökkent a mezőgazdaság üvegházhatású gáz kibocsátása. A mezőgazdaságból származó ammónia kibocsátás (mely közel 100%-a a nemzetgazdasági összes kibocsátásnak) 2000 és 2006 között emelkedő, 2007 és 2012 között csökkenő trendet követett. A 2012. évi emisszió 7%-kal alacsonyabb a 2000. évi kibocsátásnál.

Az EU támogatások eredményeként az agrár-környezetgazdálkodásba vont területek nagysága 2012-ben 1,13 millió hektár volt, ugyanakkor más területeken növekedett az intenzifikáció és gyakori a hagyományos extenzív gazdálkodási formák visszaszorulása (természetközeli élőhelyek csökkenése). Az ökológiai gazdálkodásba bevont mezőgazdasági terület nagysága az elmúlt években stagnált (2013-ban 136 951 hektár (halastavi területekkel együtt)) és a mezőgazdasági területhez viszonyított aránya kevesebb, mint fele az Európai Unió átlagának. Az ökológiai gazdálkodás termelési szerkezete aránytalan és elavult, dominál a szántóföldi termesztés és a rét-legelő. Ez a termelési szerkezet következik az ágazat exportorientáltságából is, ugyanis a tanúsított ökológiai gazdálkodásból származó termékek 80-85%-a külföldön kerül értékesítésre, a hazai ökotermék fogyasztás még nem meghatározó.

Az elmúlt években számos képzés valósult meg a környezetbarát termelési módszerek elterjesztése érdekében (pl. szakszerű agrotechnika, tápanyagellátás, vetésszerkezet), azonban a talajdegradációs folyamatok továbbra is jelentős területeket érintenek. A talajvizek szempontjából jelentős pontszerű szennyezőforrásokat jelentenek az intenzív tartású, nagy létszámú állattartó telepek. A Nitrát Akcióprogram megvalósítása során a korábbi tapasztalatok és az EU-val történő egyeztetések alapján felülvizsgálatra kerültek a nitrát érzékeny területek, módosultak az ezeken a területeken kötelező követelmények betartására vonatkozó határidők és bővültek a jogkövetkezmények. A nitrát érzékeny területek felülvizsgálata során figyelembe vették a felszíni vizek eutrofizációs állapotát is, így 2013. szeptember 1-től a nitrát érzékeny területek az ország kb. 70%-át fedik le.

2012-ben az Országgyűlés egyhangúan elfogadta a géntechnológiai tevékenységről szóló törvény módosítását. A környezeti és egészségügyi biztonság növelését célzó új szabályok biztosítják, hogy az Európai Unióban jelenleg engedélyezett géntechnológiával módosított növényeket, illetve az Európai Unió által a jövőben esetlegesen engedélyezendő újabb géntechnológiával módosított fajtákat ne lehessen korlátok nélkül bevonni a köztermesztésbe Magyarországon. A törvény további jelentősége, hogy fokozott védelmet biztosít a hagyományos és az ökológiai gazdálkodásból élőknek, ezáltal a fogyasztók számára is lehetővé téve a szabad választás lehetőségét és az élelmiszer-önrendelkezést.

Az elmúlt évek fejlesztési támogatásai eredményeként javult az agrárgazdaság műszaki háttere, nőtt a hatékonyabb energiafelhasználású gépek alkalmazása, azonban teljesítményük sok esetben meghaladja a valós szükségleteket.

A továbbiakban is fontos, hogy a mezőgazdasági termelés versenyképessége környezet- és erőforráskímélő módon javuljon. Ez csak olyan fejlesztésekkel érhető el, amely az aktuális piaci viszonyok és változó támogatási prioritások helyett a helyi ökológiai adottságokra épít. E törekvéseket gyakran gátolja, hogy az árak és a támogatások „felülírják” a termőtalaj és a klíma adottságainak megfelelő földhasználatot és termesztési módokat. A megfelelő tájhasználat, környezetkímélő gazdálkodás elterjedését a vidéki települések csökkenő népessége és a hagyományos tájgazdálkodási ismeretek „kihalása” is nehezíti, ugyanakkor a magas genetikai értékű mezőgazdasági állat- és növényfajták megőrzésére irányuló – kormányzati és gazdálkodói – kezdeményezések erősödése pozitív hatású. A bioenergia előállítás iránti igény növekedése az intenzív jellegű gazdálkodást helyezheti előtérbe, amely mind az élelmiszertermelés, mind a természeti erőforrások és értékek megőrzése tekintetében konfliktusokkal járhat.

Az öntözéses gazdálkodással kapcsolatban a Nemzeti Vízstratégiában rögzített új elvek bevezetése szükséges, amely komplex módon kezeli a rendelkezésre álló vízkészleteket, valamint az agrotechnikai és növénytermesztési korszerű eljárásokat.

A faállománnyal borított erdőterület az elmúlt években folyamatosan növekedett (1 933,6 ezer hektár 2013. január 1-én (NÉBIH)), elsősorban az EU-s támogatások eredményeként (az erdőszültség 2013. január 1-én 20,8% volt). 2009-ben hatályba lépett az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII.

törvény. Az új jogszabály célul tűzte ki az erdők természetes állapotának megőrzését, és az állami erdőterület meghatározott, fokozatosan növekvő hányadán kötelezővé tette a folyamatos erdőborítást biztosító módszerek alkalmazását. Ennek eredményeként az NKP-3 során nőtt a természetközeli erdőgazdálkodási módok alkalmazása. A biomassa alapú energiatermelés felfutása ellenére sem emelkedett jelentősen a fakitermelési arány, 2012-ben az éves folyónövedék 59%-át vágták ki (NÉBIH). Az intenzív művelésű energiaültetvények jelentős környezeti terheléssel járhatnak, ezzel kapcsolatban további vizsgálatok (szabadföldi, laboratóriumi) szükségesek.

Vízgazdálkodás

Az NKP-3 időszakában elfogadásra került Magyarország első Vízyűjtő-gazdálkodási Terve, amely tartalmazza a vizeket érintő antropogén hatásokat és beavatkozásokat, valamint meghatározza azon jelentős vízgazdálkodási kérdéseket, melyek megszüntetését, illetve csökkentését irányozza elő a VGT intézkedési programja.

A közüzemi termelt és szolgáltatott ivóvízmennyiség 2000-2010-ig csökkent, majd az utóbbi években stagnált (KSH). A közüzemi vízművek által kitermelt ivóvíz egy főre jutó mennyiségét (2012-ben 60 m³/fő (KSH)) az Európai Unió tagállamaival összehasonlítva Magyarország mutatója a második alsó ötödbe esik, ami víztakarékosságra utal (KSH). A víztakarékossági intézkedések, az emelkedő vízdíjak és a saját kutas ellátására történő átállás hatására 2000-2012 között csökkent az egy főre jutó éves közüzemi lakossági ivóvízfogyasztás (2012-ben 34,4 m³/fő, KSH). A felszín alatti vízkészletek esetében jelentős probléma az engedély nélküli vízkivétel, amely nem csupán mennyiségi problémákat okoz, hanem szennyezési veszélyt jelent a közepes mélységű vízadók számára.

Jelenleg 1740 közcélú felszín alatti ivóvízbázis szerepel a nyilvántartásban, amelyből mintegy 1600 üzemel, 903 pedig felszíni eredetű szennyezés szempontjából sérülékeny területen helyezkedik el. Kedvező vízbeszerzési adottságai révén, több mint 70 távlati vízbázisként, stratégiai tartalékként szolgál. A felszín alatti ivóvízbázisokon kívül 16 felszíni vízbázis használható ivóvízellátás céljára. A felszín alatti vízbázisok felszín felől érkező szennyeződésekkel szembeni védelmét az Ivóvízbázis-védelmi Program (IVP) szolgálja. Költségvetési forrásból, illetve Európai uniós támogatással (Környezet és Energia Operatív Program, továbbiakban: KEOP) összesen 678 üzemelő vízbázis és 69 távlati vízbázis védőterülete került meghatározásra, illetve volt folyamatban 2012-ben. 2012 végéig a közcélú ivóvízbázisok 43%-ának (az üzemelő sérülékeny ivóvízbázisok 83%-ának) a biztonságba helyezése történt meg, illetve van folyamatban, amely a közcélú ivóvízellátás közel 90%-át fedi le. A fennmaradó vízbázisok esetén a diagnosztikai munkák a források rendelkezésre állásának függvényében kerülnek elvégzésre.

Kiemelt környezet-egészségügyi feladat az ivóvízminőség és -biztonság javítása. A szolgáltatott ivóvíz minősége – elsősorban a víz geológiai eredetével összefüggő kedvezőtlen kémiai összetételből eredően – néhány paraméter tekintetében nem felel meg az uniós és a hazai előírásoknak. A legfőbb problémát az arzén határértéket meghaladó koncentrációja jelenti (érintett települések száma 2012-ben 363, érintett lakosság 901 000). Az Ivóvízminőség-javító Program keretében, 2008-ban, a nem megfelelő ivóvízzel (arzén, bór, fluorid, nitrit tekintetében) érintett 1 588 530 fő lakosság 2012-re 1 109 837 lakosságra, 30%-kal csökkent. Általánosan elmondható, hogy minden összetevőt tekintve csökkent az érintett lakosság száma, a nitritet kivéve, melynél több mint duplájára emelkedett (1,1% az összlakosságnak).

A termálvizek geotermikus célú hasznosításával kapcsolatban problémát jelent a használt víz elhelyezése. 2004 és 2013 között a kizárólag energetikai céllal kitermelt, zárt rendszerben hasznosított termálvizet kötelező volt visszasajtolni a víztartó összletbe. A vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény módosításáról szóló 2013. évi LXXIII. törvény hatályaon kívül helyezi ezt az előírást, viszont előírja a létesítési engedélyben történő rendelkezést a kitermelt víz elhelyezésének módjáról. A kitermelt, majd a felszíni vizekbe vezetett termálvíz által okozott jelentős sóterhelés vízminőségi problémát, illetve a vízi ökoszisztéma átalakulását eredményezheti. A célzottan hőhasznosításra szolgáló kutak közül mintegy 120 kút visszasajtolás nélkül üzemel.

Magyarországon a közüzemi szennyvízcsatorna-bekötéssel rendelkező lakások aránya 74,8% (2012., BM), mely lineárisan növekvő tendenciát mutat. A víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény kötelezi a műszakilag rendelkezésre álló kiépült csatornarendszerre való rákötést. Mind a rákötéssel nem élő lakosság esetében, mind az ellátatlan területeken az elszikkasztott szennyvíz talaj és talajvíz szennyezést okoz. A teljes körűnek tekinthető vezeték ivóvíz szolgáltatáshoz képest (2012-ben 94,2% volt a vízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya) a közműves szennyvízelvezetés 2012-ben 20,2 százalékpontos elmaradásban volt (KSH). A közműöllő értéke Budapesten és Győr-Moson-Sopron megyében a legkisebb.

Az NKP-3 időszakában folyamatosan javult a szennyvíztisztítás és 2012. december 31-én a csatornán összegyűjtött szennyvizeknek már csak 1,8%-a került csak mechanikai tisztítást követően a befogadóba és 0,8% volt a nem tisztított szennyvíz aránya. A 2000 lakosegyenérték (LE) szennyezőanyag terhelés feletti szennyvízelvezetési agglomerációkban a megfelelő szennyvízkezelés kiépítését a Nemzeti Települési

Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Program (Szennyvíz Program) végrehajtása szolgálja és a KEOP támogatta. A 2000 LE alatti településeket a ROP finanszírozta. A 2000 LE alatti agglomerációk százalékos aránya magas (70%), de a lakosság mindössze 16,9% koncentrálódik ezeken a területeken. Külön kormányrendelet készült a nem közművel összegyűjtött háztartási szennyvízszállítási közszolgáltatás szabályozására.

Az NKP-3 idején megindult a Balaton-törvény előírásain alapuló Balatoni Kistelepülések Szennyvízkezelési Programja, amely biztosítja a kiemelt üdülőkörzet partinak és partközelinek nem minősülő, szennyvízelvezetési agglomerációkba nem tartozó települések szennyvízkezelésének 2018. december 31-ig történő megvalósítását.

A csapadékvíz-gazdálkodás területén jelenleg 817 fokozottan veszélyeztetett település van és 37 ezer km csatornaszakaszon jelent gondot a csapadékvíz-elvezetés. Figyelemmel az éghajlatváltozásból eredő csapadékintenzitás növekedésére, szükséges egyrészt az elvezetés helyett a csapadékvízzel való gazdálkodás előtérbe helyezése, másrészt a tervezéskor alkalmazott csapadékfüggvény felülvizsgálata.

A földrajzi fekvés, a domborzat és az éghajlati adottságok következtében hazánk árvízzel és belvízzel egyaránt veszélyeztetett területnek számít. Vízkészleteink időbeli és területi eloszlása rendkívül szélsőséges. Az árvizek és belvizek által veszélyeztetett terület eléri az ország területének 50%-át, amely európai összehasonlításban kimagasló érték. Az ország közel fele (44 500 km²) síkvidék, jelentős kiterjedésűek a lefolyástalan, mély fekvésű területek. Több mint 20 000 km² területet veszélyeztet árvíz, ebből 5 610 km² a Duna, 15 641 km² a Tisza vízgyűjtőjén található. Az ár- és belvizek mellett az utóbbi évtizedben többször előfordult (legutóbb 2013-ban), hogy a víztöbbletet még ugyanazon évben tartós aszály követte. A szélsőséges vízháztartási viszonyok a gazdálkodási kockázat mellett az ökoszisztémákat is veszélyeztetik. Az NKP-3 során megvalósult fejlesztések egyrészt az ár- és belvízvédelmi művek rekonstrukciójára irányultak, másrészt előrelépés történt a vízvisszatartás és -tározás infrastruktúrájának fejlesztése terén is.

A területi vízgazdálkodás keretében a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelésére (Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése, VTT) négy árapasztó tározó épült meg összesen mintegy 600 millió m³ tározási térfogattal és megvalósítás alatt áll a Szamos-Kraszna-közi és a Beregi tározó. Elkészültek a Kisköre-Szolnok közötti Tisza szakasz hullámtér rendezés tervei és folyik a tározórendszer összehangolt működtetését biztosító üzemirányítási rendszer kidolgozása. 2010-ben elindult a több mint 100 km hosszú folyószakaszt érintő Duna menti árvízvédelmi rendszer fejlesztése projekt, és további állami, illetve önkormányzati tulajdonú árvízvédelmi művek megerősítése is folyamatban van. Az árvízi kockázatkezelés tervezése terén elkészült az előzetes kockázatbecslés és kijelölésre kerültek a részletes vizsgálatokkal érintett, előtéssel veszélyeztetett területek.

A vízvisszatartáson alapuló belvízgazdálkodás megvalósítása érdekében 2012-ben megvizsgálásra került a sík- és dombvidéki tározók megvalósíthatósága és a Kormány 2013 elején 9 síkvidéki és 95 dombvidéki tározó megvalósításáról döntött. A megvalósítás a közmunkaprogramhoz kapcsolódva elindult. Az aszálykárak, szárazodás elleni védekezés keretében megtörtént a Duna-Tisza közti Homokhátság fejlesztését megalapozó két mintaprojekt (vízpótló, -visszatartó rendszer kiépítése, tisztított szennyvizek továbbhasznosítása, öntözőrendszer bővítése, helyi vízkészletek takarékos és fenntartható felhasználása) megvalósításának előkészítése.

Nagy tavainkat érintően a Balatonon és a Velencei-tavon a vízlevezetés, -tározás műszaki feltételeinek fejlesztésére került sor. A vízpart-rehabilitáció keretében természetes partvédőművek épültek. Elkészültek a Balaton és a Velencei-tó fenntartható nádgazdálkodásának alapidokumentumai. 2013-ban elkezdődött a Komplex Tisza-tó projekt az Alföld vízellátásának és vízháztartásának javítása, illetve a terület ökológiai egyensúlyának visszaállítása érdekében.

A Ráckevei-(Soroksári)-Dunaágot érintően vízminőség-védelmi, vízgazdálkodás-fejlesztés projekt indult 2009-ben. A Szigetközben 2011-ben kezdődött meg a „Szigetközi mentett oldali és hullámtéri vízpótló rendszer ökológiai célú továbbfejlesztését célzó projekt megvalósítása. Megkezdődött a Mosoni-Duna és a Lajta folyó térségi vízgazdálkodási rehabilitációja is (az árvízi, hordalék- és jégelvezetési feltételek javítása, az ökológiai átjárhatóság biztosítása érdekében).

Közlekedés, szállítás

Az elmúlt két évtizedben a városi agglomerációk növekedése, a város – vidék közötti ingázás, az intézményi centralizáció (oktatás, egészségügyi ellátás) egyaránt a közlekedési, szállítási igények/kényszerek növekedéséhez járult hozzá, ugyanakkor gyakori a helytelen szemléletből, viselkedésből adódó felesleges mobilizáció is. A növekvő mobilitási igények kielégítéséhez szükséges közlekedési és szállítási teljesítménynövekedést teljes egészében a közúti közlekedés szolgáltatta, és ennek révén a magyar közlekedési rendszer meghatározó alágazatává vált. A közúti közlekedés részarányának növekedése ellenére a közösségi közlekedés részaránya még mindig az egyik legmagasabb érték az Európai Unióban. 2012-ben az utazások 27%-ban közösségi közlekedéssel, 38%-ban

személygépkocsival, 17%-ban kerékpárral történtek (a fennmaradó hányadot nagyrészt a gyalogos közlekedés tette ki) (NFM).

2008-ban megállt az egyéni gépjárművel való helyi, helyközi és távolsági személyszállítás korábbi folyamatos növekedése és enyhe csökkenésbe fordult át, elsősorban az üzemanyagárak emelésének következményeként. A személygépkocsi-kihasználtságot mérő mutató (egy gépkocsiban egyszerre átlagosan mennyien utaznak) értéke azonban alacsony, országosan és a fővárosban is 1,5–1,6 között volt. Pozitív eredmény viszont az ún. „telekocsi” szolgáltatás egyre gyakoribb használata a személyautóval történő utazások során. A közforgalmú gépjárművel való helyközi és távolsági utazások teljesítménye 2010 óta emelkedő, a helyi közforgalmú személyszállítás azonban továbbra is csökkenő tendenciát mutatott.

A hazai közösségi közlekedés két domináns szereplője az autóbusz és a vasúti közlekedés. A helyközi személyszállításban utasszám szerint 2013-ban 22,1%-os volt a vasút részaránya (148,5 millió fő), és 77,4%-os az autóbuszé (519,5 millió fő). Az utaskilométerben feltüntetett értékek esetén már árnyaltabb képet kapunk, de így is az autóbuszos közlekedés töltötte be a vezető szerepet. Az autóbuszos és a vasúti közlekedés közötti teljesítménymegoszlásra jellemző, hogy amíg az 1990-es évtized elején az 50–50%-os arány jellemezte azokat, addig 2013-ra már közel 60–40%-ra módosult ez az arány az autóbuszos személyszállítás javára. Továbbra is jellemző, hogy a hazai buszos és vasúti közlekedés részaránya magasabb az uniós átlagnál (KSH). Az utóbbi években mind a légi személyszállítás, mind a hajózás tekintetében csökkent az utasok száma.

Az áruszállítási teljesítmény 2000 és 2013 között árutonna-kilométerben mérve több mint a duplájára nőtt, azon belül 2009 óta stagnál (KSH). Az áruszállításban a közút szerepe a meghatározó. 2013-ban a magyarországi áruszállítás 53,2 milliárd árutonna-kilométer teljesítményéből a közút részesedése 67,3%, a vasúté 18,2%, a csővezetékes szállításé 10,7%, a vízié pedig 3,6% volt (KSH).

A mobilitási igények kielégítésének környezetbarát alternatívája a kerékpáros közlekedés. A hazai és EU-s támogatások révén az elmúlt időszakban jelentős fejlesztések valósultak meg, melyek következtében sor került a kül- és beltületi kerékpárút hálózat bővítésére, infrastrukturális fejlesztésekre. Mindezek ellenére több településen (pl. Budapesten) továbbra is hiányos és rossz minőségű, helyenként magas rizikófaktorú a kerékpárhálózat. Az utóbbi években szembevetendő a városi kerékpározás térnyerése, amely a modalsplit-ből (modalsplit: a tömegközlekedés és egyéni (gépjármű) közlekedés aránya, százalékban kifejezve) a 2000. évi 1%-kal szemben 2011-re már 5%-kal részesedett és töretlen emelkedést mutat.

A vízi közlekedés aránya az elmúlt időszakban nem növekedett, ugyanakkor számos terv fogalmazódott meg a nemzetközi (főként szállítási) és az ökoturisztikai célú hajózás feltételeinek megteremtése érdekében (Duna, Tisza). E fejlesztések ugyanakkor számos, a folyó és a folyó menti területek élővilágát, a vizek állapotát is érintő beavatkozást és a megvalósulást követően jelentős hazai fenntartási forrást igényelnek, így megvalósíthatóságuk komplex vizsgálatára nem kerülhetők meg.

A közúti személy- és áruszállítási volumenek – különösen a nagyvárosokban és azok agglomerációiban – számos kedvezőtlen környezeti hatással járnak, többek között a helyi levegőminőség, zaj, emberi egészség, az épített környezet állapota vonatkozásaiban, közvetetten szennyezheti a talajt, a felszíni és felszín alatti vizeket, továbbá jelentős infrastruktúra-fejlesztési igényeket is támaszt, amely az élőhelyek feldarabolódását, degradációját eredményezheti. A közlekedési eredetű levegőszennyezés több mint 90%-áért a közúti közlekedés felelős, a koncentrálnódó forgalom révén a városok levegőminőségében is meghatározó tényező a közlekedés.

A kibocsátások alakulása összefügg a motorizáció növekedésével: 1990-hez képest 2010-re a közúti közlekedés járműállománya 60%-kal, a személyközlekedési teljesítmény 11%-kal, az áruszállítási teljesítmény több mint 100%-kal növekedett (NFM). 2003 óta egyre növekvő részarányt képviseltek a dízelmotoros gépkocsik, ami összefügg a nitrogén-oxidok növekvő kibocsátásával és a szilárd részecskék (PM₁₀) viszonylag szerény csökkenésével. Környezeti és egészségügyi szempontból egyaránt kiemelt feladat a közlekedésből származó nitrogén-oxidok és a PM₁₀ kibocsátásának csökkentése.

Az elmúlt években a közlekedésből származó környezetterhelés mérséklése céljából számos intézkedés valósult meg. Folytatódott a járműállomány korszerűsítés, az EU közúti járművekre előírt környezetvédelmi (emissziós) követelményei folyamatosan beépültek a gyakorlatba. Főként EU támogatással jelentős beruházások valósultak meg a vasútvonalak korszerűsítése terén. Folytatódott a településeket elkerülő utak építése, melyeknél számos helyen zajvédő falak is létesültek. Folytatódott a Győr-Gönyű Országos Közforgalmú Kikötő intermodális közlekedési központtá való alakítása; a Csepeli Szabadkikötő korszerűsítése és intermodális központtá történő alakítás lehetőségeinek felmérése; a bajai zöldterminál üzemeltetése. A bioüzemanyagok kötelező bekeverését 2009. július 1-től vezették be és 2011-től az egyes bioüzemanyagok adókedvezménye, valamint a kötelező bioüzemanyag-részarány kizárólag igazoltan fenntartható módon előállított bioüzemanyagokkal teljesíthető.

Turizmus

A turizmus napjaink egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata, amely nagymértékben járul hozzá a nemzeti jövedelemhez (a GDP-hez való hozzájárulása 8,9%). Az idegenforgalomban kettős tendencia tapasztalható. Egyrészt a Magyarországra érkező külföldi látogatók száma a 2008. évi 39,6 millió főről 2012-re 43,6 millió főre nőtt, másrészt az utóbbi években – az idegenforgalmi fejlesztések hatására, illetve a gazdasági válság miatt beszűkülő anyagi lehetőségek révén – bővült a belföldi turizmus, növekedett a falusi- és kerékpáros turizmus.

A nemzeti park igazgatóságok, a gyűjteményes kertek és más ökoturisztikai szervezetek felkészültsége a vendégek fogadására mind a programok, mint pedig az infrastruktúra területén eltérő. Számos védett természeti terület nem összefüggő, mozaikos szerkezetű, több önkormányzat illetékességi területét érinti, amelyek egységes kezelése turisztikai szempontból is nehezebb feladat.

A nemzeti park igazgatóságok adatai szerint a parkok látogatottsága 2002–2012 között szinte megduplázódott (2012-ben több mint 1,41 millióan látogatták meg a nemzeti parkokat). A leglátogatottabb helyszíneken (a Balaton-felvidéki, az Aggteleki, a Kiskunsági, a Duna-Dráva Nemzeti Parkban, illetve az Őrségi Nemzeti Parkban) a bevételek teljes mértékben fedezik a turizmushoz kapcsolódó költségeket, a többi helyszínen viszont a turizmusból származó bevétel 12–63%-kal elmarad a költségektől. Ennek oka a korlátozott szolgáltatáskínálat és a megcélzott vendégkör szerény fizetőképessége lehet. A botanikus kerteket és arborétumokat évente több mint 2 millió látogató keresi fel, számuk az elmúlt években megvalósult fejlesztések következtében a gazdasági válság ellenére is emelkedik.

A turizmus fejlesztése hozzájárulhat az épített környezet rendezettségéhez, a természeti értékek elismertségéhez, az egészséges életmód elterjesztéséhez. Meg kell ugyanakkor említeni, hogy a tömegturizmus, a látogatók számának bővülése és az infrastruktúrák fejlesztése jelentős környezeti igénybevétellel (közlekedés, hulladék, szennyvíz, zöldfelületek igénybevétele stb.) jár. A koncentrált igénybevétel mérséklését szolgálná, ha a turizmus fejlesztése területileg kiegyenlítettebb állapotot eredményezne. Ma ugyanis – bár a vendéglátóhelyek számában nincs számottevő eltérés – a szállodák vendégforgalmában már jelentős a különbség Budapest és a Dunántúl javára.

Energia-, anyagfelhasználás

Az energiafelhasználás, a megújuló energiahordozók hasznosításának alakulása és az energiatakarékosság terén elért előrehaladás meghatározó a környezetterhelés, ezen belül az üvegházhatású gázok kibocsátásában. A GDP növekedésével párhuzamosan a primerenergia-felhasználás 2000–2008 között folyamatosan nőtt, 2009-ben a gazdasági válság hatására az előző évhez képest 7,6%-kal csökkent, így elérte az 1 056 PJ értéket és azóta kismértékben tovább csökkent (2012-ben 999,3 PJ-ra (MEKH)). A végső energiafelhasználás az elmúlt években ingadozott. 2012-ben a végső energiafelhasználáshoz a lakosság 35%-kal, a közlekedés 26%-kal, az ipar 19%-kal, a kereskedelem, szolgáltatás 17%-kal és a mezőgazdaság 3%-kal járult hozzá (KSH).

Az energiahatékonyság javítása és a megújuló energiák felhasználási arányának növelését célozza a Nemzeti Energiastratégia 2030, a Nemzeti Épületenergetikai Stratégia, a II. Nemzeti Energiahatékonysági Cselekvési Terv és a Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Terv. A stratégiai dokumentumok megvalósítását több támogatási rendszer is segítette: a kvótabevételeken alapuló Zöld Beruházási Rendszer, a Nemzeti Energiatakarékossági Program, valamint a KEOP és az ÚMVP.

Tovább növekedett a megújuló energiaforrások részesedése a teljes energiatermelésben (2012-ben 9,3%). A megújuló energiaforrások használatának növelését gazdasági ösztönzők és jogi előírások segítették (pl. kötelező átvételi rendszer). Magyarország az Európai Unió azon tagállamai közé tartozik, amelyeknek sikerült elérniük a 2009–2012-es évekre vállalt teljes megújuló energia részarányra vonatkozó célkitűzéseket. A megújuló energiaforrásokból termelt energia részaránya a teljes bruttó energiafogyasztáson belül 2012-ben elérte a 9,3 százalékot.

A legnagyobb arányban hasznosított megújuló energiaforrás a biomassza (2012: 81,3%). A biomassza energetikai célú felhasználása azonban nem feltétlenül vezet a nettó ÜHG kibocsátások mérsékléséhez, és növelheti a más jellegű környezetterhelést, igénybevételt, kockázatokat, ezért körültekintő, életciklus-szemléletű hatásvizsgálatok szükségesek (a környezeti kockázatok mellett az élelmiszertermelésre, a talajok termőképességének alakulására való hatások komplex értékelése, a fenntartható hasznosítás mértékének és módjának meghatározása).

Hazánkban a felhasznált anyagok mennyisége 2008-hoz képest csökkent (2011-ben 98 millió tonna volt (KSH)). A nemfém ásványi nyersanyagok és az ásványolaj-nyersanyagok kitermelése csökkent, a biomassza és fémérc kitermelt mennyisége évről-évre ingadozik. Az NKP-3 időszakában a bányászati tevékenység szabályozásában több, a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés szempontjait érvényesítő újítás történt,

beleértve az ásványi nyersanyag és a geotermikus energia természetes előfordulási területének komplex érzékenységi és terhelhetőségi vizsgálatáról szóló 103/2011. (VI.29.) Korm. rendeletet.

Hulladékgazdálkodás

A hulladékmegelőzés hatékonyságának mérésére használt mutatók (képződő hulladék mennyisége, illetve GDP-hez vagy népességhez viszonyított aránya) adatai alapján az elmúlt években jelentős, kedvező irányú változás történt. A 2000. évben keletkezett 40 millió tonna hulladék 2009-ben már 20 millió tonna alá került és 2012-re 18 millió tonnára csökkent. A GDP-hez viszonyított arány is kedvezően változott. Az egységnyi bruttó hazai termék előállítására jutó hulladék 2000-tól 2012-ig az ötödére csökkent. A hulladék mennyiségének csökkenésében a szakpolitikai intézkedések mellett a termelési- és termék-szerkezet változás, az anyagtakarékossági és technológiafejlesztési intézkedések, a fogyasztási szerkezet változásai, illetve a gazdasági válság (ami számos esetben a termelői és háztartási oldalon egyaránt költség racionalizálással járt) is szerepet játszott.

A főbb hulladékkategóriák szerint vizsgálva azonban már nem egyöntetűen kedvező a kép. 2009 és 2012 között a keletkező mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék és a települési szilárd hulladék mennyisége a 2011-ig tartó csökkenés után növekedésnek indult a települési folyékony hulladék mennyiség folyamatosan csökkenése mellett. Az ipari és egyéb gazdálkodói hulladék a 2011. évi átmeneti növekedés után tovább csökkent. A veszélyes hulladék mennyisége a 2010. évi visszaesést követően ismét emelkedett és 2012-ben kismértékben csökkent. Az építési-bontási hulladékok mennyisége a 2011-ig tartó folyamatosan növekedés után lecsökkent. A települési szilárd hulladékok csökkenése összefügg a gazdasági válság okozta visszafogottabb lakossági fogyasztással. A hulladékkáramok arányait tekintve 2012-ben a legjelentősebb mennyiséget az ipari és egyéb gazdálkodói hulladék képviseli (32%), melyet közel azonos aránnyal követ a települési szilárd hulladékok és az építési-bontási hulladékok és mennyisége (22% és 21%), majd kicsivel lemaradva a települési folyékony hulladék (16%). A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék, valamint a veszélyes hulladék tömegének aránya egyaránt kis mértékű (5–4%) képvisel. A települési szilárd hulladékok mennyiségének változása összefügg a gazdasági válságra reagáló lakossági fogyasztással.

Sajnos a társadalom szemléletmódja még mindig fogyasztásorientált, a zöld beszerzés elvei nem terjedtek el sem a magán, sem a közsférában. Bár a rendszerváltást követően az ipari és mezőgazdasági struktúra átrendeződött, teret engedve egy korszerűsítési folyamatnak, az ország gazdaságára továbbra sem a hulladékszegény technológiák alkalmazása, vagy a keletkező gyártási maradékok visszaforgatása a jellemző. Az ipari ökológiai megközelítés alkalmazása, a primer nyersanyagok védelme és az anyagában történő hasznosítás alacsony szintű.

Bár az ország az elmúlt években teljesítette az EU, adott hulladékkáramokra vonatkozó visszagyűjtési-hasznosítási követelményeit, a lerakás aránya azonban még mindig kedvezőtlen mértékűnek mondható. A hulladékok anyagában történő hasznosítása 23–37% között mozog, míg az energetikai hasznosítás 4–5% körüli. Az égetés aránya 0,5%. A fennmaradó 17–30% egyéb kezelésben részesül. A hulladék lerakással történő ártalmatlanításának kedvezőtlen arányán kíván változtatni a 2013-ban bevezetett hulladéklerakási járulék.

Területhasználat

A területhasználat a 2000–2009 közti jelentős átalakuláshoz képest az NKP-3 időszakában csak kis mértékben változott (2010-ben a gyepterületek nagymértékű csökkenése főként statisztikai módszertani váltás miatt történt). A területhasználat alakulását a korábbi időszakban jelentősen befolyásolta a települések (belterületbe vonás), az ipar, bányászat és az infrastruktúra (útépítés) terjeszkedése. A beépített területek, belterületek nagyságának növekedése és a vonalas infrastruktúra bővülése a földfelszín tartós lezárását és az ökoszisztémák fragmentálódását okozza. A gyepterületek – területileg differenciált – mérséklődése különösen természetvédelmi szempontból kedvezőtlen, mivel az állandó füves területek számos védett, ritka faj számára biztosítanak élőhelyet. A területhasználat átalakulása és az urbanizáció következtében növekedett a területek árvízi kockázat-érzékenysége és kedvezőtlen hatással van a vizek minőségére, ökológiai állapotára is.

A szabad talajfelszín beépítettségének, tartós lefedettségének növekedése fokozza az ország klimatikus hatásokkal szembeni érzékenységét, mivel a talajok anyag- és energia-körforgalomban betöltött funkcióját korlátozza (pl. a talajok CO₂-megkötőképességét, víztározó szerepét, a növényzet felszámolásával megszünteti annak CO₂-nyelő kapacitását, a környezeti folyamatok szabályozásában betöltött szerepét).

Az NKP-3 időszakában megtörtént az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény felülvizsgálata, melynek során fontos szempont a természeti értékek és erőforrások védelme. A Budapesti Agglomeráció Területrendezési Tervéről szóló 2005. évi LXIV. törvény 2011. évi módosítása során a takarékos területfelhasználás elősegítése érdekében két újszerű elem jelent meg, a területcsere és a területi mérleg. A területcsere során a városias települési térség és a hagyományosan vidéki települési térség területének nagysága

nem változhat. A területi mérleg lehetővé teszi az önkormányzatok által készítendő településszerkezeti tervekben a tervezett eltérések (változtatások) %-os megfeleléségének ellenőrzését.

A területrendezési és építésügyi monitoring-rendszer kiépítettsége és működése azonban nem teljes, így a területrendezési tervek, illetve a településrendezési eszközök érvényesüléséről, környezetre gyakorolt hatásáról, a tényleges területhasználat-változásokról nem állnak még rendelkezésre adatok.

Településszerkezet

A növekvő mértékű urbanizáció hatásai hazánkban is megfigyelhetők. A települések fejlődése számos esetben a minőségi javulás helyett inkább növekedést, szétterülést jelent, mely sok negatív társadalmi-gazdasági-környezeti folyamattal is együtt jár. A fejlesztéshez szükséges területeket gyakran a természeti környezetből, a mezőgazdasági művelésű területektől vették el (zöldmezős beruházások), miközben számos barnamezős terület hasznosítása nem megoldott. Az utóbbi években megújult a településrendezés jogszabályi háttere és megtörtént a területrendezés, valamint a településfejlesztés és a településrendezés szakmai és hierarchikus rendszerének jogszabályi harmonizációja.

A fejlesztési, rendezési tervek többsége foglalkozott a zöldfelületek kérdésével és javaslatot tett a kedvezőtlen folyamatok megváltoztatására, azonban a tervek hatása a reálfolyamatokra alacsony hatásfokúnak bizonyult. A korábban elkészült tervek területszerkezeti összehasonlítása szerint a célkitűzések ellenére a zöldfelületek egyre kijebb szorulnak a beépített területek közül, távolabb kerülnek a településen élőkől. A zöldfolyosók egyre keskenyebbek, hálózatosságuk egyre több helyen válik mozaikossá. Új városi, illetve települési közhasználatú zöldterületek alig kerültek kialakításra, és a zöldfelületi rekonstrukciók során is növekedett a művi, burkolt felületek aránya. Sok esetben a tulajdonosi érdekek érvényesülnek a területi alkalmasság, illetve a térszerkezeti és a településszerkezeti szempontokkal szemben.

A települési zöldfelület fejlesztései sok településen zajlottak, általában városrehabilitációs fejlesztések részeként, azonban ennek ellenére is alacsony és enyhe csökkenést mutat az egy főre jutó zöldterület nagysága (2012-ben már csak 16,9 m²/fő). A gondozott zöldterület aránya állandónak mondható.

Az előrelátó, a társadalmi – gazdasági – környezeti szempontokat tudatosan figyelembevevő településfejlesztés kialakítása érdekében számos szemlélet- és közösségformáló, népszerűsítő, valamint település tervezést támogató intézkedés valósult meg: az önkormányzatok számára az élhető települések tervezésének szempontjait bemutató útmutatók, kiadványok készültek; folytatódott a „Virágos Magyarországért” környezetszépítő verseny; vízpart-rehabilitációt segítő fejlesztések.

Zajterhelés

Az EU tagországokhoz hasonlóan Magyarországon is nőtt a zajforrások száma, valamint az általuk kibocsátott zaj zavaró hatása, amit a lakossági panaszok számának emelkedése is tükröz. A hazai zajhelyzetre vonatkozó, egész országra kiterjedő, átfogó felmérés még nem készült el, de az eddigi munkák eredményeként a potenciálisan legveszélyeztetettebb területek állapota már ismert. Egy adott terület zajhelyzetének átfogó értékelésére a legalkalmasabb eszköz a stratégiai zajtérkép. Jelenleg Budapest és a vonzáskörzetében található 21 település és Szeged 2007-ben elkészült stratégiai zajtérképe, valamint a 3 millió jármű/év-nél forgalmasabb közutak, a 30 000 vonatszerelvény/év-nél forgalmasabb vasutak, a 100 000 főnél nagyobb népességű városok, továbbá a Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér 2012-ben elkészült stratégiai zajtérképe áll rendelkezésre. Az így elkészült zajtérképek összesen 3 325 000 ember lakóközvetének zajvédelmi helyzetéről adnak információt. Az elkészült zajtérképek (is) azt mutatják, hogy az eddigi erőfeszítések ellenére a közlekedés zajvédelmi szempontból is az egyik legtöbb gondot okozó tevékenység.

A vasúti közlekedésből származó zaj ugyan kevesebb embert érint és a vasúti zajok frekvenciája is kedvezőbb a közútiaknál, de helyi hatása, zavarása jelentős lehet. A Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér forgalma az utóbbi években visszaesett, a repülőteret igénybe vevő repülőgépek egyedi zajkibocsátása mintegy 5-7 dB-lel csökkent, viszont továbbra is problémát okoznak az éjszakai órákban végrehajtott repülési műveletek és a repülőterhez közeli területeken a viszonylag csekély számú zajesemény rövid időtartamú magas zajszintje. A repülési zaj más repülőterek (pl. Budaörs, Tököl, Pécs-Pogány) környezetében is okoz esetenként problémát.

Környezetvédelmi beruházások, környezetvédelmi ipar

A környezetvédelmi beruházások értéke 2008 óta évenként ingadozott, 2012-ben 138 milliárd Ft volt. 2012-ben a közvetlen környezetvédelmi beruházások 86%-ot, a termelési folyamatokba beépülő, integrált beruházások 14%-ot tettek ki. A nemzetgazdaság környezetvédelmi beruházásainak mintegy 58%-át szennyvízkezelésre, 8%-át a talaj és a felszín alatti vizek, a levegőtisztaság védelmére, illetve a hulladékkezelésre fordították (KSH). A környezetterhelés csökkentését szolgáló berendezések működtetéséhez rendelhető, szervezeten belüli, folyó ráfordítások értéke 2012-ben 231 milliárd Ft volt, amiből 47%-kal részesedett a szennyvíz-, 40%-kal a hulladékkezelés, a ráfordítások 5%-a pedig a talaj és a felszín alatti vizek védelmére irányult (KSH). A környezetvédelmi ipar nettó árbevétele 2012-ben 416 milliárd Ft volt, ennek a 24%-át a külföldi értékesítések tették ki (KSH). A környezetvédelmi termékeket előállító vagy ilyen irányú szolgáltatást nyújtó vállalkozások a környezetvédelmi ipari tevékenységükkel összefüggésben összesen 18,5 ezer főt foglalkoztattak.

2.2. A környezetállapot változása és hatásai

Az előzőekben bemutatott hajtóerők és terhelések különbözőképpen befolyásolták a környezet állapotát (környezeti elemeket, illetve azok rendszerét, szerkezetét, folyamatait) és azon keresztül az emberi egészséget és életminőséget. E fejezet a környezetállapot főbb jellemzőinek bemutatása mellett tartalmazza annak jelentősebb ökológiai, humán-egészségügyi, társadalmi-gazdasági vonatkozásait is. Az ok-okozati lánc (terhelések, állapot, hatások) komplex megközelítésű feltárása elősegíti, hogy a válaszok ne okozzanak környezeti átterheléseket.

Levegő

Jelenleg Magyarország átlagos terheltségi szintje nemzetközi összehasonlításban közepesnek mondható, egyes légszennyezőanyagok kibocsátása 2000–2012 között jelentős mértékben csökkent. Hazánk a Nagy Távolságra Jutó, Országhatáron Átterjedő Légszennyezettségről szóló Genfi Egyezményben meghatározott gázokra (SO₂, NO_x, NH₃, VOC) vonatkozó, vállalt nemzeti összkibocsátási küszöböt teljesíteni tudta 2010-ben és tartja azóta is. A levegőminőség mérését az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat (továbbiakban: OLM) végzi, a levegőterhelést okozó kibocsátások létesítményszintű adatait a Levegőtisztaság-védelmi Információs Rendszer (továbbiakban: LAIR) tartja nyilván.

A légszennyező anyagok kibocsátásának 2000 óta megfigyelhető csökkenő mértéke azonban nem járt a levegőminőség arányos javulásával, néhány légszennyezőanyag esetén további kihívások állnak előttünk (nitrogén-oxidok, talajközeli ózon, részecskeszennyezettség). Bár hazánk átlagos levegőterheltségi szintje közepesnek tekinthető, az egyes térségek, települések szennyezettsége között jelentős eltérések tapasztalhatók, amit leginkább a domborzati viszonyok, a helyi közlekedés, a fűtési módok és a meteorológiai helyzet befolyásol. A szigorú levegővédelmi előírások betartásának kikényszerítésével az ipari kibocsátások hatása csökkent. 2008. november 1-

tól valamennyi ipari létesítménynek be kell tartania az elérhető legjobb technika figyelembevételével megállapított, EU előírásokkal harmonizált kibocsátási határértékeket.

Az erőművi szektor fejlesztéseinek, valamint az üzemanyagok és tüzelőanyagok minőségében bekövetkezett pozitív változásnak köszönhetően a kén-dioxid (SO₂) már nem okoz problémát. A nitrogén oxidok (NO_x) magas koncentrációja a forgalmas útvonalak környezetében, a nagy gépjárműforgalommal terhelt településeken okoznak határérték túllépést. Az illékony szerves vegyületek (VOC) kibocsátásának alakulásában a közlekedés és egyes ipari technológiák játszanak szerepet, az ammónia (NH₃) kibocsátásért elsősorban az állatállomány és a műtrágyahasználat felelős. Mindkét légszennyező anyag kibocsátása 2007 óta csökken. Nyári időszakban továbbra is gondot okoz a talajközeli ózon megemelkedő szintje. A Montreáli Jegyzőkönyv rendelkezéseinek köszönhetően hazánkban a magaslégtéri ózonreageget károsító anyagok felhasználásából adódó emisszió 2000 óta jelentősen lecsökkent, azonban további kibocsátás csökkentésre van szükség, melynek biztosítását az EU felülvizsgált F-gáz rendelete szolgálja.

Napjaink legjelentősebb levegőtisztaság-védelmi kihívása az egészségügyi határértékeket (különösen a téli időszakban) meghaladó részecskeszennyezettség. A kisméretű részecske összefoglaló névvel jelzett szennyezőanyagok részben közvetlenül kerülnek a levegőbe, részben az ott lévő egyéb anyagokból másodlagos szennyezőként képződnek. Fő forrásuk ma már a közúti közlekedés helyett a lakossági szilárd tüzelés, köszönhetően az e célra felhasznált szén, fa, biomassza mennyiség folyamatos növekedésének, melynek oka a vezetékes gázár emelkedése. Ez a tendencia más fontos célok eléréséhez (gázfüggettség csökkenése, megújuló energiahányad növekedése, klímapolitika) járul hozzá. Mindezekre tekintettel a levegőtisztaság-védelem kiemelkedő kihívása ez lesz az elkövetkező időszakban.

A napi PM₁₀ határérték túllépések jelentős hányadát az október - március közötti időszakban mérik. Ennek oka a fűtési időszakban megnövekedő PM₁₀ kibocsátás mellett a meteorológiai paraméterek kedvezőtlen alakulása, melyek tartós együttes hatásaként a levegő PM₁₀ tartalma meghaladta a napi határértéket (50 µg/m³-t). Jelentős egészségkárosító hatásai miatt a szabályozásban is növekvő szerepet kap a PM_{2,5}, valamint az ennél kisebb részecskefrakciók, összetétel tekintetében kiemelkedően ezek koromtartalma. A levegőminőség javítására vonatkozóan a Kormány az 1330/2011. (X.12.) határozatával elfogadta a kisméretű szálló por (PM₁₀) csökkentés ágazatközi intézkedési programját, melyben konkrét intézkedések fogalmazódtak meg a PM₁₀ kibocsátás 10–15%-kal történő csökkentésére vonatkozóan. A program végrehajtása 2012-ben megkezdődött.

Felszíni és felszín alatti víz, talaj

Vizeink állapotát elsősorban az emberi tevékenységekből eredő terhelések és hatások határozzák meg. A felszíni vizeket érintő hatások közül legfontosabbak a pontszerű szennyező forrásokból eredő települési szennyvízkibocsátások és hulladéklerakók, ipari szennyvíz és használtvíz bevezetések, a mezőgazdasági eredetű terhelések, a különböző folyószabályozási, mederrendezési, árvízvédelmi célú hidromorfológiai beavatkozások, a vízfolyások hosszirányú átjárhatóságát befolyásoló keresztirányú műtárgyak és duzzasztások. A felszíni vizek mennyiségi paramétereit jelentősen befolyásolják a különböző célú kommunális, ipari és öntözési vízkivételek. Az emberi tevékenységből eredő hatások között meg kell még említeni a főleg a Dunát, ill. másodlagosan a Tiszát és a Balatont érintő hajózást, valamint a lokálisan jelentkező, de egyre nagyobb hangsúlyt kapó rekreációs és vízi turizmushoz kapcsolódó terheléseket.

Hazánkban a közepes vagy annál rosszabb minőségű felszíni víztestek aránya 70–80%. A vízfolyások 8%-a, az állóvizek 18%-a éri csak el a Víz Keretirányelv (továbbiakban: VKI) szerinti „jó” ökológiai állapotot. Ez a víz sokrétű ökológiai, gazdasági és rekreációs funkciójából eredően jelent problémát: a víz az élővilág létfeltétele, jelenleg azonban még mindig sok helyen befogadja a háztartásokból, településekről, mezőgazdaságból és az iparból származó szennyezéseket. Ugyanakkor a víz a hazai turizmus egyik fő vonzereje és a mezőgazdasági termelés alapvető feltétele. Szintén lényeges, de kevésbé ismert probléma, hogy a nagyszámú, főként üdülési hasznosítású állóvíz, holtág, morotva, mesterséges tározó és kavicsbánya tó vízminőségi állapota a nagy tavakénál (Balaton, Tisza-tó, Fertő-tó, Velencei-tó) kedvezőtlenebb, és ráadásul ezek nem is szerepelnek a fokozottabb védelmet kívánó tápanyag-érzékeny területek között. Több olyan vízfolyás van Magyarországon, amelyek állapota az adott vízgyűjtő területet érintő szomszédos országokban végzett tevékenységek miatt nem felel meg a VKI előírásainak és ez csak regionális, határokon átnyúló együttműködéssel oldható meg.

Hazánk felszín alatti vízkészlete európai viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű és minőségű: felszín alatti víztesteink 68%-ban elérik a VKI szerinti „jó állapotot”. A felszín alatti vizeket érintő hatások közé tartoznak a települési szilárd hulladéklerakókból eredő szennyeződések (melyek az ország egész területét érinthetik), a kármentesítés alatt álló, vagy arra váró szennyezett területek (főként az ivóvízbázisokat veszélyeztetik), valamint a mezőgazdasági eredetű terhelések. A felszín alatti vizek mennyiségét erősen befolyásolják továbbá a különböző vízkivételek, elsősorban a kommunális vízkivétel, hiszen az ország ivóvízellátása 95%-ban felszín alatti vízből

történik. Fontos még a mezőgazdasági, a bányászati és a geotermikus energiahasznosítási célú vízkivétel is, illetve továbbra is problémát jelent az engedély nélküli vízkivétel.

Nagy tavaink (Balaton, Tisza-tó, Fertő-tó, Velencei-tó) ökológiai állapota javult, a Balaton vízminősége kiváló.

A vizek jó ökológiai állapota szorosan összefügg az éghajlatváltozással. A vízgazdálkodásban elsősorban extrém hidrometeorológiai eseményekre, szélsőséges csapadékviszonyokra kell felkészülni, amelyek egyrészt fokozódó árvízveszélyt, másrészt szárazságot eredményezhetnek. Az éghajlatváltozás következményeként várhatóan kevesebb víz áll majd rendelkezésre, különösen az öntözés számára, de helyenként – a területi különbségek miatt – az ivóvízellátásra használt készletek is veszélybe kerülhetnek. A kisvízi hozamok csökkenése érzékenyebbé teszi a vízfolyásokat a szennyezőanyag-terhelésekkel szemben. Az éghajlatváltozás és a vízgazdálkodás integrált – a fenntarthatóságot messzemenően figyelembevevő – megközelítése indokolt.

A talajok állapotát a vizekhez hasonlóan számos tényező befolyásolja (pl. földhasználat, infrastruktúra fejlesztése). A talajok állapotának értékelését nehezíti, hogy a talajpusztulással veszélyeztetett területek országos felmérésére forráshiány miatt évek óta nem került sor, de az egyedi vizsgálatok szerint a károsodás továbbra is jelentős területeket érint. A mezőgazdasági és erdészeti talajok nehézfémekkel, peszticid-maradványokkal és egyéb káros anyagokkal való terheltsége elmarad a szennyezettségi határértéktől.

Biológiai sokféleség

A biológiai sokféleség a társadalom és gazdaság fennmaradásának, illetve fejlődésének alapjaként szolgál, amelyek egyúttal meghatározóak az élő rendszerek terhelésének alakulásában. Az urbanizáció, agglomerálódás, infrastruktúra-fejlesztés és a fogyasztói igények növekedése következtében a különböző területhasználati igények az ökoszisztémák környezeti feltételeinek megváltozásához, a természetes vagy természetközeli, biológiai aktív területek beszűküléséhez és feldarabolódásához vezettek.

A biológiai sokféleség megőrzése és fenntartása szempontjából komoly problémát jelent az élőhelyek szétदारabolódása, amely egész Európában jelentős mértékű. A kutatások alapján az elmúlt 20 évben folyamatosan növekedett a táji és élőhelyi szintű feldarabolódás mértéke, amely trend előreláthatóan a jövőben is folytatódni fog. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség 2009-ben Európa 28 országában végzett felmérésén alapuló 2011-es elemzés szerint Magyarország a középmezőnyben található, 7–10 közötti átlag fragmentációs egységgel. (A fragmentációs egység az ökológiai szempontból akadályt jelentő létesítmények száma 1000 km²-ként.) Az ökológiai és tájökológiai rendszerek működőképességéhez fontos a köztük lévő összeköttetés, amely jelenleg számos területen nem biztosított.

A nem megfelelő földhasználatból adódó túlhasznosítás, az inváziós idegenhonos fajok (özönfajok) terjedése és a szennyezés egyaránt a biológiai sokféleség csökkenését okozza. Gyakori probléma a hagyományos tájszerkezet, a mozaikos tájlemek eltűnése, aminek következményeként csökken a területek ökológiai értéke.

A kedvezőtlen folyamatok ellenére az elmúlt évek természetvédelmi erőfeszítései eredményeként a természetközeli élőhelyeknek számító területek kiterjedése még több mint 36%-ot fed le hazánkban, természeti értékeink nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő jelentőségűek. A védett természeti területek kiterjedése 2008. december 31. és 2013. szeptember 1. között 884 280 hektárról (országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett terület 837,5 ezer ha) 894 279 hektárra (országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett terület 848,1 ezer ha) növekedett.

A magyarországi Natura 2000 hálózat 56 különleges madárvédelmi és 479 különleges természetmegőrzési területet foglal magába, melynek összkiterjedése 1,99 millió hektár. Az előző időszak jelentős eredménye, hogy 2011-ben lezárult a Natura 2000 hálózat kialakítása. Az Európai Bizottság megállapította, hogy egyetlen élőhelytípus vagy faj esetében sincs szükség további Natura 2000 területek kijelölésére Magyarországon. Az elmúlt időszakban javult a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzete. 2007-hez képest 2013-ra 24 élőhelytípus természetvédelmi helyzete javult (52%), 21 élőhelytípus természetvédelmi helyzete nem változott (46%) és egy élőhelytípus esetében történt negatív változás (2%). A közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetét tekintve 137 faj esetében nem történt változás (66%), 59 faj esetében javulás történt (28%). 12 faj természetvédelmi helyzete romlott, ami a fajok 6%-át jelenti. A pozitív változások részben az aktív természetvédelmi intézkedéseknek, élőhelyrekonstrukciós beavatkozásoknak, fajmegőrzési tevékenységeknek köszönhetőek, másrészt az értékelés alapját szolgáló adatok eltérő időszaka és minősége, valamint módszertani okok állnak a háttérben.

Éghajlatváltozás

Az éghajlatváltozás korunk egyik legnagyobb kihívása. A Föld felszíni átlaghőmérsékletének emelkedése ma már kétségbevonhatatlan tény. Az Éghajlat-változás Kormányközi Testület (IPCC) legfrissebb, 2013. őszi közlésében 5. Helyzetértékelő Jelentése szerint pedig az is egyértelmű, hogy a klímaváltozást az ember okozza. Az ipari forradalom előtt a légkör CO₂ koncentrációja 280 ppm volt, 2013. márciusában ez az érték 400 ppm-re (40%-kal) emelkedett. A jelentős emisszió csökkentést minél előbb el kell kezdeni. A legkisebb mértékű változást előrejelző forgatókönyv következtései szerint a 21. század végére a globális felszíni átlaghőmérséklet túlszárnyalja a 1,5 Celsius fokos emelkedést az 1850–1900-as évek adataihoz képest. Más előrejelzések szerint nagyon valószínű, hogy a melegedés mértéke a század végére meghaladja a 2 Celsius fok kritikus szintet. Továbbá nagyon valószínű, hogy a hőhullámok gyakorisága, intenzitása és időtartama jelentős mértékben növekedni fog. A melegedés mértékével párhuzamosan pedig a száraz területeken csökkenni, a csapadékban gazdag területeken viszont növekedni fog a csapadék mennyisége. Az IPCC Jelentés új scenáriói szerint Közép- és Kelet-Európa, így Magyarország klímaérzékenységi szempontjából érzékeny régió. Számítások szerint az évszázadokon át folytatódó melegedés mértéke várhatóan nyáron lesz legnagyobb. A nyár várhatóan szárazabb lesz, a tél csapadékosabb. Mind a hőmérsékleti, mind a csapadék extrém indexek elemzése a szélsőségek erősödését valószínűsíti.

Az Éghajlatváltozási Keretegyezmény Kiotói Jegyzőkönyve által előírt hat (szén-dioxid (CO₂), metán (CH₄), dinitrogén-oxid (N₂O), fluorozott szénhidrogének (HFC-k), perfluor-karbonok (PFC-k) és kén-hexafluorid (SF₆)) üvegházhatású gáz éves kibocsátásairól készült legfrissebb, 2014. évi leltár és jelentés a 2012-es év kibocsátási adatait dolgozza fel. Magyarországon 2012-ben a kibocsátás bruttó 62 millió tonna szén-dioxid-egyenérték volt, míg a földhasználat, földhasználat-megváltoztatás és az erdőgazdálkodás ágazat hatását figyelembe vevő nettó kibocsátás 57,6 millió tonna, melyek a leltár eddigi teljes időszakát tekintve messze a legalacsonyabb értékek voltak (*NIR jelentés, 2014*).

Az éves kibocsátások viszonyítási éve (bázisév) Magyarország esetében a fluort nem tartalmazó gázokra (CO₂, CH₄, N₂O) vonatkozóan az 1985-87. évek átlaga, a fluortartalmú gázokra pedig 1995 (HFC, PFC és SF₆). Ezen (bázis) években történt kibocsátások mennyiségéhez képest vállalt Magyarország a Kiotói Jegyzőkönyvben 6% csökkentést 2012-re. 2012. év végén a magyar kibocsátás 45,8%-kal volt alacsonyabb a bázisidőszakinál, ami részben a pénzügyi és gazdasági válságnak is tulajdonítható. A magyarországi kibocsátás így továbbra is jóval a Kiotói Jegyzőkönyvben vállalt érték alatt volt. A 2012-ben kibocsátott gázokat tekintve a legnagyobb részt, 74,3%-ot a CO₂ tette ki. A CH₄ 12,9%-ot, a N₂O 10,9%-ot, míg a fluortartalmú gázok 1,9%-ot. A kedvező tendencián belül azonban negatívum, hogy a biomasszából származó CO₂, illetve a fluorozott szénhidrogén kibocsátás az elmúlt években folyamatosan emelkedett (*NIR jelentés, 2014*).

Az összes tüzelőanyag és üzemanyag elégetését magában foglaló energiaszektor aránya (73,4%) továbbra is jelentős volt. A mezőgazdaság 14%-kal, az ipari folyamatok – beleértve az oldószerek és egyéb termékek használatát – 7,5%-kal, a hulladékszektor pedig 5,1%-kal járult hozzá az üvegházhatású gázok kibocsátásához 2012-ben. A bázis időszakhoz képest a legjelentősebb kibocsátás csökkenés az ipar (-63,2%), a mezőgazdaság (-53,2%) és az energia (-44,1%) szektorban mutatkozott, mely részben összefüggésbe hozható az infrastruktúra modernizálásával és az energiaárak növekedésével. A hulladékszektorban viszont növekedett a kibocsátás részaránya, 1985 óta mintegy 20,8%-kal. A földhasználatból, földhasználat változásból és erdőszeti tevékenységekből származó kibocsátás határozott tendenciát nem mutat. Az energiaszektoron belül legjelentősebb kibocsátó az energiaipar 36,4%-kal, ezt követi a közületek, háztartások és a mezőgazdaság (26,1%), valamint a közlekedésből származó kibocsátás (23,9%) (*NIR jelentés, 2014*).

Az EU 2020-ra az 1990. évi kibocsátási szint legalább 20%-os csökkentését célozta meg, melynek eléréséhez Magyarországnak is hozzá kell járulnia. A közösségi szintű kibocsátás-csökkentési célok megvalósítása érdekében hazánk is tevékenyen részt vett az emisszió kereskedelmi rendszer (ETS) működtetésében. A Nemzeti Kiosztási Terv végrehajtása keretében folytatódott a kibocsátási kvóták értékesítése. A kvótaértékesítés kapcsán elmondható, hogy a nemzetközi kvótakereskedelem 2008 óta kedvezőtlenül alakul, a kiotói kvóták értéke töredékére esett vissza. Az Európai Unió Emisszió-kereskedelmi Rendszerének 2013–2020-ig tartó harmadik kereskedési időszakára vonatkozó uniós szabályozás átültetésre került a magyar jogrendszerbe. Az üvegházhatású gázok közösségi kereskedelmi rendszerében és az erőfeszítés-megosztási határozat végrehajtásában történő részvételről szóló 2012. évi CCXVII. törvénynek, valamint végrehajtási rendeletének elfogadása révén megteremtődtek a jogi feltételei annak, hogy Magyarország továbbra is részt vegyen az Európai Unió kvótakereskedelmében.

Az üvegházhatású-gáz kibocsátás csökkentésének pénzügyi fedezetét egyrészt a kvótabevételeken alapuló Zöld Beruházási Rendszer, másrészt az Új Széchenyi Terv EU-s társfinanszírozáson alapuló forrásai biztosították. A Zöld Beruházási Rendszer (ZBR) keretében számos pályázat került meghirdetésre, melyek a klímavédelmi célok

megvalósításával egyidejűleg épületenergetikai korszerűsítések és energiahatékonyság növelését biztosító intézkedések végrehajtását is biztosították.

Míg a kibocsátás csökkentési feladatok leginkább globális összefogással valósíthatók meg, a változó klímához való alkalmazkodási törekvések helyi és regionális szinten vezethetnek eredményre. A Magyar Földtani és Geofizikai Intézet (MFGI) önálló szervezeti egységként 2012-ben megalakult a Nemzeti Alkalmazkodási Központ (NAK). Feladatai a klímaváltozással, az azt kiváltó folyamatokkal és hatásokkal kapcsolatos hazai kutatásokkal, az üvegházhatású gázok hazai kibocsátásainak csökkentésével és a klímaváltozás hazai hatásaihoz való alkalmazkodással összefüggő feladatok ellátása, valamint részvétel a klímapolitikát szolgáló elemzések, térinformatikai vizsgálatok, stratégiák elkészítésében. A NAK egyik kiemelt feladata a Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer (NATÉR) létrehozása, amelynek átfogó célkitűzése egy olyan többcélú felhasználásra alkalmas adatrendszer kialakítása, amely objektív információkkal segíti a változó körülményekhez igazodó, rugalmas döntés-előkészítést, döntéshozást és tervezést.

2.3. Nemzetközi és hazai trendek

NÉPESÉG	<p>A világ népessége bár lassuló ütemben, de továbbra is növekszik, főként a fejlődő világ városi térségeiben.³ 2012-ben a Föld népessége meghaladta a 7 milliárd főt, és az ENSZ demográfusai által készített előrejelzés szerint várhatóan már 2040 körül a 9 milliárd főt is túllépi. A növekedési ráta 2010-ben elérte az 1,148%-ot⁴. A WHO 2011. évi adatai szerint a születéskor várható élettartam a Földön 70 év, ami 1990 óta 6 év növekedést jelent, ugyanakkor ma is jelentős területi különbségeket mutat⁵. A következő évtizedekben emellett a világ országainak többségére kiterjedően öregedő társadalmat és fokozódó migrációt tapasztalhatunk. Bár a migrációt elsősorban továbbra is gazdasági és társadalmi motiváció hajtja, a környezet állapotának romlása és a klímaváltozás hatásai egyre fontosabb hajtóerőkké válnak - ösztönözhetik, más esetekben pedig akár el is rettenthetik az embereket a migrációtól. 2050-re a jelenlegi 25 millió helyett körülbelül 1 milliárd embert fognak érinteni a klímaváltozás hatásai.</p>
GLOBALIZÁCIÓ	<p>A globalizáció foka és a világgazdaság teljesítménye az IMF adatai szerint 1980 és 2010 között jelentősen nőtt, utóbbi évente átlagosan 3,2%-kal, 2010 és 2050 között pedig a gazdaság teljesítménye várhatóan megháromszorozódik. A növekedésből Kína és India vette ki leginkább a részét, előbbi 68%-os, míg utóbbi 46%-os GDP növekedést ért el 2007–2013 között, míg a fejlett országok növekedése lelassult.⁴ Habár a fejlődő országok ma a világ GDP-jének növekvő hányadát adják, a kiváltságos és a hátrányos helyzetű társadalmi rétegek közötti jövedelmi, vagyoni és az erőforrásokhoz, szolgáltatásokhoz való hozzáférésebeli különbségek továbbra is igen jelentősek. Ahogy az NFFT „Jövőkereső” című tanulmánya is megállapítja: „...olyan világban élünk, ahol a népesség 40%-a napi két dollárnál kisebb összegből él, míg a világ népességének gazdagabbik 20%-a birtokolja az összes megtermelt jövedelem 75%-át és a népesség 5%-a fogyasztja el a megtermelt javak és a szolgáltatások 96%-át. Olyan világban élünk, ahol a munkakorú népesség 30%-a nem kap munkát...”</p>
ÖKOSZISZTÉMA	<p>A „Jövőkereső” kiemeli továbbá, hogy napjainkban minden egyes földlakó 2,7 globális hektár földterületet vesz igénybe életének fenntartásához (az EU-ban ez a mutató az 5 hektárt közelíti), miközben a Föld ökológiai kapacitásai csak 1,78 hektárt szolgáltatnak fejenként.⁶ Az ökológiai kapacitások túlhasználata a Föld eltartóképességének és az ökológiai rendszerek teljesítményének csökkenéséhez vezet. A Föld ökoszisztémáinak 60%-a leromlott és a WWF élőbolygó-indexének tanúsága szerint harminc év távlatában közel 40%-kal csökkentek azoknak a fajoknak a populációi, amelyeket a hetvenes évek óta rendszeres megfigyelés alá vontak szárazföldi, édesvízi és tengeri ökoszisztémákban. Becslések szerint 2050-re a Földön élő fajok negyede a kihalás szélére sodródik vagy kipusztul. A globális és regionális felmérések az összes forgatókönyvet tekintve mind azt az előrejelzést mutatják, hogy a biodiverzitás csökkenése és az ökoszisztéma degradációja tovább folytatódik, illetve felgyorsul.⁴ A biodiverzitás csökkenése emellett a területhasználat változással és az éghajlatváltozással is szorosan összefügg.</p>
EGÉSZSÉG	<p>Jelentős változások tapasztalhatók egészségügyi szempontból is: gazdasági (egészségügy költségei, profitorientált technológiai fejlesztés és gyógyszerkutatás, verseny az erőforrásokért), társadalmi (népességnövekedés, öregedő társadalom, migráció, fejlettségbeli különbségek, életmód) és környezeti (légszennyezés, ivóvíz-probléma, klímaváltozás hatásai, hulladékkezelés, zajszennyezés, kémiai anyagok használata) tényezők befolyásolják a globális egészségügyi helyzetet. Ezek a tényezők a világ különböző területein különböző módon (fertőző betegség, nem-fertőző betegség, járvány formájában) fejtik ki hatásukat és mutatkoznak meg. Mára globálisan a nem-fertőző betegségek több ember halálát okozzák, mint a fertőző betegségek – a becslések szerint 2030-ra évente 23 millió ember halálát az ilyen típusú betegségek (szívroham, agyvérzés, rák, elhízás) fogják okozni.⁴</p>

³ EEA, SOER 2015 Tervezet, Assessment of Global Megatrends

⁴ <http://www.worldometers.info/world-population/#growthrate>

⁵ <http://www.worldlifeexpectancy.com/>; http://gamapsserver.who.int/gho/interactive_charts/mbd/life_expectancy/atlas.html

⁶ EEA Indicator Report 2012, Global Footprint Network

SZENNYEZÉS	<p>Ezen felül a szennyezőanyagok egyre bonyolultabb kombinációja jelent kihívást a környezeti elemek, illetve a Föld szabályozó folyamatai számára, a szennyezést három fő emberi tevékenység okozza: fosszilis tüzelőanyagok égetése (elsősorban ipar és közlekedés); szintetikus műtrágyák és növényvédő szerek alkalmazása a mezőgazdaságban; növekvő és egyre komplexebb vegyi anyag használat).⁴ A finomrészcskék és egyes vegyi anyagok külön figyelmet érdemelnek azok messzemenő környezetre és emberi egészségre gyakorolt hatásai és a vonatkozó ismeretek hiányosságai miatt. A 2030-ig terjedő előrejelzések szerint az OECD országok maradnak a legnagyobb vegyi anyag termelők, de Kína, Brazília, India, Indonézia és a Dél-Afrikai Köztársaság termelési ütemének növekedése kétszerese lesz az előbbieknél.⁷</p>
ERŐFORRÁSOK	<p>Az élővilág és általában a környezet degradálódásának oka továbbá az erőforrások túlzott használata. A természeti erőforrások szűkössége, a készletek hozzáférhetőségének bizonytalansága a nyersanyagok kritikussá minősítését, árának erős ingadozását és a szélesebb értelemben vett erőforrásokért, így pl. a termőföldért, ivóvízért folyó globális verseny felerősödését hozza magával. Az egyik gyors ütemben felélt erőforrásunk a talaj, amelynek pusztulási üteme sokszorosa az újratermelődéssnek. Évente csak az erózió miatt 26 milliárd tonna talajt veszítünk el. Az erdők létfenntartó szerepének elismerése ellenére a különböző becslések szerint évente 5–13 millió hektár erdő semmisül meg, főleg a trópusokat érintve. (A világ legnagyobb esőerdőjének – Amazónia – nagysága negyven év alatt 20%-kal csökkent.) Az ivóvíz hozzáférhetősége, mennyiségi és minőségi kérdései területileg igen eltérő kihívásokat jelentenek. Jelenleg mintegy 1 milliárd ember nélkülözi az egészséges ivóvizet, és a számuk 2025-ig megkétszereződhet. 5 000 ember hal meg naponta a szennyezett víz miatt. A vízbázisok nagymértékben felértékelődnek és a felettük való rendelkezés fegyveres konfliktusok forrása lehet a jövőben. A globális erőforrás használat tekintetében a fejlődő országok egyre nagyobb arányt képviselnek: míg Európa és Észak-Amerika 1980-ban a teljes erőforrás kitermelés 37%-áért, addig 2009-ben 20%-áért volt felelős, addig Ázsiában ugyanebben az időszakban ez az arány 41%-ról 57%-ra nőtt.⁴</p>
ENERGIA	<p>Komoly gazdasági, társadalmi változás várható a fosszilis energiahordozók fogyasztásával összefüggésben is. Olajgyenértékben kifejezve az emberiség jelenleg egy év alatt 11,5 milliárd tonna kőolajnak megfelelő energiahordozót használ fel, amelynek közel 35%-a kőolaj, 26%-a szén, 21%-a gáz, 10%-a biomassza, a maradék pedig nukleáris és vízenergia⁸. A Nemzetközi Energia Ügynökség becslése szerint a fosszilis energiahordozók legalább 2030-ig a legfontosabb energiaforrásként szolgálnak és a felhasználás volumene a hatékonyság esetleges javulása ellenére is folyamatosan nő. Maguk a készletek igen kevés országban koncentrálnak: az olajkészlet 80%-át 10 ország (ebből 8 OPEC), a szénkészlet 80%-át 6 ország, míg a gázkészleteket több mint felét mindössze 3 ország birtokolja.⁴ A „nyugati életmód” terjedése ráadásul csak súlyosbítja a helyzetet: ha globálisan az egy főre jutó energiahasználat az EU-s szintre emelkedne, akkor 75%-os, ha pedig az USA szintjére, az 270%-os emelkedést jelentene a világ energiahasználatát tekintve.⁴ Ugyanakkor a növekvő igények ellenére az olcsó olaj kitermelhetőségének kilátásai romlanak, a nem hagyományos olajkészletek kitermelhetősége pedig igen drága. Ahogy számos dokumentum rámutat, a jelenlegi rendkívül karbon- és energiafüggő gazdasági szerkezet nem fenntartható, ezért sürgős átalakításra szorul. Az EU-ban már találunk erre irányuló kezdeményezéseket.</p>
HATÉKONYSÁG	<p>Fontos továbbá látni, hogy –bár a világ több régiójában folyamatosan javul az anyag- és az energiahatékonyság, az EU-ban a GDP növekedésétől látványosan elszakadtak pl. az anyagfelhasználási, hulladékkeletkezési mutatók. A hatékonyság növekedése nem jelenti azt, hogy az összes felhasznált erőforrás mennyisége (beleértve a hulladékokat is) csökken, azaz a mértéktelen fogyasztást a hatékonyság javulása sem képes ellensúlyozni (ez az ún. visszapattanó hatás (rebound effect)⁹). A hatékonyságot az is nehezíti, hogy főként a demográfiaileg öregedő területeken egyre elterjedtebb a háztartások kihasználatlansága (kis méretű, egy, vagy párfős háztartások számának hirtelen megugrása).⁴ A fenntarthatósághoz szükséges a gazdaság körkörösé tétele és legfőképpen az, hogy csak a valós szükségletek kielégítése történjen meg.</p>

⁷ OECD Environmental Outlook

⁸ Jövőkoreső

⁹ EEA, SOER 2015 Tervezet, Thematic fiche on resource efficiency

A fenti, nemzetközi, illetve európai statisztikákra, mutatókra alapozott megállapításokkal, előrejelzésekkel összhangban állnak a „Magyarország 2025” akadémiai kutatás¹⁰ keretében lefolytatott nagyléptékű, komplex folyamatokra, összefüggésekre vonatkozó kérdőíves kutatás eredményei is. A kutatás a főbb globális problémák között az alábbiakat azonosította: a környezet túlhasználata, az energiakészletek csökkenése, az időjárási szélsőségek gyakoriságának növekedése, népességrobbanás a fejlődő világban, népességcsökkenés a jóléti államokban, a kultúrák ütközése, a haszonszerzés elveinek elsődlegessége, politikai ellentétek. Az általános negatív tendenciák mellett reményre ad okot pl. az, hogy 2025-re a szakemberek látnak esélyt világméretű összefogás kialakulására, amely a fizikai környezetszennyezés csökkenését eredményezheti.

2025-re az új globális kihívások széles spektrumot mutatnak a jövőkutató szakértők véleménye szerint. Új ökológiai probléma adódhat a globális felmelegedés következményeiből, amely megnyilvánulhat a természeti erőforrásokért folyó egyre erőteljesebb küzdelemben, a növekvő migrációban és az erőszakra való hajlam megerősödésében, amennyiben az emberiség az elkövetkező években nem tesz ezek ellen hathatós intézkedéseket. A termőföld-erőzítő és -kimerülés szintén globális problémaként jelentkezhet. Gazdasági-politikai szempontból elképzelhető, hogy az Európai Unió belső konfliktusai felfokozódnak, illetve a világgazdaság további destabilizálódása, a kiváltságos és a hátrányos helyzetű társadalmi rétegek közötti különbségek további növekedése is kihívásként merül fel.

A világszintű trendek érintik hazánk jelenlegi állapotát és továbbfejlődését is. A ma és 2025-ig várhatóan megnyilvánuló hazai komplex problémák közül kiemelendők a klímaváltozás és következményei, a határokon áttérő környezetszennyezés, az innovációs folyamatok erőtlensége, a háztartások méretének csökkenése és környezetterhelésük növekedése, a fogyasztás túlzott ösztönzése, a fogyasztási – táplálkozási, lakhatási, ruházati – szokások átalakulása, az egészségre ártalmas élelmiszerek fogyasztása, a lakosság általános egészségi állapotának romlása és az életszínvonalbeli különbségek növekedése, polarizálódás. Utóbbi érzékelhető pl. a területi aránytalanságokban, a vagyoni különbségekben, a technikai fejlődés eredményeinek, különösen a digitális eszközök változó elérhetőségében, illetve a lakosság eltérő egészségi állapotában.

2025-ig előretételezve az emberek életkörülményeit leginkább megváltoztató tudományos-technikai eredményeket és a hazai társadalom jövője szempontjából legfontosabb technikai-technológiai területeket az infokommunikációs eszközök fejlődése (mesterséges intelligencia, interaktivitás), ezzel összefüggésben pl. a kereskedelmi lánc várható teljes átalakulása, a környezettudatos technológiák, illetve a nanovilág újdonságai (nanoélelmiszerek, nanotextíliák, intelligens ruházat stb.) képviselik, s bár ezek előnyei egyértelműek, nagy a manipuláció veszélye az üzleti érdekek miatt.

Előremutatónak tekinthető a társadalmi-közösségi együttélési technikák terjedése, ami az individualizáció és az elszigeteltség ellen hat. Várható, hogy az emberek a közösségépítés felé fordulnak. A kutatók úgy vélik továbbá, hogy részben az EU általános követelményeinek megvalósításával, részben a hazai lakosság tudatosságának módosulásával a környezetszennyezés és annak káros hatásai csökkenthetők. A civilek erőteljesebb fellépésével a környezetvédelem nagyobb hangsúlyt kaphat. Az alternatív energiaforrások kutatásában és elterjesztésében is jelentős potenciál rejlik. Az előrelépéshez fontos, hogy a társadalom különböző rétegeinek érdekei egyenlőbben fogalmazódjanak meg, a közszolgáltatások reformja körültekintően kialakított koncepció mentén menjen végbe, a társadalmi integráció mélyüljön.

A kihívások komplexitásából következően azok egyenként nem oldhatók meg, lefelé tartó spiráljukat nehéz megtörni. Csak összetett megoldások vezethetnek sikerre. Értérendbeli, szerkezeti változások, összefogás, átgondolt, átlátható, innovációt, versenyképességet, a tudományos eredmények hasznosítását és a környezetszennyezés csökkentését szolgáló szakpolitikák és a lakosság aktív részvétele szükségesek.

¹⁰ Magyarország 2025 tanulmánykötet, 2010. szerk. Nováky Erzsébet

2.4. SWOT értékelés

A SWOT-elemzés erősségei, gyengeségei, lehetőségei és veszélyei a helyzetelemzés legfontosabb megállapításai, az országos környezeti állapot és a jellemző környezeti folyamatok figyelembe vételével kerültek meghatározásra.

- Az erősségek közé elsősorban a szorosabban vett környezetvédelmi pozitív, belső tendenciák, az adottságként meglévő természeti erőforrások és környezeti értékek, valamint az azokat fenntartó folyamatok kerültek.
- A gyengeségek között a szorosabban vett környezetvédelmi negatív, belső tendenciákat gyengítő, létező környezeti problémák, a környezetre, a természetre, tájra, illetve azok állapotára ható folyamatok szerepelnek.
- A lehetőségek azokat a külső és pozitív meghatározottságú igényeket és tendenciákat, meglévő hatásokat mutatják be, amelyek a szorosabban vett környezetvédelem területén értelmezett erősségeken kívül esnek, de azokhoz és a környezet állapotának javulásához képesek hozzájárulni.
- A külső értelemben vett veszélyekben bemutatott negatív állapotok, trendek a lehetőségekkel ellentétesen hatva csökkentik vagy károsan befolyásolják a környezeti eredményeket és összességében a környezeti állapotot.

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ■ az ország területének 36%-át lefedő Nemzeti Ökológiai Hálózat ■ jelentős, egyedi természeti értékek ■ stratégiai jelentőségű vízkészlet és termőföld ■ a vízfogyasztás mérséklődött ■ a szennyvízkezelés során a megfelelő tisztítás aránya emelkedik ■ hatékony vízkárelhárítási rendszer működik ■ a keletkezett hulladék mennyisége csökkent ■ a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítése növekedett ■ a légszennyezőanyagok kibocsátása összességében csökkent ■ nőtt a megújuló energiaforrások használata ■ a környezetvédelmi nonprofit szervezetek száma növekszik ■ javultak a környezeti információkhoz való hozzáférés feltételei 	<ul style="list-style-type: none"> ■ a vízfolyások 8, az állóvizek 18%-a éri csak el a VKI szerinti „jó” ökológiai állapotot ■ a vízvisszatartáson alapuló vízgazdálkodás gyengesége ■ jelentős a kedvezőtlen természetvédelmi helyzetű élőhelyek és fajok aránya ■ jelentős a szennyezett, illetve a degradációs folyamatok által érintett területek kiterjedése ■ a területhasználat gyakran nem alkalmazkodik a természeti adottságokhoz ■ az egyéni cselekvésekben, háztartásokban nem elég gyakori a környezettudatos gondolkodásmód ■ a hatályos szakpolitikai programok forráshiány miatti lassú végrehajtása ■ nehézkes a környezeti szempontok integrálása ■ a környezetvédelmi igazgatási szervek forráshiányosak, dolgozóinak létszáma csökken; a környezetvédelmi nonprofit szervezetek forráshiányosak ■ a támogatások hatásossága és környezeti teljesítménye sok esetben nem ismert ■ a porszennyezettség nő ■ ivóvízminőségi problémák ■ a városi zöldfelületek nagysága nem megfelelő ■ továbbra is jelentős a hulladéklerakás aránya

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ■ az Alaptörvény rögzíti a természeti erőforrások védelmét ■ a vízkincs felértékelődése ■ a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízvédelmi szempontok hatékonyabb integrációját célzó EU-s szakpolitikák ■ a fogyasztás a gazdasági válság következtében mérséklődött ■ GMO korlátozás a köztermesztésben ■ az egészséges élelmiszerek és tiszta, biztonságos környezet iránti igény növekedése ■ az innováció és a tudástranszfer felértékelődése ■ az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás igénye megjelent ■ a zöldgazdaság felé való elmozdulás új munkahelyeket teremt 	<ul style="list-style-type: none"> ■ az erőforrások takarékos használata és az életciklus szemlélet alkalmazása nem általános a fejlesztési prioritások sokszor „felülírják” a környezetvédelmi szempontokat ■ a stratégiai szintű döntéshozatal során a rövid távú érdekek kerülnek előtérbe, melyek nem állnak arányban a környezethez fűződő, hosszabb távú közérdekkel ■ a termelési tevékenységek, beruházások környezeti külső költségei (externáliák) gyakran nem jelennek meg az árakban, illetve a piac nem ismeri el ezeket ■ környezetkárosító tevékenységek támogatása ■ az ökológiai lábnyom értéke meghaladja a hazai biokapacitás nagyságát és a világlátlagot ■ hazánk GMO-mentességének elvesztése ■ hazánk hiányos felkészültsége az éghajlatváltozás lehetséges hatásaira

A SWOT-elemzés során tett megállapítások három fő témakört érintenek.

1

Az első tématerület az életminőség és az emberi egészség javításához kapcsolódik.

Ezt a típust mind a 4 SWOT szempont érinti: az erősségek közé tartozik a légszennyezőanyagok csökkenő kibocsátása és a megfelelő szennyvízkezelés növekvő tendenciája. A gyengeségek között a zöldfelületek nem megfelelő nagysága emelhető ki. E csoportban lehetőségeket jelent az egészséges élelmiszerek, illetve a tiszta, biztonságos környezet iránti igény növekedése. Veszélyt jelent ugyanakkor a döntéshozatal során az egyéni, rövid távú érdekek előtérbe helyezése a környezethez fűződő, hosszabb távú közérdekkel szemben.

2

A második nagy tématerület alatt a természeti értékek és erőforrások szerepelnek.

E csoport egy része erősségekként kezelhető (pl. az ország területének 36%-át lefedő Nemzeti Ökológiai Hálózat, illetve a stratégiai jelentőségű vízkészlet és termőföld). Az erősségeket gyengítik a még mindig felszámolandó problémák (pl. a vízfolyások 8, az állóvizek 18%-a éri csak el a VKI szerinti „jó” ökológiai állapotot, vagy jelentős a kedvezőtlen természetvédelmi helyzetű élőhelyek és fajok aránya). Lehetőségeink közül kiemelendő, hogy az Alaptörvény rögzíti a természeti erőforrások védelmét. Természeti értékeinket, erőforrásainkat ugyanakkor számos külső tényező is veszélyezteti: pl. az erőforrások takarékos használata és az életciklus szemlélet alkalmazása nem általános, a fejlesztési prioritások sokszor „felülírják” a környezetvédelmi szempontokat, illetve az ökológiai lábnyom értéke meghaladja a hazai biokapacitás nagyságát és a világlátlagot is.

3

A harmadik csoportot azok a környezeti állapotok, folyamatok alkotják, melyek az erőforrások takarékos és hatékony hasznosításához kötődnek.

Ezen a téren is tapasztalunk erősségeket (pl. nőtt a megújuló energiaforrások használata). A gyengeségek között olyan belső környezeti hiányosságok, elmaradások találhatók, mint pl. az, hogy továbbra is jelentős a hulladéklerakás aránya. A lehetőségek között megemlítendő, hogy a gazdasági válság következtében mérséklődött fogyasztásunk. Veszélyt jelent, hogy a termelési tevékenységek, beruházások környezeti külső költségei (externáliák) gyakran nem jelennek meg az árakban.

3. Környezeti jövőkép

Magyarország hosszú távú jövőképét az Országgyűlés által 2013 tavaszán a 18/2013. (III.28.) OGY határozattal elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia fogalmazta meg. A jövőkép a négy alapvető erőforrás (az emberi (humán), a társadalmi, a természeti és a gazdasági erőforrások) fényében fogalmazta meg vízióját a jövő Magyarországra.

Ennek a jövőképnek az elsődleges tényezője „egy olyan harmonikus, értékkevető és értékörző magyar társadalom ..., melyben a boldogulás alapja – az anyagi értékek mellett – az értékteremtő munka, az egészség, a tudás, az erkölcs (mely többek között hiten, bizalmon és tiszteleten alapul), valamint a családi, közösségi és a nemzeti összetartozás, továbbá a globális felelősségvállalás”. Ebben a társadalomban fontos érték többek között a mértékletesség és a takarékoság, az értékalapú gondolkodás és cselekvés, illetve a megtakarítás fontosabb a fogyasztásnál.

A társadalmi intézmények és a kormányzat döntései támogatják a személyes felelősségvállalást, ösztönzik az értékteremtő együttműködést. „Az egyének életmódja és a támogató természeti, szűkebb közösségi és tágabb társadalmi környezet megléte elősegíti az egészség megőrzését, az emberek kihasználják a folyamatosan bővülő oktatási lehetőségeket és nyitottak az élethosszig tartó tanulásra. ... A tudományos kutatás és a vállalati innováció megbecsült tevékenységek, amelyeken gazdasági fejlődésünk is alapszik.”

A környezet- és természetvédelemhez közvetlenül kapcsolódva a következők kerültek megfogalmazásra a jövőképben. „A gazdaság az ökológiai korlátain belül működik. A fenntartható fejlődés a természeti erőforrásokkal való olyan tartós, értékvedő gazdálkodást jelent, amely lehetővé teszi az emberek boldogulását anélkül, hogy a gazdasági fejlődés lerombolná a sokféleséget, a komplexitást és az ökoszisztéma-szolgáltatásokat. Az emberek tisztelik a természetet, természeti értékeinket, a helyi közösségek felismerik a rendelkezésükre álló természeti erőforrásokból adódó lehetőségeiket, termelésüket, energiafelhasználásukat és fogyasztásukat erre alapozva szervezik meg. ... A lokális ökológiai problémákra, kihívásokra a helyi közösségek és alsóbb szintű kormányzatok adnak választ, míg a központi kormányzat kezeli a nemzeti jelentőségű problémákat. A gazdasági, tudományos és intézményi innovációk hathatósan segítik a megoldások megtalálását.”

Természetesen a hazai keret mellett fontos tágabb környezetünkre is kitékinteni, amikor e Program jövőképének megfogalmazására törekszünk. Az Európai Unió jelenlegi környezetpolitikájának alapját jelentő 7EAP is megfogalmazza a maga jövőképét az Unió mint egység és tagországai számára. A gyakorlatias megközelítésű jövőkép értelmében „2050-ben jólétben, bolygónk ökológiai korlátait tiszteletben tartva élünk. Jólétünk és egészséges környezetünk egy olyan innovatív és körkörös gazdaságból származik, amelyben semmi nem megy veszendőbe, és amelyben a természeti erőforrásokkal való gazdálkodás fenntartható módon folyik, a biodiverzitást pedig társadalmunk ellenálló képességét fokozva védjük, értékeljük és helyreállítjuk. Karbonszegény növekedésünk már régóta független erőforrás-felhasználásunktól.”

E két meghatározó jövőkép már önmagában is egyértelmű alapot, meghatározó kiindulási pontot jelent a Program víziójának megfogalmazásához. Mindamelllett fontos figyelemmel lenni az Alaptörvényben megfogalmazottakra, nemzetközi kötelezettségeinkre, illetve más hazai stratégiai dokumentumok célrendszerére is. E jövőkép szerint a környezetügy katalizátorrá válhat a fenntartható fejlődés megvalósításának útján, miközben a fenntarthatóság elveinek következetes érvényesítése a gazdaság és a társadalom szférájában hozzájárulhat ahhoz, hogy megváltozzanak a környezeti problémákat is kiváltó hajtóerők.

Ehhez elsősorban a társadalom értékrendjének megváltozása szükséges, melyben az ember és a természet tisztelete, a takarékoság és mértékletesség eszménye az őt megillető helyre kerül. A társadalom felismeri, hogy jóléte és fejlődése az élet természeti alapjainak védelme, megőrzése nélkül lehetetlenné válik, hogy a környezet és a fejlődés kérdései nem szétválaszthatók, és e felismerés birtokában akar és képes életmódján változtatni. A környezettudatos gondolkodás és cselekvés erénnyé és előnnyé válik, melyet a teljes társadalmi berendezkedés támogat, s ezáltal a fenntartható termelési és fogyasztási szokások válnak meghatározóvá.

A gazdaság és intézményrendszer működtetésében a holisztikus szemlélet, a személyes felelősség és az elővigyázatosság elve érvényesül. A döntéshozást és a társadalmi véleményformálást a környezet állapotát megfelelő színvonalon és módon nyomon követő megfigyelő rendszerekből származó közérthető, hiteles és nyilvános információk segítik, növelve a környezet megővására irányuló döntések megbízhatóságát. A környezeti szempontok beépülnek a döntésekbe, arra ösztönözve a társadalom tagjait, hogy takarékoskodjanak az erőforrásokkal, védjék a természet értékeit és csökkentsék a környezet terhelését. A kormányzat mind a szakpolitika megalkotása, mind intézményei működtetése révén példát mutat a társadalom számára a

környezettudatos megoldások bevezetésére, kiegészítve a példaadással a környezetpolitika hagyományos eszköztárát.

A gazdasági szereplők már fejlesztéseik tervezésénél figyelembe veszik a környezetvédelmi szempontokat és a korszerű, környezetbarát technológiák bevezetése, a szennyezés-megelőzés hosszú távon versenyelőnyt eredményez. Ezzel párhuzamosan a fogyasztói igények is a környezetileg fenntarthatóbb, organikus termékek és szolgáltatások felé tolódnak el.

Hazánk természeti adottságainak és erőforrásainak figyelembe vételével a következő legfontosabb stratégiai kihívások előtt áll:

- az erőforrások takarékos, hatékony használatára támaszkodó környezetbarát gazdaság megteremtése;
- biztonságos és jó minőségű élelmiszer- és vízellátás biztosítása, ahol a termőföld és a vízkészletek védelme, fenntartható hasznosítása magas szinten biztosított;
- a biológiai sokféleség és az ökoszisztéma szolgáltatások védelme, fenntartása;
- a környezeti lehetőségekhez és korlátokhoz illeszkedő területhasználat.

Mindezek mellett fontos tényezője a jövőképnak a lakosság megélhetésének, lakhelyén való érvényesülésének biztosítása a fenntarthatóság elvein nyugvó tájhasználat révén, ahol a jólléthez szükséges erőforrások igénybevétele és az ökoszisztéma szolgáltatások feltételrendszere között összhang van. Emellett a városias környezet is élhetőbbé, egészségesebbé válik az emberi léptékű, energiatakarékos épületek és infrastruktúra, az egészséges és tiszta környezet, a bővülő zöldfelületek révén. Mindezek következtében sikeres az éghajlatváltozást erősítő tényezők csökkentése és az elkerülhetetlen változások hatásaihoz való alkalmazkodás.

Természetesen e jövőkép minden tényezőjének megvalósítása hosszabb időszakot és következetes lépéseket, széleskörű társadalmi támogatást és cselekvést igényel, melyhez az elkövetkezendő hat évre szóló feladatok végrehajtása is aktívan hozzájárul.

4. Célkitűzések

ÁTFOGÓ CÉL

A Program céljainak meghatározása a SWOT elemzés megállapításainak figyelembevételével történt. A Program átfogó célkitűzése, hogy hozzájáruljon a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosításához.

A környezetügy átfogó felelőssége, hogy feladatai magas színvonalú ellátásával segítse elő az ország társadalmi-gazdasági fejlődését, ugyanakkor tudatosan lépjen fel a társadalmi és környezeti értékek rombolása ellen és hatékonyan közreműködjön a környezeti szemléletformálásban. Ez átfogó, rendszerszemléletű megközelítést és a környezeti szempontoknak az élet minden területén való figyelembe vételét teszi szükségessé.

A helyzetelemzés és a SWOT-elemzés alapján, a jövőképhez és az átfogó célkitűzéshez kapcsolódóan a Program három stratégiai célt határoz meg:

1.

- Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása.

Cél a jó életminőség és az egészséges élet közvetlen környezeti feltételeinek biztosítása. Ezek közé tartozik a környezet-egészségügyi feltételek javítása, a magas színvonalú környezeti infrastruktúra, valamint a település, a lakóhely épített és természeti elemeinek megfelelő aránya, minősége és összhangja.

2.

- Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata.

Cél a stratégiai jelentőségű természeti erőforrások, természeti értékek, ökoszisztémák védelme, az életközösségek működőképességének megőrzése, a biológiai sokféleség csökkenésének megállítása.

3.

- Az erőforrás-takarékosság és a -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése.

Cél a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodás kialakítása, a környezetszennyezés megelőzésére, a terhelhetőség/megújuló képesség figyelembevételére épülő fenntartható használat megvalósítása. Kiemelt figyelmet kell fordítani a társadalmi-gazdasági fejlődés és a környezetterhelés szétválására, azaz, hogy a lakosság növekvő jólléte csökkenő környezetterhelés mellett legyen biztosítható. A fogyasztói magatartás megváltozása, a környezeti szempontból fenntartható termékek és szolgáltatások felé történő elmozdulás keresleti oldalról erősíti meg a termelői folyamatok „fenntarthatósága” iránti igényt. A fenntartható termelés forrástakarékos (beleértve az anyag-, a víz-, a terület-, a termőföld- és energiahasználatot, az újrahaználhatóság és a tartósság tervezését, az anyagciklusok körfolyamattá zárását); csökkenti a környezetre gyakorolt káros hatásokat (kibocsátások és hulladékok minimalizálása, a megújuló erőforrások fenntartható mértékű használata); növeli a termékek és szolgáltatások értékét a fogyasztók számára.

Mindhárom célhoz kapcsolódik a klímaváltozáshoz való alkalmazkodási képesség és a környezetbiztonság javítása. Ez utóbbi az élet- és vagyonbiztonság szempontjait is figyelembe véve kiterjed a szélsőséges természeti folyamatok és természeti katasztrófák (pl. árvizek, szélviharok, aszály) előrejelzésére és kárainak csökkentésére, valamint az ipari balesetek, technológiai eredetű katasztrófák (pl. vegyi balesetek) megelőzésére és kár csökkentésére.

Horizontális cél a társadalom környezettudatosságának erősítése. Ezáltal biztosítható, hogy az életminőséget közvetlenül érintő tényezők mellett az emberi élet alapjait jelentő természeti erőforrások és értékek védelme és fenntartható használata, valamint az ezekkel szorosan összefüggő életmód, fogyasztási és termelési szokások együttesen szolgálják a társadalom hosszú távú jóllétét.

A Program stratégiai céljainak elérését az egyes stratégiai területeken meghatározott célok és intézkedések, illetve az átfogó intézkedési területeken megfogalmazott cselekvési irányok biztosítják. A konkrét, számszerű célokat a stratégiai területek tartalmazzák. A stratégiai célok megvalósítása azonban – ahogy ezt a helyzetértékeléssel foglalkozó fejezetben szereplő hajtóerők és összetett hatásfolyamataik is mutatják – nem csupán környezetpolitikai feladat. A Program irányultsága ezért kettős: egyrészt a problémák gyökerének bemutatásával

ösztönzi a hajtóerők pozitív irányú megváltoztatását, másrészt biztosítja a környezetügy terén ehhez szükséges intézkedések megtételét.

A Program céljai összhangban vannak a 7EAP alábbi kiemelt célkitűzéseivel:

- *tematikus célkitűzések:*
 - az uniós természeti tőke védelme, megőrzése és fejlesztése;
 - erőforrás-hatékony, zöld és versenyképes uniós gazdaság kialakítása;
 - az uniós polgárok megóvása a környezettel kapcsolatos terhelésektől, valamint az egészségüket és jólétüket fenyegető kockázatoktól;
- *a tematikus célkitűzések végrehajtását támogató célkitűzések:*
 - a környezetre vonatkozó uniós szabályozás előnyeinek maximalizálása a végrehajtás javításával;
 - a környezetpolitika ismeret- és tudományos alapjának javítása;
 - a környezet- és éghajlat-politikával összefüggő beruházások feltételeinek biztosítása és a környezeti externáliák kezelése;
 - a környezetvédelem integrációjának és a szakpolitikák koherenciájának növelése;
- *a helyi és globális kihívásokhoz kapcsolódó célkitűzések:*
 - az uniós városok fenntarthatóságának javítása;
 - a nemzetközi környezettel és éghajlattal kapcsolatos kihívások hatékonyabb uniós kezelése.

Az Európai Unió legfontosabb vállalásai, melyeket a Program kidolgozása és megvalósítása során is figyelembe kell venni:

- 2020-ra területén megállítja a biológiai sokféleség csökkenését és az ökoszisztéma-szolgáltatások romlását, azokat a lehetőségeken belül helyreállítja, valamint fokozza a biológiai sokféleség globális csökkenésének megelőzéséhez való uniós hozzájárulást.
- Biztosítani kell minden európai víztest jó ökológiai állapotát.
- Olyan szintű levegőminőség elérése, amely az emberi egészségre és a környezetre nézve nem jelent számottevő ártalmat és kockázatot.
- A vegyi anyagok tekintetében 2020-ig úgy alakítja a felhasználás, illetve az előállítás módját, hogy minimálisra csökkenjenek az emberi egészségre és a környezetre gyakorolt jelentős kedvezőtlen hatások.
- A hulladék képződése és kezelése nyomán fellépő káros hatások megelőzése vagy csökkentése, valamint az erőforrás-felhasználás globális hatásainak csökkentése, és a felhasználás hatékonyságának javítása révén, védi a környezetet és az emberi egészséget.

A Program célrendszerének és felépítésének áttekintését a Függelékben található ábra segíti.

5. Stratégiai területek

A Program stratégiai céljainak kibontását a környezeti elemekre, rendszerekre, illetve szektorokra irányuló stratégiai területek szolgálják. Egyes stratégiai területek több stratégiai cél eléréséhez is hozzájárulnak, ugyanakkor az áttekinthetőség és a végrehajtás elősegítése érdekében fontos szempont volt az átfedések elkerülése. A Program stratégiai területei a folytonosság jegyében építenek a NKP-3 megvalósítása során elért eredményekre. Minden egyes stratégiai terület bevezetője ismerteti a témakörrel kapcsolatos fő problémákat, értékeket és kihívásokat, utal a hazai, EU, illetve nemzetközi keretekre és tartalmazza a stratégiai területen elérendő célokat. A Program – az NKP-3-hoz hasonlóan – a célokat követően nem általános jellegű feladatokat határoz meg, hanem a környezeti problémák megoldását, illetve megelőzését biztosító együttműködésre építve egy-egy témakörnél a kormányzati felelősségi körbe tartozó intézkedések mellett az önkormányzatokat, a gazdasági szférát és a lakosságot érintő feladatokat is megjeleníti (1. függelék). A stratégiai területek válaszintézkedései elsősorban a helyzetértékelésben részletezett hajtóerőkre irányulnak. A kormányzaton kívüli szereplőknél javasolt, a környezeti cél eléréséhez szükséges intézkedések meghatározása a jogszabályi előírások, támogatási lehetőségek figyelembevételével, a társadalmi-gazdasági munkamegosztáshoz illeszkedve történt. A Programban jogszabályi előírásokon alapuló intézkedések is szerepelnek, amelyek feltüntetését maga a Program egyik célja, azaz a jogkövetés és jogérvényesítés elősegítése indokolja.

5.1. Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása

5.1.1. Levegőminőség javítása

A jó minőségű levegő az egészséges környezet alapeleme. A szennyezett levegő emberi egészséget, vegetációt, épített környezetet károsító hatása régóta ismert. A szennyezettség okozta betegségek gyógykezelési igénye, a fellépő természetsökkenés, az épített környezet károsodása és az egyéb környezeti károk költségeinek fedezete komoly terhet jelent a társadalom egészének, ezért a levegőminőség javítására irányuló intézkedések társadalmi szinten valós gazdasági haszonnal járnak. Ez a fejezet elsősorban a kültéri levegőminőségi szempontokkal foglalkozik.

A légszennyezés elleni küzdelem globális szinten nemzetközi egyezmények keretében történik. Magyarország részese az összes vonatkozó nemzetközi egyezménynek (pl. a Nagy Távolságra Jutó, Országhatárokon Átterjedő Légszennyezésről szóló Genfi Egyezmény és Jegyzőkönyvei; a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyagok, az ún. POP-ok korlátozását célzó Stockholmi Egyezmény, az ózonkárosító anyagokra vonatkozó Bécsi Egyezmény és annak Montreáli Jegyzőkönyve, valamint a higanyszennyezettség elleni Minamata Egyezmény). A stratégiai terület hozzájárul továbbá az EU Duna Régió Stratégiájának végrehajtásához.

Hazánkban a környezeti levegő nemzetközi összehasonlításban közepesen szennyezettnek tekinthető. Országos léptékben a termelés és fogyasztás szerkezete, a felhasznált energiahordozók mennyisége és minősége, az alkalmazott technológiák és nem utolsósorban a közlekedés határozzák meg a levegőszennyező anyagok kibocsátásának alakulását. A forgalmas útvonalak környezetében, a nagy gépkocsiforgalommal terhelt településeken a levegő nitrogén-oxid (NO_x) és részecske (kisméretű szálló por, PM₁₀) tartalma haladja meg időszakosan az egészségügyi határértéket, de a felszín közeli ózon szennyezettsége sem mutat csökkenő tendenciát. A fűtési időszakban az NO_x, a PM₁₀, nyáron a felszín közeli ózon szennyezettség okozhat egészségügyi problémát (szmoghelyzet kialakulása).

A levegőminőség mérését az OLM végzi (55 automata monitorállomás, 89 településen manuális hálózat (korábbi nevén: Regionális Immisszió Vizsgáló Hálózat), 4 regionális háttérszennyezettséget mérő állomás). A mérési adatok alapján nemcsak a levegővédelmi intézkedések hatékonyságának megállapításához, adatszolgáltatásokhoz szükséges rendszeres állapotértékelés végezhető el, de a folyamatos mérési adatok biztosítják a lakosság tájékoztatását és az esetleges vészhelyzet esetén az azonnali beavatkozások lehetőségét. A megfelelő minőségű adatok biztosításához elengedhetetlen a mérőhálózat eszközparkjának folyamatos fejlesztése. Fontos ennek hangsúlyozása mellett is, hogy a 2014-ben zajló (2,5 Mrd Ft értékű) fejlesztések eredményeként jelentősen megújul a műszerpark (a készülékek 35%-a már 15 évnél régebbi volt).

Az utóbbi években fokozottabb egészségügyi kockázatára tekintettel a PM₁₀ szennyezettség került a levegőminőségi szabályozás középpontjába. 2011-ben elfogadásra került a kisméretű szálló por (PM₁₀) csökkentés ágazatközi intézkedési programja, amely országos szinten célozza meg a PM₁₀ szennyezettség egészségügyi határérték alá történő csökkentését. Az elkövetkező időszak fő kihívása a lakossági tüzelőberendezésekből

származó részecske kibocsátás csökkentése lesz. Szükséges továbbá a közúti közlekedésből származó részecskeszennyezés csökkentésére vonatkozó intézkedések végrehajtását nehezítő hiányosságok megszüntetése is.

A magyar levegővédelmi szabályozás – összhangban az EU vonatkozó szabályozásával – felülvizsgálatra szorul, mert az ország levegőminősége még nem megfelelő. A lakossági tevékenység és a közlekedés által okozott szennyezőanyag kibocsátások mérséklésére új előírásokat kell kidolgozni, bevezetni és érvényesíteni. A leghatékonyabb intézkedés a megelőzés, ezért minden tevékenységet úgy kell megtervezni és megvalósítani, hogy a levegőterhelés, a szennyezőanyagok kibocsátása a lehető legkisebb mértékű legyen.

Célok	<ul style="list-style-type: none"> ■ Légszennyezettség kialakulásának megelőzése. ■ A levegő minőségének védelme: a szennyezettség csökkentése. ■ A 2,5 mikrométernél kisebb átmérőjű szálló por részecskék (PM_{2,5}) légköri koncentrációjának 20%-os csökkentése 2010 és 2020 között (25 µg/m³-ről 20 µg/m³-re). ■ A Genfi Egyezményrel összhangban a 2020. évi összkibocsátási csökkentési célok teljesítése a 2005. évi kibocsátásokhoz képest: <ul style="list-style-type: none"> □ kén-dioxid 46%-os (2005: 43 kt, 2020: 23 kt); □ nitrogén-oxidok 34%-os (2005: 165 kt, 2020: 109 kt); □ illékony szerves vegyületek 30%-os (2005: 124 kt, 2020: 87 kt); □ ammónia 10%-os (2005: 78 kt, 2020: 70 kt); □ PM_{2,5}: 13%-os (2005: 27 kt, 2020: 23 kt) csökkentés. ■ Az EU Bizottság 2013 decemberében beterjesztett levegőtisztaság-védelmi javaslatcsomagjának tárgyalása és azt követő elfogadása tüzhathet ki új közösségi (és abból származó tagállami) célokat. Új irányelv korlátozza majd a közepes méretű tüzelőberendezések légszennyező anyag kibocsátását, és a légköri szennyezők nemzeti kibocsátási határértékeiről szóló irányelv módosításába bekerülhetnek a 2030. évtől alkalmazandó új összkibocsátási küszöbök is. Terv a Genfi Egyezmény Gőtebörgi Jegyzőkönyvének mielőbbi ratifikálása EU, majd nemzeti szinten. ■ Az ózonkárosító anyagok felhasználásának teljes visszaszorítása; a termékekben, berendezésekben lévő ózonkárosító anyagok légkörbe jutásának megakadályozása: a fluorozott szénhidrogének (HFC-k) mennyiségének 79%-kal való csökkentése 2015–2030 között.
--------------	--

5.1.2. A zajterhelés csökkentése

A hosszú időn keresztül jelentős zajhatásnak kitett személyeknél a hallási problémákon túl akár keringési betegségek is felléphetnek. A zajos környezet továbbá nehezíti a koncentrációt, befolyásolja az alvásminőséget, így teljesítménycsökkenéshez, valamint az életminőség romlásához vezet.

A településeken a lakosság számára veszélyes vagy károsító zajterhelések csökkentését aktív vagy passzív módon, különböző műszaki megoldással, adminisztratív eszközzel, illetve ezek kombinált alkalmazásával lehet biztosítani. Új létesítmények esetében rendkívüli fontossággal bír a zajvédelmi szempontok figyelembevétele már a tervezés során. A településrendezés eszközei is hosszú távon determinálják az érintett lakosság zajterhelési viszonyait.

Az EU tagországokhoz hasonlóan Magyarországon is nőtt a zajforrások száma, valamint az általuk kibocsátott zaj zavaró hatása. Az elkészült stratégiai zajtérképek célja az aktuális zajhelyzet értékelése, a jövőbeli zajhelyzet előrejelzése, az érintett lakosok számának meghatározása, valamint az intézkedési terv megalapozása. Az intézkedési terv tartalmazza azokat a műszaki, szervezési és területrendezési intézkedéseket, amelyekkel a leginkább terhelt területeken csökkenthető a zajterhelés mértéke, valamint az önkormányzat által kijelölt csendes övezetekben és fokozottan védett területeken megakadályozható a zaj növekedése. Az elkészült zajtérképek (is) azt mutatják, hogy az eddigi erőfeszítések ellenére a közlekedés zajvédelmi szempontból is az egyik legtöbb gondot okozó tevékenység. A közlekedési eredetű zaj csökkentésében fontos szerepe van a településrendezési eszközöknek is.

Célok	<ul style="list-style-type: none"> ■ A stratégiai küszöbértékek (egész napra számított átlagos zajterhelés (L_{den}) 63 dB, az éjjeli (L_{éjjel}) 55 dB) feletti zajterheléssel érintett lakosok számának csökkentése a közlekedési létesítmények mentén, melyen belül elsőbbséget kell élvezzen az L_{den} = 73 dB, L_{éjjel} = 65 dB stratégiai küszöbértékeket meghaladó zajterhelésű területek zajcsökkentése. ■ A határérték feletti zajterhelés megszüntetése az ipari és szolgáltató létesítmények környezetében.
--------------	--

5.1.3. Ivóvízminőség és egészség

A lakosság ivóvízzel való ellátása a legfontosabb közszolgáltatások egyike, mely nélkülözhetetlen emberi szükséglet és társadalmi-közegészségügyi igényt elégít ki, amelyet Magyarország Alaptörvénye is rögzít. Magyarország településeinek közműves ivóvízellátása mennyiségi szempontból alapvetően rendezettnek tekinthető. Az ország minden települése rendelkezik közüzemi ivóvízellátással, az ivóvízbekötéssel rendelkező lakások aránya pedig országos átlagban 94,2% (2012., KSH). További fejlesztésre elsősorban vízbiztonsági-vízminőségi téren van szükség, emellett figyelmet kell fordítani az ellátási hiányok felszámolására is. Az ellátási hiányok felszámolását költség-hatékony módon, folyamatos közegészségügyi és vízügyi szakmai kontroll megvalósításával kell végrehajtani.

A szolgáltatott ivóvíz minősége – elsősorban a víz geológiai eredetével összefüggő kedvezőtlen kémiai összetételből eredően – az ország közüzemi ivóvízzel ellátott lakosságának 30%-ára kiterjedően néhány paraméter tekintetében nem felel meg az uniós és a hazai előírásoknak. A legfőbb problémát az arzén határértéket meghaladó koncentrációja jelenti (érintett települések száma 2012-ben 363, érintett lakosság 901 000). A szolgáltatott ivóvíz minőségének javítását, a kiemelt paraméterek koncentrációjának csökkentését (arzén, bór, nitrit, fluorid, ammónium) az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtása biztosítja. Megoldandó feladat továbbá az ólom, vas és mangán határértéknek megfelelő közüzemi ivóvízellátás megvalósítása. Utóbbi két paraméter egészségügyi veszélyt nem jelent, de esztétikai szempontból kedvezőtlen. Az ólom elsősorban a gyermekek számára jelent kockázatot, jellemzően a nyersvízben nem található meg, a fogyasztói csapnál azonban előfordul a határértéket meghaladó mértékben, mely az esetek döntő részében az infrastruktúra egyes alkotóelemei és a szállított ivóvíz közötti kölcsönhatás következménye.

Az Ivóvízminőség-javító Program első üteme (bór, fluorid, nitrit, arzén és ammónium tekintetében megfelelő minőségű ivóvízellátás biztosítása az érintett településeken végleges, indokolt esetben átmeneti megoldással) várhatóan 2015-re hajtható végre, az Ivóvízminőség-javító Program második ütemének végrehajtása (végleges megoldás az érintett településeken az arzén, bór, fluorid, nitrit és ammónium, valamint a vas, mangán és ólom tekintetében) későbbi időpontban zárul, a rendelkezésre álló források függvényében.

Az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtása mellett fontos a teljes vízbeszerzés- és elosztás során fellépő kockázatok megfelelő kezelése. A vízellátó rendszerek műszaki karbantartásának elmaradása a szolgáltatott ivóvíz mikrobiológiai és/vagy kémiai szennyeződését, ezzel a fogyasztói kockázatok növekedését és esetenként megbetegedést okozhat. Az elosztóhálózatok felújításának elmaradása a szolgáltatás biztonságát is veszélyeztetheti. A víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény alapján folyamatban van az üzemeltető szervezetek integrációja. Az integráció megvalósítása során kiemelt figyelmet kell fordítani a folyamatos és biztonságos közüzemi ivóvízellátás megvalósítására.

Célok

- A kiemelt komponensek miatt fennálló egészségi kockázatok jelentős csökkentése, az érintett területek ivóvíz-minőségének javítása.
- A közüzemi ivóvízellátás közszolgáltatás biztonságának növelése, a vízkészleteket pazarló és többletköltségekkel járó hálózati veszteségek csökkentése.
- Egészséges ivóvízhez jutás biztosítása minden lakos számára, beleértve a hátrányos helyzetű csoportokat.
- A közműves ivóvízzel gazdaságosan el nem látható területeken fennálló ellátási hiányok felszámolása.

5.1.4. Szennyvízelvezetés és –tisztítás, szennyvíziszap kezelés, hasznosítás

A településeken keletkező szennyvizek elvezetése és tisztítása a lakosság életminőségének javításához, a közegészségügyi szempontok érvényesítéséhez, a környezet védelméhez, valamint a gazdaság fejlesztéséhez egyaránt hozzájárul.

Magyarországnak a megfelelő települési szennyvízgyűjtő és –tisztító rendszerek kiépítésére vonatkozó tagállami kötelezettségei végrehajtását szolgálja a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Program (Szennyvíz Program). A Szennyvíz Programban érintett településeken kívül ösztönözni szükséges a 2000 LE alatti településeken keletkező szennyvizek kezelését is. Az elkezdett Balatoni Kistélepülések Szennyvízkezelési Programjának folytatása a Balaton vízminőségének egyik kulcsa. Nagyobb figyelmet kell fordítani a szennyvízhasznosítás elterjesztésére, amely a vizek helyben tartása révén hozzájárul a VKI céljainak megvalósításához is. A megvalósuló fejlesztések monitorozását, illetve az EU által előírt adatszolgáltatási igények kielégítését a Települési Szennyvíz Információs Rendszer (TESZIR) szolgálja, amely a szennyvíztisztító telepek és gyűjtőrendszerek kataszter-jellegű adatait tartalmazza.

Az EU éghajlatvédelmi és megújuló energiahasznosítási törekvéseivel összhangban egyre inkább előtérbe kerül a szennyvíziszapok megújuló energiaforrásként történő hasznosítása. A stratégiai terület hozzájárul továbbá az EU Duna Régió Stratégiájának végrehajtásához.

Célok

- A 91/271/EGK irányelv derogációs követelményeinek teljesítése és a vizek jó állapotának elérése érdekében az EU VKI-ban, valamint a VGT-ben megfogalmazott kritériumok, illetve intézkedések teljesítése.
- A szennyvízkezelés működtetése és fejlesztése.
 - A 2000 LE feletti agglomerációkban élő lakosság számára a csatornázottság biztosítása 2015. december 31-ig (csatornahálózatba kötött lakások aránya 89,2%).
 - Az összegyűjtött szennyvizek 100%-ának legalább biológiai fokozatú tisztítása 2015. december 31-ig.
 - A tisztított szennyvíz minőségi követelményeinek a befogadó VKI konform vízminőségi követelményei szerinti megállapítása.
- A Szennyvíz Programban nem szereplő területeken keletkező szennyvizek megfelelő kezelésének elősegítése.
- A szennyvíz és a szennyvíziszap hasznosítása, a környezeti kockázatok csökkentése.

5.1.5. Környezet és egészség

A környezet-egészségügyi tevékenység szervesen illeszkedik a hazai és a nemzetközi környezetegészségügyi politika átfogó törekvéseihez, többek között az Országos Ivóvízminőség Javító Programhoz, a kisméretű szálló por (PM₁₀) csökkentés ágazatközi intézkedési programjához, az Országos Környezeti Kármentesítési Programhoz, a Népegészségügyi programhoz, az EU vonatkozó programjaihoz. A kültéri levegőminőségre, ivóvízre vonatkozó elemeket a korábbi stratégiai területek részletezték. Ezekon túlmenően azonban vannak olyan speciális témakörök, melyek az egészségre gyakorolt széles körű és összetett hatások és az azokra vonatkozó egyre bővülő ismeretek miatt külön figyelmet érdemelnek. Ez a fejezet ezért a fürdővizek minőségével, a beltéri levegőminőséggel, a biológiai allergénekkal és a klímaváltozás emberi egészségre gyakorolt hatásaival foglalkozik részletesen.

5.1.5.1. Fürdővizek minősége

A természetes fürdővizek monitorozása uniós irányelvek szerinti mintavételi naptár alapján zajlik. Az adatok értékelését az Országos Környezetegészségügyi Intézet végzi az EU mindenkor érvényes minősítési szempontjaira figyelemmel. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség jelentése szerint 2013-ban a hazai fürdővizek 65%-a volt kiváló vagy jó minőségű, ami nem sokkal marad el az EU átlagától. Ugyanakkor kiugróan magas (30,7%) a nem megfelelőnek számító mintavételezések aránya, a minősítés nem mindig következetes és sokszor problémát jelent a monitoring naptár betartása és betartatása is.

Mivel hazánk természetes fürdővizek szempontjából kiváló adottságokkal rendelkezik, ezért kiemelten fontos fürdővizeink rendszeres monitorozása, egységes adatgyűjtő rendszer kiépítése, a lakosság megfelelő tájékoztatása. Az adatok gyűjtésének, kezelésének és értékelésének megkönnyítésére egy országosan működő centralizált monitoring rendszerben természetes fürdővíz modul is kidolgozásra kerül, amely várhatóan a 2015. évi idénytől üzemel. Az EU és a hazai érdekelt szervezetek felé történő kötelező adatszolgáltatáson kívül a modul lehetővé teszi a lakosság országos szintű tájékoztatását a medencés fürdővizek minőségéről is.

Célok

- Természetes fürdővizek biztonságának fokozása.
- A medencés fürdővizek biztonságának növelése, a minőségére vonatkozó rendszeres adatgyűjtés biztosítása.

5.1.5.2. Beltéri levegőminőség

A települési környezetben kialakuló légszennyezettség csökkentése a lakosság véleménye alapján is sürgető feladat; ezzel szemben a beltéri levegőminőség egészségre gyakorolt hatásának jelentősége még nem kellően ismert a lakosság körében. Amellett, hogy a környezeti levegő minősége alapvetően befolyásolja a belső terek levegőjének minőségét, számos olyan szennyező anyag lehet jelen a belsőtéri levegőben, amely a belső terekben termelődik (pl. égéstermékek) vagy ott szabadul fel (pl. illékony szerves szennyezők).

Tekintettel arra, hogy az ember életének legnagyobb részét zárt terekben tölti, az ott előforduló szennyező anyagok egészségkárosító hatásának megismerése és feltárása alapvető fontosságú a szennyező források kiküszöbölése és az egészségkárosító hatások megelőzése szempontjából. A mai napig hiányzik a belső terekre (így a köznevelési és gyermek egészségügyi intézményekre), illetve az egyes építményekkel, építési munkákkal és

építési tevékenységekkel kapcsolatos építésügyi hatósági engedélyezési eljárásokra és az üzemeltetésre vonatkozó közegészségügyi feltételeket tartalmazó jogi szabályozás. Mindenekelőtt a gyermekek védelmét kell biztosítani a beltéri levegőminőséggel összefüggő egészségkárosító hatásokkal szemben.

Célok	<ul style="list-style-type: none"> ■ A beltéri levegőterheltségi szint csökkentése. ■ A sérülékeny csoportok, különösen a gyermekek védelmének biztosítása a beltéri levegőminőséggel összefüggő egészségkárosító hatásokkal szemben.
--------------	---

5.1.5.3. *Biológiai allergének*

Hazánkban közel 2,5 millió ember szenved allergiás megbetegedésben. A legtöbb tünetet kiváltó hazai allergének közül az első helyen a rendkívül erősen allergizáló pollent termelő parlagfű áll. A 2012-es és a 2013-as szezonban az átlagos napi értékek ugyan a 2011-es értékek alatt maradtak, azonban ez idő alatt is még mindig jelentős volt az „igen magas” (>100 pollenzem/m³) pollenkoncentrációjú napok száma.

Az elmúlt évek jogszabályi változásai, a következetes ellenőrzés és a hatósági szankcionálás eredményeként érezhetően csökkent a parlagfűvel fertőzött terület. A levegő allergén virágportartalma azonban nem mutat lineáris csökkenést a parlagfű területcsökkenésével, mivel a növény pollenképzése igen intenzív. A parlagfű-mentes környezet fenntartása folyamatosan igényli a hatóság következetes, intenzív közreműködését. A pollenkoncentráció előrejelzése pedig elősegíti az információhoz jutást a gyógyítás és megelőzés javítása érdekében.

Cél	■ A biológiai allergének okozta egészségi kockázat csökkentése.
------------	---

5.1.5.4. *Klímaváltozás egészségügyi hatásai*

Az éghajlatváltozás jelenleg is világszerte hozzájárul a globális betegségteherhez és az idő előtti halálozáshoz. Például a hőhullámok gyakorisága és intenzitása nagy terhet ró Európa lakosságára. A hazai mérések is igazolják a nemzetközi tapasztalatot, hogy a hőhullámok alatt jelentősen növekedhet a légszennyezettség, elsősorban a talajközeli ózonkoncentráció emelkedésére lehet számítani. A leginkább sérülékenyek a krónikus betegségekben szenvedők, illetve a 65 éven felüliek csoportja. A hazánkban végzett klíma-egészségügyi vizsgálatok alapján megállapították, hogy a Kárpát-medencében az extrém meteorológiai események, így elsősorban a hőhullámok, továbbá a szélsőséges hidrológiai események (árvíz, belvív) jelentenek jelentős egészségi kockázatot. Az éghajlatváltozással összefüggésben potenciálisan növekszik az UV sugárzásnak való kitettség (ami bőr- és szembetegségeket okozhat).

Emellett azzal is kell számolni, hogy változik az allergén növények térbeli és időbeli elterjedése (várhatóan új, invazív, allergén növényfajok jelennek meg). A különböző betegségek és az ivóvízzel, illetve a nem megfelelően kezelt élelmiszerekkel terjedő és egyéb fertőzések gyakorisága is növekedhet.

Célok	<ul style="list-style-type: none"> ■ A klímaváltozásból fakadó valamennyi hazánkban fellépő emberi megbetegedés számba vétele, jellemzőik feltárása, valamint az érintettek teljes körének elérése a megelőző intézkedésekkel. ■ A védekezésben a megelőzés szerepének fokozatos növelése a beavatkozás (mentés, betegellátás, rehabilitáció) súlyához képest.
--------------	--

5.1.5.5. *Környezet-egészségügyi információs rendszer*

Az egészségkárosító környezeti expozíciók és ezek egészségi hatásainak csökkentését és megelőzését szolgáló lépések kidolgozásához és végrehajtásához megbízható információkra van szükség a környezeti és közegészségügyi tényezőkről, valamint az ezek közötti összefüggésekről. A környezet-egészségügyi monitoring és jelentési rendszer működtetése kapcsán figyelembe kell venni a nemzetközi együttműködésből adódó feladatokat és lehetőségeket is.

Cél	■ A környezet-egészségügyi információs rendszer folyamatos működtetése, bővítése.
------------	---

5.1.6. Zöldfelületek védelme

A települések zöldfelületi hálózata vagy rendszere (települési zöld infrastruktúra) magában foglalja a növényzettel fedett összes földfelszíni területet (pl. zöldterület, erdőterület, parkok és magánkertek) és a vonalas jellegű zöldfolyosókat (pl. fasorok, vízfolyásokat kísérő (zöld)folyosók), valamint a földfelszínhez nem kötődő növényzettel borított felületeket is (pl. homlokzati sövények, tetőkertek). A vízfelületekkel együtt része a település biológiailag aktív felületének. A települések által elfoglalt területeken belül a zöldterületek 4% körüli arányban vannak jelen. A települési zöldfelület nem egy elszigetelt része a településnek, hanem kapcsolódik a környező természeti rendszerekhez, pl. az Ökológiai Hálózathoz, az európai közösségi jelentőségű természeti területhez.

A települések belterületén élők életkörülményeit a biológiailag aktív felületek nagymértékben befolyásolják: a víz- és zöldfelületek hatással vannak a városklímára – ezen belül is a levegő páratartalmára, hőháztartására (városi hőszigetekre) –, a talajvízháztartásra, a levegőminőségre, valamint magára az emberre is. Sajátos jelentőséggel bír a természetes felszíni vízfolyások, állóvizek menti települési területek zöldfelületeinek fenntartása, fejlesztése, különös tekintettel azok ökológiai funkcióinak megőrzésére. Emellett a zöldfelületnek szerepe van a zajterhelés csökkentésében is.

A zöldfelületi rendszer a települési környezet és az ott élő lakosság számára létfontosságú kondicionáló, ökológiai kiegyenlítő szerepet betöltő, élő rendszer, amely sok esetben – kifejezetten – rekreációs céllal (is) használható. A különböző izoláló, fragmentáló hatások azonban, mint például a települést övező zöldgyűrűt kettévágó elkerülő utak és a városszéli beépítések (zöldmezős beruházások) kedvezőtlenül befolyásolják a térségi zöldfelületi kapcsolatokat.

A zöldfelületi rendszer fejlesztése nem „csupán” városökológiai, környezetvédelmi, településesztétikai kérdés, hanem a zöldfelületekkel kapcsolatos előnyök a település élhetőségének javításán keresztül a település népességmegtartó és egészségmegőrző, rekreációs erejét, a versenyképességét, a lakás és telekárakat is jelentősen befolyásoló gazdasági tényező is; a zöldfelület az önkormányzati vagyonszerző rész. Annak érdekében, hogy a települési zöldfelületek elláthassák összetett funkciójukat, mind mennyiségi mind minőségi szempontból további fejlesztések szükségesek.

Célok

- A zöldfelületi elemek minőségi és mennyiségi fejlesztése.
- A zöldfelületi funkciók színvonalának emelése.
- Zöldfelületek magasabb szintű fenntartása, nagyobb arányú gondozása.

5.1.7. Kémiai biztonság

Magyarországon a vegyipar az egyik legnagyobb potenciális környezetbiztonsági kockázati tényező. A megelőzés, a felkészülés és az elhárítás alkalmazásában azonban ez az iparág a legfelkészültebb ágazatok közé sorolható. Részben számos jogszabály kötelezi erre, de ezen kívül az itt alkalmazott fegyelmezett és magas színvonalú műszaki és munkakultúra is megköveteli a biztonságos üzemelést.

A vegyi anyagok mára mindennapjaink részévé váltak. Egyre szélesebb körben történő alkalmazásuk azonban nem csak javítja életminőségünket, hanem a vegyi anyagok egyben kockázatot is jelenthetnek mind az emberi egészségre, mind a környezetre. A napjainkban használt mintegy 100 ezernyi vegyi anyag jelentős hányadáról nem áll rendelkezésre elegendő, a humán és környezeti biztonságosságukat alátámasztó információ.

A vegyi anyagok gyártásáról és felhasználásáról hazai szinten átfogóan a kémiai biztonságról szóló 2000. évi XXV. törvény rendelkezik. Az EU vegyi anyag politikájával – ami magába foglalja a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról (REACH) szóló 1907/2006/EK közösségi rendeletet, az anyagok és keverékek osztályozásának, címkézésének és csomagolásának globálisan harmonizált rendszeréről (GHS) szóló közösségi rendeletet (CLP), a biocid hatóanyagokra és készítményekre, illetve a növényvédő szerekre és terméknövelőkre vonatkozó rendeleteket – összhangban cél az ipar és a lakosság körében a vegyi anyagok ésszerű és biztonságos alkalmazása.

Tekintettel arra, hogy a vegyi anyagok növekvő száma és használata globális környezetkárosodást, tömeges egészségkárosodást és mérgezést okozhat, nemzetközi együttműködésben folyik a kémiai biztonság jogi eszközeinek egységes és hatékony megteremtése. A káros vegyi anyagok nemzetközi kereskedelmét a Rotterdami Egyezmény szabályozza, amelyet európai szinten a veszélyes vegyi anyagok kiviteléről és behozataláról (PIC) szóló közösségi rendelet szabályoz. Az ún. Nemzetközi Vegyi anyag-kezelés Stratégiai Megközelítése (SAICM) egy olyan átfogó önkéntes, nemzetközi keretprogram, mely minden szektort felölelve nyújt stratégiát a vegyi

anyagok gyártásának és felhasználásának korlátozására; az uniós és hazai jogszabályokon, illetve az különböző szereplők felelősségvállalásán, valamint szemléletformáláson keresztül nyilvánul meg.

Az elmúlt években az EU előírásokkal összhangban számos jogszabály jelent meg pl. a veszélyes anyagokkal, illetve veszélyes készítményekkel végzett tevékenységekre vonatkozóan. Az utóbbi időben egyre nagyobb figyelmet kapnak a kémiai szennyezőanyagok közül az endokrin diszruptorok. Az ide sorolt vegyületek egy jelentős része mesterségesen előállított, pl. ipari festékek, tisztítószerek, műanyag adalékanyagok, növényvédőszer, szintetikus hormonok, amelyek a velük érintkező szervezetek hormonrendszerét zavarják meg. Az endokrin diszruptorok emberi egészséget károsító hatása jelentős lehet, amely pontosabb megértésére azonban még további kutatásokra van szükség.

Egyes esetekben a veszélyes anyagokkal kapcsolatos tevékenységek tömeges méretekben veszélyeztethetik, illetve károsíthatják az emberi egészséget, a környezetet, az élet- és vagyonbiztonságot. Az ilyen tevékenységet végző üzemekben bekövetkező balesetek komoly környezeti katasztrófát okozhatnak. A balesetek bekövetkezési valószínűségének csökkentése a hatósági engedélyezési és ellenőrzési tevékenység hatékony fenntartásával biztosítható. A BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (továbbiakban: OKF) látja el a veszélyes anyagokkal kapcsolatos balesetek elleni védekezés hazai és EU-s szabályozásból eredő hatósági feladatait, működteti a veszélyes anyagok telepített és mobil távmérőhálózatát és az azt felügyelő területi és országos központokat. A veszélyes anyagokkal kapcsolatos balesetekre való felkészülés, következményeinek elhárítása, enyhítése a lakosság védelmének és a környezetbiztonság fontos eleme.

A stratégiai terület hozzájárul továbbá az EU Duna Régió Stratégiájának végrehajtásához.

Célok

- A vegyi anyagok által okozott káros hatások csökkentése a teljes életciklusukban, azaz a gyártástól a felhasználáson át a hulladék kezeléséig.
- A vegyi anyagok egészségre, környezetre gyakorolt hatásának megismerése és a sérülékeny csoportok (gyermekek, terhes nők) magasabb szintű védelme ezen káros hatásoktól, különösen a hormonrendszert zavaró, ún. endokrin diszruptor anyagoktól.
- A lakosság és a környezet vegyi anyagokkal kapcsolatos veszélyeztetettségének csökkentése, a veszélyes anyagokkal kapcsolatos veszélyhelyzet korai felismerésének és az azt követő katasztrófavédelmi intézkedések bevezetésének biztosításával.
- Az ipar és a lakosság vegyi anyagokkal kapcsolatos mértéktartó, tudatos magatartásának kialakítása.
- A fenntartható növényvédőszer-használat elősegítése; a kockázatok minimalizálása, helyes gyakorlat követése.

5.1.8. Nukleáris biztonság, sugáregészségügy

A nukleáris környezetbiztonság Magyarországon a környezetbiztonság egyik kiemelt területe. A Központi Nukleáris Pénzügyi Alap finanszírozza a kiegészítő fűtőelemek átmeneti tárolásával és végleges elhelyezésével, a radioaktív hulladékok végleges elhelyezésével, valamint a nukleáris létesítmények leszerelésével összefüggő feladatokat. Az OKF látja el az országos nukleárisbaleset-elhárítási, korai riasztási feladatokat és ennek érdekében működteti az Országos Sugárfigyelő Jelző és Ellenőrző Rendszer távmérőhálózatát és az azt felügyelő hazai környezeti radiológiai monitoring adatcsere központot. Emellett az OKF működteti az EURDEP nemzetközi radiológiai monitoring adatcsere rendszer magyarországi központját.

A nukleáris balesetekre való felkészülés, következményeinek elhárítása, enyhítése a nukleáris környezetbiztonság fontos eleme. A felkészülés időszakában az Országos Nukleárisbaleset-elhárítási Rendszer szervezeti felkészülési és gyakorlási feladatokat hajtanak végre. Az elhárítást nukleáris baleseti helyzetekben a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság döntés-előkészítő, illetve operatív szervezeteket működtet a védekezési és lakosságtájékoztatási feladatok végrehajtása érdekében. Nukleáris veszélyhelyzetben a szakmai döntés-előkészítés a Védekezési Munkabizottság feladata. Nukleáris veszélyhelyzetben a tájékoztatás összehangolására a Védekezési Munkabizottság Lakossági Tájékoztatási Munkacsoportot működtet. A beavatkozó erők alkalmazására az Operatív Törzs vezetője tesz javaslatot.

A hazai nukleáris ipar mellett az országhatáron kívüli nukleáris létesítmények is befolyásolhatják a hazai környezetet, így a lakosság sugárterhelését. Emellett még számos olyan emberi tevékenység létezik, melyek növelhetik a lakosság ionizáló sugárzástól származó sugárterhelését. Ezek közül a legismertebb a zárt lakásokban kialakuló viszonylag magas radon-koncentráció. A hőerőművekben nagy teljesítménnyel elégetett szén a füstgázok mellett a pernye és salak radioaktivitása révén is okozhat környezetszennyezést.

A lakosság természetes és mesterséges eredetű sugárterhelését meghatározó környezeti sugárzási viszonyok és a környezetben mérhető radioaktív anyagkoncentrációk országos ellenőrzési eredményeinek gyűjtése az Országos Környezeti Sugárvédelmi Ellenőrző Rendszer (OKSER) alapfeladata, melynek Információs Központját az Országos „Frédéric Joliot Curie” Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézet (OSSKI) működteti. A mérési adatok továbbításra kerülnek az EU Sugárzási Környezeti Monitoring Központjába. Folyamatosan üzemel az egyes ágazatok által működtetett országos kiterjedésű monitorozó rendszerek közötti információcsere is.

Célok

- A radioaktív hulladékok és a kiégett üzemanyagok megfelelő kezelése.
- Ionizáló és nem ionizáló sugárterhelés kimutatása, a lakosság sugárterhelésének csökkentése.
- A nukleáris veszélyhelyzet korai felismerése, jelzése, riasztás és az aktuális és várható sugárzási helyzet elemzése, értékelése.
- A nukleáris veszélyekből eredő kockázatok csökkentése, a nukleáris veszélyhelyzetek elhárítására történő felkészülés és együttműködés.

5.2. Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata

5.2.1. A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem

Magyarország természeti gazdagsága európai összehasonlításban is kiemelkedő értéket képvisel. A Kárpát-medencében kialakult gazdag élővilág többnyire kisebb kiterjedésű és mozaikos elhelyezkedésű elemekből áll, melyek megőrzése nehéz feladat. Az éghajlat változása, a társadalom folyamatosan növekvő terület-, energia- és anyagigénye miatt a természeti környezet és az élő rendszerek egyre súlyosabb terheléseknek vannak kitéve. Az élőhelyek feldarabolódását jelentős mértékben a közlekedési infrastruktúra fejlesztése és a területek beépítése okozza. A fragmentálódott és így elszigetelődött élőhelyek közötti ökológiai kapcsolatok hiánya jelentősen hozzájárul a természetes populációk fennmaradási képességeinek csökkenéséhez, a veszélyeztetett fajok számának növekedéséhez. A zöld infrastruktúra koncepció mind európai, mind hazai szinten új megközelítésnek számít, amely túllép az eddig megszokott, elsősorban védett területekre koncentrált hozzáálláson, és rendszerszemlélettel az ökológiai és tájökológiai kapcsolatok által alkotott rendszer működőképességének fenntartására törekszik, a biológiai sokféleség megőrzése érdekében.

Az ökoszisztéma szolgáltatások biztosítják az emberi társadalom és gazdaság fennmaradásához szükséges javakat és feltételeket (pl. tiszta víz, levegő, a talaj termékenysége, élelmiszerek, genetikai erőforrások). A leromlott ökoszisztémák sokkal kevésbé vagy egyáltalán nem képesek az emberiség számára szükséges létfontosságú szolgáltatásokat biztosítani. Természeti örökségünk jövőbeni megőrzése érdekében a természetvédelmi szempontokat nem csupán a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken, hanem minden területen és tevékenységben érvényesíteni kell. Kiemelten fontos a genetikai sokféleség, a természetes növénytakaró megőrzése, csökkenésének megállítása. Egy faj/fajta eltűnése adott esetben egyúttal a tulajdonságait meghatározó génállomány végleges elvesztésével jár, amely többé nem rekonstruálható és mással nem pótolható. A biológiai alapok, növény- és állatfajok, fajták, vetőmagvak és a szaporítóanyagok genetikai értékének megőrzése, fenntartása, fejlesztése, a természet- és tájvédelem az agrártermelés folyamatosságát és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás lehetőségét is biztosítja. Hazánk tevékenyen részt vesz számos természetvédelmi célú nemzetközi egyezmény végrehajtásában. E nemzetközi megállapodások célkitűzései: a biológiai sokféleség megőrzése, elemeinek fenntartható használata, valamint a genetikai erőforrásokból származó hasznok igazságos elosztása; a nemzetközi kereskedelem által veszélyeztetett fajok, valamint a vándorló fajok védelme; az európai veszélyeztetett állat- és növényfajok, valamint veszélyeztetett élőhelyeik megőrzése, Európa táji örökségének megtartása, a Kárpátok értékeinek fennmaradása. A stratégiai terület hozzájárul továbbá az EU Duna Régió Stratégiájának végrehajtásához.

A célok elérését biztosító részletes feladatokat a Program mellékletét képező Nemzeti Természetvédelmi Alapterv tartalmazza.

5.2.1.1. A Natura 2000 területek, valamint a védett természeti, illetve nemzetközi természetvédelmi egyezmények hatálya alá tartozó területek megőrzése

A Natura 2000 az Európai Unió területén kijelölt ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhely-típusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmén keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megővését. A magyarországi Natura 2000 hálózat kiterjedése 1,99 millió ha, ami az EU-s átlag fölött van. Bár számos élőhelytípus helyzete javult az NKP-3 időszakában, azonban komoly és hosszú távú intézkedésekre van szükség a kedvező természetvédelmi helyzet irányába történő elmozduláshoz. A Natura 2000 területek megőrzését segítik a Natura 2000 fenntartási tervek (DIT-ÚMVP támogatással 243 db).

2014-ben az országos jelentőségű védett természeti területek kiterjedése mintegy 848 ezer hektár, a helyi jelentőségű védett természeti területeké 46 ezer hektár. Viszont továbbra is jelentős azon területek kiterjedése, melyek természeti értékeinek gazdagsága, illetve veszélyeztetettsége indokolja a hazai jogrend szerinti védetté nyilvánításukat. Ennek előkészítése során fontos az érdekeltekkel (önkormányzatok, gazdálkodók, civil szervezetek, tudomány) való konstruktív együttműködés.

Hazánk számos nemzetközi egyezmény kapcsán jelölt ki és kezel nemzetközi minősítésű természeti területeket (Ramsari, Európa Diplomás területek, bioszféra-rezervátumok, világörökségi helyszínek).

Egyes, jelentős természeti értékkel rendelkező területek a törvény erejénél fogva védelem alatt állnak. A védett lápok, a szikes tavak, kunhalmok, földvárak, források és víznyelők megőrzését kell biztosítani. A veszélyeztető tényezők között első helyen az emberi beavatkozás áll, de egyes természeti behatások ellen is védekezni szükséges. A kunhalmokat és földvárakat (amelyek egyben a kulturális örökség részei is) leginkább az intenzív mezőgazdasági művelés, az illegális anyagnyerés, a gyomosodás és az idegenhonos özőnfajokkal való fertőzöttség veszélyezteti.

A természetes és természetközeli területek, a köztük kapcsolatot teremtő ökológiai folyosók, valamint a körülöttük a hatások mérséklését biztosító védőterületek egységes, összefüggő rendszere, ökológiai hálózatot alkotnak. Az Európai Unió 2020-ig tartó Biológiai Sokféleség Stratégiája külön célként fogalmazza meg az ökoszisztéma szolgáltatások fenntartása és helyreállítása érdekében a zöld infrastruktúra létrehozását és területrendezésbe történő beemelését. A meglévő területi kategóriákból kiindulva a hazai zöld infrastruktúra gerincét a védett természeti területeket és Natura 2000 területeket is magában foglaló, az ország területének több mint 36%-át lefedő országos ökológiai hálózat képezheti.

E területek ökológiai értékének megőrzése nem könnyű feladat. Kiemelkedő szerepe van a különböző nemzeti hatóságok konstruktív együttműködésének, hatékonyabbá kell tenni a természetvédelmi szervek ezen tevékenységekbe való bevonását, valamint a jövőben is előtérbe kell helyezni az érdekelt felek (gazdálkodók, érintett hatóságok, önkormányzatok, civil szervezetek, tudományos intézetek) együttműködését.

Hazánkban a védett természeti területeken a földtulajdonviszonyok meghatározóan állami tulajdonra épülnek, amely hatékonyan biztosítja a természeti értékek megővését. A védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény értelmében folytatni szükséges a magántulajdonba került védett természeti területek védettségi szintjének helyreállítását, amelynek előrehaladása elsősorban az állami tulajdonba vételhez szükséges költségvetési források rendelkezésre állásától függ.

Célok	<ul style="list-style-type: none"> ■ Az ökológiai hálózat fenntartása. ■ A Natura 2000 hálózat fenntartása, az élőhelyek és fajok kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzése, illetve helyreállítása. ■ Az országos jelentőségű védett természeti területek hálózatának fenntartása, illetve bővítése annak érdekében, hogy hazánk táji és természeti értékei megőrzéséhez a területi védelem feltételei rendelkezésre álljanak. ■ A védett természeti területek védettségi szintjének helyreállítása. ■ A nemzetközi jelentőségű természeti területek védelme, fenntartása, illetve bővítése. ■ Az ex lege védett természeti területek degradációjának megállítása, természeti állapotuk javítása, természeti és kulturális örökségi értékeik integrált megőrzése.
--------------	---

5.2.1.2. Földtani természeti értékek megőrzése

Hazánkban a barlangok a törvény erejénél fogva védelem alatt állnak, a többi földtani természeti érték kiemelt oltalma pedig egyedi védetté nyilvánítással biztosítható. 2014-ben az ismert barlangok száma 4 139, ebből 145 fokozottan védett és 260 megkülönböztetett védelmet igényel. E természeti értékek megővása érdekében folytatni kell a barlangok természetvédelmi célú rekonstrukciós munkáit. A barlangok kizárólagos állami tulajdonjogát

törvény mondja ki és e törvény alapján a barlangok vagyonkezelési joga a nemzeti park igazgatóságokat illeti meg. A barlangok kezelése egységes vagyonkezelési koncepció alapján valósul meg, de a védelmi célú feladatok tervszerű ellátásához a fokozottan védett, illetve megkülönböztetett védelmet igénylő barlang esetében szükséges az egyedi kezelési terv is.

Az ásványok és ősmaradványok esetében az egyes fajok és példányok mellett a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani a lelőhelyek védelmére. A mintegy 500 db földtani alapszelvénynek minősülő kőzetfeltárás országos adatbázisának bővítése jelenleg is folyamatban van, és a természetvédelmi szempontból is értékes földtani alapszelvények esetében megkezdődött a védetté nyilvánításukhoz szükséges természetvédelmi kezelési tervek kidolgozása.

A geoparkok – bár sem területileg, sem szervezetileg nem minősülnek hivatalos természetvédelmi kategóriának – fontos szerepet játszanak a hazai földtani természetvédelmi értékek fenntartásában.

Földtani természeti értékeink megőrzése érdekében a jövőben kiemelt figyelmet kell fordítani azok társadalmi elismertségének fokozására, a nemzetközi gyakorlatban bevált újszerű bemutatási formák és technikák alkalmazására is.

Cél	■ A földtani természeti értékek megóvása, hatékony felszíni és felszín alatti védelmük biztosítása.
------------	---

5.2.1.3. A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme

A táj védelme a táj szerkezetének, jellegének, ökológiai, ökonómiai és tájesztétikai potenciáljának megőrzésére irányul, az egyes területhasználatok környezetkímélő és a táji értékek megőrzését elősegítő gyakorlatán keresztül biztosítható. A táj védelme jelenleg a terület- és településrendezési eszközök szabályozási előírásain, valamint egyedi hatósági eljárásokban, a tájvédelmi szakhatósági állásfoglaláson keresztül érvényesíthető. Ennek megalapozását szolgálhatja a tájak tájkarakter alapú osztályozási rendszere és az az alapján készülő országos tájleltár összeállítása.

A táji örökség fontos összetevői a tájak és kultúrák sokszínűségét őrző természeti, kultúrtörténeti vagy esztétikai emlékeik, az egyedi tájértékek. Az egyedi tájértékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a nemzeti park igazgatóságok feladata, ugyanakkor a településrendezési terveknek tartalmaznia kell a tervezési területen található egyedi tájértékek felsorolását.

A tájkarakter és a tájpotenciál védelme nem biztosítható kizárólag a tájvédelem keretein belül, hanem – összhangban az Európai Táj Egyezmény szellemiségével – az összes ágazat döntéshozóinak, a civil szervezeteknek és a tájat közvetlenül használó emberek közös felelőssége.

Célok	<ul style="list-style-type: none"> ■ A természet- és tájvédelmi célok érvényesítése a terület- és településfejlesztés, illetve -rendezés, az ágazati tervezés (különösen mező- és erdőgazdálkodás, vízgazdálkodás, közlekedés és egyéb műszaki infrastruktúra-fejlesztés) során, valamint az egyedi hatósági eljárásokban. ■ A táji identitás növelése, lakossági, közösségi táj tudat kialakítása, a táj iránti elkötelezettség és felelősség növelése. ■ A tájjelleg, tájkarakter megőrzését biztosító tájhasználat fenntartása. ■ A tájváltozás nyomon követése.
--------------	---

5.2.1.4. A védett, a védelemre szoruló, illetve közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének javítása

A védett fajok száma az NKP-3 időszakban jelentős mértékben nőtt, sok faj természetvédelmi helyzete kedvezőtlen, a védelmi státusz és erőfeszítések ellenére is. Uniós kötelezettségeink miatt is súlyos probléma, hogy az élőhelyvédelmi irányelv mellékletein szereplő közösségi jelentőségű fajok esetében a kedvező természetvédelmi helyzetben lévők aránya csupán 36%, míg a fajok 53%-ának természetvédelmi helyzete kedvezőtlen, 9%-nak rossz, 2%-é pedig ismeretlen.

Az inváziós fajok terjedése összefügg az éghajlatváltozással, de számos esetben emberi tényezők is szerepet játszanak. A biodiverzitás megőrzése, de a gazdasági károk mérséklése, illetve egészségügyi kockázatok csökkentése érdekében is fontos az inváziós, özönfajok visszaszorítása, eltávolítása, illetve bekerülésének megelőzése. Ezen fajok már ma is jelentős kárt okoznak és lényegesen könnyebben megvalósíthatóak, valamint olcsóbbak is a megelőző intézkedések, mint a szétterjedésük utáni védekezés. Az Európai Bizottság egy rendelet elfogadását készítette elő, mely az inváziós fajokkal kapcsolatos feladatokat egységes formába fogja össze. A lakosság minél szélesebb körű tájékoztatása érdekében hazánk az első teszt országok között csatlakozott ahhoz a

„Nature Watch” elnevezésű európai kezdeményezéshez, mely az interneten elérhető adatgyűjtési programban szólítja majd meg a lakosságot az özönfajok előfordulásának bejelentésére.

Cél

- A kedvezőtlen természetvédelmi helyzetben lévő fajok helyzetének javítása (különös tekintettel az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv által védett fajokra és a fokozottan védett fajokra).

5.2.1.5. Természetvédelmi oltalom alatt álló területek és természeti értékek kezelése, fenntartása, őrzése

A Természetvédelmi Őrszolgálat kiemelt feladata közel 850 ezer hektár országos jelentőségű védett természeti terület, országos jelentőségű védett természeti területen kívül levő több mint 1,2 millió hektár Natura 2000 terület, mintegy 1 900 védett faj, valamint a régészeti lelőhelyek és leletek őrzése, megóvása, károsításának megelőzése. Egy természetvédelmi ór átlagosan 8 000 hektáron lát el konkrét őrzési feladatokat.

A természetvédelmi őrzésnek szembe kell néznie az új kihívásokkal is, ilyen például a védett természeti területeket érintő illegális hulladéklerakás, a gyűjtogatás, a védett állatok pusztítása mérgezéssel, a védett növények engedély nélküli gyűjtése és kereskedelme, az illegális terepmotorozás, az engedély nélküli fakitermelések, illetve erdei falopások.

A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő területek (2013. december 31-i állapot szerint 294 212,7 hektár) egy részén saját maguk látják el a természetvédelmi célú területkezelési feladatokat, más területeken a helyi gazdálkodók bevonásával, haszonbérleti szerződés útján valósul meg a kezelési tevékenység. Az igazgatóságok a természetvédelmi vagyongazdálkodási tevékenységüket egységes jogszabályi háttér és alapelvek alapján végzik, helyet adva az eltérő természeti adottságokhoz kapcsolódóan jelentkező igényeknek.

Természetvédelmi szempontból kiemelkedő fontosságú a leromlott élőhelyek, termőhelyek helyreállítása és az elpusztult, átalakult élőhelyek visszaállítása (a gazdálkodók lehetőség szerinti bevonásával). A jövőben a rehabilitációs és a rekonstrukciós feladatok esetében is kiemelt figyelmet kell fordítani az éghajlatváltozás élőhelyekre és életközösségekre, ill. egyes fajokra gyakorolt hatására. A helyreállításhoz kapcsolódóan elő kell segíteni az egyes természeti értékek károsodásához vezető folyamatok megfékezését, többek között az inváziós fajok terjedését, a cserjésedési és eutrofizációs folyamatok gyors előrehaladását.

Célok

- A természetvédelmi őrzés biztosítása, hatékonyságának javítása.
- Olyan kezelési módok alkalmazása, folyamatos bevezetése, melyek a jelenlegi módszereknél jobban segítik a biológiai sokféleség megőrzését és gyarapítását.
- Élőhelyrekonstrukciók összehangolt megvalósítása.

5.2.1.6. Genetikai erőforrások megőrzése, fejlesztése

A klímaváltozás, az élelmiszerbiztonság, a környezetvédelem, valamint a magas beltartalmi értékű élelmiszerek iránt megnövekedett igény világszerte egyre fontosabb feladattá tette a genetikai erőforrások felkutatását, megőrzését és fenntartható hasznosítását. A tevékenységhez hozzátartozik vadon élő fajok és változatok, illetve a termesztett és tenyésztett fajok és fajták, valamint azok rokon fajainak, változatainak begyűjtése, katalógizálása, megőrzése, különböző gyűjteményekben (ex-situ, in-vitro), illetve természetes formában és termőhelyen (in-situ, on farm) történő fenntartása egyaránt. A genetikai erőforrásokkal való gazdálkodás egész más megközelítést jelentik a genetikailag módosított szervezetek (a továbbiakban: GMO) elterjesztésére vonatkozó egyes törekvések. Az így készült termékek elterjedése erősödő természet- és környezetvédelmi kihívást és kockázatot jelent. A géntechnológiai tevékenységek hatásai, az azokból származó természeti, környezeti és egészségi kockázatok a jelenlegi ismeretek alapján alig becsülhetők, a környezet és az egész élővilág védelme érdekében maximálisan törekedni kell az elővigyázatosság elvének a lehető legszigorúbb érvényesítésére, a GMO-kat kizárólag megfelelő hatásvizsgálatok után, teljes társadalmi ellenőrzés mellett, részletes jogi szabályozás alapján és az illetékes hatóságok által kiadott engedélyeknek megfelelően lehet létrehozni és a környezetbe kibocsátani. Moratórium biztosítja, hogy az EU-ban jelenleg köztermesztésre engedélyezett MON810 GM kukoricafajtákat és az Amflora GM burgonyát ne lehessen Magyarországon termesztetni. A GMO-k előretörését segíti a mezőgazdaságban tapasztalható génerózió jelensége, vagyis egyre kevesebb növény- és állatfajtát használ az emberiség, így ezek tulajdonképp ugyanúgy tűnnek el, ugyanolyan veszélyeztetettek, mint a vadon élő növény- és állatvilág.

Célok

- A genetikai erőforrások megőrzése.
- A genetikailag módosított szervezetek környezetbe bocsátásából adódó természeti, környezeti és egészségi károk megelőzése.

5.2.1.7. Természetvédelmi monitoring, nyilvántartás és információs rendszer

A természetvédelem nyilvántartási rendszere a védett természeti területek és értékek törzskönyvén, a helyi jelentőségű védett természeti területek és a Natura 2000 területek nyilvántartásán, a vagyonkezelési adatnyilvántartáson, a forrás-, víznyelő- és barlang-nyilvántartáson alapul. A Természetvédelmi Információs Rendszer (továbbiakban: TIR) a nemzeti park igazgatóságok élővilág-védelmi, biodiverzitás monitorozási, földtani, tájvédelmi, természetvédelmi terület- és vagyonkezelési adatait tartalmazza, komplex térinformatikai támogatással. A rendszer működése során komplex információkat biztosít a természetvédelmi stratégiai tervezéshez, a hatósági tevékenységhez, hazai és nemzetközi jelentésekhez, a nyilvánosság igényeinek kiszolgálásához valamint a természetvédelmi kezelések, beavatkozások és egyéb külső hatások következményei értékeléséhez.

A TIR legfontosabb biotikai adatait az 1998. óta működő, Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (továbbiakban: NBmR) szolgáltatja, melynek feladata a magyarországi biológiai sokféleség állapotának és változásainak hosszú távú megfigyelése, kiválasztott komponensek vizsgálatával, állandó helyszíneken, egységesített módszerekkel. Az NBmR mellett az önkéntesek természetvédelmi monitorozó munkába való bevonását segíti a 2009 óta működő, népszerű Vadonleső program.

Cél

- A természetvédelmi monitorozó, nyilvántartási és információs rendszerek működtetése, pontos, megbízható és hiteles információk szolgáltatása.

5.2.2. Talajok védelme és fenntartható használata

A talaj Magyarország egyik legfontosabb, feltételelesen megújuló természeti erőforrása, melynek védelme, termékenységének fenntartása nem csupán a földhasználó, hanem a társadalom hosszú távú érdeke is. Ugyanakkor a társadalomnak alacsony szintű a talajokra, a talaj funkcióira, szerepére, a talajpusztulás következményeire vonatkozó ismerete. A talajok állapota összességében kedvező, azonban a mezőgazdálkodással érintett termőtalajokat funkcióképességük ellátásában akadályozó és termékenységüket csökkentő degradációs folyamatok (pl. erózió, defláció, szervesanyag-készlet csökkenése) veszélyeztetik. A talajdegradációs folyamatok számos esetben a helytelen földhasználat, a talajvédelmi szempontokat figyelmen kívül hagyó gazdálkodás miatt alakulnak ki és a talajtermékenység csökkenése mellett a mezőgazdasági termelés költségeinek növekedését, az ökológiai, vízháztartási (növekvő aszályérzékenység) körfolyamatok felbomlását, a kockázatos anyagok felhalmozódását (élelmiszerbiztonság), valamint a vizek, ivóvízbázisok elszennyeződését eredményezik. A fenntartható talajhasználat megvalósításában fontos szerepe van az integrált tápanyag-gazdálkodásnak. Az infrastruktúra, az ipar és a települések terjeszkedése következtében jelentős a termőföldek mezőgazdasági művelésből való végleges kivonása és a tartós talajfedettség növekedése. A talajok degradációját eredményezi továbbá a beruházások során a humusz letermelése, valamint a különböző eredetű szennyezések. A talaj az élelmiszer-termelés alapját képezi, és egyéb környezetvédelmi szolgáltatások mellett szerepe van az éghajlatváltozás hatásainak enyhítésében és a hozzá való alkalmazkodásban, valamint a biodiverzitás megőrzésében is. A stratégiai terület hozzájárul továbbá az EU Duna Régió Stratégiájának végrehajtásához.

Cél

- A talajkészletek mennyiségének és minőségének fokozott védelme, termékenységének hosszú távú fenntartása.

5.2.3. Vizeink védelme és fenntartható használata

A víz korlátozottan rendelkezésre álló, megújuló, sérülékeny természeti erőforrás, mely mind az életminőség, mind a gazdaság alakulásában meghatározó tényező. A víz nemzeti vagyon, annak mennyiségi és minőségi megőrzése megköveteli a vízzel, a vízkészlettel való megfelelő gazdálkodást. Az ország hidrológiai viszonyai lehetőséget biztosítanak a társadalom és a gazdaság kiegyensúlyozott fejlődéséhez, a társadalmi és gazdasági tevékenységek ugyanakkor jelentős hatást gyakorolnak mind a hidrológiai folyamatokra, mind a készletek mennyiségére és minőségére.

A hazai vízpolitikai célkitűzéseket a vízpolitika terén a közösségi fellépés kereteinek meghatározásáról szóló, 2000. október 23-i 2000/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (VKI), illetve az uniós vízpolitika hatékonyságának kiértékeléséről és jövőbeni szakpolitikai irányainak meghatározásáról szóló ún. Blueprint jelentés figyelembevételével kell meghatározni. A VKI alapvető célja a vizek ökológiai, kémiai és mennyiségi állapotának védelme, a fenntartható vízgazdálkodás feltételeinek biztosítása. A VKI célkitűzései szerint el kell érni a vizek jó állapotát 2015-re. Bizonyos indokolt esetekben ez kitolható a következő tervezési ciklust érintően 2021-re, ill. végső esetben 2027-re.

Mindezek mellett azonban figyelembe kell venni új globális és lokális kihívásokat is, mint az éghajlatváltozás, az urbanizáció, a világ népességének növekedése, az elérhető vízkészletek csökkenése, a szennyezések növekedése, a biztonságos élelemtermelés, a kiszámítható gazdálkodás iránti igény erősödése, a vízbiztonság.

Az NKP-3 időszakában elfogadásra került VGT intézkedési programot határozott meg a vizek jó állapotának elérése érdekében. A stratégiai terület hozzájárul továbbá az EU Duna Régió Stratégiájának végrehajtásához.

Fő célkitűzések

- A felszíni és felszíni alatti víztestek jó állapotának elérése, a velük való hosszú távú és fenntartható gazdálkodás biztosítása. Az első VGT-ben kitűzött környezeti célok: 2015-ig a jó állapot elérése a vízfolyás 10%-a, az állóvizek 21%-a, a felszín alatti vizek 69% esetében; 2021-ig a jó állapot elérése a vízfolyás 21%-a, az állóvizek 72%-a, a felszín alatti vizek 77% esetében (a 2021-re vonatkozó célok előzetesek, véglegesítésük az első VGT felülvizsgálatát követően).
- A vízkészletek mennyiségi és minőségi védelme (az ésszerű és takarékos vízhasználat elterjesztése, a vizek szennyezőanyag terhelésének csökkentése).
- A vizek többletéből vagy hiányából eredő káros hatások csökkentése, megelőzése.

A célok elérését biztosító részletes feladatokat a „Nemzeti Vízstratégia a Vízgazdálkodásról, Öntözésről és Aszálykezelésről” című dokumentum tartalmazza.

5.2.3.1. Vízyűjtő-gazdálkodási tervezés és monitoring

A VKI végrehajtásának legfontosabb eszközei a hatévente felülvizsgálendő vízyűjtő-gazdálkodási tervek és az azokhoz tartozó intézkedési programok. Az intézkedési program az azonosított terhelések elleni fellépést tartalmazza, a vízyűjtő vagy víztest jó ökológiai állapotának elérésére törekszik. Magyarország teljes területe a Duna nemzetközi vízyűjtő kerülethez tartozik. Magyarországon belül négy részvízyűjtőt különítünk el: a Duna közvetlen, a Dráva, a Tisza és a Balaton részvízyűjtőjét.

A VGT szoros kapcsolatban van az ágazati, területi és települési tervekkel, hiszen a vizek állapotára vonatkozó célkitűzések elérése érdekében szükséges intézkedések a terület- és településfejlesztést, -rendezést, a földhasználatot és az ipari tevékenységeket egyaránt érintik. A vízyűjtő-gazdálkodási problémákat egyrészt helyi szinten, másrészt az adott folyó teljes vízyűjtőjén végzett intézkedésekkel lehet megoldani és vannak olyan speciális – főként a Dunához kapcsolódó – kérdések is, amelyek több országot érintenek.

A célkitűzések teljesítésének nyomon követéséhez, a hatékony intézkedések megtételéhez a vizek mennyiségi és minőségi állapotának rendszeres megfigyelése szükséges (a felszíni vizek esetében a víztestek ökológiai és kémiai állapota, a felszín alatti vizekre vonatkozóan a kémiai és mennyiségi állapot, illetve annak változása, ideértve a mederben hagyandó ökológiai vízhozam és a felszín alatti vizek mennyiségi igénybevételi határértékének a meghatározását is). Az új vagy többlet-feladatok (elsősorban a biológiai és speciális veszélyes anyag mérések) esetében a jövőben intézményfejlesztés szükséges.

(A VGT intézkedéseinek egy része (pl. szennyvíz program, kármentesítés, vízbázisvédelem) más stratégiai területeknél szerepel. E fejezet elsősorban a máshol nem szereplő intézkedéseket tartalmazza.)

Célok

- A VGT megvalósítása a vizek jó állapotának elérése érdekében.
- A vizek mennyiségi és minőségi állapotának nyomon követése az intézkedési programok hatékonyságának ellenőrzése és felülvizsgálatának megalapozása, valamint a társadalom tájékoztatása céljából.

5.2.3.2. Stratégiai vízkészletek megőrzése (vízbázis-védelem, nitrát érzékeny területek)

A felszín alatti vízkészletek mennyiségi és minőségi védelme stratégiai szintű feladat, hiszen a hazai lakosság ivóvízellátása döntően e forrásból történik. A vízbázisoknak a felszín felől érkező szennyeződésekkel szembeni védelmét az Ivóvízbázis-védelmi Célprogram szolgálja. Az ivóvízbázisok 65%-a sérülékeny földtani környezetből termeli a vizet, ami a szennyezés elleni védelmi feladatok fontosságát húzza alá. A sérülékeny vízbázisokon működő kapacitás közel 6 millió fő ivóvízellátásának biztonságát érinti. A sérülékeny földtani környezetben lévő ivóvízbázisok védelmét a VKI védett területekre vonatkozó előírásai miatt is erősíteni kell, azonban az Ivóvízbázis-védelmi Célprogram megvalósítását az elmúlt években forráshiány nehezítette.

A vizek mezőgazdasági eredetű nitrát szennyezés elleni védelmét jelenleg a 2013–2016 közötti időszakra szóló III. Nitrát Akcióprogram biztosítja. A program alapját a nitrát érzékeny területek kijelölése és az ezen területeken való gazdálkodásra vonatkozó, a tápanyagok felszíni és felszín alatti vizekbe történő bejutásának megelőzését

célzó, az állattartó telepekre és a művelésre vonatkozó előírások képezik. A nitrát érzékeny területek az ország kb. 70%-át fedik le.

Célok

- A sérülékeny földtani környezetű ivóvízbázisok védelme és az Ivóvízbázis-védelmi beruházási célprogram befejezése.
- A vizek mezőgazdasági eredetű nitrát szennyezésének csökkentése.

5.2.3.3. Kiemelt fontosságú vízgazdálkodási feladatok

A felszíni vizek állapotának javítása érdekében az elmúlt években a kiemelten kezelt vízvédelmi területeken jelentős beruházások valósultak meg, illetve kezdődtek el, melyek eredményességét a vízminőségi mutatók is igazolják. Ezek folytatása az éghajlatváltozással (nagyobb párolgás, ritkább, de intenzívebb csapadék) összefüggésben jelentkező vízgazdálkodási és vízminőség-védelmi problémák megoldása miatt is indokolt.

Nagy tavaink vízgazdálkodása egyedi és önálló feladatot jelent nemcsak a vízgazdálkodásban, hanem általában a magyar gazdaságban is. A Balaton sekélysege miatt igen sérülékeny ökológiai rendszer. Kedvező vízminőségi állapotának, turisztikai és kulturális vonzerejének megőrzése fontos feladat. Annak ellenére, hogy a Balaton vízminősége a vízgyűjtő területén megvalósult csatornázás következtében sokat javult az elmúlt időszakban, tovább kell folytatni a vízminőség javításával összefüggő intézkedések megvalósítását (pl. a Balaton teljes területét érő összes terhelés több mint 30%-a a parti települések belterületi csapadékvizéből származik). A Balaton vízminőségének javítását szolgáló legnagyobb létesítmény a Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer (KBVR), melynél folyamatban van a rendszer II. ütemének kiépülése. Az optimális vízkészlet gazdálkodás biztosítása érdekében fontos a tó vízszintjének, különösen a mederben történő tározási lehetőségeknek a felülvizsgálata, fejlesztése, valamint a Sió-zsilip és -csatorna rekonstrukciója.

A Tisza-tó és csatlakozó rendszerei növekvő szerepet töltenek be az Alföld vízgazdálkodásában, a vízhiányos időszakok kiegyenlítésében, különös tekintettel az éghajlatváltozás hatásaira. A Tisza-tó turisztikai szerepének növekedésével jelentősen nő az üdülési, turisztikai tevékenységekből adódó szennyezés mértéke.

A Velencei-tó is sajátos természeti-táji értékekkel rendelkezik, amely hozzájárul turisztikai vonzerejéhez.

A Fertő-tó és vízgyűjtő területe Magyarországon és Ausztriában számos országos és nemzetközi egyezmény hatálya alá tartozik: határon átnyúló nemzeti park, Ramsari terület, Bioszféra Rezervátum, Világörökség. A legnagyobb problémát a nádas területek korlátozottan érvényesülő vízcseréje okozza, mely a nád degradációját, a vízminőség romlását, élettérvesztést eredményez. A térség ugyanakkor mindkét állam területén idegenforgalmi szempontból dinamikusan fejlődő terület.

A Szigetköz mentett oldali és hullámtéri vízpótló rendszerének kiépítését a Duna elterelése miatt előállt talajvízszint süllyedés és a medrek kiszáradásból eredő térségi vízhiány-problémák indokolták. A vízhiányból eredő ökológiai (vízi élővilág életfeltételeinek kedvezőtlen változása), gazdasági és tájképi problémák megoldása csak a vízpótló rendszer teljes kiépítésével lehetséges.

A Ráckevei (Soroksári)-Duna-ág vízminőség védelmét célzó beavatkozásnak nem csak a természet-táji értékek fennmaradásában van kiemelt szerepe, de a térség turisztikai vonzerejének megőrzéséhez, az üdülés és a hozzá kapcsolódó tevékenységek feltételeinek megteremtéséhez is.

Célok

- A Balaton jó ökológiai állapotához, a komplex hasznosítási célokhoz szükséges vízszint biztosítása.
- A Balaton jó állapotának védelme mellett a természetes élőhelyek (Kis-Balaton) vízigényeinek figyelembe vétele.
- A Tisza-tó, Fertő-tó és a Velencei-tó ökológiai állapotának javítása (vízminőség védelme, vízháztartás szabályozása).
- A Szigetköz vízpótlása, a víztestek jó ökológiai állapotának elérése, illetve megtartása, a csatlakozó felszín alatti víztest állapotának javulása.
- A Ráckevei-(Soroksári)-Dunaág vízminőségének és vízszállító képességének javítása.

5.2.3.4. Területi vízgazdálkodás

Magyarországon a klímaváltozás, a területhasználatok megváltozása, továbbá vízfolyásaink külföldi szakaszain (pl. Ukrajnában) tapasztalt intenzív gátrekonstrukciós munkálatok hatására az árvízvédelem fokozódó jelentőségével kell számolni. Nemcsak a nagyobb és közepes folyókon, hanem a hegy- és dombvidéki kisvízfolyásokon is tapasztalható magas kockázatot hordozó árhullámok kialakulása.

A klímaváltozás és a korábbi vízrendezési munkálatok következtében azonban az árvizek mellett a fokozódó vízhiány is meghatározó vízgazdálkodási problémává vált.

A klímaváltozás negatív hatásai szempontjából a legveszélyeztetettebb az Alföld déli része, ahol a legnagyobb hőmérsékleti és vízháztartási szélsőségek jelentkezhetnek. A területi vízgazdálkodásban alapvető célkitűzés a fölös vizek és a hiányzó vizek kártételeinek csökkentése, melyeknek fontos eszköze a vizek visszatartása, a tározókapacitások növelése, melyet a vidékfejlesztési, ökológiai, vízvédelmi és természetvédelmi elvárásokkal összhangban kell biztosítani. Fokozott szerepet kell kapnia az élő rendszerek víztározási kapacitása növelésének, elsősorban a természetsterű erdősítésnek, vizes élőhelyek létrehozásának és a megfelelő talajművelésnek.

A kiépült védművek megerősítése mellett nagyobb hangsúlyt kell fektetni a vízkészleteknek az aszályos időszakokra történő tározására, átmentésére: szélesebb körben szükséges alkalmazni a vízvisszatartás, a vízátervezés, vízkormányzás és átöblítés, a racionális talajhasználat és agrotechnika, a felszíni lefolyás csökkentése és a csapadékvíz és egyéb (tisztított) használt vizek elszikkasztása illetve a belvizek (károkozás nélküli) visszatartása eszközeit. Kiemelt figyelmet kell fordítani a víztakarékos technológiák elterjesztésére, mind a mezőgazdasági, mind a kommunális vízfelhasználások terén (pl. a mezőgazdasági öntözés során a jó minőségű rétegvizek helyett a talajvíz használatának, valamint mért fogyasztású és víztakarékos öntözési rendszerek kiépítésének preferálása).

Célok

- A vízvisszatartás, -tározás fejlesztése, illetve az árvízvédelmi védképesség megtartása, különös tekintettel a klímaváltozás következtében várható szélsőséges vízjárásra.
- Az ár- és belvizek, illetve aszályok hatásának mérséklése a „jó állapot”, mint célkitűzés figyelembevételével.

5.2.4. Környezeti kármegelőzés és kárelhárítás

A környezetbiztonságot elsődlegesen a megelőzés elvének érvényesítése garantálhatja, hiszen a környezeti hatások, problémák utólagos kezelése nagyságrendekkel többbe kerül, mint azok megelőzése. Ugyanakkor a gyakorlati tapasztalatok alapján megállapítható, hogy hasonló fontossággal kell kezelni az esetleges károk kezelésére vonatkozó felkészülést. A környezetbiztonság megteremtése érdekében össze kell hangolni a megelőzéssel és a kárelhárítással kapcsolatos információs rendszereket, szabályozásokat. Fontos az érintett szereplők együttműködése, a megfelelő technikai feltételek és a képzett szakemberháttér biztosítása. A kármegelőzési és kárelhárítási feladatok ellátását segítik a kiépített veszélyjelző rendszerek. A biztonságunkat veszélyeztető események és folyamatok egyrészt természeti (földrengés, árvíz, szélviharok, vegetációtüz stb.), másrészt emberi eredetűek (pl. környezet-károsítással is járó ipari, közlekedési katasztrófák).

A természeti katasztrófák jellemzője, hogy általában váratlanul keletkeznek, bizonyos esetben rendkívül pusztító hatásúak, a lakosság széles rétegét érintik, többirányú hatásuk miatt összetett jellegűek. Az ilyen katasztrófák megfelelő felmérése, kockázat-csökkentése, kezelése érdekében sokoldalú nemzetközi együttműködés alakult ki az ENSZ égisze alatt. Hazánk esetében különösen fontos a szomszédos államokkal való hatékony együttműködés. Magyarország saját földrajzi viszonyaiból következően a szélsőséges meteorológiai és hidrometeorológiai események kialakulásának mérséklése, a következmények felszámolása elsőrendű katasztrófavédelmi feladat. Az egyes természeti károkból adódó indokolt és szükséges védekezési kiadások – részben vagy teljes – megtérítésére, valamint az önkormányzati, kisebbségi önkormányzati tulajdonban lévő építményekben a vis maior események okozta károk helyreállításának támogatására a központi költségvetés tartalmaz elkülönített keretet.

Az emberi tevékenységből adódó környezeti veszélyhelyzetek túlnyomórészt baleseti szennyezések következtében alakulnak ki, azonban a veszélyes anyagok életciklusának bármely fázisa magában hordozza a súlyos ipari balesetek, rendkívüli események kockázatát. Hazánkban a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleseti veszélyek ellenőrzéséről – 2014 során még – a Seveso II. Irányelvnek megfelelő szabályozás gondoskodik. 2012-ben az Európai Parlament és Tanács elfogadta a Seveso III. Irányelvet, melyet az egyes tagállamoknak 2015. május 31-ig kell bevezetni. A szállítás területén a mérgező, tűz- és robbanásveszélyes anyagok szállítása jelent veszélyt, a kockázatok megelőzéséről és csökkentéséről nemzetközi (pl. Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megállapodás [ADR]) és hazai szabályozások egyaránt rendelkeznek. A Nemzetközi Duna-védelmi Egyezmény keretében egy havária riasztórendszer került kidolgozásra az érintett alvízi és felvízi országok hatékony kommunikációjának elősegítésére (ICPDR – AEWIS PIAC).

Célok

- A környezeti károk megelőzése, illetve csökkentése.
- A környezetkárosodás felszámolása, a következmények enyhítése, elhárítása, az eredeti állapot helyreállítása.
- A védekezésben érintett szervezetek együttműködésének fejlesztése.
- A természeti és emberi eredetű veszélyekből eredő kockázatok csökkentése.

5.2.5. Környezeti kármentesítés

Az Országos Környezeti Kármentesítési Program (továbbiakban: OKKP) keretében történik a földtani közegben (talajban) és a felszín alatti vizekben hátramaradt, akkumulálódott szennyeződések felderítése, a felszín alatti vizek, a földtani közeg veszélyeztetésének, szennyezettségének, károsodásának megismerése; a veszélyeztetett területeken a szennyezettség kockázatának csökkentése; valamint a szennyezett területeken a szennyezettség csökkentésének vagy megszüntetésének elősegítése.

Az OKKP állami felelősségi körbe tartozó kármentesítési feladatait az érintett tárcák saját alprogramjaik keretében hajtották, illetve hajtják végre (14 Alprogram, 2009–2014 között 588 db bevont terület). Az általános és országos szintű feladatok mellett az OKKP részét képezi az egyedi kármentesítési feladatok végrehajtása. Az elért eredmények ellenére számos nagy prioritású és nagy volumenű feladat található az országban, melyek megoldása összetett feladat. A nagy volumenű kármentesítési feladatok megoldásához hosszú távú programterv kialakítása, alapos előkészítés, a jogi háttér fejlesztése, illetve a finanszírozás biztosítása szükséges. A kármentesítési feladatok nagy költségigényűek, ezért elengedhetetlen egy speciális finanszírozási konstrukció kidolgozása a bonyolult kármentesítési feladatok előmozdítása érdekében. Figyelembe kell venni továbbá, hogy a Víz Keretirányelvvel harmonizálva, 2015 végéig a kiemelten érzékeny felszín alatti vízminőség-védelmi területre eső kármentesítési feladatokat el kell végezni a vízbázisaink, valamint azok hidrogeológiai védőterületei védelme érdekében. Továbbá fel kell készülni arra, hogy a klórozott szénhidrogénnel szennyezett vízbázisok, üzemelő ivó- vízművek felszín alatti vízi létesítményeinek egy részét ki kell majd váltani. Az ország legnagyobb prioritású, humánökológiai kockázat szempontjából meghatározó kármentesítési feladatainak döntő többsége gazdasági társaságok, illetve felszámolás alatt álló gazdasági társaságok felelősségi körébe tartozik. A feladatok kisebb számban sorolhatók állami felelősségi körbe, vagy majd csak a jövőben fognak állami felelősségi körbe kerülni.

Célok

- A szennyezett területek országos számbavételének folytatása, prioritási sorrend kialakítása.
- Az állami és nem állami felelősségi körbe tartozó területek tényfeltárásának folytatása, a jelentős kockázatú feltáratlan területeken a várható beavatkozási feladatok meghatározása.
- A szennyezettség mértékének csökkentése, felszámolása és monitorozása.

5.3. Az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése

5.3.1. Erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása

A Program a természeti erőforrások széles értelmezésén alapszik. A természeti erőforrásokba beleértjük az ásványi nyersanyagokat, a biológiai és genetikai erőforrásokat, a talajt, termőföldet, a víz- és energiaerőforrásokat, az ökoszisztémákat és a szolgáltatásaik teljes körét. A különböző természeti erőforrásokkal való gazdálkodás egymást kiegészítő, egymásnak alá nem rendelhető terület, amelyekkel kapcsolatos stratégiákat szorosan össze kell hangolni, mert e területeken végzett tevékenységek kölcsönösen hatnak egymásra. Az egyes erőforrásokat érintő részletes célokat és intézkedéseket a vonatkozó stratégiai területek tartalmazzák. Itt olyan átfogó szempontok szerepelnek, mint a szükségletek fenntartható kielégítése, a széles értelemben vett természeti erőforrások védelme, illetve a tiszta termelés ösztönzése.

Az Európai Unió elkötelezett a fenntarthatóbb erőforrás-használat előmozdításában. A 10 évre szóló Európa 2020 Stratégia az intelligensebb, fenntarthatóbb és befogadóbb növekedés feltételeit kívánja megteremteni az Unióban. A stratégia hét kiemelt kezdeményezésének egyike, az Erőforrás-hatékony Európa (COM (2011) 221) biztosít átfogó keretet az erőforrás-hatékonyságot szolgáló hosszú távú szakterületi stratégiák kidolgozásához.

Erre és más – pl. az iparpolitikára és az alacsony szén-dioxid-kibocsátású, versenyképes gazdaságra vonatkozó – kiemelt kezdeményezésekre, illetve az EU Fenntartható Fejlődés Stratégiájára építve az Európai Bizottság 2011 szeptemberében jelentette meg az Európai Unió Erőforrás Hatékonysági Útitervét (COM(2011) 571). Az Útiterv felhívja a figyelmet arra, hogy a világ növekvő népességének igényeire tekintettel az EU tagállamoknak hatékonyabban kell gazdálkodniuk a természeti erőforrásokkal és a gazdasági növekedést teljesen függetleníteniük kell az erőforrás- és energiafelhasználástól, valamint annak környezeti hatásaitól. Az Útiterv átfogó szemléletű, külön foglalkozik a gazdaság zöldebbé tételével, a természeti tőke védelmével és az ágazati kihívásokkal.

Magyarország, mint nyersanyagokban szegény, nyitott és egyes erőforrásokra nézve növekvő függőségben lévő ország számára az erőforrás-gazdálkodás ésszerűsítése, az erőforrásokkal való tudatos, takarékos és hatékony gazdálkodás, a túlhasználat elkerülése és a használatból eredő környezetterhelés minimálisra csökkentése társadalmi, környezeti, ellátás-biztonsági és versenyképességi szempontból egyaránt kulcskérdés.

Mindezek ellenére elmondható, hogy a jelenlegi gazdasági rendszerben nem elterjedt az erőforrások takarékos és hatékony használata. Magyarországon az anyaghasználat nagyjából állandósult, illetve a hulladéktermelés összességében csökken, ugyanakkor egyes erőforrások és hulladékarámok esetében ma is jelentős ingadozást (pl. veszélyes hulladék), esetenként növekedést (pl. roncsautók), illetve csökkenést tapasztalunk (pl. építési és bontási hulladék, elektromos és elektronikai hulladékok).

Az erőforrás-hatékonyság termelésben való növelése és a tiszta, környezettudatos termelés egyértelmű versenyképességi előnyökkel is jár. E téren egy önmagát erősítő folyamatra számíthatunk, melyben a termelők, gyártók, kereskedők és szolgáltatók válaszolnak az új, környezettudatos fogyasztói igényekre, illetve a zöldülő termékpalettával is segítik a fogyasztói szokások kedvező irányba történő elmozdítását. Javítani kell a környezeti követelményeknek megfelelő helyettesítő termékek, illetve szolgáltatások elérhetőségét. A fenntartható fogyasztási aspektusokkal a következő stratégiai terület foglalkozik.

Célok	<p>Az európai és nemzetközi kezdeményezésekhez igazodva olyan keretek létrehozása, amely:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ az erőforrások felhasználásának további csökkentésére, takarékosagra ösztönöz, ■ minimálisra csökkenti az erőforrások kitermeléséből és felhasználásából eredő környezeti terheléseket, megelőzi a környezeti károkat, ■ az újrahasználat, illetve újrafeldolgozás révén elősegíti a felhasznált erőforrásoknak a gazdaságba történő visszaforgatását, ■ fokozza az innovációt, ■ az állam és a gazdasági, illetve egyéb szereplők partnerségi viszonyára, együttműködésére épít, biztosítja a különböző érdekek együttes figyelembe vételét.
--------------	---

5.3.2. A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése

A lakosság értékrendje és életmódja alapvetően határozza meg fogyasztási szokásait, amely viszont hatással van a környezet állapotára. A 2012. évi Rio+20 Konferencia megerősítette, hogy a fenntartható fejlődés szempontjából kulcsfontosságú tényező a fenntartható termelés és fogyasztás kérdésköre. A fenntartható termelés és fogyasztás tulajdonképpen „a szolgáltatások és kapcsolódó termékek olyan használata, mely kielégíti az alapvető szükségleteket és egyben jobb életminőséget biztosít, miközben minimalizálja a természeti erőforrások és toxikus anyagok használatát csakúgy, mint a hulladékok és szennyező anyagok kibocsátását a szolgáltatások és termékek teljes életciklusa során, annak érdekében, hogy ne veszélyeztesse a jövő generációk szükségleteinek kielégítését”. Mindezekre tekintettel a Rio+20 találkozón elfogadásra került a fenntartható fogyasztási és termelési programok tízéves átfogó keretprogramja. Ezzel összhangban a 7EAP fontos célkitűzése, hogy a termelés, a technológia és az innováció, valamint a fogyasztási minták és életmód terén bekövetkező strukturális változások csökkentsék a termelés és fogyasztás környezeti hatásait, különös tekintettel az élelmiszeripar, a lakás és mobilitás területén. Az élelmiszerfogyasztás, a lakásfenntartás és a mobilitás felelős a környezetet érő terhelések 70-80%-áért és egyúttal a háztartások kiadásainak jelentős részét teszik ki.

A természeti környezet megőrzésének sikere attól függ, hogy a lakosság értéknek tekinti-e a biológiai sokféleséget, megérti-e a természet, a társadalom és a gazdaság komplex összefüggéseit, illetve hajlandó és képes-e olyan életmódot és fogyasztási szokást választani, ami nem vezet a még működőképes természeti rendszereink tönkretételéhez. Ebben a folyamatban a környezettudatosság növelése mellett a fenntartható életmódra való ösztönzés is kiemelten fontos.

A fogyasztás fenntarthatóbbá tétele érdekében széleskörű tájékoztatást kell nyújtani a lakosságnak a környezet és az ökoszisztéma szolgáltatások állapotáról, a várható folyamatokról, ezeknek a jelenlegi fogyasztási és életmódmintákkal való összefüggéséről, a változtatás lehetséges módjairól; valamint meg kell adni a lehetőséget és az információt ahhoz, hogy olyan terméket választhasson, amely minél kevésbé terheli a környezetet. A fogyasztóknak pontos, könnyen érthető és megbízható információkat kell kapniuk az általuk megvásárolt termékekről egyértelmű és koherens címkézés útján.

Fontos feladat a termékekre vonatkozó jelenlegi szabályozás felülvizsgálata a termékek teljes életciklusra vetített környezeti teljesítményének és erőforrás-hatékonyságának növelése érdekében.

A fenntartható fogyasztás elterjesztésében fontos partner lehet egyrészt a média a pozitív példák bemutatásán, másrészt az egyházak az egyetemes értékek és a jelenlegi fogyasztói szokások között feszülő ellentétek felmutatásán keresztül.

Célok

- A vásárlói tudatosság szintjének emelése, a fenntartható életmód és fogyasztás iránti igény növelése, a fenntartható fogyasztói szokások térnyerésének ösztönzése.
- A fenntartható életmódra és fogyasztásra való áttérés lehetőségeinek megteremtése.
- A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése.

5.3.3. Energiatakarékosság és -hatékonyság javítása

A hazai energiagazdálkodás átfogó keretét – összhangban az Európa 2020 Stratégia céljaival – a Nemzeti Energiastratégia 2030 jelenti, amely célként fogalmazza meg az energiatakarékosság és energiahatékonyság növelését. A részletes célokat és feladatokat a Nemzeti Energhatékonsági Cselekvési Terv és a Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Terv tartalmazza. Az Energhatékonsági Irányelv¹¹ a tagállamok számára egy közös keretrendszer hozott létre annak érdekében, hogy európai uniós szinten a közös célkitűzés, azaz 2020-ig a 20%-os energiahatékonyság elérése teljesüljön. E cél elérése érdekében 2013. április 30-ig minden tagállamnak meg kellett határozni a 2020-ig teljesítendő indikatív energiahatékonysági célkitűzését. Magyarország a primerenergia felhasználáson alapuló indikatív energiahatékonysági célkitűzését a Nemzeti Energiastratégiában foglalt „közös erőfeszítés” forgatókönyv alapján 1113 PJ-ban határozta meg. Az ország energiafelhasználásának 40%-a az épületekhez köthető, főként a fűtéshez-hűtéshez. A hosszú távú, hatékony intézkedések végrehajtása céljából indult el a Nemzeti Épületenergetikai Stratégia kidolgozása. Kiemelten fontos, hogy az ország energiaszükségletének kielégítése a környezeti szempontoknak is megfelelő módon történjen. A stratégiai terület hozzájárul továbbá az EU Duna Régió Stratégiájának végrehajtásához, kiemelten az energiával foglalkozó 2. prioritás területhez, melynek Magyarország társkoordinátora.

Magyarországon – természeti adottságai miatt – elsősorban a megújuló alapú hőtermelés kiaknázásában vannak nagy lehetőségek. Ezen belül hangsúlyosan a geotermikus energiában, valamint a távhőtermeléshez kapcsolódó biomassza alkalmazásban. A megújuló energiaforrások területén Magyarországon kívánatos jelentősebb hangsúlyt fektetni a decentralizált, lokális alkalmazásokra, különösen a napenergia vonatkozásában. A biomassza energetikai célú előállítás és hasznosítása során az ökológiai, környezetvédelmi, vízgazdálkodási szempontokat és hatásokat, illetve a biztonságos élelmiszerellátási, talajerő-utánpótlási és takarmánytermelési igényeket egyaránt figyelembe kell venni. A bioüzemanyagok esetében a második és harmadik generációs megújuló üzemanyagok gyártását és használatát kell előnyben részesíteni. A szélerőművek létesítése és működtetése során is el kell kerülni, illetve minimalizálni kell a természeti és táji értékekre gyakorolt hatásokat. A geotermikus energia fenntartható használata megköveteli a geotermikus energiát hordozó felszín alatti (hideg és termál) vízkészleteink egyensúlyi állapotának megőrzését, vagyis azt, hogy ne termeljünk ki több vizet, illetve több korlátozottan megújuló hőenergiát, mint amennyi utánpótlódik. Ellenkező esetben meg nem engedhető vízszint-süllyedések és a hévíztárolók tartós lehűlése következhet be. A termálvizek geotermikus energia célú hasznosítása során kiemelt figyelmet kell fordítani továbbá a használt víz megfelelő elhelyezésére.

Cél

- 2020-ig a megújuló energiaforrások részarányának 14,65%-ra növelése és 10%-os teljes energiamegtakarítás elérése a környezeti szempontok figyelembevételével.

5.3.4. Hulladékgazdálkodás

2013. január 1-jével hatályba lépett a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény, amely a hulladékokról és egyes irányelvek hatályon kívül helyezéséről szóló, 2008. november 19-i 98/2008/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet átültetve és a magyar hulladékgazdálkodási ágazatot megújítva számos új fogalmat, elvet, célt és intézkedést vezetett be. A hulladékgazdálkodási tevékenységek gyakorlása során meghatározott elsőbbségi sorrendet kell biztosítani. Az elsődleges cél a megelőzés, azonban, ha ez bizonyos körülmények között nem lehetséges, akkor a lehető legtöbb hulladék esetében az újrahasználatot, illetve az újrafeldolgozást kell alkalmazni, és csak legvégső esetben lehet a hulladékot elégetni vagy lerakni.

A részletes célokat és feladatokat az Országos Hulladékgazdálkodási Terv és a részét képező Országos Megelőzési Program tartalmazza. A stratégiai terület hozzájárul továbbá az EU Duna Régió Stratégiájának végrehajtásához.

¹¹ 2012/27/EU Irányelv az energiahatékonyságról, a 2009/125/EK és a 2010/30/EU irányelv módosításáról, valamint a 2004/8/EK és a 2006/32/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

Fő célkitűzések minden hulladékáramra vonatkozóan

- Hulladékképződés megelőzése, illetve csökkentése.
- Elkülönített gyűjtés fejlesztése és a hasznosítás növelése (előnyben részesítve az újrahasználatot és az újrafeldolgozást).
- A nem hasznosítható hulladék szakszerű ártalmatlanítása.

A fenti fő célkitűzések mellett az egyes hulladékáramokra vonatkozó további speciális célok**Települési szilárd hulladék**

A keletkezett települési szilárd hulladék mennyiségének tekintetében az elmúlt években (2012 kivételével) csökkenés figyelhető meg – ami részben a gazdasági válság következményeképpen fellépő megváltozott fogyasztási szokásoknak köszönhető – de a hulladék mennyiségének nagyságrendje az uniós tagállamokhoz képest még mindig magas és hasznosítása alacsony szintű, továbbá a keletkezett hulladék kezelése sem felel meg a kor színvonalának, az elvárásoknak.

Célok

- Elkülönített hulladékgyűjtési rendszerek fejlesztése (2015-ig elkülönített hulladékgyűjtési rendszer létrehozása a háztartásokban képződő üveg-, fém-, műanyag- és papírhulladék vonatkozásában).
- Az újrahasználat és a hasznosítás növelése (2020-ig a háztartásokból származó, illetve az ahhoz hasonló papír-, fém-, műanyag-, és üveghulladék esetében az újrahasználatra való előkészítést és az újrafeldolgozást tömegében átlagosan minimum 50%-ra kell növelni).
- A környezeti szennyezések és a nyersanyag felhasználás csökkentése.
- A lerakással történő ártalmatlanítás arányának tartósan 40% alá csökkentése.

Építési-bontási hulladék

Az építési-bontási hulladékok esetében jelentősen lecsökkent a lerakás aránya, és növekedett az anyagában történő hasznosítás (ideértve a feltöltést is) aránya. A következő időszakban a hulladéklerakási járulék bevezetésének eredményeképpen a lerakás arányának további csökkenése várható.

Célok

- Az építési-bontási hulladék hasznosítási arányának növelése (2020-ig a nem veszélyes építési-bontási hulladék újrahasználatra történő előkészítésének, újrafeldolgozásának és az egyéb, anyagában történő hasznosításának tömegében minimum 70%-ra növelése).
- Az építési-bontási hulladékok hulladéklerakóra jutásának elkerülése.

Mezőgazdasági és élelmiszeripari melléktermékek és hulladékok

A jövőben a mezőgazdasági és élelmiszeripari melléktermékeknek csak kis része jelenik meg hulladékként, és mennyiségük várhatóan tovább csökken majd, egyrészt a mezőgazdaságban képződő biomassza energetikai célú hasznosítása, másrészt a komposztálás, biogáz előállítás növekvő jelentőségéből adódóan.

Cél

- A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék hasznosítási arányának növelése.

Egyéb, gazdasági tevékenységekből származó, nem veszélyes hulladék

Az évente képződő hulladék mennyiségének közel harmada termelési hulladék és jelentős része lerakásra kerül.

Célok

- Hulladékkeletkezés csökkentése a korszerűbb ipari technológiák terjedésének előremozdításával, valamint gyártásoptimalizálással.
- Gyűjtési, hasznosítási arányok növelése.

Csomagolási hulladék

A képződött csomagolási hulladék mennyisége a gazdasági válság következtében kissé csökkent, a jövőben lassú növekedés várható.

Cél

- Az elkülönített gyűjtés, hasznosítás és anyagában történő hasznosítás növelése.

Biológiailag lebomló hulladék

Az elmúlt időszakban jelentős fejlesztések valósultak meg a biológiailag lebomló hulladék hasznosítása érdekében, azonban jogszabályi kényszer hiányában, elsősorban gazdasági és társadalmi okokból a kiépült komposztáló kapacitás egy részét nem működtették maximális kihasználtsággal. A lerakott biológiailag lebomló hulladék mennyiségének csökkentése érdekében ugyanakkor további fejlesztések is szükségesek.

Célok

- 2016. július 1-ig a hulladéklerakóba kerülő, biológiailag lebomló települési hulladék mennyiségét az 1995. évi szint 35%-ra szükséges csökkenteni.
- A hasznosítási kapacitások kiépítése, illetve fokozottabb kihasználása.

Gumiabroncs hulladék

Hazánkban évente mintegy 35–40 ezer tonna gumiabroncs hulladék képződik, amelynek növekedése várható. A gumiabroncsok uniós lerakási tilalmának megfelelően a továbbiakban is biztosítani szükséges a gumiabroncs hulladék elkülönített gyűjtését és teljes mértékű hasznosítását.

Célok

- Az újrahasználat előnyben részesítése.
- A hulladékká vált gumiabroncsok teljes körű gyűjtése és anyagában való hasznosítása.

Veszélyes hulladék

A képződött veszélyes hulladék mennyisége az elmúlt években ingadozott. Viszonylag magas, de váltakozó mértékű az anyagában történő hasznosítás, és bár csökkenő, de továbbra is jelentős a veszélyes hulladékok lerakása. A hasznosítási arányok kötelezettségekben foglalt növekedése és a stagnáló, illetve enyhén növekvő fogyasztás eredményeként összességében a veszélyes hulladék keletkezésének mérsékelt csökkenése valószínűsíthető.

Célok

- A veszélyes hulladék keletkezésének megelőzése, a károsanyag-kibocsátás minimalizálása.
- A veszélyes hulladék gyűjtésének, hasznosításának fejlesztése.
 - Az elem-, és akkumulátor hulladék 35%-os gyűjtése 2014-re. Az átvett, visszavett elemeket, illetve akkumulátorokat teljes egészében, de típustól függően 50–75%-os hatékonysággal kell újrafeldolgozni.
 - Az elektromos és elektronikai berendezésekből származó hulladék esetében évente 4 kg/fő gyűjtése, illetve legkésőbb 2018-ra a gyűjtésnek el kell érnie a kibocsátott mennyiség 65%-át.
 - 2014-re az összes hulladékká váló jármű tömegarányát tekintve az újrahasználat és hasznosítás együttes arányának a 95%-ot, ezen belül az anyagában történő hasznosításának a 85%-ot, az energetikai hasznosításának a 10%-ot kell elérnie.
- A veszélyes hulladék környezetre biztonságos módon történő ártalmatlanítása.

5.3.5. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, felkészülés az éghajlatváltozás hatásaira

Az IPCC első munkacsoportjának 2013. szeptember 27-én Stockholmban nyilvánosságra hozott jelentése 95%-os bizonyossággal állítja, hogy a 20. század közepétől mért melegedést (a globális felszíni átlaghőmérséklet 0,9 Celsius fokkal emelkedett 1901 és 2012 között) antropogén tevékenységek okozzák. A Jelentés áttekinti a felmelegedés emberekre és természeti környezetre gyakorolt hatását, illetve felméri a felmelegedés folyamatát mérséklő lehetőségeket. A szakértők többsége szerint a hőmérséklet emelkedésének elsődleges oka az üvegházhatású gázok légköri koncentrációjának növekedése. A klímaváltozás mérséklése érdekében globális szintű összehangolt cselekvésre van szükség.

A hazai vizsgálatok térségünkben is a melegedés tényét támasztják alá. A várható magyarországi klímaváltozás a hóhullámok gyarapodásával és a jelenleginél szélsőségesebb vízjárással, szárazodásra, aszályra, árvízre, belvízre vezető csapadékkal jellemezhető. A magyarországi éghajlat megfigyelt és várható változásai alapvetően befolyásolják a kiemelten fontos természeti erőforrásokat, így a vizeket, talajokat, erdőket és a biológiai sokféleséget. A természeti erőforrásokban bekövetkező változások komplex társadalmi-gazdasági következményeket is eredményezhetnek, amelyek elsősorban az emberi egészségre, a mezőgazdaság alapfeltételeire, az épített környezetre, a közlekedésre, az energetikai infrastruktúrára, a turizmusra, valamint a katasztrófavédelemre gyakorolt hatások révén jelentkeznek. Mindezek következtében hazánk különösen érdekelt a klímaváltozási folyamatok káros hatásainak megállításában, csökkentésében, illetve a hatékony alkalmazkodásban.

Magyarország középtávú klímapolitikájának irányait az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve végrehajtási keretrendszeréről szóló törvény alapján elkészített Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia (NÉS) jelöli ki. A NÉS magában foglalja az üvegházhatású gázok 2050-ig tartó kibocsátás-csökkentésének céljait, prioritásait és cselekvési irányait tartalmazó Hazai Dekarbonizációs Útitervet, továbbá a részét képezi a Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia, amely az éghajlatváltozás várható hatásainak, társadalmi-

gazdasági-környezeti következményeinek, valamint az ökoszisztémák és az ágazatok éghajlati sérülékenységének értékelése.

A kibocsátás csökkentés mellett fontos eszköz a nyelő kapacitások bővítése is, azonban a környezeti folyamatok összetettsége miatt ezzel igen körültekintően lehet csak számolni. Az e téren meghatározó szerepet betöltő erdők ugyanis csak akkor tudják CO₂ elnyelő szerepüket érdemben betölteni, ha ehhez a megfelelő ökológiai feltételek (terület, termőföld, ökológiai vízigény biztosítása, az életközösségek megfelelő ökológiai állapota) fennállnak. A klímavédelmi beavatkozások ugyanakkor nem vezethetnek újabb fenntarthatósági problémákhoz, más környezeti elemekre vagy más földrajzi térségekre történő átterhelésekhez. Például a mezőgazdasági alapú energiahordozók alkalmazása – klímavédelmi előnyeik mellett – esetenként az élelmiszerárakban, illetve az ökoszisztéma szolgáltatásokban is jelentkező visszahatásokra vezethet; más jellegű fenntarthatósági problémák merülhetnek fel egyes árvízvédelmi megoldások, illetve az atomenergia alkalmazása során is.

Célok

- Az alacsony szén-dioxid kibocsátású gazdaságra való áttérés az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, valamint a természetes nyelő-kapacitások megerősítése révén (A Kiotói Jegyzőkönyv 2013–2020-ig terjedő időszakában az EU tagállamok által közösen vállalt, az 1990. évi ÜHG kibocsátási szint legalább 20%-os csökkentése az EU belső szabályozásának megfelelően.).
- A klímaváltozáshoz való sikeres alkalmazkodás megvalósítása a nemzeti (természeti, humán, társadalmi és gazdasági) erőforrások készleteinek és minőségének megóvása érdekében;
- Az éghajlatváltozással kapcsolatos ismeretek bővítése, a megelőzési és alkalmazkodási intézkedésekkel kapcsolatos tájékozottság növelése.

5.3.6. Az agrárgazdaság környezeti aspektusai

Az agrárgazdaságnak fontos szerepe van a természeti értékek fenntartásában. A környezetbarát mezőgazdálkodási gyakorlat fő támogatási forrását az EU vidékfejlesztési célú támogatásai jelentik. A környezeti szempontok érvényesítését segíti a kölcsönös megfeleltetés komplex követelményrendszere. Az egyes természeti értékek megőrzésben jelentős szerepe van a Magas Természeti Értékű Területek Program folytatásának.

A környezeti erőforrások túlzott használatán, a környezetvédelmi szempontokat és a klímaváltozás hatásait figyelmen kívül hagyó, szakszerűtlen agrotechnika alkalmazásán és a környezettudatos gazdálkodás hiányán túl a művelés felhagyása is veszélyt jelenthet, a biodiverzitás csökkenését eredményezheti (pl. özönfajok betelepülése, allergén gyomnövények elszaporodása). Jelentős területeket érint a szél- és vízerózió, illetve a talajtömörödés, amelyek kedvezőtlen környezeti hatásuk mellett a gazdálkodás eredményességét is rontják. Bizonyos környezeti problémák a tápanyag-gazdálkodás hiányosságából (tápelem arányok kedvezőtlen alakulása) erednek.

Az agrárgazdaság szerkezete és ezzel összefüggésben környezeti hatása a vonatkozó EU szabályozás, támogatáspolitikai és piaci viszonyok, valamint a társadalmi igények változása miatt átalakulóban van. A Program során kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy az agrárszerkezet átalakulása az agro-ökológiai adottságoknak megfelelően és a klímaváltozás hatásainak figyelembevételével történjen, és ne eredményezze a környezeti terhelések növekedését.

Célok

- A mezőgazdasági eredetű környezetterhelés csökkentése.
- A természet- és környezetkímélő gazdálkodási módok elterjesztése.

5.3.7. Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai

A társadalom környezettudatosságának erősödéséből adódóan az utóbbi években megváltoztak az erdőkkel szemben támasztott elvárások. Az erdők gazdasági szerepének elismerése mellett előtérbe kerültek az erdő környezet- és természetvédelmi, közjóléti (egészségügyi, szociális, turisztikai) és esztétikai funkciói. A hazai erdőkhez kötődő faj- és egyedszám azt jelzi, hogy az erdőknek kiemelt szerepe van a biológiai sokféleség megőrzésében.

Az ország erdőszültsége 2012. év végén 20,8% volt (KSH és NÉBIH Erdészeti Igazgatóság adatai, 2013). A faállománnyal borított, vagy erdősítésre kötelezett terület 2013. január 1-i állapot szerint összesen 1 933,6 ezer hektár és folyamatosan nő. Az erdő 63%-án őshonos fajok (pl. bükk, kocsányos- és kocsánytalan tölgy, cser, magyar kőris, hárs-, szil- és berkenye fajok), míg a terület többi 37%-án idegenhonos, vagy meghonosodott fajok (fehér akác, vörös tölgy, egyes fenyők), illetve klónozott fajták (nemesnyárok) találhatók. Az erdővel borított terület növelése mellett a természetközeli erdőgazdálkodással megvalósított minőségi erdőszerkezet-átalakítás terén

is jelentős előrelépés történt. Ennek során – ahol a helyi sajátosságok és környezeti adottságok alapján ez támogatható – az idegenhonos faállományok őshonos célállományokra való lecserélése kap hangsúlyt. Ezen kívül tovább folytatódik az Erdőrezervátum Program is, amelyben a természetes fejlődés során kialakult erdők szerkezete, felújulása, az erdőfejlődés ciklusainak feltárása, és a természetes bolygatások tanulmányozása kerülnek középpontba. Az erdők egészségi állapotának folyamatos nyomon követését az Erdővédelmi Mérő- és Megfigyelő Rendszer (EMMRE) biztosítja, amely az erdőket ért biotikus és abiotikus károk monitorozása révén elősegíti a károsítók elszaporodásának előrejelzését és az ellenük való védekezés megszervezését. Az EMMRE mérései szolgáltatják többek között az erdők biodiverzitás potenciáljának értékeléséhez szükséges adatokat is.

Nemzetközi célokkal összhangban, az erdők összetett funkcióinak való megfelelés elősegítését szolgálja a Nemzeti Erdőprogram (2006–2015), amely hosszútávú célként a 27%-os erdőszültség elérését tervezi. Ez, mintegy 35–50 év alatt további 680 ezer hektár új erdő telepítését jelenti. Az erdőtelepítés lehetőséget ad az agrárátalakulás során felszabaduló területek hasznosítására, amely a vidéken élők számára is foglalkoztatást biztosít. Az erdőtelepítésnek a szénmegkötés révén a klímaváltozás hatásainak csökkentésében és az eróziós folyamatok mérséklésében is jelentős a szerepe. Az energetikai célú ültetvények telepítése és a növekvő tűzifa igény és felhasználás során azonban kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy mindez ne járjon a környezeti terhelések növekedésével, az erdőterületek mennyiségi (pl. illegális fakitermelés) és minőségi romlásával.

Célok	<ul style="list-style-type: none"> ■ Az erdőterületek kiterjedésének növelése (elsősorban az éghajlatváltozás nyomán megváltozó termőhelyi adottságokhoz alkalmazkodni tudó állományokkal, őshonos fajokkal). ■ Az erdők ökológiai, biodiverzitási értékének növelése.
--------------	--

5.3.8. Az ásványkincsekkel való gazdálkodás környezeti szempontjai

Ez a stratégiai terület elsősorban az ásványi nyersanyagokkal foglalkozik, tekintettel arra, hogy a többi természeti erőforrással való fenntartható gazdálkodás a Program más stratégiai területei alatt vannak kifejtve (pl. Vizeink védelme és fenntartható használata, Erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, Az agrárgazdaság, illetve az erdőgazdálkodás környezeti aspektusa, Genetikai erőforrások megőrzése, fejlesztése). Az 5.3.2. Energiatakarékosság és -hatékonyság javítása fejezet tárgyalja a geotermikus energia kérdéskörét.

Magyarország természeti erőforrások tekintetében közepesen ellátott ország. Számos hazai ásványi nyersanyag tekintetében a világméretű globalizáció miatt látszólag ma már nincs termelési kényszer, de a nyersanyagok kutatása, számbavétele, megőrzése és fenntartható hasznosítása a nemzetgazdaság hosszú távú meghatározó érdeke. Hazai ásványvagyon potenciálunk – elsősorban az aggregátumok és egyéb építőipari nyersanyag vonatkozásában – jelentős, megfelelő gazdálkodással ki tudja elégíteni a hazai szükségletet.

Az ásványi nyersanyagok igénybevétele számos esetben a környezet terhelésével jár. Az ásványi nyersanyagok kiaknázása során a talajtakaró eltávolításával és a hasznosítható ásványi nyersanyagok felszínre hozatalával időleges beavatkozás történik a táj jelenlegi – többé-kevésbé természetes – állapotába. Fontos, hogy a bányászati tevékenységek során olyan technológiákat és művelési módokat használjanak, mint pl. a folyamatos, a bányaműveléssel lépést tartó tájrendezés, amely minimalizálja a beavatkozás hatásait, segíti az új ökológiai rendszerek kialakulását és területek újrahásznosítását. Emellett a közösségi nyersanyag politikával összhangban kiemelt figyelmet kell fordítani a reciklált (újrahásznosított) nyersanyagok fokozott igénybevételére. A jelenlegi és várható műszaki, környezetvédelmi és gazdasági tendenciákra tekintettel elkészült az Ásványvagyon-hasznosítás és készletgazdálkodási cselekvési terv, amely koncepcionálisan megalapozza az ásványkincsekkel történő ésszerű és fenntartható gazdálkodást. A hazai állami, vállalkozói és magán szféra biztonságos ásványi nyersanyagokkal való ellátása során a fenntartható fejlődés elveinek teljes körű figyelembevétele szükséges.

Cél	<ul style="list-style-type: none"> ■ Az ásványi nyersanyagok kitermelése és hasznosítása során a környezetterhelés csökkentése és a környezeti károk megelőzése.
------------	---

5.3.9. Közlekedés és környezet

A közlekedés különböző mértékben, de a környezet minden elemére hatással van (levegő- és zajszennyezés, üvegházhatású gázok kibocsátása, az infrastruktúra kiépítésével összefüggésben az élőhelyek feldarabolása stb.), így különösen fontos a környezetet kevésbé terhelő közlekedési módok és alternatívák előnyben részesítése, ösztönzése. A városi közlekedésben mára kialakult zsúfoltság csak a felszíni közlekedésben részt vevő járművek számának csökkentésével és azzal egy időben a közösségi közlekedés javuló kínálatával, az utazási forgalom áttérésével valósítható meg. A közlekedési módok összekapcsolása a közlekedés hatékonyabbá tétele mellett a környezetre gyakorolt káros hatások csökkentéséhez is hozzájárul.

A fenntartható közlekedési rendszer kiépítése hazánk geopolitikai helyzetéből adódóan csak hatékony makro-regionális együttműködés révén valósulhat meg. Az EU Duna Régió Stratégiája a közlekedéssel foglalkozó prioritásterület célkitűzései között egyértelműen deklarálja a fejlesztéspolitika fenntarthatósági szempontjait (pl. a Duna, mint ökológiai erőforrás, korridor, ivóvízbázis megóvásához és helyreállításához nemcsak a hazai, hanem a teljes folyószakaszon biztosítani kell a természetvédelmi, ivóvízbázis-védelmi, árvízvédelmi szempontok érvényesülését, a fejlesztések komplex tervezését és hatásvizsgálatát a hajózási fejlesztések és más beavatkozások során; a környezetbarát közlekedési módok közötti kapcsolódási pontok, intermodális kikötők fejlesztése).

Célok

- A közlekedési-szállítási eredetű környezetterhelés csökkentése (kiemelten a közlekedési eredetű légszennyezőanyagok (nitrogén-oxidok, kisméretű szálló por) kibocsátásának csökkentése).
- A közösségi közlekedés igénybevételi részarányát érintő romlási folyamatok mérséklése, lehetőség szerint megállítása.
- A közlekedési-szállítási igények csökkentése, az egyéni, nem motorizált közlekedési formák elősegítése, fejlesztése.

5.3.10. Turizmus - ökoturizmus

A természetvédelem társadalmi szolgáltatásai a mindennapokban, az emberek számára megélhető módon a bemutatáson, szemléletformáláson és ökoturizmuson keresztül érhetők el. A „turizmusipar” egyre specializálódóbb igényei mind nagyobb mértékben termelik ki a turisták azon csoportjait, amelyek a természeti területek felé veszik az irányt. A természeti szépségek jelentős vonzerőt képviselnek, infrastruktúra nélkül azonban nem képeznek piacképes turisztikai terméket. A növekedésközpontú és haszonelvű gazdaságirányítás által elvárt fejlődésnek azonban korlátai vannak. A természeti értékekben gazdag (védett)területek gyakran éppen „elmaradott” vagy „hátrányos helyzetű” térségekkel esnek egybe, hiszen éppen a gazdasági hasznosítás szempontjából hátrányos helyzet (vízhiányos homokvidék, szikes terület, karsztos hegyoldalak, lápos-mocsaras vidék) következtében őrződtek meg a természeti értékek.

Az ökoturizmus fejlesztése különleges kihívást, egyben nagy lehetőségeket jelent a természeti értékek „kezelői” részére. Az ökoturisztikai attrakciók célja az épített és természeti környezet bemutatása, az adott település, térség szociokulturájának megismertetése. Az ökoturizmus kínálati struktúrája több szempontból is speciális, hiszen nem kizárólagosan a kereslethez, a látogatók igényeihez kell, hogy igazodjon, hanem elsősorban a környezeti értékek védelméhez, az annak érdekében létrejövő és az a mellett kialakítható szolgáltatási elemekhez. A legnagyobb igény az egyszerűbb, természetközeli szállás, a tradicionális helyi ételek és a szakvezetés iránt mutatkozik. Növekszik az öko-védjegyek iránti érdeklődés is, melyek felmérések szerint (a velük asszociált minőségi garancia miatt) egyre fontosabb szerepet játszanak az ökoturisták befolyásolásában.

Az ökoturizmus célterületei nem kizárólagosan védett területekre esnek. A natúrparkok és más ökoturisztikai civil szerveződések aránya folyamatosan növekszik. Ezek általában önkéntes szerveződések, melyek a természeti értékek védelmén túlmutatva igyekeznek megőrizni az adott tájegység népi hagyományait (például tradicionális programok szervezésén keresztül) is. A natúrpark a természeti és az épített környezet összehangolt fejlesztésén alapuló, a helyi önkormányzatok, civil szervezetek és a lakosság összefogásával, önszerveződésével létrejött területfejlesztési együttműködés, amely az ökoturizmus fejlesztésén, a helyi nevezetességek bemutatásán keresztül hozzájárul a természet és a táj értékeinek megőrzéséhez. 2014-ben 8 natúrpark rendelkezik a névhasználathoz való környezetvédelmi miniszteri hozzájárulással. Az arborétumok és botanikus kertek is népszerűek (évi kétmillió látogatószám).

Célok

- Magas minőségű, élményszerű, interaktív és autentikus ökoturisztikai szolgáltatás biztosítása, a turisztikai infrastruktúra fejlesztése a természetvédelmi szempontok sérelme nélkül (az ökológiai sokféleség, a környezeti állapot fenntartása).
- A természeti értékek bemutatása, a lakosság folyamatos, aktuális információkkal való ellátása, a környezettudatos és egészséges életmód iránti társadalmi felelősségvállalás, a természeti-kulturális értékek védelme, megőrzése iránti elkötelezettség tudatosítása, kialakítása, erősítése.
- A helyi erőforrásokra építő hagyományos, helyi termékek és szolgáltatások kínálatának, ismertségének és az irántuk való keresletnek a bővítése.
- Az ökoturizmusból származó bevételek növelése és visszaforgatása a természetvédelembe és a helyiek számára.

6. A Program stratégiai eszközei

Az Program stratégiai céljainak elérését a valamennyi stratégiai területtel összefüggő stratégiai eszközök segítik. Ezek közé tartozik a szemléletformálás, a terület- és településfejlesztés, valamint –rendezés, a tervezés, a szabályozás és ellenőrzés, az EU és nemzetközi együttműködés, a támogatás, illetve a kutatás-fejlesztés.

6.1. A környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítése

Az ember és a természet viszonyát hosszabb távon a társadalmi értékrend és az ebből fakadó viselkedés, termelési-fogyasztási szokások befolyásolják leginkább. Az állampolgárok környezeti ismereteiről, készségeiről és hajlandóságáról készült felmérések azt mutatják, hogy értékrendjükben fontos szerepet tölt be a környezet, de az egyéni cselekvésekben még mindig csak ritkán jelenik meg a környezettudatos gondolkodásmód.

A környezeti szemléletformálás célja, hogy az állampolgárok tájékozottak legyenek a szűkebb és tágabb környezetük állapotáról, a biológiai sokféleség értékéről és jelentőségéről, az ökoszisztéma szolgáltatások fontosságáról, a környezetvédelem szükségességéről és ismerjék az általuk is használt termékek, eszközök környezeti kockázatait, azok következményeit, a mérséklés és kezelés lehetőségeit, továbbá akarjanak tenni a környezet megóvása érdekében. Ismerjék meg és alkalmazzák a természeti erőforrásokkal való gondos bánásmód lehetőségeit (energia- és víztakarékosság, hulladékcsökkentés stb.).

A környezettudatos viselkedés elterjedését, a környezettudatos életvitel kialakítását, a lakosság és a döntéshozók széles körét érintő szemléletváltást segíti a mindennapi életben előforduló pozitív minták, példaértékű cselekvések támogatása, bemutatása, elismerése, illetve a környezeti szempontból helytelen viselkedés, közösségnek okozott kár számonkérése és társadalmi elítélése. A környezeti nevelés és oktatás a személyes példaadással párosuló ismeretátadáson keresztül, a képzés pedig a fenntarthatóságra neveléssel, az ehhez szükséges tudás átadásával ösztönzi a környezettudatos szemlélet alakulását annak érdekében, hogy az egyén képes legyen döntéseiben és életvitelében is alkalmazni, viselkedése szerves részévé tenni az elsajátított ismeretanyagot. A felsőoktatás a korszerű ismeretek létrehozásával, közvetítésével járul hozzá a fenntartható fejlődés biztosításához; kutatási és képzési tevékenységével pedig a társadalmi szemlélet, tudás alakításához, átörökítéséhez. Az ismeretek átadása és elsajátítása terén elengedhetetlen az összefüggések feltárását biztosító rendszerszemlélet; a természeti és társadalmi környezettel való életszerű, közvetlen kapcsolat kialakítása a gyermekekben, fiatalokban; a tanulást segítő tevékenységek gyakorlat orientáltsága, élményszerűsége és szemléletessége; a fenntartható társadalomhoz szükséges életvitel ismereteinek elsajátítása.

A környezeti nevelés és szemléletformálás területén a köznevelési intézmények mellett a közgyűjteményeknek (könyvtárak, múzeumok), közművelődési intézményeknek, a civil szervezeteknek, az egyházaknak és a médiának egyaránt szerepe van. A nemzeti park igazgatóságok szintén fontos szerepet töltenek be a környezeti nevelésben, oktatásban, szemléletformálásban. A természeti értékek bemutatásában és a széles társadalmi rétegek, kiemelten a fiatalabb korosztályok szemléletformálásában nagy szerep jut a természetvédelmi ágazat és a társadalmi szervezetek által karbantartott, interneten elérhető honlapoknak, programoknak.

Cél

- A környezet és természet ismeretén és szeretetén alapuló környezettudatos magatartás ösztönzése az oktatás és szemléletformálás minden területén, különös tekintettel a formális és nem formális oktatásra, valamint a médiára.

Cselekvési irányok, feladatok

Az oktatás területén a környezettudatosság erősítése érdekében úgy a működés, mint a szemléletformálás, képzés terén

- A köznevelési intézmények működtetésében a környezettudatos szemlélet és gyakorlat erősítése.
- A köznevelési intézmények minden típusában és az oktatás és nevelés teljes folyamata során a környezeti jelenségek és folyamatok megismertetésének erősítése, valamint ezek társadalmi és gazdasági összefüggéseit megismertető tantárgyak oktatása, az ismeretek tevékenység alapú, gyakorlati tapasztalatszerzéssel együtt járó fejlesztése, a környezeti célokat szolgáló kiegészítő pedagógiai tevékenységek szervezése, élménypedagógiai elemek erősítése, kihasználva a külső bemutatóhelyek (nemzeti parkok, gyűjteményes kertek, erdei óvoda, iskola) adta lehetőségeket.

- A környezet- és oktatáspolitikai, valamint az egészségpolitika összehangolása, együttműködés erősítése és közös programok végrehajtása az oktatásért és a környezetvédelemért felelős tárcák irányításával és részvételével a környezeti szemléletformálás érdekében, meglévő programok (pl. Zöld Óvoda, Ókoiskola, Erdei Iskola-Óvoda programok, versenyek és vetélkedők) további működtetése és továbbfejlesztése, valamint a környezet- és természetvédelemhez kapcsolódó tehetséggondozási programok támogatása.
- A szakképzésben és felsőoktatásban a környezettudatosság és a fenntarthatósági szempontok további erősítése, a környezeti nevelés, természettudományos ismeretterjesztés szakspecifikus módszertani elemeinek beépítése a képzésbe, az alkalmazásukra irányuló tevékenységek, jó megoldások elterjedésének ösztönzése.
- Környezeti továbbképzés és módszertani felkészítés pedagógusok részére.
- Társadalmi szervezetek szerepének erősítése a környezeti oktatás, valamint a pedagógus továbbképzés területén.

A társadalmi szemléletformálás területén a környezettudatosság erősítése érdekében úgy a működés, mint az ismeretátadás, képzés terén

- Környezeti szemléletformálás a közsférában, illetve a médiában dolgozók számára.
- Intézményi működés környezettudatosabbá tételének ösztönzése, alkalmazottak környezettudatosságának növelése.
- A környezeti szemléletformáló és környezettudatosságot növelő tevékenységek támogatása.
- Környezettudatos magatartásminták közvetítése, a fenntartható életmódot a gyakorlatban, működés közben bemutató „telephelyek” kialakítása, népszerűsítése, szemléletformálásba való bevonása.
- Környezettudatosság növelésére irányuló kampányok, versenyek szervezése, kiadványok készítése.
- Helyi természeti, környezeti értékek feltárása és megismertetése.
- Az egyes szakterületeken belül a környezettudatosság gyakorlati érvényesítésének lehetőségeit bemutató szakmai, módszertani anyagok elkészítése, népszerűsítése, alkalmazása.

6.2. Társadalmi részvétel, környezeti információ

A környezeti demokrácia és a környezeti tudatosság erősítése a nyilvánosság jobb tájékoztatását, döntésekben való részvételének elősegítését igényli, továbbá a stratégiai tervezés megfelelő színvonalának biztosításához is elengedhetetlenül szükséges az adott területre vonatkozó környezeti adatok ismerete. A lakosság és a civil szervezetek fokozódó érdeklődést mutatnak környezetük állapota és az ezzel kapcsolatos információk iránt. A környezeti ügyekben való aktív társadalmi részvételt számos jogszabályi előírás támogatja, ugyanakkor a gyakorlatban számos probléma tapasztalható (pl. adatokhoz való hozzáférés).

A természeti környezet összetett és dinamikusan változó rendszer, melynek megismerése a fenntartható fejlődés alapfeltétele. A környezetállapot és a természeti erőforrások értékelése, a környezeti folyamatok nyomon követése, a szükséges beavatkozások meghatározása, a környezetpolitika kialakítása és hatékonyságának mérése elképzelhetetlen jól működő környezeti információs rendszer és az arra épülő környezetstatisztika nélkül. A környezeti folyamatok minden környezeti elemre és a környezeti rendszerre vonatkozó egységes vizsgálatához és értékeléséhez megfelelő interdiszciplináris jellegű feldolgozás szükséges, melyet a környezeti adatokon alapuló térinformatikai rendszerek biztosítanak.

A környezet terheléséről és a környezet állapotáról rendelkezésre álló adatokat különböző környezetvédelmi szakrendszerek gyűjtik, amelyek összességét – a vízgazdálkodási alapadat nyilvántartás kivételével – alkotja az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer (továbbiakban: OKIR). A Vízgazdálkodási Információs Rendszer (továbbiakban: VIZIR) a vízgazdálkodási alapadatok nyilvántartásának és feldolgozásának olyan rendszere, amely a társadalom vízzel kapcsolatos igényeire figyelemmel, az ezzel összefüggő döntéseket megalapozó adatokat tartalmazza és kezeli. Az OKIR és a VIZIR fejlesztése nagymértékben hozzájárul a környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló Aarhusi Egyezmény hazai végrehajtásához is. A környezeti károk megelőzése, a környezetet fenyegető veszélyek elhárítása, valamint a már kialakult környezeti problémák kezelése érdekében szükséges együttműködés kialakításában vezető szerepet játszik az Európai Környezeti Tájékoztató és Megfigyelő Hálózat (EIONET), amelyben Magyarország teljes körűen vesz részt.

A 7EAP is szorgalmazza, hogy a tagállamok a nyilvánosság számára hozzáférhetőbbé tegyék a tervek, programok és projektek környezeti (hatás)vizsgálata céljára összegyűjtött információkat, továbbá el szeretné érni, hogy egyszerűbbé, ésszerűbbé és korszerűbbé váljon a környezeti és éghajlatváltozási adatok és információk gyűjtése, kezelése és megosztása. A környezeti információs rendszerek kialakításával és továbbfejlesztésével

szemben elvárásként fogalmazza meg, hogy a későbbiekben felmerülő témakörökkel kapcsolatos új információkat könnyen be lehessen építeni.

A környezeti mérőrendszerek, adatbázisok, információs rendszerek folyamatos fejlesztése mellett a jövőben is cél a környezeti információhoz való hozzáférés további biztosítása mind a passzív, mind az aktív adatszolgáltatás terén (döntéshozók, civil szervezetek és a lakosság részére egyaránt); részvétel lehetőségének biztosítása a környezeti ügyekhez kapcsolódó döntéshozatali eljárásokban; valamint a jogorvoslathoz való jog biztosítása, ha az ügyfélnek a fenti két pillérben foglalt jogai csorbát szenvednek.

Cselekvési irányok, feladatok

A környezet állapotának és állapotváltozásának, valamint használatának figyelemmel kísérése adatok rögzítésén, nyilvántartásán, feldolgozásán és információk szolgáltatásán keresztül.

- Mérő-, észlelő-, ellenőrző, monitoring és információs hálózatok működtetése: meglévő rendszerek működtetése és fejlesztése (OKIR, VIZIR, OLM, TESZIR, HIR, EPER-PRTR, CORINE stb.), felhasználóbaráttá tétele, az adatbázisok kapcsolódásainak és hozzáférhetőségének javítása, az adatok harmonizációja (tekintettel az INSPIRE, GMES, SEIS fejleményekre).
- A valós társadalmi, gazdasági és környezeti hasznokat és költségeket tükröző minél teljesebb és pontosabb adatok biztosítása, az informatikai támogatottság növelése a stratégiai tervezés és a döntéshozatal megalapozásának erősítésére.
- Adatbázisok naprakészen tartása, karbantartása, a valós idejű adatszolgáltatások további fejlesztése és kiterjesztése mind területileg, mind a környezeti témákat illetően.
- Adatcserék lehetőségének fejlesztése a tárcák, a hazai hatóságok, az Európai Környezetvédelmi Ügynökség, az EU tagállamai és az ENSZ között (többek között az EIONET hálózaton belüli együttműködésre és az ENSZ pán-európai régiójára kiterjesztett SEIS elvekre építve).
- Együttműködés kiépítése, javítása a hálózatos intézmények között és más információs központokkal, információ birtokosokkal, információ felhasználókkal.
- Környezeti adatok, információk közérthető formában történő nyilvánossá tétele, ismertségének növelése, elérhetőségének javítása, információátadást szolgáló események szervezése.
- Az elektronikus környezetvédelmi ügyintézés alkalmazási lehetőségeinek bővítése.
- A környezeti adatok, információk körét bővítő nem kormányzati kezdeményezések (monitoring, adatgyűjtés) ösztönzése, biztosítva ezen rendszerek átjárhatóságát, országos környezeti információs rendszerrel való kompatibilitását.

A társadalmi részvétel erősítése érdekében az Aarhusi Egyezmény három pillérének minél teljesebb körű érvényesítése

- A nyilvánosság számára a környezeti információk aktív és passzív szolgáltatása, a szolgáltatás színvonalának, a hozzáférés lehetőségének növelése, ügyfélbarát ügyintézés elősegítése, valamint az adatnyilvánossági szabályok és alkalmazásuk fejlesztése, egységes eljárásrend és útmutatók készítése, a társadalom környezeti informáltságának javítása.
- Társadalmi részvétel további erősítése a környezeti ügyeket érintő döntéshozatalban.
- A jogorvoslathoz való jog minél teljesebb érvényesítése, jogsegélyszolgálatok működtetése.
- Az Aarhusi Egyezményből fakadó lehetőségek megismertetése a társadalommal, részvételi jogok és technikák oktatása a köznevelés keretében.

Az információs rendszerek működtetése során keletkező környezetterhelés csökkentése

- Az információs rendszerek működtetését ellátó szerverek, szerverparkok, adatközpontok által felhasznált energia révén a légkörbe jutó szén-dioxid csökkentése érdekében törekedni kell, hogy a hagyományos energia helyett – minél szélesebb körben – alternatív energia felhasználásával történjen a hűtés és működtetés.

6.3. Területfejlesztés, területrendezés és környezetvédelem

A területfejlesztés és –rendezés, valamint a környezetvédelem kapcsolata igen sokrétű, de elsősorban a fenntartható terület- és földhasználat feltételeinek megteremtésére, valamint a társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítására helyezi a hangsúlyt. Ez a szemlélet vonul végig az EU területi tervezési főbb dokumentumaiban is egészen az Európai Területfejlesztési Perspektívától (ESDP) napjainkig, a 2011-ben felülvizsgált Területi Ütemterv (Territorial Agenda 2020) dokumentumában foglaltakig.

A társadalmi, gazdasági tevékenységek – és némely esetben a környezetvédelmi fejlesztések is – különféle

területi igénybevétellel és területhasználattal járnak. A területfelhasználás jellege, intenzitása, helye pedig visszahat a környezeti-társadalmi-gazdasági folyamatokra. A területhasználat mind időben, mind térben állandóan változó, dinamikus folyamata a környezeti elemekre, azok rendszereire sok esetben jelentős negatív hatással van (pl. szabad természetes felszínborítás csökkenése, talajok és a levegő szennyezése, élőhelyek feldarabolódása). A szabad talajfelszín jelentős és folyamatos csökkenése figyelhető meg mind az EU, mind hazánk esetében, ami megelőzhető a területek újrahásznosításával, a szennyezett területek kármentesítésével, valamint a zöldmezős beruházások korlátozásával.

A területhasználat feltételeit és szabályait – a környezet terhelését, terhelhetőségét és a fejlesztési célokat egyaránt figyelembe véve – a területrendezési tervezés állapítja meg. A területrendezési tervnek tartalmaznia kell a fenntartható fejlődés, a környezeti elemekkel való gazdálkodás és a környezet minősége térségi szempontjait is. A fenntarthatóságnak nemcsak országos dimenziója van, hanem a fenntarthatósági követelményeknek az egyes térségekre is teljesülniük kell. Ezt biztosítja a területrendezési tervek egymásra épülő rendszere.

Cselekvési irányok, feladatok

- A területrendezés során továbbra is fontos a természet- és környezetvédelmi szempontok érvényesítése. Ennek egyik ex-ante követelménye, hogy készüljön hozzá – jogszabályban előírt módon – környezeti vizsgálat. A területrendezési tervezés végső soron a fenntartható, természeti értékeket és erőforrásokat megőrző területhasználat biztosítását kell, hogy elérje.
- A területet, mint természeti erőforrást kell kezelni. E szemléletben a kritikus állapotban lévő természeti erőforrások védelme érdekében normatív, korlátozó előírások bevezetésére, esetlegesen az erőforrás-felhasználás teljes tilalmára lehet szükség. Továbbra is elengedhetetlen a környezetkímélő, területtakarékos, az energia- és erőforrás-hatékonyt szolgáló területhasználati módok támogatása.
- A térségi szerkezet kialakítása során elő kell segíteni a természeti és táji értékek védelmét és az ökológiai hálózat fejlesztését. Ugyancsak fontos, hogy a területi szerkezet alakítása ne veszélyeztesse a felszíni vizek és a felszín alatti vízbázisok védelmét, illetve a talajok funkcióinak, termőképességének megőrzését.
- Mind országos, mind megyei (és települési) szinten is fontos a területrendezéssel kapcsolatosan a tájterhelhetőség módszertanának felülvizsgálata és annak elterjesztésével a területi tervezés szakmai alapjainak elmélyítése, valamint a környezeti vonatkozások pontosabb figyelembevétele.
- A területrendezési tervek érvényesülésének nyomon követése, illetve a monitoring-rendszer kiépítése, fejlesztése szükséges. Az eredményekből következtetni lehet a területrendezési tervekben előírt környezeti jellegű szabályok megfelelőségére, illetve a valós folyamatokra való tényleges ráhatására.
- Az Országos Területrendezési Terv (továbbiakban: OTrT) további felülvizsgálata során a szabályozási tartalom módosítása a területhasználat és az éghajlatváltozás kutatások által feltárt összefüggései figyelembevételével. Az országos tervnek biztosítania kell a zöld infrastruktúra fejlesztés céljait (pl. az ökológiai folyosó fejlesztési célterületeit), a természet által a társadalom számára nyújtott javak figyelembevételét.
- A Balaton és a Budapesti Agglomeráció területrendezési terveinek felülvizsgálata során a környezetügyi szempontok figyelembevétele.
- A megyei területrendezési tervek OTrT-vel való összhangba hozása során törekedni kell arra, hogy az országos övezeteken túl olyan (egyedi) környezetorientált övezetek is meghatározásra kerüljenek az OTrT szabályozási keretei által biztosított keretek között, melyek a környezeti érdekeket megfelelően szolgálják.
- Az országos műszaki infrastruktúra-hálózatok nyomvonalainak és az egyedi építmények helyének meghatározásakor a természetes élőhelyek, a termőföld és erdőterületek, mint természeti erőforrások további darabolódásának, igénybevételének mérséklése érdekében előnyben kell részesíteni a már meglévő műszaki infrastruktúrák mentén történő kijelölést.

6.4. Településfejlesztés, -rendezés és környezetvédelem

A településtervezés sokrétű és szerteágazó tevékenység, melynek célja – bizonyos korlátok közé rendezve – a település fejlődésének elősegítése. A településtervezés két alapvető ága a településfejlesztés és a településrendezés. A fejlődés tudatos elősegítése a településfejlesztés, amelynek elsődleges dokumentuma a hosszú távú koncepció és a középtávú, megvalósítás orientált stratégia. A településrendezés meghatározza, illetve szabályozza, hogy a fejlesztési elképzelések milyen konkrét területek igénybevételével és hogyan valósíthatók meg. Fentiek alapján a településfejlesztés és a településrendezés összefüggő, egymást feltételező rendszert alkot.

A fenntarthatóság elve megköveteli, hogy a települések a területtel, a termőfölddel és a biológiailag aktív felülettel takarékosan, ésszerűen gazdálkodjanak. A települések harmonikus fejlesztése, a fenntarthatósági szempontok érvényesülésének településfejlesztési, településrendezési eszközökkel való elősegítése a különböző

nemzetközi szervezetek és az EU szakpolitikáiban is egyre hangsúlyosabb szerephez jut. Ezt mutatja az EU Városi Környezet Tematikus Stratégiája, a fenntartható európai városokról szóló Lipcsei Charta (2007), a magyar elnökség alatt elfogadott Budapesti Nyilatkozat, a 7EAP „az uniós városok fenntarthatóságának növelése” célja és a Városi Menetrend (Urban Agenda) kialakításának igénye is.

Az egészséges környezethez való jog érvényesítésének egyik eszköze az önkormányzatok által végzett településrendezési tevékenység. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény szerint a településfejlesztés és -rendezés célja a lakosság életminőségének és a település versenyképességének javítása érdekében a fenntartható fejlődést szolgáló településszerkezet és a jó minőségű környezet kialakítása, a természeti, táji és építészeti értékek gyarapítása és védelme, valamint az erőforrások kíméletes és környezetbarát hasznosításának elősegítése.

A környezetvédelmi törvény szerint a helyi önkormányzat településfejlesztési feladatai során érvényesíti a környezetvédelem követelményeit, elősegíti a környezeti állapot javítását. A településtervezés kifejezetten környezeti vonatkozású tervfajtája a települési környezetvédelmi program. A településtervezés fejlesztési ágában egyre nagyobb szerephez jut az integrált településfejlesztési stratégia (továbbiakban: ITS) kialakítása, mely fontos környezeti aspektusokat is tartalmaz. A középtávra szóló ITS a településfejlesztési koncepcióban foglalt környezeti, társadalmi és gazdasági célok megvalósítása érdekében – a rendelkezésre álló és bevonható források ismeretében – meghatározza a szükséges beavatkozásokat, programokat, továbbá a megvalósítás eszközeit és nyomon követését.

Cselekvési irányok, feladatok

- A megújított tervezési rendszer működésének nyomon követése, továbbfejlesztése. A települési tervezés mindenkori célja kell, hogy legyen az élehető, egészséges települési környezet létrehozása. A településrendezési szabályozás során a települési környezetminőség javulását szem előtt tartó előírások megfogalmazására van szükség, amelyek fontos feltételét jelentik a településen élők életminősége, egészsége és a település gazdasági versenyképessége javításának.
- A természeti és környezeti szempontok figyelembevétele a településfejlesztéssel kapcsolatos jogszabályok kidolgozásakor.
- A településfejlesztés során olyan – a környezet- és természetvédelem szempontjait integráló – területfelhasználási elvek lefektetése szükséges, melyek a települési környezetminőség javulását szolgáló települési térszerkezet, a természeti erőforrásokkal való jobb gazdálkodás kialakítása és a települési ökoszisztéma szolgáltatások javítása irányába hatnak. A településfejlesztési projekteknél növelni szükséges a zöldfelületi arányokat.
- A településtervezésnek (mind a fejlesztés, mind a rendezés tekintetében) – EU-s és hazai elvárások mentén – fel kell készülnie a klímaváltozás kihívásainak kezelésére és megfelelő várospolitikai eszközöket kell kialakítania. Ezek között kiemelő pl. a zöldfelületi tervezés, a városi közlekedés csökkentése, a beépítettség növelésének visszafogása, valamint a vizekkel való gazdálkodás fejlesztése.
- A fejlesztéseknél a zöldmezős beruházások helyett az alulhasznosított vagy hasznosítatlan barnamezős területeket kell előnyben részesíteni (ezzel is csökkentve a beépítettséget), a barnamezős területek funkcióváltásakor pedig elengedhetetlen az új zöldfelületek létrehozása. Ezekben a területeken a célzott területfelhasználás kialakulásáig ösztönözni kell azon átmeneti, ideiglenes hasznosítási módokat, amelyek javítják a biológiai aktivitást, a zöldfelületi intenzitást.
- A településfejlesztés tervezése, a településfejlesztési koncepció és az ITS készítése során a jogszabályban foglalt követelmények érdemben történő teljesítése. A megyei tervekben megfogalmazott, a természet- és környezetvédelmi szempontokat rögzítő megyei irányelveket fokozottabban figyelembe kell venni a településrendezés során.
- Meg kell határozni a területrendezési és építésügyi monitoring-rendszer településrendezési szegmensének fejlesztési feladatait, és a rendszert alkalmassá kell tenni a valós területhasználati folyamatok nyomon követésére, elemzésére, valamint a településrendezési jogszabályok érvényesülésének vizsgálatára. Nagy hangsúlyt kell fektetni a rendszer folyamatos működésére és a visszacsatolás lehetőségének megteremtésére.
- A Balaton parti területhasználati folyamatokat és a vízpart-rehabilitációs tanulmánytervek érvényesülését nyomon követő rendszer teljes kiépítése. A tanulmánytervek felülvizsgálata a környezeti célok teljesítése érdekében.
- A települési tervezés támogatása: útmutatók megjelentetése, szakmai anyagok elkészítése, a legjobb gyakorlatok felkutatása, képzések, workshopok, rendezvények szervezése az érintettek (főként települési önkormányzatok) részére.
- Előrelátó, tudatos településfejlesztés: a települések adottságaira és lehetőségeire alapozott fejlesztési irányokról szóló döntések meghozatalakor a fenntarthatósági szempontok figyelembevétele, környezeti szempontból is összhang teremtése a településfejlesztési elképzelések és a településrendezési eszközök között.

6.5. Stratégiaalkotás, tervezés

A környezetügyi stratégiai tervezési és végrehajtási feladatok ellátása csak akkor lehet eredményes, ha a szakterületek (környezetvédelem, természetvédelem, vízügy) tervezési tevékenységei összehangoltak, megfelelő kapcsolat van a különböző területi szintű tervek között és minden más – átfogó, ágazati, fejlesztési és területi – stratégia-alkotási folyamat is integrálja a környezetvédelmi szempontokat. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia is teendőként fogalmazza meg a környezeti fenntarthatósági szempontok megjelenítését Magyarország stratégiai jelentőségű helyi és ágazati tervezési dokumentumaiban, valamint az ágazati szabályozásokban.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A Programhoz kapcsolódó környezetügyi témakörökben a korábbiakban készült stratégiai tervdokumentumok megújítása, illetve új stratégiák kidolgozása a környezet hatékonyabb védelme és az új kihívásokra való felkészülés érdekében.
- A környezetügyet érintő átfogó, ágazati és területi stratégiai tervdokumentumok kidolgozása és megvalósítása során a környezeti szempontok integrálása.
- A Program céljaihoz kapcsolódóan, a környezetvédelmi törvényben foglaltak szerint az egymásra épülő területi környezetvédelmi programok megújítása vagy megalkotása.
- A stratégiai környezeti vizsgálat alkalmazásának fejlesztése (pl. kapacitásépítés, útmutatók kidolgozása).
- Ökoszisztéma-szolgáltatás alapú értékelési módszertan alkalmazása a tervezési folyamatokban.

6.6. Közreműködés az Európai Unió környezetpolitikájának fejlesztésében és végrehajtásában

A Program megvalósítása során biztosítani kell a kötelező uniós rendelkezések érvényre juttatását, illetve részt kell venni az új szabályozások kialakításában, természetesen a hazai sajátosságok figyelembevételével és a nemzeti érdekek védelme mellett. Számos uniós szintű politikai deklaráció alapján alapvető fontosságú a meglévő uniós joganyag jobb végrehajtása is. Emellett Magyarországnak részt kell vállalnia a nemzetközi környezetpolitika alakításában, hozzá kell járulnia az egységes uniós álláspont kialakításához és annak a nemzetközi fórumokon történő hatékony érvényesítéséhez.

Az uniós környezetvédelmi politika alapjait a környezetvédelmi cselekvési programok határozzák meg. A közösségi környezetpolitika keretét jelenleg a 2020-ig tartó 7EAP rögzíti. A program erősíteni kívánja a környezetpolitika szerepét abban a folyamatban, melynek végén olyan erőforrás-hatékony és alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság jön létre, amelyben védelmet élvez a természeti tőke, a polgárok egészsége és jóléte. A program átfogó keretet ad a környezetpolitika 2020-ig tartó időszakára és kilenc célkitűzést határoz meg prioritásként az EU és tagállamai számára. A környezetvédelmi programhoz kapcsolódóan számos uniós stratégia, politika és cselekvési terv határoz meg a tagállamok által követendő irányokat. Ilyen előírásokat tartalmaz az Európa 2020 stratégia, ezen belül az uniós éghajlat-változási és energiaügyi csomag, az alacsony szén-dioxid-kibocsátású, versenyképes gazdaság 2050-ig történő megvalósításának ütemterve, a biológiai sokféleséggel kapcsolatos, 2020-ig teljesítendő uniós stratégia, az erőforrás-hatékony Európa megvalósításának ütemterve, valamint az „Innovatív Unió” kiemelt kezdeményezés.

A 7EAP végrehajtása mellett számos olyan szabályozási területen várható előrelépés, amely alapvetően befolyásolja majd a hazai környezetpolitika fejlesztését és a jogalkotást, a közvetlenül alkalmazandó jogszabályok esetében pedig azonnal végrehajtandó feladatokat eredményez. Számos közösségi szabály jogalkotási folyamatának a lezárása is a következő években várható és a környezetpolitikát meghatározó uniós jogszabályok felülvizsgálata is szükségessé válik majd a Program végrehajtásának időszakában (pl. tematikus stratégia a levegőszennyezésről és az ehhez kapcsolódó jogszabályok felülvizsgálata; erőforrás-hatékonyssággal kapcsolatos szabályozás (hulladék), GMO köztermesztés).

Cselekvési irányok, feladatok

- Aktív részvétel az Európai Unió környezetpolitikájának fejlesztésében és végrehajtásában, az új uniós környezetügyi szabályozások előkészítésében, az EU környezetvédelmet érintő döntés-előkészítő és döntéshozó fórumainak munkájában.
- Együttműködés az uniós intézményekkel és a tagállamokkal a megfelelő döntés-előkészítés érdekében.
- A Program megvalósításával kapcsolatban előírásokat tartalmazó más szakpolitikai rendelkezések folyamatos figyelemmel kísérése, annak érdekében, hogy a környezettel kapcsolatos kérdések a többi szakpolitikának – energiapolitika, közlekedéspolitikai, agrárpolitika, halászati politika, gazdaság- és iparpolitika, kutatási és innovációs politika – is szerves részét képezzék, s ezáltal egységes, összefüggő, integrált megközelítés alakuljon ki.
- Az EU meglévő környezetpolitikai joganyaga végrehajtási hatékonyságának javítása.
- Részvétel a nemzetközi környezetpolitikára vonatkozó egységes uniós álláspont kidolgozásában és annak a nemzetközi fórumokon történő hatékony érvényesítésében.
- A 7EAP megvalósításának és nyomon követésének elősegítése.
- Az EU felé fennálló jelentéstételi kötelezettségek teljesítése.

6.7. Nemzetközi együttműködés

A környezeti, természeti és vízgazdálkodási problémák jelentős részét aktív nemzetközi együttműködéssel lehet csak hatékonyan megoldani, hiszen a szennyezések, környezeti hatások nem ismernek országhatárokat. A nemzetközi együttműködések hozzájárulnak a közös természeti értékek védelméhez és az erőforrások fenntartható használatához, az ország környezetbiztonságának erősítéséhez, a határon áterjedő szennyezések megelőzésével, illetve mérséklésével pedig a környezetállapot javításához.

A környezet-, természetvédelmi és határvízi együttműködés a szomszédos országokkal évtizedek óta szorosnak mondható. Mind a hét országgal van hatályos kormány- vagy tárcaközi egyezmény a környezetvédelmi együttműködésről és kormányközi a határvízi együttműködésről, amely meghatározza a közös munka kereteit és prioritásait. A vízügyi együttműködés hazánk nemzetközi kapcsolatrendszerének mindig is szerves részét képezte, az utóbbi években pedig a magyar diplomácia homlokterébe került, profiljának egyik meghatározójaként. Ennek fontos elemei a határvízi egyezmények, de emellett hazánk a Duna (és Tisza) szintű együttműködésben is vezető szerepet vállalt, illetve a világszintű vízügyi egyeztetések, konferenciák terén is egyre nagyobb szerepet kap.

Magyarország számára a környezetvédelem területén kiemelten fontos továbbá a regionális együttműködés, amelyre különböző szervezeteken keresztül kerül sor. A regionális együttműködés legszélesebb körű formáját az Egyesült Nemzetek Szervezete Európai Gazdasági Bizottsága (ENSZ-EGB) 56 tagállamára vonatkozó egyezmények (Aarhusi Egyezmény, Espooi Egyezmény, Genfi Egyezmény, Helsinki Határvízi Keretegyezmény és Határon Átnyúló Hatású Ipari Balesetekről szóló Egyezmény) jelentik. A regionális együttműködések közül történetét és aktivitását tekintve is kiemelkedik a Visegrádi Négyek (Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia), amely az Európai Unión belüli regionális érdekérvényesítés esetében is kulcsfontosságú.

EU-tagságunkból többek között az is következik, hogy a sokoldalú nemzetközi programokhoz, megállapodásokhoz kapcsolódóan az EU-tagállamok egyeztetett állásponttal lépnek fel, együttműködnek a nemzetközi kötelezettségek teljesítésében, s egyes esetekben közös kötelezettségvállalást is tesznek. E folyamatban kiemelt figyelmet kell fordítani a magyar érdekek EU-n belüli hatékony képviseletére. Törekedni kell továbbá az EU harmadik országokkal megvalósuló programjaiban való részvételre (pl. EU-Kína Vízügyi Platform, EU Víz Kezdeményezés).

A globális környezetvédelmi együttműködés elsősorban az ENSZ szervezeti keretein belül valósul meg, ezen belül is főként az ENSZ Környezetvédelmi Program (továbbiakban: UNEP), valamint az egyes specifikus területekre létrehozott Többoldalú Környezetvédelmi Egyezmények (MEA) által. Fontos kiemelni a Rió+20 folyamatot, amely előreláthatólag meghatározza a 2014–2020 közötti időszakra a fenntartható fejlődés nemzetközi kereteit. Kiemelt feladat lesz a fenntartható fejlődés környezetvédelmi dimenziójának (és azon belül a vizek kérdéskörének) hangsúlyos megjelenítése az elkövetkező évek nemzetközi tárgyalási folyamataiban.

A magyar külpolitika keleti és globális nyitási politikáját követve egyre fontosabb partnerré válik Ázsia, azon belül is a Közel-Kelet és az arab országok, elsősorban a vízügyi együttműködés és az erőforrás-hatékony technológiák alkalmazása területén.

Cselekvési irányok, feladatok

A szomszédos országokkal folytatott együttműködés terén

- A hagyományosan aktív és jó együttműködési kapcsolatok ápolása és fejlesztése, a környezetvédelmi együttműködésről szóló kormány- vagy tárcaközi egyezmények végrehajtása, illetve az esetleges fejlesztési lehetőségek feltérképezése.
- A határvízi együttműködési tevékenység folytatása (pl. mintavételek és értékelés, rendszeres adatcserék, árvízvédelmi koncepciók, vízgyűjtő-gazdálkodási tervek összehangolása).
- A határvízi bizottságok munkájának korszerűsítése (úgy a jogi, mint a szervezeti keretet illetően), hatékonyságuk növelése és folyamatos működésükhöz az anyagi források biztosítása.
- A határvízi szerződések felülvizsgálata és szükség szerinti megújítása, korszerűsítése vagy új egyezmény kötése a jelenleg érvényes nemzetközi joganyaggal (pl. ENSZ EGB Határvízi Keretegyezmény, VKI követelményei) való összhang biztosítása érdekében.
- Az egyes szomszédos országokkal fennálló vitás kérdések tisztázása, hosszú távú, megnyugtató megoldások elérése (pl. Drávára tervezett vízierőművek építésének tervével kapcsolatban).
- Új területek felmérése és kijelölése, ahol érdemi együttműködésre van lehetőség a környezetvédelem és a természetvédelem területén.

A regionális együttműködés terén

- A Nyugat-Balkán országaival való szoros együttműködés folytatása és tapasztalataink átadása a környezetvédelem és vízügy területén is, amely biztosíthatja a csatlakozási tárgyalásaik során a környezetvédelmi fejezet sikeres kezelését.
- A Visegrádi Négyek országai közötti rendszeres magas szintű és szakértői konzultáció fenntartása és a közös érdeklődési területek meghatározása. A regionális érdekérvényesítés további erősítése az EU folyamatokban a V4 formáció koordinált álláspontjain keresztül.
- Részvétel a Közép-Európai Kezdeményezésben.
- Aktív részvétel a Kárpátok Egyezmény és Jegyzőkönyveinek végrehajtásában és fejlesztésében.
- A Duna Védelmi Egyezményrel és az EU Duna Régió Stratégiával kapcsolatban vállalt vezető szerep fenntartása, az Egyezményből fakadó kötelezettségek, feladatok teljesítése.
- Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága által koordinált „Környezetet Európának” (Environment for Europe) folyamat támogatása. Az ezzel összefüggő ún. „Astana Water Action” keretében tett magyar vállalások teljesítése.
- Aktív közreműködés az EU külkapcsolataival, aktuális nemzetközi ügyekben képviselt álláspontjának kialakításával foglalkozó testületei munkájában.

Más országokkal és régiókkal fenntartott kétoldali megállapodások terén

- A magyar-orosz kétoldalú környezetvédelmi és vízügyi együttműködés újralesztése.
- Az aktív magyar-közel-keleti és távol-keleti kapcsolatokban a vízügyi és környezetvédelmi együttműködési lehetőségek feltérképezése.
- A magyar-kínai kétoldalú kapcsolatok fejlesztése, a víz- és környezetipari együttműködések ösztönzése.
- Együttműködési lehetőségek feltárása további térségekben.
- A környezetvédelmi és vízügyi érdekek érvényesítése érdekében információ és tapasztalatcsere a Külügyminisztériummal és a külképviseletekkel, továbbá kölcsönös képzések szervezése.

A globális együttműködés terén

- Hazai vagy az EU színeiben való részvétel az ENSZ égisze alatt folyó nemzetközi környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi együttműködésekben, valamint az ENSZ globális és regionális szervezeti tevékenységében.
- A nemzetközi környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi egyezményekből, megállapodásokból, programokból adódó kötelezettségek, feladatok teljesítése és részvétel azok továbbfejlesztésében.
- A Rió+20 Konferenciából adódó feladatok teljesítése, részvétel a megújított UNEP és újonnan létrehozott magas szintű politikai platform tevékenységében.
- Részvétel az OECD keretében folyó környezetpolitikai együttműködésben.

6.8. Jogi szabályozás és jogalkalmazás

A környezetvédelmi jog a jogág sajátosságaira tekintettel különböző típusú szabályozási eszközöket kell, hogy alkalmazzon. Az elmúlt években kialakult gyakorlatot is figyelembe véve, a szabályozást alapvetően továbbra is a közvetlen (engedélyező-tiltó, korlátozó és azt ellenőrző) és a közvetett (gazdasági ösztönző) módszerek kombinációjával lehet hatékonyra tenni. Szükséges kiemelni a szabályozás és a végrehajtás közötti együttműködés jelentőségét, ugyanis az összehangolt közreműködés nélkül hatékony rendszer nem építhető fel. Erre tekintettel elengedhetetlen egy jól működő visszajelző rendszer kialakítása az ágazaton belül, amely a környezetvédelmi hatósági és igazgatási rendszer, valamint a szabályozás kidolgozásáért felelős szerv közötti kölcsönös kapcsolati elven alapul.

A szabályozás alapelveinek továbbra is a széles társadalmi nyilvánosságnak kell lennie, amelybe nem csak a szabályozással érintett gazdálkodók és társadalmi szervezetek értendők bele, hanem a társadalmi egyeztetésről szóló törvényben foglaltak szerint a teljes érintett nyilvánosság.

A környezeti kihívásoknak megfelelő, integrált szemléletű, tudás-alapú kormányzás megvalósításához nélkülözhetetlen a Kormány által létrehozott környezetvédelmi ügynökség további működtetése. A Nemzeti Környezetügyi Intézet a környezetvédelem területén állapotfelmérés, értékelés, monitoring, szakpolitika és stratégia előkészítés, szabályozás és hatásvizsgálat feladatokat lát el, egyedülálló összekötő kapocs a környezettudomány és a kormányzás között.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- Meg kell vizsgálni azokat a területeket, ahol a korábbi években az engedélyező típusú szabályozást felváltotta a bejelentési típusú szabályozás, hogy a módosítások beváltották-e a várt eredményeket, a vállalkozások számára lényeges könnyítést jelentett-e, továbbá nem befolyásolta-e hátrányosan a környezetvédelmi igazgatás ellenőrzési hatékonyságát. Amennyiben a vizsgálat eredményeképpen az állapítható meg, hogy nem jelentett hátrányt a bejelentési típusú eljárások bevezetése az ágazat ellenőrzési hatékonyságára nézve, úgy javasolt felülvizsgálni a jelenlegi engedélyköteles tevékenységeket, és ahol a közösségi szabályozás nem írja elő azt kötelező jelleggel, úgy célszerű ezen eljárások esetében is megvizsgálni a bejelentési típusú kötelezettség bevezetését.
- A környezetvédelmi kárfelelősség rendszerében célszerű megvizsgálni, hogy a felelősség telepítésével kapcsolatos szabályok megfelelően hatékonyak bizonyultak-e abból a szempontból, hogy egy bekövetkezett környezeti károkozás esetén a felelős, vagy felelősök – beleértve a jogutódlásokat is – fellelhetők-e.
- A szankciórendszer tekintetében különös figyelmet érdemel annak áttekintése, hogy bizonyos cselekmények járnak-e jogkövetkezménnyel, illetve a jogkövetkezmény súlya megfelelő-e az elkövetett jogsértés nagyságához mérten, másik oldalról pedig szükséges felmérni, hogy bizonyos cselekmények szankciórendszere – így különösen a hulladékgazdálkodásban alkalmazható bírságok – nem minősülnek-e irreálisan magasnak a megtérülés esélyeit is szem előtt tartva.
- A környezetvédelmi biztosíték vagy biztosítás rendszerének részletes kidolgozása és a teljes ágazatra való kiterjesztése szükséges. Kizárólag a környezetvédelmi biztosíték (biztosítás) bevezetése nyújthatna megfelelő garanciát arra nézve, hogy a környezetre potenciálisan veszélyes tevékenységet végzők a tevékenységük megkezdésekor állítsanak fel olyan pénzügyi fedezetet (pl. biztosítás, bankgarancia, egyéb kötelezettség), amely képes lenne a bekövetkező károk fedezetül szolgálni és így hosszútávon az ilyen károk felszámolása nem az állami költségvetést terhelné.
- A hulladékgazdálkodás terén szükséges megvizsgálni a kötelező betétdíj bevezetésének lehetőségeit.
- A különböző gazdasági szabályozó eszközök gyakorlati alkalmazásának rendszeres értékelése, illetve új típusú, innovatív ösztönzők kialakítása szükséges.
- Az EU célokkal összhangban az adórendszer zöldítése, a környezetileg káros támogatások csökkentése.
- Ugyancsak célszerű fenntartani egy környezetvédelmi ügynökség típusú minisztériumi háttérintézményt a szakmailag és tudományosan megalapozott környezetpolitikai döntéshozatalhoz, stratégia- és jogszabályalkotáshoz.
- Szükséges a jogalkalmazási rendszer egységesítése érdekében a megfelelő szintű hatósági koordináció és továbbképzések biztosítása, amelyben kiemelt szerep hárul az országos zöldhatóságra, illetve a környezetvédelemért felelős minisztérium hatósági rendszert felügyelő szervezeti egységére.

6.9. Fejlesztéspolitika, beruházások

A hazai környezetpolitika megvalósítása – az előző NKP-k időszakához hasonlóan – továbbra is elsősorban a fejlesztéspolitika eszközeire támaszkodik, ezen belül is főként a kohéziós politika eszközzrendszere a meghatározó. Az előző időszakhoz képest jelentős változások mentek végbe a fejlesztéspolitika területén, amelyek alapvető kiinduló pontja a 2010 márciusában elfogadott Európa 2020 Stratégia („Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája”), valamint a 2014 őszén közzétett „Gazdasági, szociális és területi kohézióról szóló hatodik jelentés” következtetései, amelyek a kohéziós politika jövőjével kapcsolatos elvárásokat fogalmazták meg.

A 2014–2020-as tervezési időszakra vonatkozó Partnerségi Megállapodás (továbbiakban: PM) rögzíti, hogy a Magyarországra érkező uniós fejlesztési források, az ún. Európai Strukturális és Beruházási Alapok (továbbiakban: ESB alapok) hogyan fogják támogatni az Európa 2020 Stratégia céljait, illetve integrálja Magyarország Nemzeti Reform Programjának és az Európai Tanács országspecifikus ajánlásainak releváns üzeneteit is. A PM azonosítja Magyarország legfontosabb kihívásait, rögzíti az átfogó nemzeti fejlesztési célt (*a fenntartható, magas hozzá adott értékű termelésre és a foglalkoztatás bővítésére épülő gazdasági növekedés*) és kitűzi fő fejlesztési prioritásait. Ez utóbbi tekintetében 5 fő nemzeti fejlesztési prioritást határoz meg – köztük a környezetvédelmet érintő „az energia- és erőforrás-hatékonyság növelése” prioritást – melyek együttesen átfogják az Európai Unió által támogatásra javasolt 11 tematikus célkitűzést is.

A tematikus célok és tartalmi elemeik az ESB alapok felhasználásáról szóló Közös Stratégiai Keret (továbbiakban: KSK) célkitűzésein alapulnak. Ezek közül egy kifejezetten a környezetvédelmet érinti (6: *A környezetvédelem és az erőforrás-felhasználás hatékonyságának előmozdítása*), de több másik is kisebb-nagyobb mértékben hozzájárul ahhoz. A 6. tematikus célt nagyobb részben a Kohéziós Alap, kisebb részben az Európai Regionális Fejlesztési Alap fogja támogatni.

A 2014–2020 között rendelkezésre álló uniós források felhasználásához – a PM-mel összhangban – elkészült 8 operatív program, melyek közül a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (a továbbiakban: KEHOP) támogat legnagyobb aránnyal néhány főbb környezeti ügyet. Az ESB alapok részét képezi az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap, melynek támogatásai (az EU vidékfejlesztési prioritásai alapján megalkotott Vidékfejlesztési Program keretében) is hozzájárulnak a környezeti célok eléréséhez.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A direkt módon környezetvédelemre fordítható fejlesztési források korlátozott mértékben állnak majd rendelkezésre a 2014–2020 időszakban, ezért fokozott figyelmet kell fordítani arra, hogy az operatív programok környezetvédelmet érintő fejlesztései megfelelő szempontok szerint, hatékonyan szolgálják a környezetpolitikai célok megvalósítását.
- A horizontális környezeti és fenntarthatósági szempontok érvényesítésére – az elmúlt időszak tapasztalatait is figyelembe véve – megfelelő hangsúlyt kell helyezni, mivel ezek közvetett módon szintén hozzájárulnak a környezeti célok megvalósításához.
- A támogatási rendszerben (pl. EU támogatások) az erőforrás-hatékonysági szempontok érvényesítése szükséges a pályázati kiírásokban és a pályázatok bírálata során.
- A gazdaságfejlesztést kiemelt figyelem övezi a 2014–2020 tervezési időszakban, ezen belül azonban fokozott figyelmet kell fordítani az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság, a körkörös gazdaság, valamint a gazdaság zöldítésének szempontjaira.
- A beruházások során az ökoszisztéma-szolgáltatás alapú értékelési módszertan alkalmazása, mintaprojektek indítása.
- A vidékfejlesztés keretében számos lehetőség van a környezetbarát és energiatakarékos megoldások támogatására (pl. zöld infrastruktúra támogatása, a klímaváltozáshoz alkalmazkodó, vízviSSzatartáson alapuló vízgazdálkodás fejlesztése), melyek megfelelő alkalmazását elő kell segíteni/érvényesíteni kell.
- A 2014–2020 időszak során az egyik horizontális ex-ante feltétel a stratégiai környezeti vizsgálatok és a környezeti hatásvizsgálatok megfelelőségének biztosítása a fejlesztések során. Ez egyben lehetőséget is biztosít a környezeti szempontok jobb érvényesítésére és az ehhez kapcsolódó intézményrendszer megerősítésére.
- Kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a beruházások megvalósítása és működtetése ne eredményezze a környezeti terhelések növekedését, áttérhelését, illetve előnyben kell részesíteni a megelőzési célú megoldásokat.

6.10. Kutatás-fejlesztés, ökoInnováció, környezettechnológia

Az Európai Unió szerint a jövő gazdaságának alapja a K+F-támogatások növelése. Ennek megfelelően az Európai Unió 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó kutatás-fejlesztési keretprogramja, a Horizont 2020 stratégia

az uniós szinten elérhető K+F célú források jelentős növelését tűzi ki célul. Az EU egyre inkább úgy tekint az ökoinnovációra, mint a gazdaság egyik motorjára. Az ökoinnováció segítheti a fenntartható, zöld gazdaság fejlődését. A zöld gazdaság a következő évek húzóágazata lesz, és ezzel keresletet teremt az ökoinnovatív termékeknek. Az ezen szükségletek kielégítésére kiépülő termelés javítja a régió foglalkoztatási, versenyképességi mutatóit. A korszerű, innovatív ökoipar pedig jelentős vonzást gyakorol más iparágakra, azok betelepülésére a régióba, segíti a fenntarthatósági klaszterek, ipari ökoszisztémák kialakulását. Az Innovatív Unió kiemelt kezdeményezés keretében az Unió ökoinnovációs cselekvési tervet (Innováció a fenntartható jövőért – Az Ökoinnovációs Cselekvési Terv (továbbiakban: Eco-AP) /COM/2011/0899 végleges) dolgozott ki, amely a konkrét szűk keresztmetszetekre (az innováció és piac közötti rés áthidalása), kihívásokra és a környezetvédelmi célkitűzések innováció révén történő megvalósításának lehetőségeire összpontosít. Célja a környezeti teljesítmény javítása, az erőforrások hatékonyabb felhasználása, valamint a környezeti terhelés csökkentését szolgáló innováció ösztönzése. Amellett, hogy a környezetbarát technológiák üzleti előnnyel járnak, új munkahelyeket is teremtenek, így az ökoinnováció Európa gazdasági versenyképessége szempontjából kiemelt fontossággal bír. Az Eco-AP-ban az ökoinnováció nem korlátozódik egy-egy specifikus iparra, ágazatra, hanem komplexen közelítve meg a feladatot, kiterjed az innovációs lánc valamennyi elemére, a termékre, technológiára, szolgáltatásra és irányításra, de emellett az életmódra és a társadalmi viselkedésre egyaránt. A terv elismeri, hogy a környezetvédelmi szabályozás az ökoinnováció motorjaként alapvető szerepet tölt be.

A 2011-ben elfogadott Nemzeti Környezettechnológiai Innovációs Stratégia célkitűzéseinek eléréséhez szükséges intézkedések megvalósítása nagymértékben segítheti majd az öko-innovációs fejlesztéseket, gyorsítja piacra jutásukat. Kiemelt támogatás szükséges az exportképes környezettechnológiák külpiazi pozícióinak javítására. A környezetvédelmi ipar bővülésével erősödő hazai kis- és középvállalkozások hosszú távú növekedésének egyik alappillére a nemzetközi piacokon való megjelenés/terjeszkedés jelentheti. A magyar innovatív megoldások, fejlett technológiák, a környezetvédelmi iparban felhalmozódott tudás exportjának elsődleges területei a szomszédos országok és a világ feltörekvő térségei, melyek politikájában egyre inkább előtérbe kerül a környezetvédelem ügye. A magyar jelenlét ezeken a piacokon, és az ily módon megvalósuló környezetvédelmi beruházások az üzleti haszon mellett a környezeti terhelések csökkentését is szolgálják elsősorban regionális, de globális szinten is. A hazai intézmények, vállalkozások szerepének növelése az uniós szintű programokban meghatározó jelentőségű a magyar gazdaság számára.

A stratégiai terület hozzájárul továbbá az EU Duna Régió Stratégiájának végrehajtásához.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A környezetvédelem kutatás–fejlesztési irányvonalainak továbbfejlesztése, támaszkodva a Kormány által elfogadott Befektetés a jövőbe Nemzeti Kutatás–fejlesztési és Innovációs Stratégiában megfogalmazott célkitűzésekre.
- A környezettechnológia támogatása a hazai, valamint az EU által társfinanszírozott kutatás–fejlesztési, illetve versenyképességi, gazdasági programokban, az ágazati szereplők közötti együttműködés elősegítése.
- Az MTA, a felsőoktatási intézmények, a kormányzat, illetve az egyes ágazatok környezeti vonatkozású kutatási programjai közti együttműködés erősítése és az eredmények minél szélesebb körű hasznosítása.
- Az állami szerepvállalás, koordináció folytatásával a hazai szakma-specifikus kutatói társadalom részvételének elősegítése a nemzetközi környezetügyi tudományos együttműködésekben, különös tekintettel az EU Horizont 2020 programjaiban való részvételre.
- A természeti kincsek megőrzését, a környezeti problémák megelőzését, a fenntartható, takarékos és hatékony erőforrás-használatot, a környezetbiztonság és az éghajlatváltozás hatásaihoz való alkalmazkodóképesség javítását elősegítő K+F tevékenységek ösztönzése.
- Az ökoinnovációs láncok és átfogó környezetügyi kutatási témák támogatása.
- Az ökoinnováció területén az informatika szerepének erősítése.
- A környezeti vonatkozású bejegyzett oltalmak és minősítések számának 20%-os növelése.
- A hazai környezetvédelmi ipar fejlesztése, a környezetvédelmi iparban foglalkoztatottak számának növelése.

7. A Program finanszírozási eszközei

A Program keretstratégia, amelynek végrehajtása az EU, nemzetközi támogatások, az éves költségvetés és az ország teherbíró képessége függvényében alakul. A Program megvalósítása nem elsősorban többlet-ráfordítási igényt jelent, hanem sokkal inkább a tervezhető források koordinált, hatékony, a prioritásokhoz igazodó

felhasználását célozza. Emellett az intézkedések számos esetben többletforrást generálnak (pl. energiatakarékosság és -hatékonyság az erőforrás felhasználás és kibocsátás csökkentése mellett folyamatos pénzügyi megtakarításokat is eredményez, melyek más fontos célokra is felhasználhatók), illetve hozzájárulnak a foglalkoztatás növeléséhez (pl. az agrár-környezetgazdálkodás, környezeti ipar, környezeti infrastruktúra fejlesztéséhez kapcsolódó intézkedések, beruházások jelentős munkahelyteremtő és megtartó hatással rendelkeznek).

A végrehajtás rendszeres monitoringja lehetőséget ad arra, hogy a Programból a prioritási elvek alapján bizonyos programok elsőbbséget élvezzenek és megvalósításuk az adott keretek között mindenképpen biztosított legyen. A prioritás meghatározásának rendező elvei:

- Az egészséges környezethez való jog biztosításával összefüggő, az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető kockázatok csökkentését szolgáló kiemelt jelentőségű állami felelősségű feladatok.
- Az intézkedések elmulasztása a társadalom és a gazdaság számára hosszabb távon jelentősebb kockázatot jelent és később aránytalanul nagy ráfordítást igényel.
- A legnagyobb környezeti, társadalmi, gazdasági hasznú, illetve hatékonyságú intézkedések.
- A társadalmi, gazdasági tevékenységek alapját jelentő természeti erőforrások és értékek védelme.
- Amennyiben a környezeti cél elérése szabályozással, szemléletformálással hatékonyabban megvalósítható, ott azokat kell alkalmazni (a jelentős forrásigényű csővégi beruházások helyett a megelőzés érvényesítése).

A Program finanszírozásán belül meghatározó szerepe van az EU és egyéb nemzetközi támogatásnak, valamint a hazai költségvetési társfinanszírozásnak. A környezetvédelmi fejlesztések a 2014–2020 időszakban alapvetően a KEHOP keretein belül jelennek meg, de természetesen a környezetpolitika integrációja lehetővé és egyben szükségessé teszi azt, hogy más operatív programok is jelentős mértékben hozzájáruljanak a hazai környezetpolitikai célok megvalósításához (2. függelék).

A KEHOP-on belül jelenleg 5 prioritástengely került nevesítésre, melyből az energiahatékonyságot és a megújuló energiaforrások elterjesztését, a klímavédelmet és a víziközmű-fejlesztést egy-egy, a környezetvédelem közvetlen célkitűzéseit pedig kettő prioritástengely szolgálja. A tematikus koncentráció érdekében a prioritástengelyek száma limitált és egy prioritástengelynek egy tematikus célkitűzést kell szolgálnia egy finanszírozó alap felhasználásával. A környezetvédelmi fejlesztések alapvetően a Kohéziós Alap támogatásával valósulnak meg, kivételt képeznek a természetvédelmi fejlesztések, ahol az Európai Regionális Fejlesztési Alap (továbbiakban:ERFA) a finanszírozási forrás. Új eszközként jelenik meg a pénzügyi eszközök (pl. kedvezményes hitel) használata az energiahatékonyság területén, amely egyben a lehetőségek szélesebb skáláját is jelenti, hiszen több forrás vonható be a fejlesztésekre és alacsonyabb társfinanszírozási arány mellett is elérhetőek a célok.

Az integráció jegyében más operatív programokban is megjelennek a környezetvédelem céljait szolgáló fejlesztések. Többek között a környezettechnológiai innovációhoz, kutatás-fejlesztéshez kapcsolódó beruházások a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Programon (továbbiakban: GINOP) belül. A vállalkozások energiahatékonysági fejlesztéseit szintén a GINOP támogatja majd. A regionális fejlesztések az előző időszak gyakorlatától eltérően mindössze két operatív programban koncentrálnak, ami szintén nélkülözhetetlenné teszi a fejlesztések jobb összehangolását, hiszen valamennyi konvergencia régió tekintetében a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (továbbiakban: TOP) foglalja össze a fejlesztéseket, a Közép-Magyarországi régió területén tervezett fejlesztéseknek a Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (továbbiakban: VEKOP) ad keretet. Az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (továbbiakban: EFOP) elsősorban a környezeti szemléletformálással és környezeti neveléssel kapcsolatos feladatokat tudja integrálni az iskolarendszerű oktatás keretei között. A Közlekedésfejlesztési Operatív Program (továbbiakban: IKOP) a környezetbarát közlekedésfejlesztési célkitűzés megvalósításán keresztül egyaránt támogatja a települési környezetminőség javítását és a klímavédelmi célok megvalósítását is.

A fentiek mellett a Vidékfejlesztési Operatív Program, a Halászati Operatív Program, az Európai Területi Együttműködési (ETE) Programok, a megújult LIFE+, a Horizon 2020, valamint az EGT és Norvég finanszírozási Mechanizmus forrásai is hozzájárulnak a környezetvédelmi célok eléréséhez. A minél hatékonyabb megvalósulás érdekében szükséges azonban, hogy a stratégiákban, fejlesztési tervekben, pályázati rendszerekben minél teljesebben érvényesüljenek a fenntarthatósági, környezeti követelmények. A Program kidolgozásával párhuzamosan folyt a 2014–2020 közötti időszakban rendelkezésre álló uniós források felhasználásának tervezése, így a Függelékben lévő táblázat indikatív jelleggel mutatja be, hogy az egyes operatív programok mely stratégiai terület megvalósítását segítik.

A hazai költségvetésnek a társfinanszírozás biztosítása mellett más szempontból is kiemelkedő jelentősége van a Program céljainak teljesítése érdekében:

- A Program számos, a hazai környezetvédelmi célok eléréséhez elengedhetetlen intézkedést tartalmaz, amelynek megvalósításához EU támogatás nem áll rendelkezésre (pl. környezeti neveléssel és oktatással összefüggő programok fenntartása), ezért költségvetési források biztosítása szükséges.
- A Programban szereplő szabályozással, tervezéssel, engedélyezéssel és ellenőrzéssel, monitoringgal, illetve EU és nemzetközi együttműködéssel összefüggő intézkedéseket megvalósító intézményrendszer működtetése mellett az éves költségvetés tervezésekor a növekvő számú feladatokból adódó kapacitásproblémákra is megoldást kell találni.
- A költségvetési támogatásoknak, kedvezményes hiteleknek jelentős szerepe van a Program önkormányzati, gazdálkodói és lakossági intézkedéseikhez kapcsolódó források mobilizálásában.
- Számos olyan központi és önkormányzati költségvetési intézményeket érintő fejlesztés van (pl. természetvédelem, árvíz, belvív), amelynek működtetésére költségvetési forrást kell biztosítani.

A Program pénzügyi tervének összeállítása a tervezés alatt lévő EU források és a hazai társfinanszírozás (EU pénzügyi perspektíva 2014–2020), valamint a 2014. évi hazai költségvetési támogatás figyelembevételével történt. E megközelítés alapján az előreláthatólag rendelkezésre álló források nagysága mintegy 2 600 milliárd Ft (amely tartalmazza a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv ráfordításait is). Ennek mintegy 89%-át az EU támogatások adják. Az EU támogatásokon belül a következő témáknál állnak majd rendelkezésre jelentősebb források: energiahatékonyság növelése, megújuló energiaforrások felhasználásának bővítése, szennyvízkezelés fejlesztése, ivóvízminőség javítás, területi vízgazdálkodás, hulladékgazdálkodás, kármentesítés, közösségi közlekedés, természetvédelmi és élővilág-védelmi fejlesztések, ökoszisztémák állapotának megőrzése és javítása. A központi kormányzat hozzájárulásának értékelésekor figyelembe kell venni, hogy a Program pénzügyi tervében csak azon kormányzati intézkedések tervezett ráfordítása szerepel, amelyeknél a megvalósítást biztosító költségvetési források jól elkülöníthetőek és számszerűsíthetőek (elsősorban a fejezeti kezelésű előirányzatok). Számos esetben az intézkedésre tervezett forrás nem különíthető el az intézmény alaptevékenységi körébe tartozó feladatok pénzügyi hátterét biztosító költségvetési forrásoktól, így azokat a Program pénzügyi táblája nem tartalmazza (pl. szabályozás). A központi kormányzat támogatásainak minimálisan szükséges mértéke éves szinten 48 milliárd Ft (a 2014. évi költségvetési törvény alapján a Program céljait szolgáló, egyértelműen számszerűsíthető források szinten tartása).

A Program céljainak elérésében jelentős szerepe van az önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek, vállalkozások, nonprofit szervezetek és a háztartások ráfordításainak is, amelyek egyrészt a különböző támogatásokhoz, hitelekhez szükséges önrészt, másrészt a saját forrásokat biztosítják. A kormányzaton kívüli szereplőknél javasolt intézkedések forrásainak tervezése és felhasználása során figyelembe kell venni az egyes szektorok pénzügyi lehetőségeit és teherviselő képességét. A Programban az önkormányzatok számára javasolt intézkedések megvalósítása az önkormányzatok döntésétől függően a helyi sajátosságokra és a mindenkori (saját, illetve központi költségvetési) forráslehetőségekre tekintettel történik. Az önkormányzati intézkedések hatékony megvalósítását segíti a helyi adottságok figyelembevételével kidolgozott környezetvédelmi program.

8. A Program végrehajtása, nyomon követése

A Program a jövőképpen megfogalmazott célok megvalósítását abban az esetben támogatja sikeresen, ha megfelelő végrehajtását a társadalom minden szegmense segíti, illetve folyamatos a végrehajtás nyomon követése és ennek, illetve a társadalmi-környezeti-gazdasági változásoknak megfelelően a Program korrekciója.

Ennek érdekében – a környezetvédelmi törvény előírásainak is megfelelően – a Programban foglaltakat a gazdaságpolitikai döntések kialakítása, a terület- és településfejlesztés, a regionális tervezés, továbbá a nemzetgazdaság bármely ágában megvalósuló állami tervezési és végrehajtási tevékenység során érvényre kell juttatni. Tekintettel arra, hogy a Program a társadalom és a nemzetgazdaság egészét átfogja, ezért végrehajtása során kiemelt feladat az átláthatóság, valamint az érintettekkel való konstruktív párbeszéd és együttműködés kialakítása.

A Program végrehajtásának, a szükséges beavatkozások megvalósításának intézményi és személyi feltételeit elsősorban a kormányzat biztosítja, a minisztériumok közti munkamegosztásra építve. A környezetvédelmi törvény alapján a kormány irányítja az állami környezetvédelmi feladatok végrehajtását, meghatározza és összehangolja a minisztériumok és a Kormánynak közvetlenül alárendelt szervek környezetvédelmi tevékenységét. Ugyanakkor a célok elérése érdekében kiemelten fontos valamennyi érintett társadalmi csoport – így kiemelten az önkormányzatok, a gazdasági szféra és a lakosság – részvétele a feladatok megvalósításában (az. 1. függelékben javasoltaknak megfelelően).

A Program megvalósításának személyi feltételei alapvetően adottak. A Program végrehajtásának és a nyomon követés folytonosságának, továbbá az értékeléshez szükséges információbázisok biztosítása érdekében fontos szempont a kormányzat szakpolitikai intézményeivel való megfelelő szintű együttműködés biztosítása, a tárcák háttérintézményi szakértői bázisának, valamint az intézményi és szakértői kapcsolatrendszer megerősítése. A Program személyi feltételeinek biztosítása szorosan összefügg a Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Programmal.

A végrehajtást segítő intézményrendszer több elemből épül fel, melyek a következők:

- A Nemzeti Környezetvédelmi Program Tárcaközi Bizottság feladata a Program tervezésével, végrehajtásával és nyomon követésével összefüggő feladatok elősegítése. Ennek keretében figyelemmel kíséri a Programban foglalt feladatok végrehajtásának előrehaladását és szükség szerint javaslatot tesz a jogi, közigazgatási és intézményi eszközrendszer összehangolt fejlesztésére, valamint a további kormányzati intézkedésekre. A Tárcaközi Bizottság tagjai a tárcák és a Központi Statisztikai Hivatal képviselői.
- A Kormány két évente összefoglaló jelentést nyújt be – figyelembe véve a monitoring rendszer, a Központi Statisztikai Hivatal, a tárcák és háttérintézmények adatait és beszámolóit – a Program végrehajtásának helyzetéről és a környezet állapotának alakulásáról az Országgyűlés részére. A jelentés kiterjed a célok, elvégzett feladatok, a nemzetközi és hazai feltételek és azok változásának nyomon követésére is.

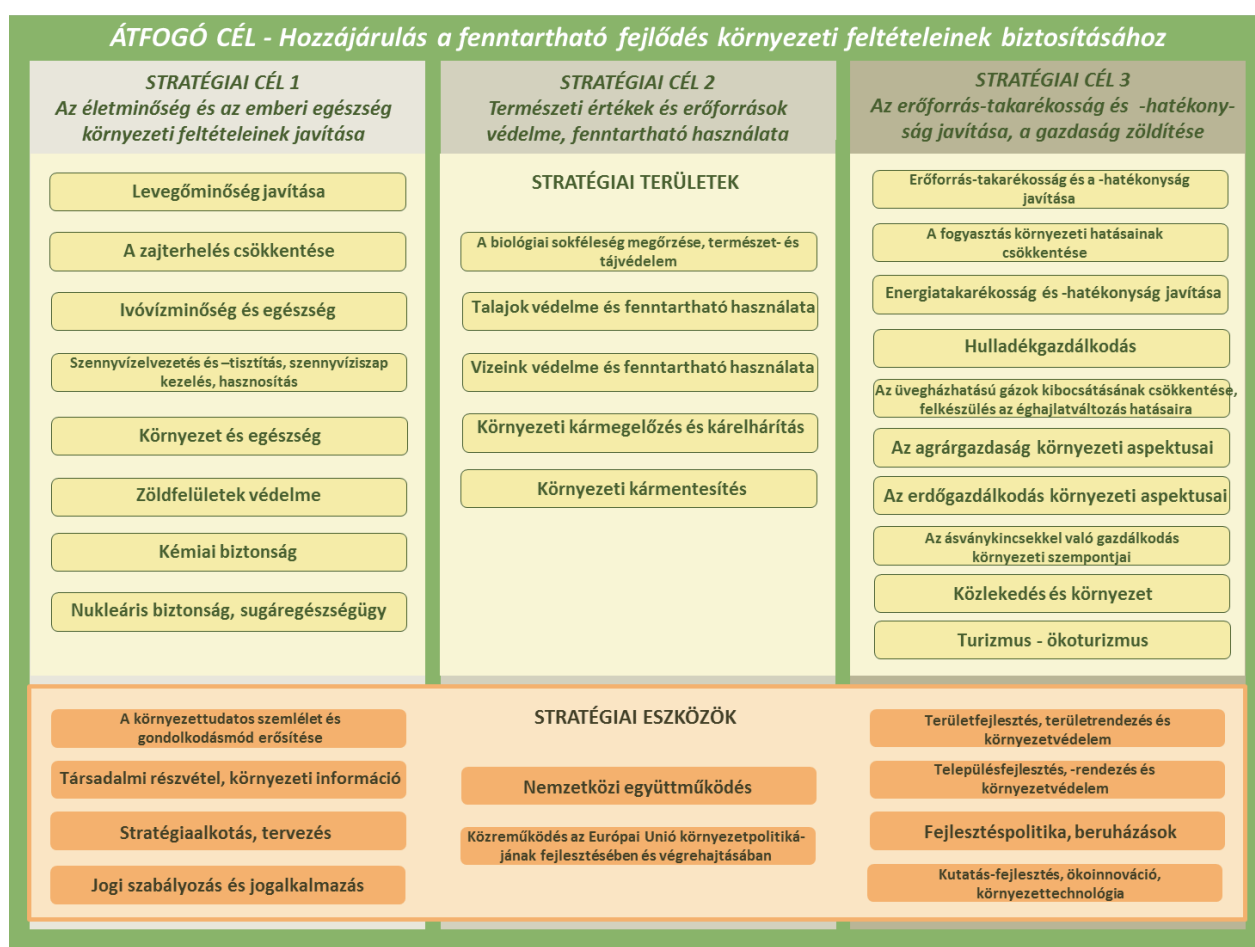
A Program végrehajtása során elért eredmények, a környezet állapot változásának nyomon követését a stratégiai célokhoz kapcsolódó indikátorok segítik, melyek részletesen a 3. függelékben szerepelnek.

A végrehajtás értékelésének és nyomon követésének személyi feltételeit a környezetvédelemért felelős tárca biztosítja, az érintett tárcákkal, intézményekkel együttműködve.

A Program megfelelő végrehajtása az egész társadalom részvételét igényli, melynek során a legszélesebb körű partnerség megvalósítása szükséges. Ebben a kormányzat aktív partnerei az önkormányzatok, a vállalkozások, a gazdálkodók, a tudományos, oktatási-nevelési, szakmai intézmények és civil szervezetek, valamint a lakosság. Az együttműködés fontos eleme az országos, megyei és települési szintű feladatok összehangolása is annak érdekében, hogy az adott feladatok megoldása azon a szinten valósuljon meg, ahol az a leghatékonyabban biztosítható és a megfelelő tudás és helyismeret rendelkezésre áll.

Függelék

I. A stratégiai területek válaszintézkedései

1. Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása

1.1. Levegőtisztaság javítása

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A levegőtisztasági jogszabályok további korszerűsítése, részvétel a közösségi levegőtisztasági szabályozás felülvizsgálatában.
- A jogszabály által kijelölt, szennyezett levegőjű légszennyezettségi zónákra készült levegőtisztasági tervek ütemezett végrehajtásának támogatása.
- A kisméretű szálló por (PM₁₀) csökkentés ágazatközi intézkedési programjának ütemezett végrehajtása.
- A levegőterheléssel járó ipari technológiáknál az elérhető legjobb technikák, technológiák alkalmazását, a határértékek betartását elősegítő ellenőrzések hatékonyságának javítása.
- Használt ózonkárosító anyagok visszagyűjtése és ártalmatlanítása.
- A közlekedési kibocsátások szabályozása terén felmerült hiányosságok felszámolása (pl. gépjárművek környezetvédelmi besorolási és felülvizsgálati rendszerének módosítása; öko-vezetés oktatása, autóbuszok korszerűsítése; a nehéz gépjárművek forgalomkorlátozásának szigorítása).

- A levegőminőségi határértékek betartásának ellenőrzése az ország egész területén, beleértve a közlekedéssel terhelt forgalmas belvárosi területeket is.
- Az OLM megfelelő színvonalú működtetése (mobil mérőállomások beszerzése, elavult műszerek cseréje, adatbázis bővítés, kommunikációs hálózat kiépítése), a környezeti levegő minőségéről és a Tisztább levegőt Európának elnevezésű programról szóló, 2008. május 21-i 2008/50/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv követelményeinek való teljes megfelelés biztosítása.
- A LAIR informatikai korszerűsítése, folyamatos működtetése, hatásterületi modellezéssel.
- A kibocsátási adatok alapján készített éves emissziókataszter fejlesztése (országos helyett részletesebb területi felbontás, alkalmassá tétel a projekciók/előrejelzések alátámasztására).
- A regionális háttérszennyezettséget mérő állomások működtetése.
- A légszennyezettség forrásösszetételének kutatása, légszennyező anyagok transzmissziójának modellezése.

Önkormányzatok:

- A jogszabályban előírt levegőtisztaság-védelmi feladatok (jogszabályalkotás, hatósági feladatok) teljes körű ellátása.
- Közreműködés a jogszabály által kijelölt, szennyezett levegőjű légszennyezettségi zónákra készült levegőminőségi tervek ütemezett végrehajtásában (pl. helyi közlekedéssel, lakossági fűtéssel kapcsolatos intézkedések).
- Szennyezés nélküli vagy a legkisebb levegőszennyezést okozó korszerű technikai megoldások előnyben részesítése, engedélyezése a közlekedés- és iparfejlesztést, valamint a területrendezési tervek és a településrendezési eszközök előkészítését érintő önkormányzati döntések, fejlesztések során.
- A lakossági (szilárd) tüzelésből eredő kibocsátások mérséklésének elősegítése.
- Szmogriadó tervek készítése, rendszeres felülvizsgálata és az új előírásoknak megfelelő módosítása.
- A lakosságot veszélyeztető levegőminőségi helyzet (szmogriadó) esetén a szükséges intézkedések megtétele (pl. gépjárműforgalom korlátozása), a lakosság folyamatos és hatékony tájékoztatása.
- A lakosság évenkénti tájékoztatása a település levegőminőségének állapotáról.
- A kerti hulladékok égetésének szabályozása.

Gazdálkodó szervezetek, vállalkozások:

- A kibocsátások minimalizálása érdekében az elérhető legjobb technikák (BAT) alkalmazása és fejlesztése a tudományos-műszaki fejlődésnek megfelelően.
- A BAT referenciadokumentumok kidolgozásában történő ipari részvétel erősítése.
- Az Átmeneti Nemzeti Tervben vállalt kötelezettségek ütemezett teljesítése.

Lakosság:

- Háztartási tüzelőberendezések (pl. kályhák, kazánok, konvektorok) és kémények rendszeres karbantartása.
- Tisztább tüzelőanyagok használata.
- Fűtéskorszerűsítés, energiatakarékosságot célzó fejlesztések.
- Gépjárművek megfelelő műszaki állapotának fenntartása, javítása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további stratégiai területek: Energiatakarékosság és -hatékonyság javítása, Közlekedés és környezet, valamint Az agrárgazdaság környezeti aspektusai.

1.2. A zajterhelés csökkentése

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A hazai zajvédelmi szabályozás rendszerének továbbfejlesztése.
- A stratégiai zajtérképezés és az intézkedési tervek felülvizsgálatának támogatása.
- A gépjárművek – elsősorban a motorok – közúti ellenőrzésének fokozása az illegálisan átalakított, nagy zajkibocsátást okozó járművek kiszűrése érdekében.
- A hatóságok zajmérési műszer- és szakember állományának fejlesztése a hatósági feladatok magasabb szintű ellátása érdekében.
- A légiforgalom biztonságos lebonyolíthatóságával összeegyeztethető, racionálisan kidolgozott zajcsökkentő eljárások további bevezetése.
- A zajvédelmi mérési és számítási módszerek továbbfejlesztése.
- A zajvédelmi szempontok integrálása a közlekedésfejlesztési támogatások szempontrendszerébe.

- Zajvédő létesítmények telepítése a kritikus terhelésű helyeken, illetve megelőzési céllal az új fejlesztéseknél.
- Szükség és lehetőség szerint időszakos és járműkategóriák szerinti forgalmi korlátozások alkalmazása a pihenési, alvási időszakokban, illetve a zajjal terhelt területeken.
- A közlekedési vonalas létesítmények, utak, vasúti pályák minőségének javítása a zaj- és a rezgésterhelés csökkentése érdekében.

Önkormányzatok:

- A 100 000 főnél népesebb városokra 2017. március 30-ig a stratégiai zajtérképek, 2018. április 18-ig az intézkedési tervek felülvizsgálata. Az intézkedési tervek megvalósítása elsősorban azokon a sűrűn lakott területeken, ahol az egész napra számított átlagos zajterhelés (L_{den}) meghaladja a 73 dB, az éjszakai pedig a 65 dB mértéket.
- Zajcsökkentést célzó intézkedések megtétele a 100 000 főnél kisebb népességű településeken.
- A helyi zajvédelmi szabályok megállapítása (pl. csendes övezet, illetve zajvédelmi szempontból fokozottan védett terület kijelölése, zajkibocsátási határérték megállapítása, ellenőrzése).
- A helyi lakosság tájékoztatása, szemléletformálása.
- Terület- és településrendezési tervek kialakítása során a zajvédelmi szempontok figyelembe vétele.

Fő közlekedési létesítmény kötelezettje (a közlekedési miniszter által kijelölt szerv):

- 2017. március 30-ig a stratégiai zajtérkép, 2018. április 18-ig az intézkedési terv felülvizsgálata az évente 3 millió jármű áthaladásánál nagyobb forgalmat lebonyolító nagy forgalmú közútra, a 30 000 szerelvénynél többet áteresztő nagy forgalmú vasútvonalra és a fő repülőterekre vonatkozóan.
- Zajcsökkentési intézkedési tervek végrehajtása.

Gazdálkodó szervezetek, vállalkozások:

- A termelési és szolgáltatási tevékenységből származó zaj- és rezgésterhelés megelőzése, csökkentése.

A célok megvalósítását szolgáló további stratégiai terület: Közlekedés és környezet.

1.3. Ivóvízminőség és egészség

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A víziközművekre vonatkozó szabályozás szükség szerinti felülvizsgálata.
- Az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtásának szakmai és anyagi támogatása.
- A Programban nem szereplő feladatok végrehajtásának ösztönzése (pl. ellátási hiányok felszámolása).
- A közüzemi ivóvízellátás közszolgáltatás biztonságát javító intézkedések támogatása.
- A lakosság naprakész tájékoztatása az ivóvíz minőségéről település vagy településrész szinten.
- A közüzemi ivóvízellátó rendszerek átfogó felülvizsgálatának és felújításának támogatása.
- Közüzemi ivóvízellátásban nem részesülők egészséges ivóvízhez jutásának biztosítása.
- Indokolt esetekben az átmeneti ivóvízellátás biztosításához szükséges feltételek megteremtésének elősegítése.

Önkormányzatok:

- Az ivóvízminőség-javítási beruházások előkészítése és megvalósítása.
- Indokolt esetekben az átmeneti ivóvízellátás biztosításához szükséges feltételek megteremtése.
- A víziközmű szolgáltatóval együttműködve üzemeltetési koncepció és felújítási ütemterv kidolgozása és végrehajtása.

Vízművet üzemeltető szervezetek:

- Vízbiztonsági terv készítése és bevezetése.
- A biztonságos és folyamatos közüzemi ivóvízellátás megvalósítása, a hálózati veszteségek csökkentése, a szükséges fejlesztések kivitelezése.

Lakosság:

- Megfelelő vízhasználati szokások kialakítása a közegészségügyi szempontok és a takarékos ivóvíz-használat elveinek figyelembe vételével, víztakarékos eszközök használata.

A célok megvalósítását szolgáló további stratégiai területek: Környezet és egészség, Vizeink védelme és fenntartható használata.

1.4. Szennyvízelvezetés és –tisztítás, szennyvíziszap kezelés, hasznosítás

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A 2000 LE feletti agglomerációk szennyvíz-, illetve szennyvíziszap-kezelési beruházásai pályázati feltételeinek kidolgozása.
- A 2000 LE alatti szennyezőanyag-kibocsátással jellemezhető területek (települések, agglomerációk) szennyvízkezelésének elősegítése (a gazdaságosan csatornázható településrészek, illetve az egyedi szennyvízkezelésű területek lehatárolása; az egyedi szennyvízelhelyező, -tisztító és -tároló berendezések, létesítmények használatának, valamint a természetközeli kezelési megoldások alkalmazásának ösztönzése).
- A TESZIR és a víziközmű informatikai rendszer (Víziközmű-online) működtetése.
- A 30 000 LE szennyezőanyag-terhelés feletti szennyvíztisztító telepeken a rothasztók kiépítésének, illetve a biogáz hasznosításának ösztönzése.
- Az innovatív szennyvíziszap kezelési módszerek hazai bevezetésének előkészítése és adaptációja.
- Az iszap mezőgazdasági kihelyezésre vonatkozó szigorított határértékek betartatása és a környezeti biztonság javítása a talajok fokozott védelme érdekében.
- Átfogó iszapstratégia kidolgozása a hasznosítási célok teljesítése érdekében.
- Költséghatékonyabb és biztonságosabb üzemeltetésű szennyvíz szolgáltatói szektor kialakítása integrált víziközmű-szolgáltatói ágazat révén.
- A szennyvízhasznosítás ösztönzése.

Önkormányzatok:

- Közreműködés a Szennyvíz Program végrehajtásában, a szükséges beruházások megvalósítása: új szennyvízkezelő- és elvezető rendszerek építése, meglévő szennyvízkezelő- és elvezető rendszerek fejlesztése és bővítése a 2000 LE feletti agglomerációkban.
- Települési szennyvízkezelési program kidolgozása a települési környezetvédelmi program részeként.
- A balatoni kistelepülések szennyvízkezelési programjának 2018 végéig történő megvalósítása.
- A lakások csatornabekötésének ösztönzése.
- A nem közművel összegyűjtött háztartási szennyvíz kezelésére kötelezően ellátandó és igénybe veendő közszolgáltatás szervezése és fenntartása.
- A nem közművel összegyűjtött háztartási szennyvíz ártalommentes elhelyezését biztosító előkezelő és fogadó létesítmények kialakítása.
- Települési szennyvíziszap kezelési és elhelyezési tervek kidolgozása.

Közszolgáltató szervezetek:

- A szennyvízelvezetés- és tisztítás biztosítása, a szükséges fejlesztések megvalósítása (pl. szennyvíziszapok megújuló energiaforrásként történő hasznosítása).
- Korszerű szállítójármű alkalmazásával, a nem közművel összegyűjtött háztartási szennyvíz szakszerű gyűjtése és megfelelő ártalmatlanítása.
- Meglévő szennyvíztisztító telepek tisztítási-, energia- és költséghatékonyágának javítása, kombinált fizikai-kémiai és biológiai módszerek fejlesztése.

Lakosság:

- Bekötés a meglévő települési csatornahálózatba.
- Egyedi szennyvízkezelő létesítmények/berendezések szakszerű kialakítása, megépítése és előírás szerinti használata. A használtvíz kezelő berendezések alkalmazása és a megtisztított víz visszaforgatása révén csökkenthető az ivóvízhasználat és a talaj terhelése.
- Az ideiglenes tárolásra szolgáló közműpótló létesítmény ürtéséről való gondoskodás.

A célok megvalósítását szolgáló további stratégiai területek: Környezet és egészség, Vizeink védelme és fenntartható használata.

1.5. Környezet és egészség

1.5.1. Fürdővizek minősége

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Valamennyi ténylegesen látogatott természetes fürdőhelyen a mintavételi naptár szakmai útmutatásának megfelelő monitorozás elvégzése és a nem kijelölt fürdőhelyek ellenőrzése.
- A medencés fürdővizek üzemeltetésének megfelelő szabályozása, központi adatgyűjtő rendszer kialakítása, a lakosság megfelelő tájékoztatása.

A célok megvalósítását szolgáló további stratégiai területek: Ivóvízminőség és egészség, Vizeink védelme és fenntartható használata.

1.5.2. Beltéri levegőminőség**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A beltéri levegőterheltségi szint egészségügyi határértékeire vonatkozó rendelet előkészítése.
- Az épületek létesítése, majd üzemeltetése során betartandó közegészségügyi követelmények meghatározása.
- A gyermek-egészségügyi és köznevelési intézményekben a belső térben előforduló kémiai és biológiai légszennyező anyagok jogi szabályozása, a gyermekek napi tartózkodása szempontjából fontos épületek, helyiségek belső téri levegőminőségének vizsgálata, az ártalmas kockázati tényezők kiküszöbölése.

A célok megvalósítását szolgáló további stratégiai terület: Levegőminőség javítása.

1.5.3. Biológiai allergének**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A parlagfű elleni hatékony védelem szervezeti kereteinek fenntartása, fejlesztése, a parlagfű-mentesítési tevékenységek koordinálása, az állami tulajdonban lévő területeken ezen feladatok következetes végrehajtása.
- Az ÁNTSZ Aerobiológiai Hálózat fenntartása, a pollen monitorozás, az előrejelzés továbbfejlesztése, a lakosság tájékoztatása.
- A biológiai allergének terjedésének kutatása, az új allergén, illetve korábban nem monitorozott növényfajok vizsgálata, a lakosság szenzitizáltságának felmérése.
- A parlagfű elleni közérdekű védekezést elősegítő hatósági rendszer hatékony működésének biztosítása helyszíni ellenőrzések és a kapcsolódó hatósági intézkedések útján.
- A műholdfelvételeken alapuló parlagfű veszélyeztetettségi térképek frissítése, az eljáró hatóságok közötti elektronikus adatcsere biztosítása.

Önkormányzat:

- Az önkormányzati területeken a parlagfű-mentesítéssel kapcsolatos feladatok végrehajtása.
- A parlagfű és az ellene való védekezési kötelezettség elmulasztásának felderítése, a kapcsolódó hatósági intézkedések foganatosítása.

Ingtalan tulajdonosa, termőföld használója:

- A parlagfű elleni védekezés elvégzése és a parlagfű-mentes állapot fenntartása.

1.5.4. Klímaváltozás egészségügyi hatásai**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A klímaváltozásból fakadó emberi megbetegedések, egészségromlás, illetve a sérülékeny csoportok számbavétele, elemzése, megelőzési módok kidolgozása.
- A betegség vagy egészségromlás kialakulását megelőző vagy a sérülékenységi mértékét csökkentő javaslatok, intézkedések kimunkálása, a nagyobb ellátó intézmények kötelezése intézkedési terv összeállítására.
- Klíma-egészségügyi adat-, információ- és tudásbázis fenntartása, bővítése (pl. figyelmeztető-riasztó, visszajelző/visszacsatolási alrendszerek kifejlesztése), az érintettek közti együttműködés fejlesztése.
- A lakossági tájékoztatás javítása, oktatási és ismeretterjesztő anyagok frissítése, veszélyhelyzetek esetére személyes magatartási szabályok érintettekkel való megismertetése.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további stratégiai területek: *Vizeink védelme és fenntartható használata.*

1.5.5. Környezet-egészségügyi információs rendszer

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Nemzeti és regionális környezet-egészségügyi indikátorok frissítése, aktualizálása.
- A környezet-egészségügyi adatok gyűjtése, a paraméterek bővítése (pl. a perzisztens környezetszennyező vegyületek akkumulációjára, új allergén fajokra vonatkozóan), az adatok lehetőség szerinti térinformatikai elemzése, megjelenítése.
- Környezet-egészségügyi jelentések készítése.
- A környezet-egészségügyi és a környezeti információs rendszerek kapcsolódásainak erősítése.

1.6. Zöldfelületek védelme

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A zöldfelületekre vonatkozó szabályozás felülvizsgálata, szükség szerinti fejlesztése.
- A biológiai aktivitásérték-számítás átfogó felülvizsgálata.
- A zöldfelületek fejlesztésének finanszírozási hátterének bővítése.
- Települések zöldfelületi gazdálkodását segítő útmutatók megjelentetése.

Megyei önkormányzat:

- Zöldfelület fejlesztési programok kiírása települések részére, zöldfelületek rehabilitációja, revitalizációja, helyreállítása.

Települési önkormányzatok:

- Zöldfelület-gazdálkodási tervezés (pl. koncepció, program kidolgozása; városi parkok stratégiai tervének elkészítése, rendelkezésre álló, hasznosítatlan területek felmérése és annak integrációja a településrendezésbe).
- A zöldfelületi rendszer monitoringja, zöldfelületi kataszter térkép és adatbázis (nyilvántartás) létrehozása.
- Új lakó-, illetve egyéb beépítésre szánt területek kijelölése esetén, új zöldterület (közkert, park) kialakítása.
- Új térbeli összeköttetések kialakítása a zöldfelületi rendszer elemei között, új zöldhálózati elemek létrehozása.
- Fásorok állapotának javítása, védelme, fenntartása, telepítése, esetenkénti cseréje.
- A zöldfelület gondozása, karbantartása, a zöldfelületi funkciók fejlesztése, bővítése, visszaállítása.
- Az alulhasznosított városi területek felmérése és azok új funkcióra történő hasznosítása keretében a zöldfelületek növelése, barnamezős kataszter létrehozása települési szinten.

Háztartások:

- Magántelkek beépítésénél a zöldfelületek kialakításának maximalizálása, a zöldfelületek rendben tartása, gondozása, zöldhomlokzatok, zöldtetők kialakítása.

Vállalkozások:

- Telephely zöldfelületi rendezése.
- Helyi zöldfelületi akciók támogatása.

Civil szervezetek:

- A zöldfelület-tudatosság növelése, mintaprojektek népszerűsítése, a zöldfelület-használati kódex és a helyes használati formák kialakítása, terjesztése.
- Zöldfelület gondozó önkéntes programok szervezése.

Kapcsolódik a *Területfejlesztés, illetve a Településfejlesztés és környezetvédelem stratégiai eszközökhöz.*

1.7. Kémiai biztonság

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A vegyi anyagok egészségre, környezetre gyakorolt hatásának minél pontosabb megismerése, a különböző vegyi anyagok együttes hatásának megismerését is beleértve.
- A kritikus összetevőket tartalmazó vegyi anyagok esetében az újrahasznosítási technológiák kifejlesztésének ösztönzése.
- A lakosság, különösen a gyermekek környezettudatosságának javítása, rendszeres és széleskörű tájékoztatás, a vegyi anyagokkal kapcsolatos ismeretek fejlesztése (kiterve a vegyi anyagok, a vegyi anyagokat tartalmazó termékek potenciális egészségi hatásaira, a veszélyes vegyi anyagokat kiváltó alternatívákra, valamint az életciklus végén, a hulladék fázisban a környezetvédelmi szempontokra (szelektív gyűjtés, veszélyes hulladékká vált termékek kezelése stb.).
- A nemzeti kémiai biztonsági szabályozás időszakos felülvizsgálata és az európai jogrend változásait követő harmonizálás elvégzése, Nemzeti Kémiai Biztonsági Stratégia kidolgozása, a REACH, GHS, PIC, Biocid nemzeti hatósági feladatok maradéktalan ellátása.
- Az ipar és a gazdasági szereplők jogkövető magatartásának ellenőrzése.
- A veszélyes anyagok katasztrófavédelmi célú, telepített és mobil mérőhálózatának fejlesztése, a műszerpark és infrastruktúra korszerűsítése.
- A Nemzeti Növényvédelmi Cselekvési Terv végrehajtása, a kockázatos növényvédőszer kiváltásának, cseréjének ösztönzése.
- A környezetben tartósan megmaradó szerves szennyező anyagokról (POP) szóló Nemzeti Intézkedési Terv felülvizsgálata.

Vállalkozások, gyártók, gazdálkodók:

- A vegyi anyagok gyártása, felhasználása során a lehető legkisebb környezeti kibocsátás elérése, a terméktervezésnél az életciklus szemlélet alkalmazása, a kevésbé veszélyes vegyi anyagok, illetve ilyeneket tartalmazó termékek használatának előnyben részesítése.
- Az alkalmazott biocidok, növényvédő szerek veszélyességének csökkentése. A növényvédő szermaradékok csökkentése és rendszeres ellenőrzése az élelmiszerekben, takarmányokban, határértékek feltüntetése a címkéken. Áttérés a precíziós gazdálkodásra.

Lakosság:

- A vegyi anyagokkal kapcsolatos előírások betartása.

Kapcsolódik a Környezeti kármegelőzés és kárelhárítás stratégiai területhez.

1.8. Nukleáris biztonság, sugáregészségügy**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- Az atomenergiát használó létesítmények kibocsátásainak normál üzemi hatósági ellenőrzése.
- A radioaktív hulladékok és kiégett fűtőelemek biztonságos elhelyezésével és megfelelő kezelésével kapcsolatos feladatok ellátása. (A bátaapáti Nemzeti Radioaktív Hulladék-tároló működtetése, szükség szerinti bővítése. A püspökszilágyi Radioaktív Hulladék Feldolgozó és Tároló biztonságnövelésével összefüggő beruházási munkák ellátása. A paksi Kiégett Kazetták Átmeneti Tárolójának bővítése, felújítása. A nagyaktivitású radioaktív hulladékok elhelyezésére alkalmas tároló létesítési (telephely-kutatási) munkáinak elvégzése. A nukleáris létesítmények leszerelésének előkészítésével kapcsolatos tevékenységek.)
- Az ionizáló és nem ionizáló sugárterhelést okozó eszközök, berendezések terjedésének szabályozása.
- Épületek radonkoncentrációjának mérése, országos radontérkép elkészítése.
- Sugárterhelést okozó építőanyagok használatának korlátozása.
- Hőerőművek környezetében az égetésből visszamaradt pernye és salak radioaktív szennyezésének csökkentése, megszüntetése.
- A természetben előforduló radioaktív anyagok bedúsulását eredményező technológiai folyamatok radiológiai vizsgálata.
- Veszélyhelyzet során a monitoring rendszer adatainak a megfelelő döntés-előkészítő és döntéshozó szervekhez (Országos Atomenergia Hivatal, Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság) történő eljuttatása.
- A nukleáris és radiológiai eseményeknél a hatékony mérési képességekkel rendelkező katasztrófavédelmi mobil labor rendszer fejlesztése, a lakosság és a környezet védelme érdekében.

- Az országos környezeti radiológiai monitoring rendszer és a mérési módszerek fejlesztése, a műszerpark, laboratóriumi infrastruktúra korszerűsítése, figyelembe véve a határon túli nukleáris létesítményeket és a Paksi Atomerőmű bővítésének lehetőségeit.
- Nukleárisbaleset-elhárítási döntéstámogató rendszerek fejlesztése és készenlétének fenntartása.
- Mobil laboratóriumok összehangolt működtetése és fejlesztése.
- A nukleáris veszélyekből eredő kockázatok rendszeres felmérése és a kockázatmenedzsment.

2. Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata

2.1. A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem

2.1.1. A Natura 2000 területek, valamint a védett természeti, illetve nemzetközi természetvédelmi egyezmények hatálya alá tartozó területek megőrzése

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A Natura 2000 hálózat működtetése, természeti értékeinek megőrzéséhez, fenntartásához szükséges intézkedések végrehajtása (pl. támogatási rendszer működtetése, bővítése; fenntartási tervek kidolgozása; monitorozó programok működtetése, bővítése; a gazdálkodókkal való együttműködés erősítése).
- A tervezett, illetve szükségessé váló védetté nyilvánítások lebonyolítása, ezzel párhuzamosan a természetvédelmi kezelési tervek elkészítése.
- Az ökológiai hálózat fenntartásával összefüggő feladatok ellátása, a zöld infrastruktúra elemek létrehozása és hálózatba történő integrálása (pl. a területrendezési jogszabályokban az ökológiai hálózat védelmének biztosítása és erősítése; az ökológiai hálózat felmérése).
- A hazai nemzeti parkok természetvédelmi kezelési terveinek jogszabályi kihirdetése 2017-ig.
- A védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény végrehajtása és az állami tulajdonba vett területek nemzeti park igazgatósági vagyongazdálkodásba adása.
- A nemzetközi jelentőségű természeti területek védelméhez, fenntartásához, kezeléséhez, bővítéséhez szükséges intézkedések végrehajtása (pl. a Ramsari vizes élőhelyek védelmét szolgáló élőhelyrekonstrukciók megvalósítása; a magyar-horvát Mura-Dráva-Duna Bioszféra-rezervátum ötoldalúvá minősítésének segítése; világörökségi helyszínek bővítése, a vonatkozó szabályozás fejlesztése és kezelési tervek kidolgozása).
- Az ex lege védett lápok és szikes tavak, források, víznyelők, kunhalmok, földvárak hatékonyabb védelme (pl. felmérési és nyilvántartási feladatok végrehajtása; lápok, illetve szikes tavak földrészeletei felülvizsgálata, hatósági határozattal történő kijelölése; a források, víznyelők, kunhalmok és földvárak kiterjedését megállapító egyedi hatósági határozatok kiadása; a kunhalmok hatékony megőrzését és fenntartását elősegítő természetvédelmi célú agrártámogatási konstrukció kidolgozása és bevezetése).
- A hazai nemzeti park igazgatósági hálózat intézményi megerősítése.
- A védett területeken a természeti értékek fenntartását szolgáló területhasználatot támogató jogi és egyéb szabályozás, valamint (területalapú és egyéb) támogatási rendszerek hatékonyságának, ösztönző erejének növelése.

Önkormányzatok:

- A tervezett, illetve szükségessé váló helyi védetté nyilvánítási eljárások lefolytatása.

Gazdálkodók:

- A Natura 2000 fenntartási tervekben lévő gazdálkodási és területhasználati ajánlások figyelembevétele.

2.1.2. Földtudományi természeti értékek megőrzése

A cél elérése érdekében szükséges intézkedés

Kormányzat:

- A barlangok, földtani és felszínalaktani értékek, ásványok megóvásához szükséges feladatok végrehajtása (pl. kutatási, jogi szabályozási és hatósági-igazgatási intézkedések; a barlangok felszíni védőövezeteinek

bejegyzése az ingatlan-nyilvántartásba; védetté nyilvánítási programok folytatása; kezelési tervek kidolgozása, végrehajtása; rekonstrukciós és a bemutatást szolgáló fejlesztések megvalósítása).

2.1.3. A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Tájvédelmi feladatok ellátása (pl. a Nemzeti Táj-politika és -stratégia megalkotása; tájak tájkarakter alapú osztályozási rendszerének és az az alapján készülő országos tájleltár összeállítása; tájváltás-monitorozó rendszer kidolgozása; tájvédelmi szakhatósági munka fejlesztése, tájvédelmi tervek készítése; egyedi tájértékek kataszterezésének folytatása a helyi közösségek bevonásával; az egyedi tájértékek jogszabályi védelmének biztosítása; ismeretterjesztés; a tájvédelem integrálása az ágazati politikákba, stratégiákba, a terület- és településfejlesztési és -rendezési dokumentumokba).
- Az Európai Tájegyezménnyel összefüggő hazai feladatok ellátása.
- A fényszennyezés csökkentésének elősegítése a közvilágítás korszerűsítése során.

Önkormányzatok:

- A megyei területi tervekben a természet- és tájvédelmi szempontok érvényesítése.
- Részvétel az egyedi tájértékek kataszterezésében és megőrzésében.
- Együttműködés a helyi gazdálkodókkal a tájvédelmi célok megvalósításában.

2.1.4. A védett, a védelemre szoruló, illetve közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének javítása

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A nem védett fajok állományának, veszélyeztető tényezőinek figyelemmel kísérése, szükség esetén védettség biztosítása (pl. a védelemre szoruló fajok védetté nyilvánításának előkészítése, lebonyolítása, fajmegőrzési tervek kidolgozása).
- Védett fajok állományainak fenntartása, megőrzése (pl. a fajmegőrzési tervekben meghatározott feladatok végrehajtása; a tíz évnél régebben készült fajmegőrzési tervek felülvizsgálata és szükség szerinti aktualizálása; élőhelyfejlesztés, -rehabilitáció, közvetlen fajmegőrzési beavatkozások megvalósítása) kiemelt figyelmet fordítva a fajok védett természeti területeken kívül eső élőhelyeire.
- Az inváziós fajok terjedésének visszaszorítása, újabb fajok bekerülésének megakadályozása érdekében szükséges feladatok végrehajtása (pl. aktív részvétel az Európai Unió inváziós fajok megfékezéséről szóló rendelet kialakításában, a majd hatályba lépett rendelet előírásainak végrehajtása és a hazai stratégia kidolgozása; a potenciális veszélyt jelentő fajok listájának kialakítása; özőnfajok terjedési útvonalainak feltérképezése, védekezési akciótervek készítése, gyakorlati védekezés megvalósítása; egy korai észlelő- és kockázatelemző rendszer kidolgozása; ismeretterjesztés).

Önkormányzatok, gazdálkodók, földtulajdonosok:

- Az inváziós növény- és állatfajok terjedésének megelőzése, visszaszorítása.

Arborétumok és botanikus kertek:

- A védett fajok ex situ megőrzésének fenntartása, minőségi javítása. Védett és inváziós fajokkal kapcsolatos kutatás, oktatás és ismeretterjesztés.

2.1.5. Természetvédelmi oltalom alatt álló területek és természeti értékek kezelése, fenntartása, őrzése

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A természetvédelmi őrszolgálat működtetése, fejlesztése (pl. létszámnövelés végrehajtásához szükséges jogi szabályozási és igazgatási feladatok végrehajtása, létszám-bővítés, az őrszolgálat működését szolgáló technikai eszközellátottság javítása).

- Természetvédelmi kezelési feladatok és fejlesztések végrehajtása (pl. a védendő fajok élőhelyeül szolgáló területek természetvédelmi szempontú kezelése; a nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi célú vagyongazdálkodási tevékenysége infrastrukturális háttérének fejlesztése).
- A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő védett és a Natura 2000 területek részvétele az agrár-környezetgazdálkodási és természetvédelmi célú uniós támogatási rendszerekben.
- A természetvédelmi célú erdőkezelés során a folyamatos erdőborítással járó technológiák alkalmazási lehetőségeinek javítása (pl. folyamatos erdőborítással járó technológiák üzemi méretű alkalmazási feltételrendszerének megteremtése és a fafajcserés erdőszerkezet-átalakítások elvégzése).
- Az élőhely-rehabilitációs és -rekonstrukciós munkák folytatása (pl. tájképpromboló építmények, tájsebek felszámolása), folyamatos monitorozása, támogatása, a befejezett helyreállítások fenntartása.

2.1.6. Genetikai erőforrások megőrzése, fejlesztése

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Magyarország GMO mentességének fenntartása érdekében szükséges feladatok végrehajtása (pl. a géntechnológiai szakhatósági feladatok teljesítése, a géntechnológiai tevékenység ellenőrzése; a Magyarországra vonatkozó moratóriumok fenntartása; területi ellenőrzések végrehajtása; a GMO-k környezeti hatásaival kapcsolatos kutatások támogatása; ismeretterjesztés).
- A mezőgazdasági növényi genetikai erőforrások megőrzésének, jellemzésének, begyűjtésének és hasznosításának támogatása (pl. a jelenleg in situ megőrzött genetikai források és ex situ gyűjtemények (génbankok) internet alapú nyilvántartása, ismeretterjesztés és tanácsadás; az őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának tenyésztésben történő megőrzésének támogatása (a fajta eredeti tartási, takarmányozási körülményeihez hasonló „in situ” feltételek mellett).

2.1.7. Természetvédelmi monitoring, nyilvántartás és információs rendszer

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A TIR adatfeltöltése, illetve állandó adatkapcsolatainak biztosítása annak érdekében, hogy az állami nyilvántartások egymással összhangban, ellentmondásmentesen működjenek.
- A rendszer egységes használatának biztosítása és az adatgyűjtés feltételeinek teljes körű megteremtése.
- A természetvédelmi nyilvántartások működtetése, fejlesztése (pl. egységes földügyi alapjainak megteremtése).
- Az NBmR és más célzott adatgyűjtő rendszerek működtetése anyagi és személyi feltételeinek folyamatos biztosítása.
- Önkénteseken keresztül szélesebb társadalmi rétegek bevonása a monitorozó munkába, egyben szemléletformálási feladatok megvalósítása (pl. Vadonleső program működtetése).
- Az európai uniós és nemzetközi jelentéstételi és monitorozási kötelezettségekhez igazodva a monitorozó rendszerek további bővítése, fejlesztése.

2.2. Talajok védelme és fenntartható használata

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A talajok védelmét biztosító szabályozás fejlesztése, a termőföldvédelem törvényi garanciáinak és gazdasági eszközrendszerének erősítése, a talajvédelem stratégiai kérdéseinek meghatározása.
- A talajvédelmi, talajjavítási intézkedések támogatása.
- A termőföld és talajvédelmi előírások betartásának ellenőrzése.
- A talajpusztulással veszélyeztetett területek országos felmérése.
- A talajvédelmi monitoring rendszer működtetése.
- Az integrált tápanyag-gazdálkodás ösztönzése.
- A talajok védelmét, illetve a fenntartható talajhasználat elterjesztését célzó oktatás, képzés, szemléletformálás.

Vállalkozás:

- A termőföld igénybevételével megvalósuló beruházások során a talajvédelmi szabályok betartása (a beruházással, építéssel érintett területek humuszos termőrétegének megmentése, illetve a környező talajok minőségének megóvása).

Földhasználó:

- A talajvédő gazdálkodás megvalósítása és a talaj-degradációs tényezők megelőzése, mérséklése.

Kapcsolódik Az agrárgazdaság környezeti aspektusai stratégiai területéhez.

2.3. Vizeink védelme és fenntartható használata**2.3.1. Vízyűjtő-gazdálkodási tervezés és monitoring****A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- Az 1. VGT végrehajtásának folytatása, a VGT és intézkedési program felülvizsgálata (2015-ig) és a 2. VGT elkészítése (elfogadását követően az intézkedési program végrehajtása).
- A VGT felülvizsgálata során többek között fel kell mérni a környezeti célkitűzések elérése irányában tett előrehaladást, össze kell foglalni a nem végrehajtott intézkedéseket és az elmaradás indokolását.
- A VGT-ben a vízvédelmi zónák kijelölése (erózióérzékeny területek, belvízérzékeny területek, aszályérzékeny területek, partmenti erdősávok), valamint a területi agrárintézkedések megalapozása és támogatása.
- A hidromorfológiai intézkedések tervezése és megvalósítása.
- A VKI szerinti hatásbecslésre vonatkozó szabályozás kialakítása, útmutatójának bevezetése és alkalmazása.
- A monitoring vizsgálatokat végző állami mérőhálózat működtetése, műszaki-technikai színvonalának fejlesztése, a humán kapacitás növelése és szakmai továbbképzése.
- A vizek állapotára vonatkozó adatbázis kezelő rendszerek működtetése, fejlesztése.
- A vizek állapotára vonatkozó minősítő rendszer felülvizsgálata.
- A Balaton, a Velencei-tó, a Tisza-tó és a Szigetköz monitoring rendszerének működtetése.
- A szükséges jogszabályi háttér megteremtése (felülvizsgálata, módosítása vagy új jogszabály alkotása).

2.3.2. Stratégiai vízkészletek megőrzése (vízbázis-védelem, nitrát érzékeny területek)**A cél elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- Az Ivóvízbázis-védelmi programban szereplő, folyamatban lévő, szerződéssel lekötött vízbázis diagnosztikai beruházások lezárása költségvetési finanszírozásból.
- A hátralévő, üzemelő vízbázis diagnosztikai beruházások költségvetési finanszírozása, pályázati lehetőség biztosítása a diagnosztikai vizsgálatra, ezt követően a biztonságba helyezésre.
- Távlati vízbázisok felülvizsgálata (üzemeltetési engedélyben előírt diagnosztika felülvizsgálati kötelezés) és fenntartása.
- A biztonságba helyezési tervekben előírt tevékenységek végrehajtásának ösztönzése.
- A III. nitrát akcióprogram megvalósítása (szabályozás, ellenőrzés, monitoring).
- A IV. nitrát akcióprogram kidolgozása, végrehajtásának megkezdése.
- Az állattartó telepek trágyakezelésére, tárolására vonatkozó korszerűsítések támogatása.
- A helyes mezőgazdasági gyakorlatra vonatkozó szabályok betartásának ellenőrzése nitrát érzékeny területeken.
- Az állattartó telepekre vonatkozó adatokat nyilvántartó információs rendszerek összehangolása, a nitrát irányelv végrehajtásához, annak nyomán követéséhez szükséges adatok elérhetőségének megteremtése.
- Nitrát érzékeny területek egész országra történő kiterjesztésének hatásvizsgálata.
- A kapcsolódó jogszabályi háttér fejlesztése.

Önkormányzatok, regionális vízművek:

- A hátralévő, mintegy 400 sérülékeny üzemelő vízbázist érintő, még meg nem kezdett vízbázis diagnosztikai beruházások megvalósítása pályázatokon keresztül.
- A vízbázisok biztonságba helyezése pályázaton keresztül.

Gazdálkodó szervezetek:

- Az állattartó telepek trágyatároló műtárgyainak megfelelő műszaki védelemmel történő ellátása 2014. december 31., ill. 2015. december 22-ig.
- A helyes mezőgazdasági gyakorlat betartása nitrát érzékeny területen.
- Önkéntes környezetkímélő művelési módok alkalmazása.

2.3.3. Kiemelt fontosságú vízgazdálkodási feladatok**A cél elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A KBVR II. ütemének befejezése és rugalmas üzemrend biztosítása.
- A vízgazdálkodási tevékenységek összehangolása a Balaton vízgyűjtőjén a klímaváltozás hatásainak mérséklése és a tó vízmennyiségének megőrzése érdekében.
- A Balaton vízszintszint-szabályozásának felülvizsgálata, a mederben való tározás maximális lehetőségeinek kihasználásával. A vízszint szabályozásához szükséges létesítmények működtetése, rekonstrukciója.
- Nagy tavainkra kiterjedő környezeti monitoring rendszer üzemeltetése.
- Nádgazdálkodás megvalósítása.
- A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet bel- és külterületi vízrendezésének megvalósítása, a Balatoni Kistelepülések Szennyvízkezelési Programjának folytatása.
- A Tisza-tó belső áramlási rendszerének és szabályozó műtárgyainak fejlesztése, a tározótér káros mértékű eutrofizációs folyamatainak kezelése, a tározó létesítményeinek vízügyi és ökológiai jellegű fejlesztése.
- A Velencei-tó vízszintjének szabályozásához szükséges műszaki feltételek biztosítása, a szennyezőforrások és szűrőmezők vizsgálata, a Velencei-tó vízpótló rendszerének rekonstrukciója.
- A Fertő-tónál folyamatban lévő élőhelyrehabilitációs és csatornarekonstrukciós projektek megvalósítása.
- A jelenleg folyamatban lévő projektek (Mosoni-Duna és Lajta folyó térségi vízgazdálkodási rehabilitációja, Szigetköz mentett oldal és hullámtéri vízpótló rendszer ökológiai célú továbbfejlesztése) hatásának értékelése a VGT felülvizsgálata során.
- A VGT felülvizsgálata során a Felső-Duna szakaszra vonatkozó további, szükséges intézkedések meghatározása.
- A Szigetköz környezeti monitoring rendszerének üzemeltetése.
- A Ráckevei (Soroksári)-Duna-ág (RSD) mellékági kotrása, műtárgyépítés és rekonstrukció projekt befejezése.
- A kapcsolódó jogszabályi háttér fejlesztése.

Önkormányzatok:

- A vízpart-rehabilitációs tanulmánytervekkel összhangban a településrendezési eszközök felülvizsgálata és módosítása.

2.3.4. Területi vízgazdálkodás**A cél elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése c. program megvalósításának folytatása.
- A Duna menti árvízvédelmi rendszer fejlesztése.
- A legnagyobb kockázatot jelentő árvízvédelmi létesítmények fejlesztése.
- Árvízi kockázatkezelési térképek összeállítása, és a kockázatkezelési tervek időarányos kidolgozása.
- A nagyvízi kockázatkezelés fejlesztése.
- Vízvisszatartáson alapuló belvízgazdálkodás fejlesztése.
- Vízilétesítmények vízfelhasználási hatékonyságának fejlesztése.
- Dombvidéki tározás felülvizsgálata, új tározók építése, a meglévők rekonstrukciója.
- Duna-Tisza közti Homokhátság térségében a klímaváltozásból eredő hatások enyhítését és az alkalmazkodás megvalósítását elősegítő intézkedések kidolgozása, megvalósítása.
- A helyi és térségi jelentőségű vízrendszerek védelmét szolgáló beavatkozások megvalósítása, illetve támogatása.
- A jogszabályi háttér felülvizsgálata, fejlesztése.

Önkormányzat:

- A belterületi vízrendezésekkel a csúcsidejű víztöbbletek által okozott károk csökkentése és a vízhiányos időszakokban fontos vízkészletek helyben-tartása.

2.4. Környezeti kármegelőzés és kárelhárítás**A cél elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A jogi szabályozás fejlesztése.
- Előrejelző-, megfigyelő-, tájékoztató-, kármegelőző rendszerek fejlesztése.
- A kárelhárításra felkészült intézményrendszer, technikai és szabályozási háttér biztosítása.
- A természeti és ipari veszélyekből eredő kockázatok rendszeres felmérése és a kockázatmenedzsment.
- A Katasztrófavédelmi Országos Információs Rendszer működtetése.
- A veszélyhelyzetek elhárítását segítő pályázati rendszer fenntartása.
- A veszélyes anyagok szállítására, raktározására vonatkozó szabályozás fejlesztése.
- A veszélyes ipari üzemek környezetében lakossági riasztó rendszer kiépítése, működtetése.
- Veszélyes ipari üzemek működéséről biztonsági jelentések készítése, aktualizálása.
- Az érintett intézmények együttműködésének fejlesztése; tréning és szimulációs gyakorlatok elvégzése.

Gazdálkodó szervezetek, vállalkozások:

- A veszélyes anyagok szállítására, kezelésére vonatkozó előírások betartása.
- Biztonságos, környezetkímélő ipari tevékenység megvalósítása, az esetleges környezeti károsodások megelőzése és hatékony felszámolása.

2.5. Környezeti kármentesítés**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- Az OKKP ütemezett végrehajtását szolgáló feladatok ellátása: szabályozás, koordináció, éves gördülő tervezés fejlesztése, ellenőrzés, K+F.
- Az állami felelősségi körbe tartozó, feltárt területeken a beavatkozások végrehajtása, a kármentesítési alprogramok folytatása.
- A tényfeltárások és a kármentesítési tevékenységek támogatása.
- Szennyezőforrások, szennyezett területek számbavétele.
- A társadalom tájékoztatása, új technológiák megismertetése, kármentesítési technológiák hatékonyságának növelése, fenntartható „zöld” technológiák fejlesztése, előtérbe helyezése.

Gazdálkodó szervezetek:

- A szükséges kármentesítési feladatok elvégzése, utó-monitoring.

3. Az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése**3.1. Erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása****A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A természeti tőke védelem és a takarékos erőforrás-használat szempontjainak érvényesítése a hazai szakpolitikákban.
- A takarékos anyagkitermelés és -használat, a hulladékképződés megelőzése, a másodlagos nyersanyag hasznosítás, valamint az újrahasználat, újrafeldolgozás és általában az ipari ökológia elveinek megfelelő intézkedések ösztönzése. Az újrahasználat fogalmának kiterjesztése szükséges a földterületek használatára is.

- A tisztább termelést, a kapcsolódó környezetterhelés megelőzését segítő elvek és módszerek széleskörű alkalmazása (ökohatékonyabb, környezetközpontú irányítási rendszerek, életciklus-szemlélet, környezettudatos terméktervezés, ökotermékek).
- A vállalatok környezettudatosabb működését biztosító rendszerek (pl. EMAS) fejlesztése, az önkéntes környezeti szabályozás gyakorlatának elősegítése.
- Az erőforrás-gazdálkodást érintő kutatások, beruházások, innovációk és a jó gyakorlatok megosztásának elősegítése.
- Az erőforrások minőségi és mennyiségi paramétereinek, értékének megismerése, nyilvántartása és változásának követése.
- A nemzeti elszámolási rendszerek kiterjesztése, az erőforrás-használati és zöld gazdaságot leíró mutatószámok fejlesztése az EU vonatkozó lépéseivel összhangban.
- Az alacsony inputtal, környezeti terheléssel járó termelési folyamatok, módszerek (pl. ökológiai gazdálkodás) terjedési feltételeinek biztosítása.
- Az erőforrás-hatékonyság feltételeinek javítása megfelelő szabályozás és a gazdasági ösztönzők (pl. árazás, adózás) kidolgozása, fejlesztése útján.
- Zöld közbeszerzés kiterjesztése, annak keretében a kisebb környezeti igénybevétellel és terheléssel járó környezetbarát minőségű termékek előnyben részesítése, a környezeti követelmények fejlesztése, frissítése (pl. EU ökocímke és nemzeti környezetbarát termék kritériumok, termékszabványok, és előírások).

Gazdálkodó szervezetek, vállalkozások:

- A vállalati szintű anyagáram elemzés, az életciklus értékelés módszereinek alkalmazása, fejlesztése.
- Az erőforrások kitermelése és felhasználása során az erőforrás-kímélő, innovatív, elérhető legjobb technológiák alkalmazása, a környezet terhelésének csökkentése.
- A tisztább termelés elveinek, valamint a környezetirányítási rendszerek és az integrált termékpolitika alkalmazása, a környezetbarát minősítő, hitelesítő rendszerekben (pl. EMAS), önkéntes környezeti szabályozásban való részvétel.
- A terméktervezés során olyan szempontok fokozott figyelembe vétele, mint a terméktartósság/élettartam, a javíthatóság, az újrafelhasználhatóság, az újrafeldolgozhatóság.
- A fogyasztóknak könnyen érthető és megbízható információk nyújtása a termékekről, azok környezeti vonatkozásairól (pl. környezetbarát termék védjeggyel és öko-címkézéssel).

Lakosság:

- Háztartási hulladékmennyiség csökkentése, különös tekintettel a csomagolási és élelmiszerhulladéokra.
- Víz-, anyag- és energiatakarékos megoldások, hosszú élettartamú, zöld termékek választása.

Civil szervezetek:

- A takarékosabb módszereinek további terjesztése a lakosság körében.
- Szerepvállalás a vállalati tanácsadásban, az együttműködések, hálózatok építésében, a fenntartható termelés ösztönzésében, jó gyakorlatok terjesztésében pl. a másodlagos nyersanyag hasznosítás, újrahasználat, víz- és energiatakarékosság terén.

3.2. A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentését és a környezetbarát termékek és szolgáltatások igénybevételét ösztönző szabályozás megteremtése, alkalmazása, valamint a szabályozás középületekben, közintézményekben való alkalmazhatóságának megteremtése.
- A fogyasztók tájékozottságának növelése vásárlói döntéseik környezetre gyakorolt hatásairól (pl. környezetbarát minősítő és termékjelölési rendszerek útján) és a lehetséges alternatívákról.
- A fenntartható fogyasztással kapcsolatos eszközökről, kezdeményezésekről és legjobb gyakorlatokról szóló információk és tudás megosztásának ösztönzése.

Lakosság:

- A környezetet jobban kímélő termékek és szolgáltatások előnyben részesítése.

Civil szervezetek:

- A környezetet jobban kímélő termékek, szolgáltatások népszerűsítése.
- A fenntartható fogyasztási szokások elterjesztését célzó kampányok, akciók megvalósítása.

Egyházak:

- A helyes értékek, az erkölcs közvetítése, a teremtett világ iránti felelősségérzet erősítése, a környezeti értékek, környezettudatos magatartás bemutatása.

Média:

- A környezettudatos magatartás irányába mutató viselkedési mintázatok, a fenntartható fogyasztás pozitív hazai és nemzetközi példáinak bemutatása, a tudatos fogyasztás népszerűsítése médiaműsorokon keresztül.

Kapcsolódó stratégiai területek és eszközök: A környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítése, Hulladékgazdálkodás, Közlekedés és környezet.

3.3. Energiatakarékosság és -hatékonyság javítása**A cél elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- Az energiatakarékosság, -hatékonyság növelését, a megújuló energiaforrások alkalmazását segítő finanszírozási és támogatási rendszer működtetése (pl. meglévő épületállomány energia-hatékonyságának javítása).
- A célok megvalósítását szolgáló jogi és gazdasági szabályozás megteremtése és alkalmazása.
- A biomassza energetikai célú előállítására és hasznosítására során a fenntarthatósági kritériumok érvényesítése.
- A szennyvíziszapok és a települési hulladékok megújuló energiaforrásként történő hasznosításának ösztönzése (az egyéb hasznosítások kiegészítéseként).
- A hőhasznosítási célú geotermikus energia felhasználás korszerűsítése, meglévő és új geotermikus hőhasznosító rendszerek visszasajtolási lehetőségeinek támogatása.
- A termálvíz kitermelés, valamint a használt termálvíz elhelyezésének fokozott ellenőrzése.

Kormányzat, önkormányzatok:

- Középületek, közintézmények energiatakarékos működtetése, energiahatékonyságának javítása (fűtési, hűtési és világítási rendszerek modernizálása, tanúsítása, épületszigetelés).
- Helyi megújuló energiaforrások (biomassza, biogáz, földhő, nap- és szélenergia) lehetőség szerinti, decentralizált felhasználása a környezeti szempontok figyelembevételével.

Gazdálkodó szervezetek:

- Teljes életciklus elemzés alapján az energiatermelési és szolgáltatási folyamat (ideértve az alapanyag-előállítói, beszállítói, szállító és értékesítési tevékenységeket is) hatékonyságának növelése, a kibocsátások és a környezeti terhelés minimalizálása (pl. technológiafejlesztés, kapcsolt villamos- és hőenergia termelés, szállítási energiaigény és veszteség csökkentése).
- A termelő és szolgáltató tevékenységek során takarékos és hatékony energiahasználat (pl. ehhez kapcsolódó intézkedési tervek kidolgozása, fejlesztések végrehajtása, legjobb elérhető technológia alkalmazása).
- A geotermikus energia fenntartható hasznosítása során a környezetvédelmi és vízkészlet-védelmi előírások betartása.

Lakosság:

- Háztartások energiatakarékos működtetése, energiahatékonyságának javítása (pl. fűtési, hűtési és világítási megoldások korszerűsítése, háztartási gépek modernizálása és okszerű használata, épületszigetelés).
- Életvitelben és fogyasztási szokásokon belül is megjelenő energiatudatos gondolkodás kialakítása, alkalmazása.

Civil szervezetek:

- Energiatudatos gondolkodás elterjesztését szolgáló kampányok, akciók megvalósítása.
- Energiatakarékossági és -hatékonysági tanácsadás a lakosság számára.

3.4. Hulladékgazdálkodás

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések**Kormányzat:**

- Jogszabályi környezet fejlesztése.
- Fejlesztési irányok számbavétele, források hozzárendelése az egyes fejlesztési igényekhez.
- A hulladékképződés megelőzését, illetve a keletkezett hulladék elkülönített gyűjtését elősegítő szemléletformálási tevékenységek megvalósítása.
- A hulladékgazdálkodással kapcsolatos kutatás-fejlesztés-innováció ösztönzése (pl. hulladékszegény technológiák, javítást, újrahasználatot, újrafeldolgozást elősegítő rendszerek, másodnyersanyagok kinyerését biztosító technológiák fejlesztése).
- A hulladékgazdálkodási tevékenységek nyomonkövethetősége és tervezhetősége érdekében a hulladékgazdálkodási adatbázis, valamint a monitoring rendszer fejlesztése.
- Hosszabb élettartamú, illetve újrahasználatú alapanyagok, minőségi termékek gyártásának ösztönözése, az újrahasználat elterjesztése.

Gazdálkodó szervezetek, vállalkozások:

- Hulladékszegény technológiák, termékek bevezetése. Tartós, illetve újrahasználatú fogyasztási cikkek gyártása és forgalmazása.
- A gyártói felelősség körébe tartozó hulladékok kezelése.
- A visszavételi és hasznosítási kötelezettségek teljesítése.
- Visszavételi és újrahasználati rendszerek, javító-hálózatok kialakítása és működtetése.

Lakosság:

- Tudatos vásárlói magatartás (pl. tartós és újrahasználatú termékek választása/előnyben részesítése), környezettudatos életmód megvalósítása (pl. háztartáson belüli újrahasználat, házi komposztálás).
- Az illegális hulladékelhagyás, illegális hulladékégetés kerülése, együttműködés az előbbieket felderítésében, megelőzésében.

Civil szervezetek:

- A tudatos fogyasztói magatartás ösztönzése, a hulladék megelőzés és hasznosítás lehetőségeinek ismertetése, népszerűsítése.

A fenti intézkedések mellett az egyes hulladékáramokra vonatkozó további speciális intézkedések

Települési szilárd hulladék**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A lakossági elkülönített hulladékgyűjtés infrastruktúrájának biztosítása a kötelező szelektív gyűjtés bevezetéséhez.
- Jogszabály megalkotása a hulladékgazdálkodási életciklus elemzések (LCA) alkalmazására, az elkülönített hulladékgyűjtésre és a biológiailag lebomló hulladék kezelésére vonatkozó számszerű kötelezettségek meghatározására, az elkülönítetten gyűjthető vagy válogatható, hasznosítható összetevők lerakásának megszüntetésére és a betétdíj felülvizsgálatára.
- Az újrahaználati központok létrehozásának ösztönzése.
- Hulladékkezelő létesítmények fejlesztése.
- A házi és közösségi komposztálás elterjesztése.
- Az illegális hulladéklerakások felderítése, felszámolása.
- A felhagyott/bezárt települési lerakók rekultivációs programjának folytatása.

Építési-bontási hulladék**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- Az építési-bontási hulladék feltöltésre való használatának, illetve az építési-bontási hulladék hasznosításából származó termékek, anyagok felhasználásának szabályozása.
- A szelektív bontás elterjesztése, a szelektív bontás kritériumainak meghatározása.
- Hasznosító és kezelő kapacitások növelése, kötelező építési és bontási hulladék hasznosítási szint előírása.
- A kapcsolódó szabályozási környezet (pl. közbeszerzés), adatszolgáltatási rendszer, útmutatók felülvizsgálata, korszerűsítése.

Mezőgazdasági és élelmiszeripari melléktermékek és hulladékok**A cél elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladék és melléktermék biológiai kezelésének ösztönzése.
- Kezelő létesítmények kialakításának támogatása.
- A mezőgazdasági és élelmiszeripari biológiailag lebomló hulladékból, melléktermékekből előállított komposztok mezőgazdasági felhasználásának elősegítése.
- A mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladékok és melléktermékek energia energetikai célú hasznosítása során a környezeti szempontok figyelembevétele.

Egyéb, gazdasági tevékenységekből származó, nem veszélyes hulladék**A célok elérése érdekében szükséges intézkedés****Kormányzat:**

- A jogi és gazdasági szabályozás fejlesztése, a támogatási és szankcionálási lehetőségek vizsgálata

Csomagolási hulladék**A cél elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A betétdíjas rendszer működtetésének elősegítése, szükség esetén jogszabályi kötelezettség meghatározása.
- Az elkülönített hulladékgyűjtés infrastruktúrájának biztosítása, az üveg frakciók jelenlegi gyűjtési kapacitásának bővítése.
- Az ellenőrzések fokozása a gyűjtés és a hasznosítás elszámolásában.

Biológiailag lebomló hulladék**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- Komposztáló és biogáz üzemek létesítésének, illetve használatának ösztönzése.
- Komposztok minőségbiztosítási rendszerének kialakítása.
- A biológiailag lebomló hulladék kezelésének szabályaival kapcsolatos végrehajtási rendelet elkészítése.
- A házi és közösségi komposztálás elterjesztése, a zöldhulladékok helyben történő visszaforgatásának ösztönzése.

Gumiabroncs hulladék**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- Az újrahaznát (újrafutózás) elősegítéséhez szükséges jogi eszközök, támogatási feltételek megjelenítése a termékdíjas és az ágazati szabályozásban, valamint az Országos Gyűjtési és Hasznosítási Tervben.
- A kiterjesztett gyártói felelősség erősítése (átvételi, visszavételi kötelezettség bevezetése), az átvételi rendszer bővítése.
- A hatósági ellenőrzések fokozása a kibocsátás, a termékforgalmazás és a hulladékszállítások területén és lerakási tilalom betartására.
- Az illegálisan szétszórt, illetve hasznosítatlan „történelmi” hulladék felmérése, összegyűjtése, biztonságos hasznosítása.
- A lerakási tilalom folyamatos ellenőrzése.

Veszélyes hulladék**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A legjobb elérhető technikák és a legjobb környezetvédelmi gyakorlatok alkalmazásának elterjesztése.
- A gyűjtési és hasznosítási kapacitások fejlesztésének ösztönzése, támogatása.
- A jogi szabályozás fejlesztése.
- Az ipari alkalmazásokban a PCB-t helyettesítő, a környezetre és az emberi egészségre veszélyt nem, vagy csökkent mértékben veszélyt jelentő anyagok használatának ösztönzése.
- A lakossági és kiskereskedelmi hulladékolaj begyűjtési rendszer fejlesztése, szemléletformálási kampányok megvalósítása.
- A hulladékolaj regenerálás elterjesztésének ösztönzése.
- Az elem- és akkumulátor hulladék, az elektromos és elektronikai berendezésekből származó hulladék, illetve a gépjárművekből származó hulladék esetében a kiterjesztett gyártói felelősség erősítése, különösen a megelőzés, a termék szennyezőanyag tartalmának csökkentése, élettartamának növelése, és a termékből képződött hulladék bonthatósági feltételeinek javítása területén.
- Az elem- és akkumulátor hulladék, illetve az elektromos és elektronikai berendezésekből származó hulladék esetében az ellenőrzés fokozása a termék szennyezőanyag tartalma, a termék élettartamának növelése, a javítóhálózat működése, valamint a minőségbiztosítás vonatkozásában.
- Az elem- és akkumulátor hulladék, az elektromos és elektronikai berendezésekből származó hulladék, illetve a gépjárművekből származó hulladék magasabb szintű feldolgozásának ösztönzése a nagy értékű szerkezeti anyagok kinyerése érdekében.
- A termékdíjas szabályozás kiterjesztése az összes elektromos és elektronikus berendezésre.
- A szürke- és fekete gépjármű átvevő és bontó hálózat visszaszorítása.
- Az egészségügyi hulladékok ártalmatlanítása érdekében az égetés nélküli eljárások fejlesztése.
- Az egészségügyi hulladék kezelési gyakorlatának felülvizsgálata.
- Az egészségügyi hulladék ártalmatlanító berendezések kibocsátását mérő és adatrögzítő monitoring rendszer egységes és kötelező kialakítása.
- Betétdíj bevezetése a növényvédő szerek, vetőmagok és műtrágyák csomagolóanyagaira, a műtrágya zsákokra a visszagyűjtési kötelezettség kiterjesztése.

- A történelmi növényvédőszer hulladék problémájának rendezése (pontos felmérés és biztonságos ártalmatlanítás).
- A meglévő azbeszt szigetelő és tetőfedő építési anyagok eltávolításának és szakszerű ártalmatlanításának ösztönzése.
- A meglévő azbeszttartalmú hulladékot fogadó hulladéklerakó kapacitás felmérése, a szükséges lerakó kapacitások meghatározása, létesítésük ösztönzése.
- A veszélyes hulladék gyűjtésére, szállítására, kezelésére, valamint a kezelésüket végző hulladékgazdálkodási létesítmények és berendezések üzemeltetésére vonatkozó előírások betartásának fokozott ellenőrzése.
- Az adatszolgáltatási és nyilvántartási rendszerek fejlesztése.

3.5. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése, felkészülés az éghajlatváltozás hatásaira

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A Nemzeti Nyilvántartási Rendszer működtetése és fejlesztése.
- Az éghajlati hatásvizsgálatok finomítása, módszertani fejlesztések megvalósítása.
- Új regionális klímamodellek, valamint az ezekhez kapcsolódó hidrológiai modellek kifejlesztése.
- Klímaváltozással kapcsolatos szemléletformálási tevékenységek megvalósítása.

Önkormányzatok:

- Térségi és helyi klímavédelmi stratégiák kidolgozása és megvalósítása, amelyek mind a klímaváltozás mérséklésével, mind az ahhoz való alkalmazkodással kapcsolatos kihívásokra és feladatokra kitérnek.
- A szükséges intézkedések beépítése a fejlesztési és környezetvédelmi tervekbe, programokba, a térségi és helyi szabályozásba.

Gazdálkodó szervezetek:

- Az Európai Unió emisszió-kereskedelmi rendszerének hatálya alá tartozó létesítmények esetében a vonatkozó uniós előírások maradéktalan érvényesítése.
- A legjobb elérhető technológia alkalmazása az üvegházhatású gázok kibocsátásának lehető legnagyobb mértékű csökkentése érdekében.
- A klímaváltozásnak különösen kitett ágazatokban a hosszú távú hatásokra való felkészülés szempontjainak és kívánalmainak felmérése és integrálása a termelési folyamatokba.

Lakosság:

- Erőforrás- és energiahatékonyság szempontjainak érvényesítése a háztartások működtetése során, különös tekintettel a víz- és energiafelhasználás mérséklésére.

Civil szervezetek:

- Szerepvállalás a klímaváltozással kapcsolatos lakossági szemléletformálásban.
- Szerepvállalás a vállalati tanácsadásban, az együttműködések, hálózatok építésében, alacsony szén-dioxid kibocsátású termelés ösztönzésében.

3.6. Az agrárgazdaság környezeti aspektusai

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az agrár-környezetgazdálkodási program működtetése.
- Az ökológiai gazdálkodás elterjedésének támogatása (pl. az ökológiai gazdálkodással kapcsolatos szabályozás és feltételrendszer fejlesztése; az ökológiai gazdálkodás és ehhez kapcsolódó fogyasztói életforma népszerűsítése).
- A környezetkímélő technológiák alkalmazásának elősegítése (pl. szakképzési, információs és szaktanácsadási tevékenység támogatása; a kölcsönös megfeleltetési rendszer előírásai betartásának ellenőrzése).
- A fenntartható, környezetkímélő területhasználatot támogató jogi és egyéb szabályozás, valamint (területalapú és egyéb) támogatási rendszerek hatékonyságának, ösztönző erejének növelése.
- A halastavi környezetgazdálkodási program működtetése.

Gazdálkodó szervezetek:

- Az agro-ökológiai adottságokhoz illeszkedő, környezetbarát gazdálkodás alkalmazása (pl. környezetbarát és talajkímélő agrotechnika, vetésforgó, vetésszerkezet, tápanyag-ellátás, mikroöntözés alkalmazása; erózióvédelem; integrált növényvédelem; tarlóégetés elkerülése).
- A kölcsönös megfeleltetési rendszer (Jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények, Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot) előírásainak betartása.

3.7. Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai**A célok elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- Az erdősítés támogatása, az őshonos, elegyes erdők telepítésének előnyben részesítése.
- Az erdők környezeti állapota fenntartásának, javításának, illetve az erdők természetességének javítását és közjóléti értékének növelését biztosító beruházások támogatása.
- Az erdészeti hatóság ellenőrzési tevékenységének megerősítése (pl. illegális fakitermelés megakadályozása érdekében).
- Az Erdőrezervátum Program folytatása.
- Az erdők kiterjedésének és egészségi állapotának monitoringja (pl. Erdővédelmi Mérő- és Megfigyelő Rendszer működtetése, fejlesztése és támogatása).
- Erdei közmunkaprogram támogatása.
- A természetközeli, őshonos fajokból álló, elegyes erdőszerkezet kialakítását és a folyamatos erdőborítást szolgáló területhasználatot támogató jogi és egyéb szabályozás, valamint (területalapú és egyéb) támogatási rendszerek hatékonyságának, ösztönző erejének növelése.

Gazdálkodó szervezetek (erdőgazdálkodók):

- Az erdősített területek környezetkímélő használata (pl. száraló erdőgazdálkodás, egyéb, a folyamatos erdőborítást és elegyességet biztosító erdőművelési és erdőkezelési eljárások alkalmazása, agresszíven terjedő, idegenhonos fa- és cserjefajok visszaszorítása).
- Az erdőtelepítés és az erdők szerkezetátalakítása (pl. erdőtelepítés; az erdőtömbök összekapcsolásának elősegítése; nem őshonos faállományok lecserélése a termőhelynek megfelelő őshonos faállományokra, a sarj eredetű erdők mag eredetűvé alakítása).

3.8. Az ásványkincsekkel való gazdálkodás környezeti szempontjai**A cél elérése érdekében szükséges intézkedések****Kormányzat:**

- A hazai stratégiai ásványi nyersanyagok és a velük való környezetkímélő gazdálkodás meghatározása.
- A bányajáradék rendszer fenntartása és fejlesztése oly módon, hogy érvényesíteni tudja termelési és környezetvédelmi szabályozó szerepét.
- A bányászati és földtani intézményrendszer fejlesztése.
- A földtani alapkutatások és nyersanyag prognózis készítése elősegítése.
- Az ásványvagyon-gazdálkodás és a hulladékgazdálkodási rendszerek közötti kapcsolat erősítése annak érdekében, hogy a reciklált és hasznosítható – elsősorban az aggregátumok és a fémek (ritkaföldfémek) – ásványi anyagok kiegészítsék a primer ásványi nyersanyag szükségletet.
- A korábban keletkezett bányakárok rekultivációjának, illetve a környezetvédelmi problémák elhárításának folytatása. A hátrahagyott bányászati hulladék újrahásznosítása (pl. vörösiszap), a zagyatárolók és meddőhányók fokozott biztonságba helyezése.
- A klíma- és környezetvédelmi feltételeknek megfelelő technológiák fejlesztésének ösztönzése.

Gazdálkodó szervezetek (bányavállalkozók):

- Az ásványi nyersanyagok kutatása és kitermelése során a legjobb elérhető technológiák alkalmazása, a környezet terhelésének csökkentése.
- A bányászattal érintett térrészek teljes és komplex tájrendezése.
- A kedvező adottságú előfordulások kitermelése során a kevésbé kedvező, de még műrevaló ásványi nyersanyag-telepek, illetve előfordulások megsemmisülésének megakadályozása.

- A bányászati, illetve ipari meddőanyagok és másodlagos nyersanyagok hasznosítása.

3.9. Közlekedés és környezet

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A közösségi közlekedés támogatása, igénybevételének ösztönzése, a közösségi közlekedés rendszerének, eszközállományának, infrastruktúrájának, szolgáltatási színvonalának fejlesztése.
- A kerékpárutak fejlesztésének támogatása.
- A közlekedési infrastruktúra fejlesztésének előkészítése és megvalósítása során a természet- és környezetvédelmi, vízgazdálkodási, tájvédelmi szempontok figyelembevétele, az ökológiai értékek megőrzésének érvényesítése.
- Az áruszállítás környezeti hatásainak mérséklése céljából a környezetbarát közlekedési módok elterjedésének ösztönzése (pl. közúti tranzit áruforgalom vasútra terelése).
- A legkisebb káros anyag és üvegházhatású gáz kibocsátású személygépkocsik elterjedésének elősegítése, az ezt célzó jogszabályok és gazdasági eszközök alkalmazása.

Önkormányzatok:

- A mobilitási igények csökkentése várostervezési, forgalomszervezési és szabályozási eszközök segítségével.
- A közlekedési igényt, személygépjármű forgalmat csökkentő kampány szervezése (autómentes nap).
- A gyalogos és a kerékpáros közlekedés feltételeinek javítása (járda- és kerékpárút-építés, valamint ezek karbantartása, a biztonságos használat feltételeinek javítása).
- Kerékpártárolás, -bérlés, -kölcsonzés feltételeinek megteremtése, fejlesztése.
- A közösségi közlekedés (infrastruktúra, járműpark) fejlesztése.
- A települési úthálózat por-, illetve síkosság mentesítése (környezetbarát anyagok alkalmazásával).

Kormányzat, önkormányzatok:

- Az egyéni közlekedési szokások alakítása szemléletformálással, folyamatos tájékoztatással.
- Szabályozási eszközökkel, kedvezményekkel, támogatáspolitikával a járműállomány korszerűsítésének elősegítése.

Önkormányzatok, közlekedési szolgáltató társaságok:

- A kis fajlagos szennyezőanyag kibocsátású tömegközlekedési járművek számának és arányának növelése.

Lakosság:

- Az egyéni közlekedési szokások környezetbarát alakítása.
- Közösségi közlekedési eszközök és a nem motorizált közlekedési lehetőségek igénybevétele.
- Környezetkímélő gépjármű és üzemanyag használata.
- A saját tulajdonú gépjárművek megfelelő műszaki állapotának fenntartása.
- Környezetkímélő gépkocsi-használat (osztott autóhasználat, közös járművek).

A kapcsolódó stratégiai területek: *Levegőtisztaság javítása, A zajterhelés csökkentése, illetve az Energiatakarékosság és -hatékonyság javítása.*

3.10. Turizmus - ökoturizmus

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A természeti és környezeti értékek bemutatását szolgáló fejlesztések, programok támogatása, megvalósítása (pl. a nemzeti parkok fő belépési pontjaiban (az ún. „kapukban”) és a nagyobb tájvédelmi körzetekben egy-egy látogatóközpont építése; a nemzeti parki fogadó-szolgáltató infrastruktúra (látogatóközpontok, tanösvények, erdei óvodák, iskolák stb.) fenntartása, célcsoportok igényei szerinti fejlesztése).
- Új natúrparkok alapításának támogatása, natúrpark névhasználathoz miniszteri hozzájárulás adományozása, a natúrpark létesítésének feltételrendszeréről szóló szabályozás fejlesztése.
- Honlapok folyamatos fejlesztése, bővítése.
- Az erdőgazdaságok és a természetvédelem tevékenységének összehangolása az ökoturizmus érdekében.

Önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek, vállalkozások, társadalmi szervezetek:

- Natúrparkok létrehozása.
- A természeti és környezeti értékek bemutatását szolgáló fejlesztések, programok megvalósítása, lehetőség szerint életciklus-csoportok szerint differenciálva, az erdei óvoda és iskola intézmények, valamint a természet- és környezetvédelmi oktatóközpontok szerepének erősítése ezen tevékenységekben.
- A turisztikai építési beruházásokban az erőforrástakarékos módok alkalmazása, a turisztikai létesítmények működtetése, a programok szervezése során a környezeti szempontok fokozott figyelembevétele.
- A természet-megfigyelés létesítményeinek fejlesztése.
- Tematikus utak kialakítása országos és területi szinten.
- A falusi és vidéki szálláshelyek ökoturisztikai igényeknek megfelelő fejlesztése, speciális ökoszálláshelyek kialakítása. Vendéglátóhelyek környezet- és egészségtudatos szempontok szerinti fejlesztése.
- Környezetbarát- és tömegközlekedési módok használatának ösztönzése, elősegítése.
- Hagyományos és helyi termékek előállítása, márkatermékként való terjesztése; helyi sajátosságokhoz igazodó rendezvénykínálat fejlesztése (pl. környezetbarát gazdálkodást bemutató programok); komplex szolgáltatás-csomagok kialakítása a különböző célcsoportoknak.
- Közönségkapcsolatok fejlesztése (sajtcikk, tévéműsor, könyv stb.), korszerű informatikai és kommunikációs eszközökre épülő tájékoztató, látogatói információs hálózat kialakítása és működtetése.
- Irányelvek és etikai kódexek kialakítása, terjesztése a helyi értékek megőrzése érdekében.
- Öko-szemléletű minőségbiztosítási rendszer kiépítése, öko-védjegy bevezetése.

Gyűjteményes kertek:

- A természeti és környezeti értékek bemutatását szolgáló fejlesztések, programok megvalósítása.
- Élőgyűjtemények fejlesztése, attraktivitásának növelése.
- Élőmúzeum-pedagógiai tudás és szolgáltatás, interaktív, élményszerzéssel együtt járó tanulási lehetőségek gazdagítása.
- Turisztikai komfort növelése, látogatói szolgáltatások színvonalának emelése, látogatóközpontok létrehozása és fejlesztése.

II. A Program finanszírozási eszközei

ÁTFOGÓ CÉL	STRATÉGIAI CÉLOK		Operatív Programok 2014-2020									
			KEHOP	IKOP	GINOP	EFOP	TOP	VEKOP	VP	MAHOP		
Hozzájárulás a fenntartható fejlődés környezeti feltételeihez	Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása.	Levegőtisztaság javítása		■				■		■		
		A zajterhelés csökkentése		■				■				
		Ivóvízminőség és egészség	■									
		Szennyvízelvezetés és -tisztítás, szennyvíziszap kezelés, hasznosítás	■									
		Környezet és egészség				■						
		Zöldfelületek védelme					■	■				
		Kémiai biztonság								■		
		Nukleáris biztonság, sugáregészségügy										
		A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem*	■							■	■	
		Talajok védelme és fenntartható használata								■		
		Vizeink védelme és fenntartható használata	■							■	■	
		Környezeti kármegelőzés és kárelhárítás	■							■		
	Környezeti kármentesítés	■										
	Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata	Erőforrás-takarékosság és a -hatékonyság javítása			■					■	■	
		A fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése										
		Energiatakarékosság és -hatékonyság javítása	■	■	■		■	■	■			
		Hulladékgazdálkodás	■		■		■					
		Az ÜHG kibocsátásának csökkentése, felkészülés az éghajlatváltozás hatásaira	■	■			■	■	■			
		Az agrárgazdaság környezeti aspektusai								■		
		Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai								■		
		Az ásványkincsekkel való gazdálkodás környezeti szempontjai										
		Közlekedés és környezet		■				■	■			
		Turizmus - ökoturizmus			■			■	■	■		
		Stratégiai eszközök	A környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítése	■	■		■	■			■	
			Társadalmi részvétel, környezeti információ	■		■					■	
	Kutatás-fejlesztés, ökoinnováció, környezettechnológia				■	■	■	■				

III. A Program végrehajtása, nyomon követése

Stratégiai célok	a Program-monitoring környezeti mutatórendszere
Az életminőség és az emberi egészség környezeti feltételeinek javítása.	<ul style="list-style-type: none"> ■ légszennyező anyagok kibocsátása (SO₂, NO_x, VOC, NH₃, PM_{2,5}, PM₁₀) [t] (FM, KSH) ■ levegőminőségi határértékek túllépése (FM) ■ zajterheléssel érintett lakosok [fő] (FM) ■ az Ivóvízminőség-javító Program eredményeként egészséges ivóvízzel ellátott lakosok [fő] (BM, EMMI) ■ a vízhálózatba és a csatornahálózatba bekapcsolt lakások arányának különbsége (másodlagos közműolló) [%] (KSH) ■ a közüzemileg elvezetett települési szennyvíz tisztítása [%] (KSH) ■ szennyvíziszap hasznosítása (BM) ■ egy lakosra jutó zöldterület [m²/fő] (KSH)
Természeti értékek és erőforrások védelme, fenntartható használata	<ul style="list-style-type: none"> ■ közösségi jelentőségű élőhelyek és fajok természetvédelmi helyzete (kedvező, kedvezőtlen természetvédelmi helyzetű fajok, élőhely aránya [%]) (FM) ■ védett területek száma [db], kiterjedése védeltségi kategóriák szerint [ha] (KSH) ■ a földhasználat változása, kategóriák szerint [ha] (KSH) ■ az OKKP-ban szereplő szennyezett területek száma [db] (FM) ■ a vízgyűjtő-gazdálkodási tervben megfogalmazott céloknak megfelelő felszíni és felszín alatti víztestek jó állapotának aránya [%] (BM) ■ vízbázisok biztonságba helyezése (BM) ■ árvízi kockázatkezelés (BM)
Az erőforrás-takarékosság és -hatékonyság javítása, a gazdaság zöldítése	<ul style="list-style-type: none"> ■ erőforrás-termelékenység GDP/DMC, a bruttó hazai termék hazai anyagfelhasználáshoz viszonyított aránya (KSH) ■ az összes képződött hulladék mennyisége [t] (FM) ■ a képződött hulladék kezelése [t] (FM) ■ ÜHG kibocsátás [t] (KSH) ■ energiafelhasználás [PJ] (MEKH) ■ a megújuló energia aránya [%] (MEKH) ■ agrár-környezetgazdálkodási támogatással érintett terület kiterjedése [ha] (ME) ■ ökológiai gazdálkodásba bevont mezőgazdasági terület [ha] (KSH) ■ erdőszültség [%] (FM) ■ természetközeli erdőgazdálkodás kiterjedése [ha] (FM) ■ az egyéni és közösségi közlekedés igénybevételi részarányának alakulása [%] (KSH) ■ a belföldi személy- és áruszállítás alakulása (KSH) ■ vízfogyasztás, gáz- és villamosenergia-felhasználás (KSH) ■ környezetbarát címkével ellátott termékek [db] (FM) ■ környezetvédelmi ráfordítás [mFt] (KSH)

IV. A Program területi vonatkozásai, összhangban az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Kon koncepcióval

A Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció és a Program összhangban állnak egymással: az OFTK-ban megfogalmazott *fejlesztéspolitikai feladatok* (pl. környezeti infrastruktúrájának fejlesztése; zöldfelületi rendszer védelme és fejlesztése; szennyvíztisztító és -elvezető kapacitások fejlesztése; a fenntartható tájhasználat kialakítása; víz- és vízbázis-védelem) és *térhasználati, területhasználati elvek, ajánlások* (pl. takarékos és átgondolt területhasználat; fejlesztések nem darabolhatnak fel egységes ökológiai rendszereket) a Programnak is szerves részét képezik. Jelen fejezet a Program területi vetületeit tartalmazza, mely az OFTK-val összhangban készült, megfelelően annak az elvárásnak, hogy a stratégiai dokumentumok tartalmazzanak területi szempontokat.

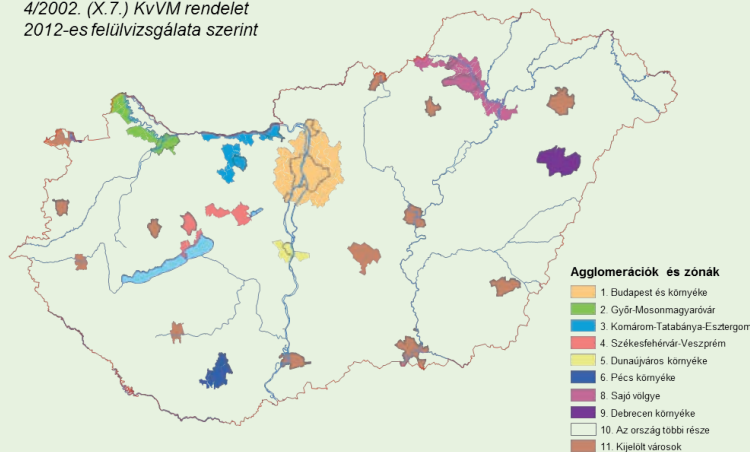
Kitételként fontos megemlíteni, hogy a Program Magyarország teljes területét érinti, így a megfogalmazott intézkedések jellemzően az egész országot lefedik, illetve potenciálisan lefedhetik. Sok esetben a Program beavatkozásai földrajzilag pontszerűen jelentkeznek, így ezekben az esetekben nem bír markáns területi fókusszal (pl. zöldfelületek). Más esetekben vonalas jellegűek (pl. közutak zajtérképezése, ökológiai folyosók), vagy kisebb-nagyobb területfoltokat érintenek (pl. árvízvédelmi területek, légszennyezettégi agglomerációk és zónák).

Az OFTK és a Program által érintett területek más-más szempontból igényelnek kezelést, így azok lehatárolása is ezen igények mentén történt. Ennek megfelelően a két stratégiai dokumentum területi, térségi „kategóriái” között jelentős átfedések jelentkez(het)nek (pl. aprófalvas térség vagy a nitrátérzékeny területek), hiszen az egyes szakmai, tematikus lehatárolások a társadalmi-környezeti-gazdasági szféra különböző fedvényeinek feleltethetők meg.

Az alábbiakban bemutatásra kerülnek – egyes esetekben térképekkel is illusztrálva – a Program stratégiai területeiben megjelenő területi sajátosságok, jellegzetességek, melyek a területi súlypontokra mutatnak rá. (A külön fel nem tüntetett stratégiai területek esetén speciális területi fókusz nem jelentkezik.) A területeket érintő intézkedések a Függelékben találhatóak.

Levegőminőség javítása

4/2002. (X.7.) KvVM rendelet
2012-es felülvizsgálata szerint

forrás: saját szerk.

1. Légszennyezettégi agglomeráció (Budapest és környéke).
- 2-9. Légszennyezettégi zónák (Győr-Ménfőcsanak, Komárom-Tatabánya-Esztergom, Székesfehérvár-Veszprém, Dunaújváros környéke, Pécs környéke, Sajóvölgye; Debrecen környéke).
10. Az ország többi területe, egy zónaként
11. Kijelölt városok zóna (Ajka, Baja, Eger, Kaposvár, Kecskemét, Nyíregyháza, Békéscsaba, Salgótarján, Sopron, Szeged,

A légszennyezettégi agglomerációk és zónák kijelöléséről szóló 4/2002. (X. 7.) KvVM rendelet a légszennyezettégi alapján jelölt ki olyan terület egységeket, amelyeken belül a környezetvédelmi hatóság által meghatározott helyen, valamely szennyező anyag koncentrációja tartósan vagy időszakosan a levegőterheltségi szint határértékeiről és a helyhez kötött légszennyező pontforrások kibocsátási határértékeiről szóló 4/2011. (I. 14.) VM rendelet 5. mellékletében meghatározott tartományok

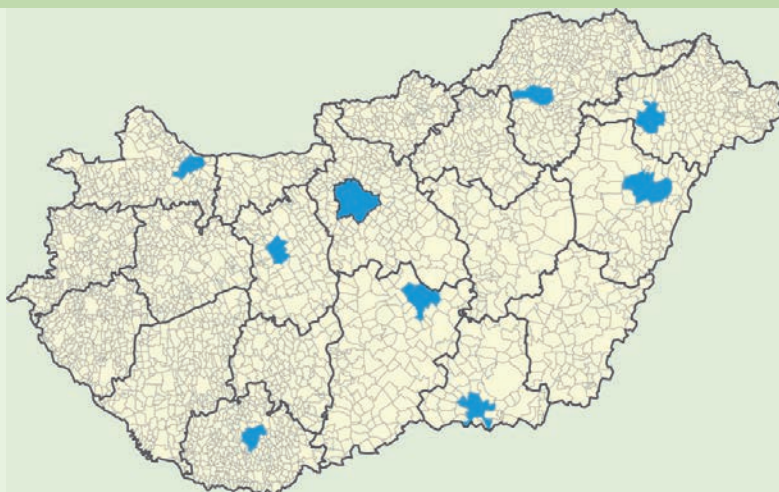
Szombathely, Szolnok, Zalaegerszeg).

valamelyikébe esik.

A zajterhelés csökkentése

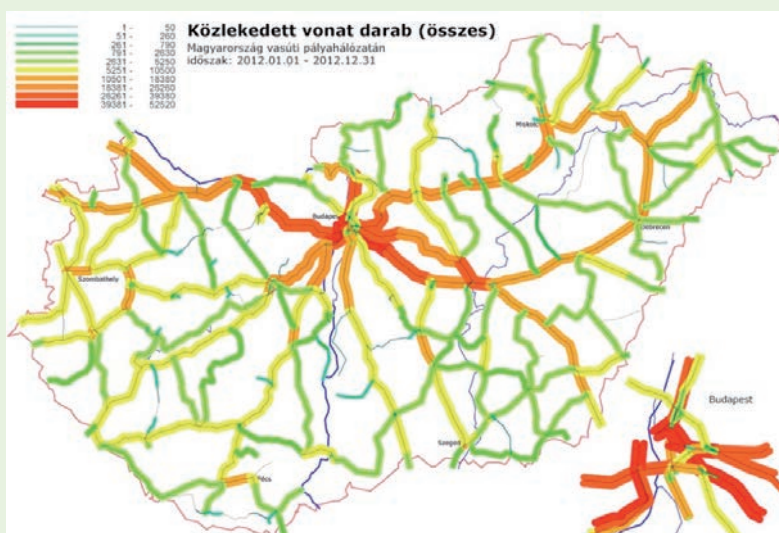
1. A 100 000 főnél népesebb városok.

Település	Népesség (fő, 2012)
Budapest	1 740 041
Debrecen	207 594
Szeged	170 052
Miskolc	166 823
Pécs	156 801
Győr	131 564
Nyíregyháza	117 658
Kecskemét	114 226
Székesfehérvár	101 722

forrás: saját szerk.

2. Az évente 30 ezer szerelvéynél többet átteresztő nagy forgalmú vasútvonalak.

forrás: MÁV Zrt., GYSEV Zrt.

3. Az évente 3 millió jármű áthaladásánál nagyobb forgalmat lebonyolító nagy forgalmú közutak.

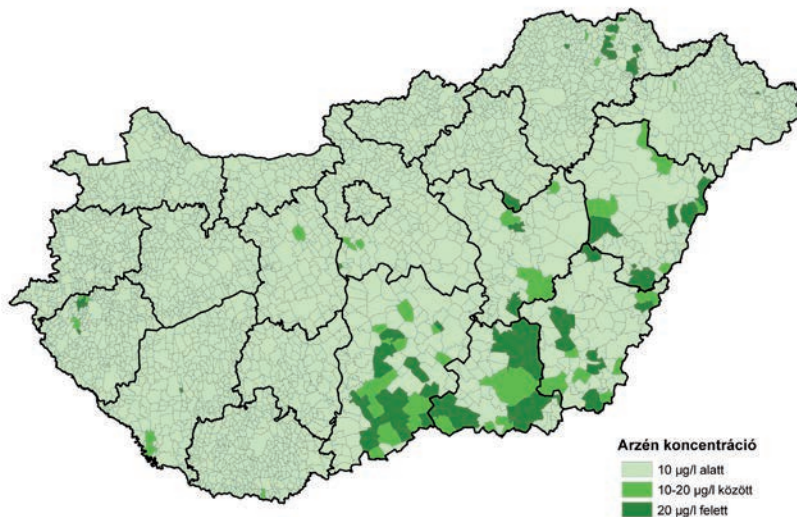
A gyorsforgalmi utak és főutak átlagos napi forgalma (2011)

forrás: Magyar Közút Nrt

Vízminőség és egészség

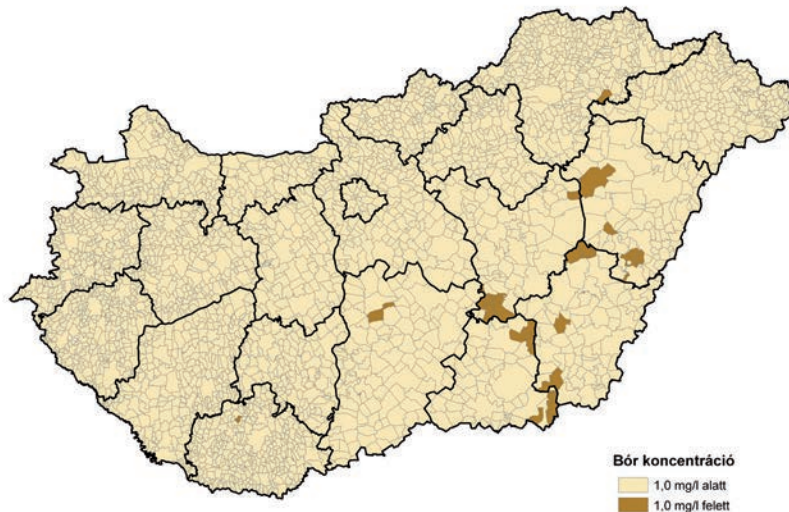
Az arzén, bór, fluorid, nitrit és ammónium, valamint a vas, mangán és ólom tekintetében nem megfelelő minőségű ivóvízellátással érintett települések.

Az ivóvíz arzén koncentrációja (2012., 2013. I. félév)

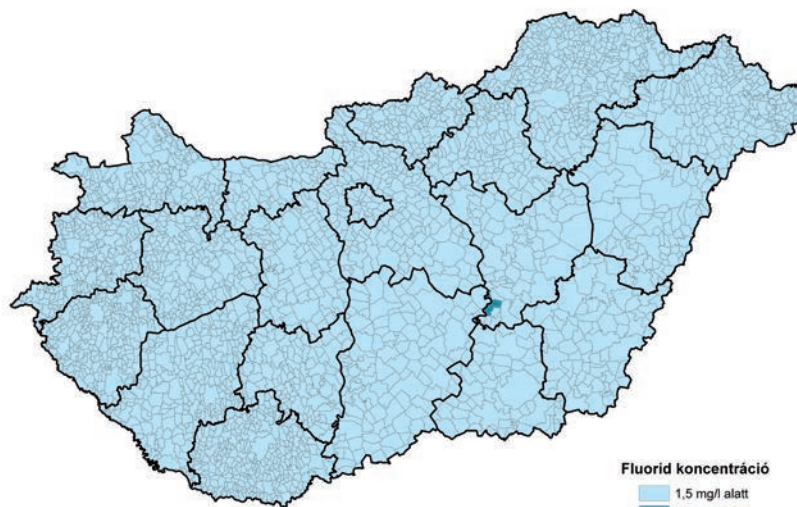
<https://www.antsz.hu/data/cms51274/as.png>

Az ivóvíz bór koncentrációja (2012., 2013. I. félév)

<https://www.antsz.hu/data/cms51275/b.png>

Az ivóvíz fluorid koncentrációja (2012., 2013. I. félév)

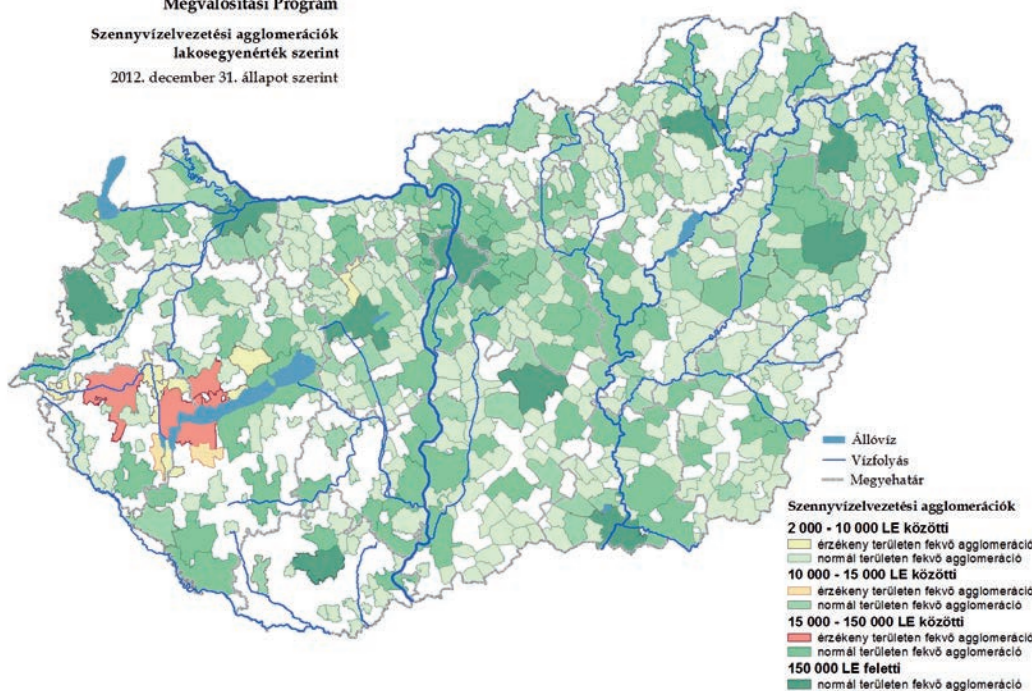
<https://www.antsz.hu/data/cms51276/f.png>

Szennyvízelvezetés és –tisztítás, szennyvíziszap kezelés, hasznosítás

1. A 2000 LE feletti agglomerációk.
2. A 2000 lakos egyenérték alatti települések

Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és –tisztítási Megvalósítási Program

Szennyvízelvezetési agglomerációk lakosegyenérték szerint
2012. december 31. állapot szerint

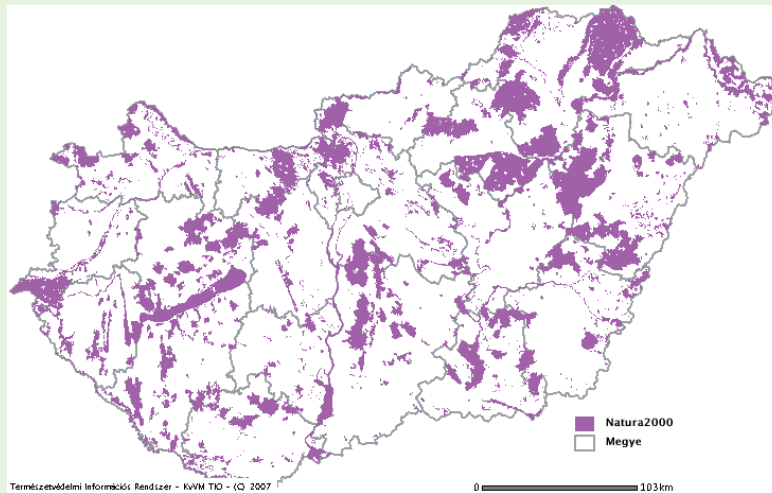

forrás: TÁJÉKOZTATÓ Magyarország településeinek szennyvízelvezetési és –tisztítási helyzetéről, a települési szennyvíz kezeléséről szóló 91/271/EGK irányelv Nemzeti Megvalósítási Programjáról (2014)

3. Balaton térsége: a balatoni kistelepülések szennyvízkezelésével külön nevesített program foglalkozik.

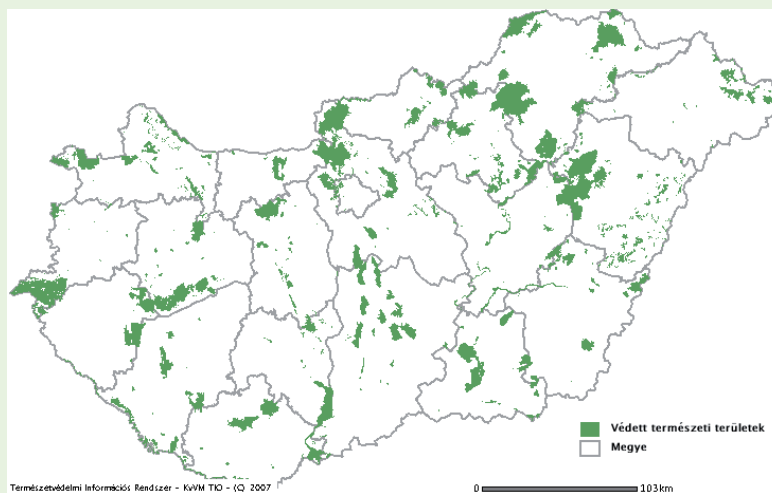
A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem

1. Natura 2000 területek

forrás: TIR

2. Védett természeti területek

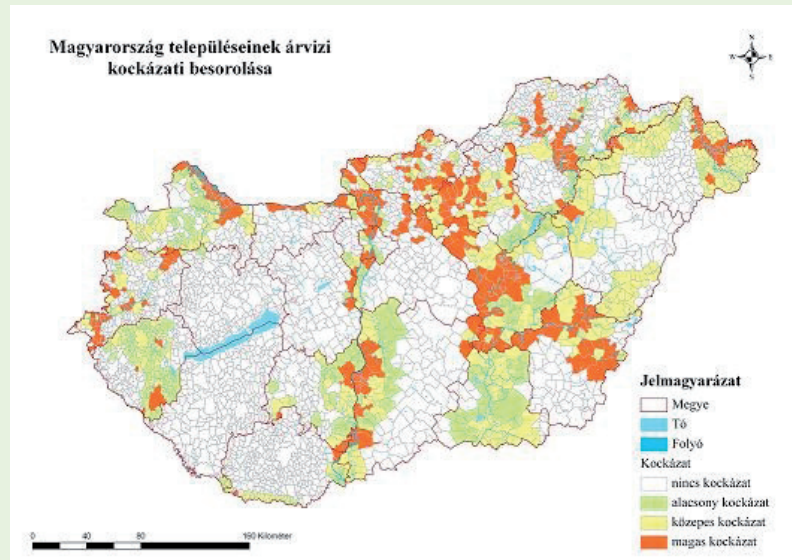

forrás: TIR

3. Nemzetközi természetvédelmi egyezmények hatálya alá tartozó területek (Ramsari Egyezmény, Európa Diplomás terület, bioszféra-rezervátum, világörökségi helyszín).
4. Ex lege védett területek.

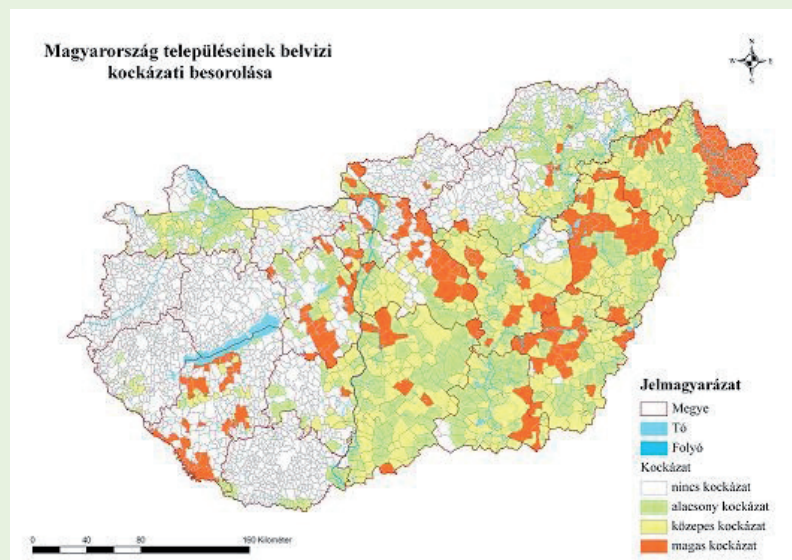
Vizeink védelme és fenntartható használata

1. Az árvizek által veszélyeztetett terület

forrás: www.vedelem.hu

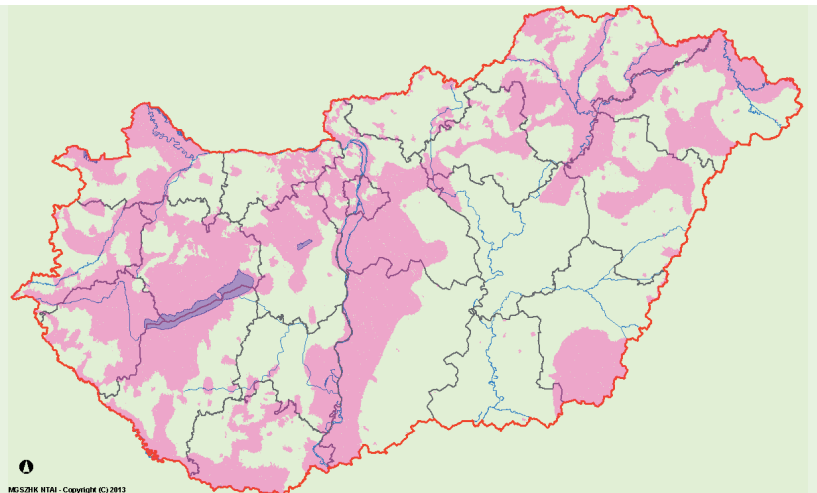
2. A belvizek kockázati területei

forrás: www.vedelem.hu

3. vízbázis-védelmi területek

4. nitrát érzékeny területek

forrás: MGSZHK NTAI

5. Tisza-tó
6. Balaton
7. Velencei-tó
8. Fertő-tó
9. Szigetköz

Környezeti kármentesítés

Veszélyeztetett és szennyezett területek (jellemzően földrajzilag pontszerű előfordulás).

Az agrárgazdaság környezeti aspektusai

Mezőgazdasági területek, azon belül agrár-környezetgazdálkodási támogatással érintett területek és az ökológiai gazdálkodásba bevont területek.

Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai

Erdőterületek

Közlekedés és környezet

1. közlekedési hálózatok (főleg közút, vasút)
2. települések

V. Rövidítések jegyzéke

7EAP	Az EU 7. Környezetvédelmi Cselekvési Programja (7th Environmental Action Programme)
AKI	Agrárgazdasági Kutató Intézet
AEWS	Baleseti Sürgősségi Figyelmeztető Rendszer (Accident Emergency Warning System)
ÁNTSZ	Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat
BAT	elérhető legjobb technikák (Best Available Techniques)
BM	Belügyminisztérium
CLP	osztályozás, címkézés, csomagolás (classification, labelling, packaging)
COM	Európai Bizottság (European Commission)
CORINE	Környezeti Információk Biztosítása (Coordinaton of Information on the Environment)
DIT	Darányi Ignác Terv
EcoAP	EU Öko-innovációs Cselekvési terv (EU Eco-innovation Action Plan)
EEA	Európai Környezetvédelmi Ügynökség (European Environment Agency)
EFOP	Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program
EIONET	Európai Környezeti Tájékoztató és Megfigyelő Hálózat (European Environment Information and Observation Network)
EMAS	Hitelesített környezetvédelmi vezetési rendszer (Eco-Management and Audit Scheme rendelet)
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete (United Nations, UN)
ENSZ-EGB	Egyesült Nemzetek Szervezete Európai Gazdasági Bizottsága (United Nations Economic Commission for Europe, UNECE)
EPER	Európai Szennyezőanyag-kibocsátási Nyilvántartás (European Pollutant Emission Register)
E-PRTR	Európai Szennyezőanyag-kibocsátási és -szállítási Nyilvántartás (European Pollutant Release and Transfer Register)
ERFA	Európai Regionális Fejlesztési Alap
ESB alapok	Európai Strukturális és Beruházási Alapok
ESDP	Európai Területfejlesztési Perspektíva (European Spatial Development Perspective)
ETE	Európai Területi Együttműködési Programok
ETS	emisszió kereskedelmi rendszer
EU-27	Ausztria, Belgium, Bulgária, Ciprus, Csehország, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svédország, Szlovákia, Szlovénia
EURDEP	Európai Radiológiai Adatcsere Platform (EUropean Radiological Data Exchange Platform)
FM	Földművelésügyi Minisztérium
GDP	bruttó hazai termék (gross domestic product)
GHS	a vegyi anyagok osztályozásának és címkézésének globálisan harmonizált rendszere (The Globally Harmonized System of Classification and Labelling of Chemicals)
GINOP	Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Programon
GMES	Globális környezetvédelmi és biztonsági megfigyelés (Global Monitoring for Environment and Security)
GMO	genetikailag módosított szervezetek
HFC	fluorozott szénhidrogének
HIR	Hulladékgazdálkodási Információs Rendszer
HLPF	Magas Szintű Politikai Platform (High-level Political Forum)
ICPDR	Duna Védelmi Nemzetközi Bizottság (International Commission for the Protection of the Danube River)
IKOP	Közlekedésfejlesztési Operatív Program
IMF	Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund)

INSPIRE	Európai Térinformációs Infrastruktúra (Infrastructure for Spatial Information in Europe)
IPCC	Éghajlat-változás Kormányközi Testület (Intergovernmental Panel on Climate Change)
ITS	Integrált Településfejlesztési Stratégia
IVP	Ivóvízbázis-védelmi Program
K+F	kutatás-fejlesztés
KBVR	Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer
KEOP	Környezet és Energia Operatív Program
KEHOP	Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
KSK	Közös Stratégiai Keret
LAIR	Levegőtisztaság-védelmi Információs Rendszer
LCA	Életciklus elemzés (Life-cycle assessment)
LE	lakosegyenérték
MEA	Többoldalú Környezetvédelmi Egyezmény (Multilateral Environmental Agreement)
MEKH	Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal
MFGI	Magyar Földtani és Geofizikai Intézet
MGSZHK,	Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Központ,
NTAI	Növény-, Talaj- és Agrárkörnyezet-védelmi Igazgatóság
NAK	Nemzeti Alkalmazkodási Központ
NATÉR	Nemzeti Alkalmazkodási Térinformatikai Rendszer
NÉBIH	Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal
NÉS	Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia
NFFT	Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács
NFM	Nemzeti Fejlesztési Minisztérium
NIR	Nemzetközi Információs Rendszer
NKP	Nemzeti Környezetvédelmi Program
NKP-3	3. Nemzeti Környezetvédelmi Program
NBmR	Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer
OECD	Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (Organisation for Economic Co-operation and Development)
OFTK	Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
OKF	Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság
OKIR	Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer
OKKP	Országos Környezeti Kármentesítési Program
OKSER	Országos Környezeti Sugárvédelmi Ellenőrző Rendszer
OLM	Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat
OPEC	Kőolaj-exportáló Országok Nemzetközi Szervezete (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
OSSKI	Országos „Frédéric Joliot Curie” Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézet
OTrT	Országos Területrendezési Terv
PCB	Poliklórozott bifenilek
PIAC	Principal International Alert Centre
PIC-rendelet	Előzetes tájékoztatáson alapuló jóváhagyási eljárásról szóló rendelet (Prior Informed Consent Regulation)
PM	Partnerségi Megállapodás
PM ₁₀	kisméretű szálló por (10 µm-nél kisebb átmérőjű részecskék)
POP	a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyagok (persistent organic pollutants)
REACH	A vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról szóló rendelet (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals)
RSD	Ráckevei (Soroksári)-Duna-ág

SAICM	Nemzetközi Vegyi anyag-kezelés Stratégiai Megközelítése (Strategic Approach to International Chemicals Management)
SEIS	Közös Környezeti Információs Rendszer (Shared Environmental Information System)
SOER	Európai környezet - állapot és előrettekintés (European Environment - State and Outlook Report)
SWOT	Erőségek, Gyengeségek, Lehetőségek, Veszélyek (Strengths, Weaknesses, Opportunities And Threats)
TESZIR	Települési Szennyvíz Információs Rendszer
TIR	Természetvédelmi Információs Rendszer
TOP	Terület- és Településfejlesztési Operatív Program
UNEP	ENSZ Környezetvédelmi Programja (United Nations Environment Programme)
ÚMVP	Új Magyarország Vidékfejlesztési Program
ÜHG	Üvegházhatású gázok
VEKOP	Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program
VGT	Vízgyűjtő-gazdálkodási Terv
VIZIR	Vízgazdálkodási Információs Rendszer
VKI	Víz Keretirányelv
VM	Vidékfejlesztési Minisztérium
VOC	Illékony szerves vegyületek (Volatile organic compounds)
VTT	Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése
WWF	Természetvédelmi Világalap (World Wide Fund for Nature)
ZBR	Zöld Beruházási Rendszer

A 4. Nemzeti Környezetvédelmi Program melléklete

NEMZETI TERMÉSZETVÉDELMI ALAPTERV IV.

A természetvédelem szakpolitikai stratégiája

2015–2020

2015

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Tartalom

1. Bevezetés	5
2. Az NTA-IV megvalósítása során elérendő kiemelt stratégiai jellegű, átfogó célok	6
2.1. A stratégia végrehajtásának nyomon követése	7
3. Magyarország természetvédelmi helyzete	8
3.1. Az egyedi jogszabállyal védett természeti területek kiterjedése, adatai, védetté nyilvánítások	8
3.2. A Natura 2000 területek	10
3.3. Barlangtani, földtani és felszínalaktani értékek, ásványok, karszt területek	14
3.4. Ex lege védett lápok és szikes tavak, források, víznyelők, kunhalmok, földvárak	16
3.5. Nemzetközi minősítésű területek	20
3.5.1. Ramsari területek	20
3.5.2. Európa Diplomás területek	21
3.5.3. Bioszféra-rezervátumok	22
3.5.4. Geoparkok	24
3.5.5. Világörökségi területek	24
3.5.6. Csillagoségbolt-parkok	25
3.6. Natúrparkok	25
3.7. Természetvédelmi oltalom alatt álló fajok köre	26
3.8. A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme, az egyedi tájértékek megőrzése	27
4. Természetvédelmi oltalom alatt álló területek és természeti értékek kezelése, fenntartása, őrzése	30
4.1. Természetvédelmi célú vagyonkezelés	30
4.2. Őrzés	31
4.3. Védettségi szint helyreállítása	33
4.4. Erdők vagyonkezelése	34
4.5. Vadgazdálkodás	36
4.6. Halgazdálkodás	37
4.7. Élőhelyek megőrzése	38
4.7.1. Élőhelyek helyreállítása	38
4.7.2. Ökoszisztéma szolgáltatások	39
4.7.3. Zöld Infrastruktúra	40
4.8. Idegenhonos özönfajok elleni védekezés	41
4.9. Fajok megőrzése, kezelése	42
4.10. Vízgazdálkodás	44
5. Természetvédelmi vonatkozású adatok gyűjtése, Természetvédelmi Információs Rendszer	46
5.1. TIR és moduljai, funkciói	46
5.2. Természetvédelmi célú monitorozó programok	47
5.2.1. Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer	47
5.2.2. Egyéb monitorozó rendszerek	49
5.3. Közhiteles barlangnyilvántartás	50
6. Természetvédelmi tervezés	51
6.1. Természetvédelmi és tájvédelmi célok integrálása más ágazatok terveibe/stratégiáiba	51
6.2. Az országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési tervei	52

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

6.3. Natura 2000 területek fenntartási tervei	53
6.4. Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv	54
6.5. Területrendezési tervek és településrendezési eszközök	55
6.6. Nemzeti Ökológiai Hálózat	55
6.7. Körzeti erdőtervek	57
6.8. Barlangok kezelési tervei	58
7. Társadalmi kapcsolatok, szemléletformálás, bemutatás	59
7.1. Tudásbázis, szakmai kapcsolatok	59
7.2. Bemutatás, szemléletformálás, ökoturisztika	60
7.3. Honlapok, közösség portálok, társadalmi kapcsolatok	62
7.4. Kutatás-fejlesztés, oktatás	63
8. Nemzetközi együttműködések	65
8.1. Európai Unió politikák, stratégiák, kötelezettségek	65
8.2. Ramsari Egyezmény	66
8.3. Biológiai sokféleségről szóló egyezmény, Cartagena Jegyzőkönyv	66
8.3.1. Biológiai sokféleségről szóló egyezmény	66
8.3.2. Cartagena Jegyzőkönyv és géntechnológiával módosított szervezetek	67
8.4. CITES	68
8.5. Bonni Egyezmény	69
8.6. Berni Egyezmény	70
8.7. Európai Táj Egyezmény	70
8.8. Kárpátok Egyezmény	71
8.9. Egyéb nemzetközi kezdeményezések	72
8.9.1. Határ menti kétoldalú kapcsolatok	72
8.9.2. Egyéb kétoldalú kapcsolatok	73
9. Az NTA-IV keretében előírt feladatok finanszírozása	74
9.1. Természetvédelmi fejlesztések finanszírozása (EU források)	74
9.2. A természetvédelem ágazati finanszírozása – hazai költségvetési források	77
10. A természetvédelem jogi és intézményi háttere	79
10.1. Jogi szabályozás	79
10.1.1. A természetvédelmi szakágazatot érintő jogi háttér változásai	79
10.1.2. A természetvédelmi jogalkotás eredményei	79
10.2. Intézményrendszer	80
10.2.1. Nemzeti park igazgatóságok	81
10.2.2. Környezetvédelmi és természetvédelmi hatóságok	82
Táblázatok és ábrák jegyzéke	83
Mellékletek a IV. Nemzeti Természetvédelmi Alaptervhez	84
1. térképmelléklet – Az országos jelentőségű védett természeti területek és Natura 2000 területek Magyarországon	85
2. térképmelléklet – Tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területek (2013)	86
1. melléklet – A természetvédelmi jogalkotás eredményei a 10. fejezethez	87
2. melléklet – Az NTA-III tervidőszaka alatt épült ökoturisztikai létesítmények	91
3. melléklet – Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv (összefoglaló)	93

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

A Nemzeti Természetvédelmi Alaptervről

A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv (továbbiakban: NTA, NTA-IV) Magyarország természetvédelmi stratégiai tervdokumentuma, egy szakpolitikai stratégia, amely a Nemzeti Környezetvédelmi Program önálló, ámde integráns részeként meghatározza az állam természetvédelmi feladatai kapcsán követendő kiemelt célokat, kijelöli a cselekvési irányokat, nemcsak a természetvédelmi igazgatási szervek, hanem minden állami szerv számára.

Az NTA a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény 40. §-ában kapott felhatalmazás alapján készült, IV. tervezési ciklusa a 2015–2020 közötti időszakra szóló természetvédelmi stratégiai tervdokumentum. Az NTA-IV bemutatja a III. tervidőszak végrehajtási időszaka alatt a természetvédelmi ágazat legfontosabb részterületein bekövetkezett változásokat, az aktuális helyzetképet, és ezek alapján kijelöli a 2015–2020 között követendő és megvalósítandó szakmai célokat. A dokumentumot a Földművelésügyi Minisztérium Természetmegőrzési Főosztályának, Nemzeti Parki és Tájvédelmi Főosztályának, továbbá Stratégiai Főosztályának munkatársai állították össze és szerkesztették.

Az NTA-IV, mint szakpolitikai stratégia kidolgozása a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III.12.) Korm. rendeletben foglaltaknak megfelelően történt, a Korm. rendelet 35. §-ában a szakpolitikai stratégiák kapcsán megfogalmazott előírásokra is tekintettel. Az NTA-IV összeállítása során a készítők a Magyar program keretében a kormányzati stratégiaalkotás megújításával összefüggésben kibocsátott koncepció- és stratégiaalkotási segédanyagok elveinek megfelelően jártak el. Az NTA-IV kidolgozása során a szakmai előkészítést végzők célja az volt, hogy a kötelező szakmai egyeztetéseken túl biztosított legyen, hogy az érintettek lehető legszélesebb köre véleményt formálhasson és a vélemények beépítésre kerüljenek az elfogadott országgyűlési határozatba. Az NTA-IV hatásvizsgálata az előzetes és utólagos hatásvizsgálatról szóló 24/2011. (VIII.9.) KIM rendelet előírásainak megfelelően készült, a szakpolitikai stratégiához összeállított hatásvizsgálati lap kellő részletességgel mutatja be az NTA-IV megvalósulásának becsült hatásait.

Az NTA-IV kidolgozása során az egyes fejezeteknél, vagy azokon belül az érintett témaköröknél olyan jellemző indikátorok kerültek megjelölésre, amelyek alapján a kitűzött célok megvalósulása mérhetővé, értékelhetővé válik.

Az NTA-IV végrehajtása során az egyes feladatok kapcsán elért eredmények folyamatosan nyomon követhetők a magyar állami természetvédelem hivatalos honlapján, a www.termeszetvedelem.hu oldalon.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

1. Bevezetés

Magyarország természetföldrajzi adottságait tekintve kijelenthetjük: a Kárpát-medencében egyedi ökológiai egységgel rendelkezünk. Bár az Európai Unióban a pannon biogeográfiai régió (Pannonicum) rajtunk kívül három ország osztozik, a legnagyobb terület Magyarországé. Hazánk a többi országtól eltérően viszont teljes egészében a pannon biogeográfiai régióhoz tartozik, ami óriási felelősséget ró ránk a természeti értékek megőrzésében. A klímaváltozás nem várt hatásokat, éghajlati szélsőségeket idéz elő közvetlen környezetünkben, nem kívánt jövevényfajokat sodor hozzánk.

A társadalmi igények az utóbbi évtizedben jelentősen átalakultak. Egyre szélesebb körben elfogadott, sőt elvárt igény, hogy a közös örökséget közösen kell megőriznünk. Az Alaptörvény így fogalmaz: „A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.” (*Magyarország Alaptörvénye*, Alapvetés P cikk).

A jó társadalmi közérzet része, hogy az állam, az egyházak, az önkormányzatok, a különböző társadalmi szervezetek valamint maguk az állampolgárok gondoskodjanak a saját egészséges környezetükről, a jó minőségű élelmiszerekről, és ez hosszú távon csak úgy biztosítható, ha közben a természeti értékek jó állapotát, kedvező természetvédelmi helyzetét is megőrizzük, vagy szükség esetén javítjuk. A természeti adományokat (például: tiszta ivóvíz; termőképes talaj; sokszínű, élelemtermelő élővilág; az erdők élőfa készlete), az úgynevezett ökoszisztéma szolgáltatásokat sokkal gazdaságosabban kell beosztanunk, még akkor is, ha ezekben most még bővelkedünk. Az országos ökológiai hálózat, Magyarország zöld hálózata, azaz a természetközeli élőhelyeknek számító területek kiterjedése még több mint 36%-ot fed le hazánkban (11. ábra). Az élővilág hazai helyzetét jól mutatja, hogy ha az *élőhelyvédelmi irányelv* I. mellékletében felsorolt, hazánkban előforduló 46 közösségi jelentőségű élőhely állapotát tekintjük, 2007-ben azok 10,9%-ának állapota kedvező, 19,6%-a nem kielégítő, 67,4%-a pedig rossz volt. A nálunk előforduló 208 közösségi jelentőségű faj természetvédelmi helyzete bár kedvezőbb volt az élőhelyekéhez képest (25% kedvező, 46,6% nem kielégítő és 11,5% rossz állapotú volt 2007-ben), emellett azt is elmondhatjuk, hogy 2013-ra nemcsak a tudásunk lett több e fajokról illetve az élőhelyekről, hanem a különböző projekteknek, fajmegőrzési programoknak köszönhetően a fajok természetvédelmi helyzete is javult (3. ábra). Továbbra is követendő cél, hogy az egyes fajokra vonatkozó védelmi programokat lehetőség szerint úgy kell megvalósítani, hogy azok esernyő-szerűen, egyszerre több veszélyeztetett faj, élőhely védelmét is szolgálják.

Hazánk természeti képének évmilliókban mérhető régmúltját, így az ősföldrajzi környezet és a klíma változásainak, az élővilág fejlődésének emlékeit természeti örökségünk élettelen elemei őrzik. A különböző földtörténeti korokban és képződési feltételek között létrejött kőzetek típusainak előfordulásai, az ásvány- és ősmaradvány-ritkaságok, valamint a felszínformáló erők hatására kialakult egyedi formák, forma-együttesek és barlangok jelentős természeti értéket képviselnek. Élettelen természeti értékeink közös tulajdonsága, hogy meg nem újulók és meg nem újíthatók. Hosszú távú megőrzésük elsősorban a természetvédelmi oltalom alá helyezett területek és értékek esetében biztosított.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

2. Az NTA-IV megvalósítása során elérendő kiemelt stratégiai jellegű, átfogó célok

Az alábbi felsorolás a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv, mint szakpolitikai dokumentum átfogó céljainak áttekintését mutatja be. A célok részletes kifejtését, az azokhoz tartozó helyzetértékeléssel, cselekvési irányokkal és mutatókkal együtt az alapterv további fejezetei tartalmazzák.

- A biológiai sokféleség megőrzése (az EU biológiai sokféleség stratégia hazai megvalósítása):
 - a biológiai sokféleség csökkenésének és az ökoszisztéma szolgáltatások további hanyatlásának megállítása 2020-ig, valamint állapotuk lehetőség szerinti javítása;
 - a hazai ökoszisztémák és szolgáltatásaik térképezése és értékelése;
 - az élőhely-rehabilitációs és -rekonstrukciós munkák folytatása, legalább 15% degradált élőhely rekonstrukciója és monitorozása;
 - a biológiai invázió kezelése.
- A Natura 2000 hálózat működtetése:
 - finanszírozás bővítése;
 - fenntartási tervek elkészítése, a területek felügyelete;
 - monitorozás fejlesztése;
 - kommunikáció erősítése.
- A barlangok és a földtani természeti értékek természetvédelmi helyzetének javítása.
- Hazánk táji örökségének és táji sokféleségének ágazati együttműködésen alapuló komplex védelméhez szükséges feltételek kialakítása, jogi környezetének felülvizsgálata.
- A természetvédelmi tervezés erősítése, a nemzeti parkok övezeti besorolásának kihirdetése.
- A természetvédelem jogi, intézményi, személyi és költségvetési hátterének javítása.
- A természetvédelem általános finanszírozásának javítása:
 - a védettségi szint helyreállításáról szóló törvény végrehajtásához szükséges pénzügyi forrás, valamint az európai uniós pályázatokhoz szükséges önrész biztosítása;
 - a természetvédelmi fejlesztések európai uniós forrásokból történő finanszírozásának leghatékonyabb kihasználása.
- A nemzetközi természetvédelmi, tájvédelmi kötelezettségek teljesítése.
- Természetvédelmi Őrszolgálat létszámának fejlesztése és megfelelő technikai eszközökkel való ellátása.
- Társadalmi kapcsolatok fejlesztése:
 - a nyilvánosság tájékoztatása a védett természeti- és Natura 2000 területekre, valamint a védett természeti értékekre vonatkozó szabályozás megismertetésével;
 - a nagyobb környezeti tudatosság elérése, a természetvédelem elfogadottságának javítása érdekében.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- A természetvédelem ökoturisztikai létesítményei és szolgáltatásai körének, színvonalának fejlesztése.
- A természetvédelmi kutatás, fejlesztés támogatása:
 - a természetvédelmi szakemberképzés, és továbbképzés minőségének javítása, a jelenleg jó gyakorlat beemelése a felsőoktatásba;
 - a nemzeti parkokban folyó, alkalmazott természetvédelmi (gyakorlati) kutatások ösztönzése, erősítése.
- A Természetvédelmi Információs Rendszer továbbfejlesztése:
 - monitorozási adatok integrálása;
 - a rendszer külső adatkapcsolatainak biztosítása, az állami nyilvántartások összehangolása;
 - a természetvédelmi biotikai adatgyűjtést célzó monitorozó programok folyamatos működtetése, intézményi és pénzügyi háttér biztosítása.

2.1. Az NTA végrehajtásának nyomon követése

A 2020-ig szóló jövőkép teljesítése érdekében alapvetően fontos, hogy a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv végrehajtását azonnal el kell kezdeni.

Az NTA végrehajtásának, a szükséges beavatkozások megvalósításának intézményi és személyi feltételeit elsősorban a kormányzat biztosítja, a minisztériumok közti munkamegosztásra építve. A Kormány irányítja a természet védelmével kapcsolatos állami feladatok végrehajtását, meghatározza és összehangolja a minisztériumok és a Kormánynak közvetlenül alárendelt szervek ez irányú tevékenységét. Ugyanakkor a célok elérése érdekében kiemelten fontos valamennyi érintett társadalmi csoport – így kiemelten az önkormányzatok, a gazdasági szféra és a lakosság – részvétele a feladatok megvalósításában.

Az NTA megvalósításának személyi feltételei alapvetően adottak. A Terv végrehajtásának és a nyomon követés folytonosságának, továbbá az értékeléshez szükséges információbázisok biztosítása érdekében fontos szempont a kormányzat szakpolitikai intézményeivel való megfelelő szintű együttműködés biztosítása, a tárcák háttérintézményi szakértői bázisának, valamint az intézményi és szakértői kapcsolatrendszer megerősítése. Az NTA személyi feltételeinek biztosítása szorosan összefügg a Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Programmal.

A Terv végrehajtását, a célkitűzések és az intézkedések hatékonyságát, a szakmai teljesítményeket folyamatosan értékelni szükséges, az intézkedések megfelelőségét szükség esetén felül kell vizsgálni. Az NTA megvalósulásának nyomon követése az egyes célkitűzéseknél feltüntetett indikátorok segítségével történik a Nemzeti Környezetvédelmi Program keretein belül, ezért az indikátorok alapján adat- és információgyűjtésre, valamint ezek elemzésére van szükség.

Az NTA megvalósulásáról 2017-ben közbenső értékelést, majd a megvalósítási időtáv végét követő egy éven belül, 2021-ben utólagos értékelést kell készíteni.

Ezeket a beszámolókat a természetvédelem honlapján (<http://www.termeszetvedelem.hu>) nyilvánosan elérhetővé kell tenni.

A végrehajtás értékelésének és nyomon követésének személyi feltételeit a természetvédelemért felelős tárca biztosítja, az érintett tárcákkal, intézményekkel együttműködve.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

3. Magyarország természetvédelmi helyzete**3.1. Az egyedi jogszabállyal védett természeti területek kiterjedése, adatai, védetté nyilvánítások****Helyzetkép:**

A védetté nyilvánítások jelentős területnövekedéssel járó időszaka már lezárult, különösen a jelentős kiterjedésű Natura 2000 területek kijelölése után. Az elmúlt NTA tervezési időszakokban a védetté nyilvánítások száma egyenletesnek tekinthető, ugyanakkor az utóbbi két tervezési időszakban a védetté nyilvánított területek kiterjedése az NTA-I időszak értékének töredékére csökkent. Az NTA-II tervezési időszakától a védetté nyilvánított területek kiterjedése enyhe növekedést mutatnak. Innentől fogva kis kiterjedésű, valamilyen különleges természeti érték megővését célzó védett természeti területek nagyszámú létesítése jellemző. Az NTA-III időszakában két tájvédelmi körzet, Körös-éri TK (2012) és Nyugat-Mecsek TK (2009) létesült, együttesen képviselve az újonnan védetté nyilvánított területek 70%-át.

A helyi jelentőségű védett természeti területek száma az NTA-III időszakában természetvédelmi területek vonatkozásában 81-el, a természeti emlékek vonatkozásában 269-el növekedett. 2011–2012-ben lezajlott a helyi jelentőségű védett természeti területek törzskönyvi nyilvántartásának felülvizsgálata, amelynek eredményeként a természetvédelmi nyilvántartásban jelenleg 2014 darab védett természeti terület szerepel (2. táblázat, 2. ábra). A táblázatban csak a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.) előírásainak megfelelő védetté nyilvánító jogszabállyal rendelkező területeket és emlékeket jelenítettük meg. Számos helyi védett természeti terület védett státuszát kellett megváltoztatni, mivel csak a helyi építési szabályzatban sorolták fel, és hiányzik az önálló védetté nyilvánító önkormányzati rendelet.

Az NTA-III időszakában (2009–2014) az országos jelentőségű védett természeti területek (1. táblázat) kiterjedése 13 760 hektárral növekedett. 12 db új védett természeti terület kialakítása és 7 db már védett természeti terület bővítése történt meg (1. táblázat).

A védetté nyilvánítások volumenét és a trendeket a már meglévő védett természeti területek bővítéseit is tartalmazó területértékek mutatják be (1. és 2. táblázat). A területek elhelyezkedését az 1. ábra szemlélteti.

1. táblázat – Országos jelentőségű védett természeti területek számának változása 1997-2013 között

Országos jelentőségű védett természeti területek létesítése az első három NTA időszaka alatt*

Tervezési időszak	Nemzeti park		Tájvédelmi körzet		Természetvédelmi terület		Természeti emlék		Összesen		Növekmény az országos jelentőségű védett természeti területek összes kiterjedése arányában
	db	ha	db	ha	db	ha	db	ha	db	ha	
NTA-I (1997-2002)	4	95 657	5	40 913	13	1 186	0	0	22	137 756	17,0%
NTA-II (2003-2008)	0	7	1	8 866	21	3 361	0	0	22	12 234	1,5%
NTA-III (2009-2013)	0	463	2	12 004	10	1 385	0	0	12	13 760	1,6%

* a darabszámok az újonnan létesített védett természeti területekre vonatkoznak, a területadatok a már meglévő védett természeti területek bővítéseit is tartalmazzák

Fő cselekvési irányok:

- Az országos jelentőségű védett természeti területek hálózatának a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (továbbiakban: Tvt.) előírása alapján történő

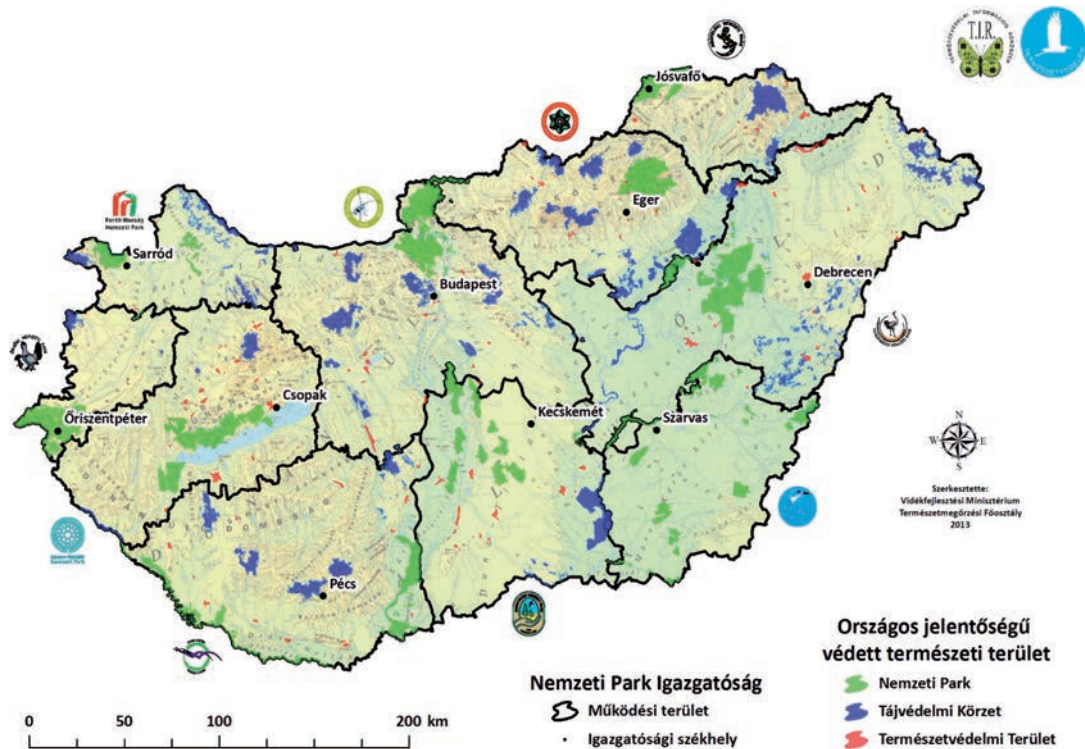
IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

további bővítése annak érdekében, hogy hazánk táji és természeti értékei megőrzéséhez a területi védelem feltételei rendelkezésre álljanak.

- Kiemelten kezelni azoknak a védelemre tervezett területeknek a védetté nyilvánítását, amelyek természeti állapota a védetté nyilvánítás elmaradása miatt az elmúlt időszakban romlott, fennmaradásuk veszélybe kerülhet, illetve amelyek globális, vagy országos szinten veszélyeztetett fajok élőhelyeül szolgálnak. Elsősorban:
 - az aktuálisan veszélyeztetett természeti területek;
 - állami tulajdonú, a természetvédelmi vagyongazdálkodásban lévő védelemre tervezett természeti területek.
- A hatályos védetté nyilvánító, illetve a védettség fenntartásáról szóló rendeletek aktuális állapotnak megfelelő frissítése.
- A különleges (elsősorban földtudományi) természeti értékkel rendelkező, kisebb kiterjedésű természeti terület tervezett védetté nyilvánítása az ún. természeti emlékek létesítése.
- A kiemelkedő jelentőségű földtudományi természeti értékek természeti oltalom alá helyezésének szakmai előkészítése.

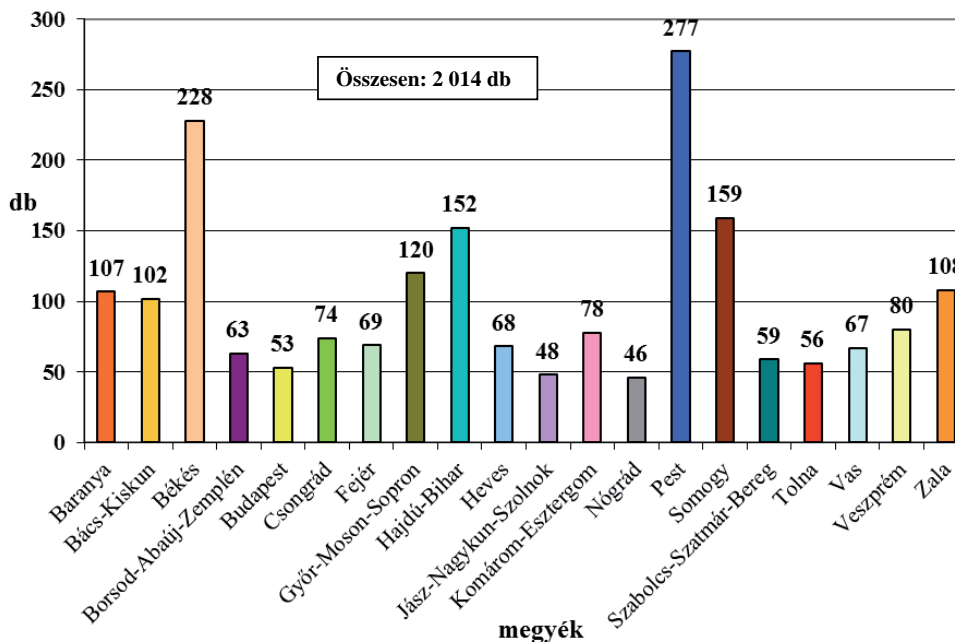
2. táblázat – A védett természeti területek kiterjedése (2013)

<i>Természetvédelmi kategória</i>	Terület (ha)
Nemzeti parkok	480 698
Tájvédelmi körzetek	336 875
Országos jelentőségű természetvédelmi területek	30 567
Országos jelentőségű természeti emlék	0
Országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területek összesen	848 140
Helyi jelentőségű védett természeti területek	46 139
Helyi jelentőségű védett természeti emlékek	0
Védett természeti terület mindösszesen	894 279

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

1. ábra – Az országos jelentőségű védett természeti területek Magyarországon

2. ábra – A helyi jelentőségű védett természeti területek száma Magyarországon

3.2. A Natura 2000 területek

Helyzetkép:

Hazánk természetvédelmi politikájának meghatározó eleme a két európai uniós természetvédelmi irányelv (az *Európai Parlament és a Tanács* 2009. november 30-i 2009/147/EK irányelve a vadon élő madarak védelméről (a továbbiakban: madárvédelmi irányelv) – amely a 79/409/EGK irányelv újrakodifikált változata – és a *Tanács* 1992. május 21.-i 92/43/EGK irányelve a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről (a továbbiakban: élőhelyvédelmi irányelv)) végrehajtása, amelynek teljesítése leginkább a Natura 2000 hálózat kialakítása, védelme, fenntartása és fejlesztése révén valósul meg.

A 2009–2013 közötti időszak jelentős eredménye, hogy a Natura 2000 hálózat kijelölése lezárult, mivel az Európai Bizottság a 2011. év során megállapította, hogy egyetlen élőhelytípus vagy faj esetében sincs szükség további Natura 2000 területek kijelölésére Magyarországon.

A Magyarországon **külön jogszabállyal védett területeken túl 1,2 millió ha Natura 2000 terület** található (1. térképmelléklet). A teljes **Natura 2000 hálózat kiterjedése összesen 1,99 millió ha** (3. táblázat).

Az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke alapján 6 évente kell a tagországoknak jelenteni a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetéről. Hazánk először 2007-ben, majd 2013-ban adott le országjelentést (3. ábra).

A 2007-es jelentés eredményei az EU25 tagország átlagával összehasonlítva az élőhelyek tekintetében meglehetősen kedvezőtlen képet festenek a pannon biogeográfiai régióban található élőhelytípusok helyzetéről. Ez részben a kedvezőtlen folyamatoknak, részben a szigorú módszertannak volt köszönhető. Az Európai Bizottság a kedvezőtlen állapotú fajok és

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

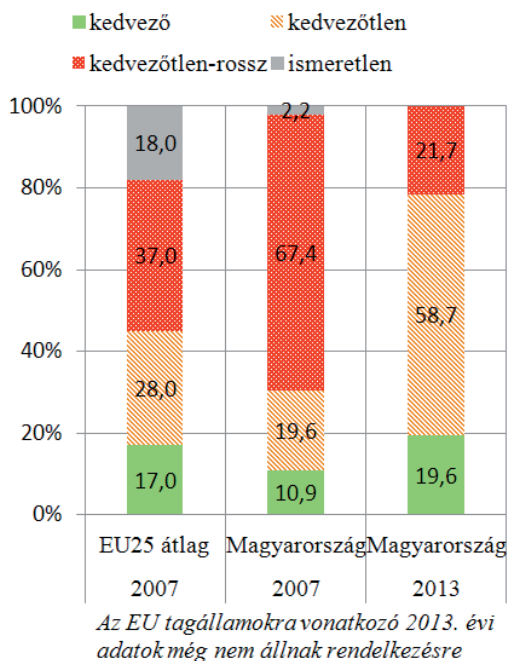
élőhelytípusok javulását tűzte ki célul az EU Biodiverzitás Stratégiában, illetve elvárta a tagországoztól az „ismeretlen” besorolású, adathiányos fajok, illetve élőhelytípusok számának csökkenését.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

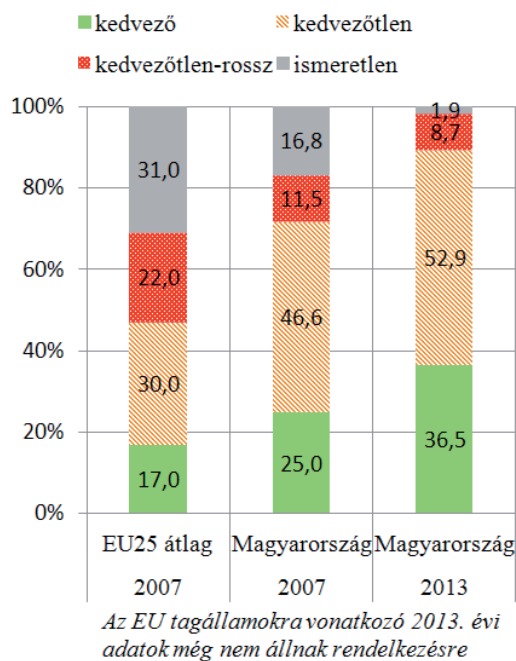
3. táblázat – A Natura 2000 hálózat kiterjedése Magyarországon

Megnevezés	Natura 2000 területek		
	száma	területe	Hazánk területének százalékában
	<i>db</i>	<i>1000 hektár</i>	<i>%</i>
Különleges madárvédelmi területek	56	1 374,57	14,77
Különleges természetmegőrzési területek	479	1 444,36	15,51
A két területtípus között az átfedés		823,95	
Natura 2000 területek összesen	525	1 994,98	21,39

Közösségi jelentőségű élőhelyek természetvédelmi helyzetének értékelése

Közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének értékelése

3. ábra – Közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzete (2007, 2013)

A 2013-ban leadott jelentésben részben a kissé megváltozott módszertannak (pl. a természetvédelmi helyzet trendjének alakulását már rövidebb távra kellett kivetíteni, mint 2007-ben), részben a jelentősen bővülő ismereteknek köszönhetően, mind az élőhelytípusok, mind a fajok tekintetében sokkal realisabb képet adott a jelentés. Amennyiben a természetvédelmi helyzet átfogó értékelését tekintjük az index számok figyelembe vétele nélkül, 24 élőhelytípus természetvédelmi helyzete javult, ami az élőhelytípusok 52%-át jelenti, 21 élőhelytípus természetvédelmi helyzete összességében nem változott, ez az élőhelytípusok 46%-át jelenti, és csupán egy élőhelytípus, a dagadóláp esetében történt negatív változás. A közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetében 137 faj esetében nem történt változás, ez a fajok 66%-át jelenti, 59 faj esetében javulás történt, ami a fajok 28%-át jelenti és 12 faj természetvédelmi helyzete romlott, ami a fajok csupán 6%-át jelenti. Továbbra is igaz, hogy egyes fajok és élőhelyek tekintetében komoly és hosszú távú intézkedésekre lesz szükség a kedvező természetvédelmi helyzet irányába történő elmozduláshoz, de kétségtelen, hogy már jelenleg is kedvező elmozdulás tapasztalható

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

számos élőhelytípus és faj természetvédelmi helyzetében, amihez az aktív természetvédelmi intézkedések, élőhelyrekonstrukciós beavatkozások, fajmegőrzési tevékenységek is jelentősen hozzájárultak (3. ábra).

A Natura 2000 hálózat működtetését és fenntartását nagymértékben segítik a gazdálkodás szabályait meghatározó, illetve a korlátozások ellentételezéseként járó kompenzációkról szóló jogszabályok. A Natura 2000 gyepterületek esetében már 2007-től létezik ilyen szabályozás (a Natura 2000 gyepterületek fenntartásának földhasználati szabályairól szóló 269/2007. (X.18.) kormányrendelet és az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a Natura 2000 gyepterületeken történő gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatás részletes szabályairól szóló 128/2007. (X.31.) FVM rendelet). Az NTA-III időszakában nagy előrelépést jelentett az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a Natura 2000 erdőterületeken történő gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatás részletes szabályairól szóló 41/2012. (IV.27.) VM rendelet megalkotása. Így a Natura 2000 gyepterületek mellett megvalósult a Natura 2000 erdőterületek támogatási rendszere is. A gazdálkodási keretek, az egyes Natura 2000 területekre vonatkozó konkrét kezelési iránymutatások tekintetében szintén jelentős előrelépést hozott, hogy megjelent Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a Natura 2000 területek fenntartási terveinek készítéséhez nyújtandó támogatás igénybevételenek részletes szabályairól szóló 43/2012. (V.3.) VM rendelet, amelynek alapján 2015 májusáig 243 Natura 2000 területre, összesen mintegy 480 000 hektár kiterjedésben készül fenntartási terv.

A Natura 2000 területek megőrzéséhez szükséges a Natura 2000 területen gazdálkodók támogatásának kiterjesztése a már jelenleg is működő gyepekre és magán erdőterületekre vonatkozó támogatáson túl lehetőség szerint további területekre is. A Natura 2000 területek finanszírozását szolgáló támogatási rendszer eddig kialakított struktúráját megtartva, a kifizetések körének kiszélesítését, a támogatási összegek nagyságának lehetőségek szerinti növelését, s nem utolsósorban a természetvédelmi célú földhasználati szabályozás helyi adottságokhoz való közelítését kell a természetvédelmi szakterületnek célul tűznie. Időszerű azoknak a támogatási jogcímeknek a felülvizsgálata, amelyek esetében a gazdálkodással is foglalkozó vagy nonprofit költségvetési szervek (pl. nemzeti park igazgatóságok) kikerültek a támogattak köréből.

A költségvetési szervek kedvezményezett körbe való beemelését a jelenlegi támogatási jogcímek (Natura 2000 kompenzáció, kedvezőtlen adottságú területek stb. jogcímek) felülvizsgálatával és a 2014–2020 közötti európai uniós költségvetési periódusra szóló vidékfejlesztési program megfelelő alakításával kell biztosítani.

A jelenleg folyó monitorozó programokat ki kell bővíteni úgy, hogy Magyarország meg tudjon felelni az uniós jelentési kötelezettségeknek. Ehhez feltétlenül szükséges a Natura 2000 területek jelölő fajairól és élőhelyeiről felmérések készítése, az adathiányos fajok és élőhelytípusok természetvédelmi helyzetének meghatározása célzott adatgyűjtések segítségével.

További fenntartási terveket kell kidolgozni azokra a Natura 2000 területekre, ahol a területek természetvédelmi és gazdálkodási szempontú kezelési céljainak összehangolása ezt szükségessé teszi. Minden gazdálkodási cél összehangolása fontos, külön kiemelve azonban a vízgazdálkodási és természeti célok összehangolása, amely többek között a nagyvízi mederkezelési tervek és a természeti kezelési tervek egymásra tekintettel történő elkészítésével valósítható meg.

Fő cselekvési irányok:

- A fő célkitűzés a Natura 2000 hálózatnak az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelvben lefektetett céloknak megfelelő működtetése.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- A területek kijelölése alapjául szolgáló élőhelytípusok, valamint fajok kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzése, fenntartása és helyreállítása, valamint a Natura 2000 területek lehatárolásának alapjául szolgáló természeti állapot, illetve a fenntartó gazdálkodás feltételeinek biztosítása.
- A Natura 2000 hálózatra vonatkozóan a társadalom, a helyi közösségek, a gazdálkodók, a területhasználók által is ismert, elfogadott és támogatott rendszer kialakítása, az Európai Unió által előírt kötelezettségekkel arányos támogatási rendszer elfogadása.

A Natura 2000 hálózat működtetése

- A Natura 2000 hálózat finanszírozásának kiemelt szerepet játszó mezőgazdasági politika keretében a Natura 2000 céljait hatékonyan elősegítő intézkedések fokozott megjelenítése.
- A rendelkezésre álló Natura 2000 területekre vonatkozó releváns adatok, valamint a Natura 2000 fenntartási tervek átadása az erdőtervezésért felelős erdészeti hatóság részére figyelembevétel céljából.
- Valamennyi Natura 2000 terület által érintett ingatlan esetében a Natura 2000 jogi jelleg feljegyzése a földnyilvántartásba, illetve a 2010-es határpontosítások aktualizálása a Natura 2000 jogi jelleg feljegyzéseiben.
- A Natura 2000 támogatási rendszerek fenntartása illetve lehetőség szerinti bővítése és a helyi adottságokhoz való közelítése, a költségvetési szervek kedvezményezett körbe való beemelése.
- A jelenleg folyó monitorozó programok kibővítése, a Natura 2000 területek jelölő fajairól és élőhelyeiről felmérések készítése, az adathiányos fajok és élőhelytípusok természetvédelmi helyzetének meghatározása célzott adatgyűjtések segítségével.
- További fenntartási tervek kidolgozása.
- Eseti beavatkozási lehetőség biztosítása bizonyos esetekben (időjárási szélsőség, havária stb.) a természetvédelmi kezelő számára.
- A természetvédelmi szervezetben a Natura 2000 szakkérdésekkel foglalkozó dolgozók létszámának növelése és az oktatásban, szakképzésben a „jó gyakorlat” példáinak alkalmazása, hiteles, gyakorlati munkát is végző (nemzeti park igazgatóságokon dolgozó) szakemberek bevonásával a Natura 2000 területek őrzésével, kezelésével, illetve az azokról készítendő jelentésekkel kapcsolatos, jelentős mértékű feladatnövekedés miatt.
- Folyamatos kapcsolattartás a Natura 2000 területek kezelése során a helyi lakossággal, a gazdálkodókkal és az érdekképviseleti szervezetekkel. A tájékoztatás kiterjesztése egyrészt a Natura 2000 területek természeti értékeinek, másrészt az irányelveknek megfelelő jogszabályok megismertetésére és a gazdálkodók által igénybe vehető támogatások bemutatására.
- A hatósági táblákkal is kijelölt Natura 2000 területek arányának növelése.
- A Natura 2000 területekre vonatkozó részletes adatok elérhetővé tétele a Természetvédelmi Információs Rendszerben mind a nemzeti park igazgatóságok, mind a hatóságok számára (v.ö. 5.1. fejezet).
- A publikus adatok közzététele a honlapon (ehhez szükségesek a részletes élőhelytérképek és a fajok előfordulási adatai).
- A Natura 2000 területek tulajdonjogi integritásának megőrzése, szükség esetén az állami tulajdonban történő tartásának, vagy állami tulajdonba kerülésének elősegítése.
- A közösségi jelentőségű (Natura 2000) élőhelyek hazai viszonyokra adaptált értelmezési útmutatójának elkészítése (az uniós értelmezéstől való eltérések, a hazai specialitások).

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

3.3. Barlangtani, földtani és felszínalaktani értékek, ásványok, karszt területek**Helyzetkép:**

A Magyar Állam kizárólagos tulajdonában álló és ex lege védeltséget élvező barlangok ismert száma az elmúlt 5 éves periódusban kis mértékben emelkedett, azonban ezek járatainak megismert együttes hosszúsága igen jelentősen, 37 km-rel nőtt (4. táblázat).

4. táblázat – Ex lege védett barlangok

	összes barlang	fokozottan védett barlang	megkülönböztetett védelmet igénylő barlang	teljes járáthossz (km)
2008. (év végi állapot)	4079	147	302	236,378
2014. (szeptemberi állapot)	4139	145	260	278,980

A fokozottan védett barlangok számában észlelhető csökkenés csupán számszakilag mutatkozik, barlangösszekötésekből adódódik. Szintén kevesebb barlangot tartunk nyilván a megkülönböztetett védelmet igénylők körében, amely részben úgyszintén a barlangösszekötéseknek, részben a meglévő adatok szakmai felülvizsgálatának köszönhető.

Nagy előrelépést jelent a barlangok védelmének terén, hogy 2009-ben miniszteri rendelettel kihirdetésre kerültek a külterületi barlangok felszíni védőövezetei, majd a rendelet 2012-es módosításával ezek köre kiegészült a belterületi barlangok felszíni védőövezetével is. A rendeletben kihirdetett barlangi felszíni védőövezetek ingatlan-nyilvántartási bejegyzése elkezdődött. A 2014. szeptemberi állapot szerint a védőövezetek mintegy 92%-a jelenik meg az ingatlan-nyilvántartásban.

E természeti értékek megóvása, megőrzése érdekében az NTA-III tervidőszakában közel 60 barlangban zajlottak le természetvédelmi célú rekonstrukciós munkálatok, zömében európai uniós források (pl. KEOP) felhasználásával.

Az élettelen természet további elemei, a földtani természeti értékek védelme számos esetben csak egyedi védetté nyilvánítással biztosítható.

A természetvédelmi szempontból jelentős mesterséges üregek védetté nyilvánításának szakmai előkészítése 2013-ban lezárult. Ennek kapcsán ez idáig 27 darab mesterséges üreg került a természetvédelem látókörébe részben földtani, részben denevérvédelmi jelentősége alapján.

A Magyar Tudományos Akadémia Földtani Bizottsága keretében működő Rétegtani Albizottság jelenleg mintegy 500 olyan kőzetfeltárást tart nyilván, amelyek valamely földtörténeti kor eseményeinek, illetve a kialakulásukhoz szükséges földtörténeti időtartamnak kiemelkedő jelentőségű és méltó szakmai feldolgozottságú reprezentánsaiként földtani alapszelvénynek minősülnek. Ezek egy része – közel 220 db – valamely országosan védett természeti terület részeként természeti oltalom alatt áll. A többi földtani alapszelvény kiemelt oltalma természeti emlékként történő egyedi védetté nyilvánítással biztosítható.

Az ásványok védelme terén 2007 óta a hazánkban előforduló mintegy 500 közül 11 ásványfaj bizonyos mérettartományt meghaladó példányai természetvédelmi oltalom alatt állnak. Ez azonban nem elégti ki teljes mértékben az ásványok és lelőhelyeik védelmével szemben támasztott igényeket. Az ásványok és – néhány speciális kivételtől eltekintve – az ősmaradványok esetében sem a fajok és egyes példányok, hanem a lelőhelyek védelmével lehet eredményt elérni.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Fő cselekvési irányok:

- A barlangok teljes körű jogi védelme, a barlangi felszíni védőövezetek teljes körű ingatlan-nyilvántartási feljegyzése.
- Egyéb, arra érdemes élettelen természeti értékek (természetvédelmi szempontból jelentős mesterséges üregek, földtani alapszelvények, ásvány és ősmaradvány lelőhelyek) fennmaradásának, megóvásának jogi feltételeinek megteremtése.
- Ásványgyűjtés szabályozása.
- A barlangok és az egyéb, védelem alá helyezett élettelen természeti értékek gyakorlati védelmének további erősítése, a rekonstrukciós, állagmegóvó munkálatok továbbfolytatása.

3.4. Ex lege védett lápok és szikes tavak, források, víznyelők, kunhalmok, földvárak**Helyzetkép:**Ex lege védett lápok és szikes tavak

A Tvt. megteremtette annak a lehetőségét, hogy egyes, jelentős természetvédelmi értékkel rendelkező földterületek egyedi védetté nyilvánító jogszabály nélkül is, ún. ex lege védelemben részesüljenek.

2011-ben megvalósult az ex lege lápok és szikes tavak nyilvántartásának átfogó felülvizsgálata. Ennek keretében intézkedtünk az elmúlt években jogszabálysértő módon meghozott, az ilyen területek védettségét megszüntető hatósági határozatok visszavonásáról és a törvényben előírtaknak megfelelő állapotok visszaállításáról. A felülvizsgálat eredményeként, 2012 januárjában egy, a jogalkalmazást elősegítő VM miniszteri tájékoztatót jelentettünk meg a védett természeti területeken kívül elhelyezkedő ex lege védett lápok és szikes tavak jegyzékéről. A felülvizsgálat során 1229 db kisebb-nagyobb kiterjedésű láp (5. táblázat) és 415 db szikes tó felmérése és tájékoztató jegyzékben történő kihirdetése történt meg (6. táblázat). A tájékoztató jegyzék egy pillanatnyi állapotot tükröz, a jogalkalmazást segíti elő, azonban jogi kötőereje nincs.

5. táblázat – Ex lege védett lápok

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege láp (db)
Aggteleki NPI	76
Balaton-felvidéki NPI	228
Bükki NPI	48
Duna-Dráva NPI	199
Duna-Ipoly NPI	122
Fertő-Hanság NPI	28
Hortobágyi NPI	277
Kiskunsági NPI	144
Körös-Maros NPI	0
Őrségi NPI	107
ÖSSZESEN	1 229

az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

6. táblázat – Ex lege védett szikes tavak

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege szikes tó (db)
Aggteleki NPI	0
Balaton-felvidéki NPI	0
Bükk NPI	0
Duna-Dráva NPI	0
Duna-Ipoly NPI	54
Fertő-Hanság NPI	0
Hortobágyi NPI	110
Kiskunsági NPI	241
Körös-Maros NPI	10
Őrségi NPI	0
ÖSSZESEN	415

az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

Ex lege védett kunhalmok

Az előző tervidőszakban a kunhalmok megőrzése terén elért eredmény, hogy mintegy 1000 kunhalom megőrzendő tájképi elemként bekerült az Európai Unió által előírt ún. „Kölcsönös Megfeleltetés” rendszerébe. Ez azt jelenti, hogy megőrzésük a Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot feltételrendszerének részévé vált, amelyet a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal a saját eljárásrendjén belül ellenőriz. Az országos **kunhalom** adatbázis alapján – a védett természeti területeken kívül – összesen 1496 kunhalom felel meg a törvényi definícióban meghatározott kritériumoknak (7. táblázat).

7. táblázat – Ex lege védett kunhalmok

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege védett kunhalom (db)*
Aggteleki NPI	11
Balaton-felvidéki NPI	5
Bükk NPI	91
Duna-Dráva NPI	199
Duna-Ipoly NPI	22
Fertő-Hanság NPI	18
Hortobágyi NPI	441
Kiskunsági NPI	129
Körös-Maros NPI	578
Őrségi NPI	2
ÖSSZESEN	1496

az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

* a halomsírmézöket egy objektumnak számítva

Ex lege védett földvárak

2009-ben egy országos felülvizsgálat keretében megtörtént a 221 ismert földvár elhelyezkedésére vonatkozó adatok kiegészítése, így a természetvédelmi nyilvántartásban minden földvár esetében legalább a pontszerű térbeli reprezentáció rendelkezésre áll (8. táblázat).

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

8. táblázat – Ex lege védett földvárak

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege védett földvár (db)
Aggteleki NPI	16
Balaton-felvidéki NPI	25
Bükk NPI	19
Duna-Dráva NPI	32
Duna-Ipoly NPI	57
Fertő-Hanság NPI	3
Hortobágyi NPI	38
Kiskunsági NPI	4
Körös-Maros NPI	1
Órségi NPI	26
ÖSSZESEN	221

az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

Ex lege védett források és víznyelők

A források országos felmérése során eddig 6505 vízfakadás helyszíni ellenőrzése történt meg, amelyek közül 2732 db felel meg az ex lege védettség kritériumainak, amely jelentős növekedést mutat, hiszen az NTA-III készítésekor 2479 db volt ismert (9. táblázat).

A víznyelők országos nyilvántartásában jelenleg csupán négy nemzeti park igazgatóság területéről rendelkezünk adatokkal, összesen 795 objektum esetében. Ezek közül 429 db víznyelő helyezkedik el országosan védett természeti területen kívül, így ennyi tekinthető ex lege védelem alatt állónak (10. táblázat).

9. táblázat – Ex lege védett források

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege védett források (db)
Aggteleki NPI	135
Balaton-felvidéki NPI	1599
Bükk NPI	450
Duna-Dráva NPI	312
Duna-Ipoly NPI	185
Fertő-Hanság NPI	0
Hortobágyi NPI	0
Kiskunsági NPI	0
Körös-Maros NPI	0
Órségi NPI	51
ÖSSZESEN	2732

az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

Az ex lege védelem alatt álló védett természeti területek esetében általános probléma – amire a jövő nemzedékek országgyűlési biztosa jelentésben hívta fel a figyelmet –, hogy az Alkotmánybíróság 2003-as határozata, illetve az ennek nyomán megalkotott jogi szabályozás olyan feltételekhez és olyan további intézkedésekhez kötötte a törvényi védelem érvényesítését/érvényesíthetőségét, amelynek a természetvédelem szervezetrendszere a rendelkezésére álló lehetőségek mellett nem képes megfelelni. Mindez sajnálatos módon az ex lege védettség kiüresedését eredményezte.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

10. táblázat – Ex lege védett víznyelők

Nemzeti park igazgatóság	Ex lege védett víznyelők (db)
Aggteleki NPI	7
Balaton-felvidéki NPI	389
Bükki NPI	0
Duna-Dráva NPI	0
Duna-Ipoly NPI	33
Fertő-Hanság NPI	0
Hortobágyi NPI	0
Kiskunsági NPI	0
Körös-Maros NPI	0
Őrségi NPI	0
ÖSSZESEN	429

az egyedi jogszabállyal létesített országos jelentőségű védett természeti területeken kívül

Fő cselekvési irányok:

- Az ex lege szikes tavak, lápok esetében teljesüljenek a Víz keretirányelv (az Európai Parlament és a Tanács 2000/60/EK 2000. október 23.-i irányelve a vízpolitika terén a közösségi fellépés kereteinek meghatározásáról, a továbbiakban: VKI) általános célkitűzései a vízgyűjtő-gazdálkodási tervezésen (továbbiakban: VGT) keresztül, továbbá a vizes élőhelyek körül előírt (kölsönös megfeleltetés keretében) puffer terület szabadon hagyása.
- Az ex lege védett természeti területek országos felmérésének folytatása, az országos nyilvántartás rendezése, a törzskönyvi nyilvántartás kialakítása és az adatok publikálása. Az ex lege védettség érvényesítéséhez szükséges adminisztratív és operatív feltételek biztosítása.
- A még le nem határolt ex lege védett lápnak, szikes tónak minősülő, valamint a kunhalom és földvár földrészletek hatósági határozattal történő kijelölése.
- Az ex lege védett kunhalmok és földvárak esetében az együttműködés erősítése a kulturális örökségvédelmi szakterülettel. A „Kölsönös Megfeleltetés” keretében megőrzendő kunhalmok körének teljessé tétele, támogatási (mezőgazdálkodási, erdőgazdálkodási) konstrukciók kidolgozása a kunhalmok és a földvárak esetében (gyepesítés, gyepfenntartás).
- Egységes módszerrel történő, egyidejű országos állapotfelmérés és adatgyűjtés a kunhalmok és földvárak esetében, az eredmények felhasználása a törvényi védettség érvényesítését lehetővé tevő feltételek biztosításához. Az ex lege védettség hatósági határozattal történő megállapítása a legveszélyeztetettebb halmok esetében.
- A források és víznyelők terepi adatfelvételének folytatása az „ex lege” védettség kritériuma teljesülésének meghatározásával, és azok hatósági határozattal történő megállapítása és ingatlan-nyilvántartási feljegyeztetése.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

3.5. Nemzetközi minősítésű területek**3.5.1. Ramsari területek****Helyzetkép:**

A Ramsari Egyezmény végrehajtása kapcsán a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek jegyzékébe 2009 óta egy új területet jelentett be Magyarország több mint 9400 hektár kiterjedésben. Ezzel 29-re emelkedett a hazai ramsari területek száma, a teljes kiterjedésük pedig megközelítőleg 260 ezer hektárra nőtt (11. táblázat, 4. ábra), amely az ország területének több mint 2%-a.

11. táblázat - Nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek Magyarországon

Megnevezés	Terület (ha)	Az Egyezmény hatálya alá kerülés (bővítés) időpontja
1. Szaporcai Ó-Dráva-meder	290	1979
2. Dinnyési Fertő és a Velencei Madárrezervátum	946	1979
3. Kardoskút	492	1979
4. Mártély	2 247	1979
5. Felső-Kiskunsági szikes tavak	7 394	1979 (2003)
6. Pusztaszer	5 088	1979
7. Hortobágy	31 839	1979 (1997)
8. Kis-Balaton	14 974	1979 (1989)
9. Tatai-tavak (A bővítés előtt: Tatai Öreg-tó)	1 898	1989 (2006)
10. Fertő-tó	8 436	1979 (1997)
11. Balaton (október 1. és április 30. között)	59 528	1989
12. Bodrogzug	4 220	1989
13. Ócsa	1 145	1989
14. Pacsmagi-halastavak	439	1997
15. Rétszilasi-halastavak	1 494	1997
16. Biharugrai-halastavak	2 781	1997
17. Gemenc	19 768	1997
18. Béda-Karapanca	8 718	1997
19. Izsáki Kolon-tó	3 059	1997
20. Baradla	2 056	2001
21. Ipoly-völgy	2 303	2001
22. Felső-Tisza	26 935	2003
23. Csongrád–Bokrosi Sós-tó	867	2003
24. Felső-Kiskunsági szikes puszták	12 849	2006
25. Rába-völgy	9 552	2006
26. Nyirkai-Hany	419	2006
27. Borsodi-Mezőség	18 471	2008
28. Montág-pusztá	2 187	2008
29. Dél-balatoni halastavak és berkek	9 510	2011
ÖSSZESEN	259 905	

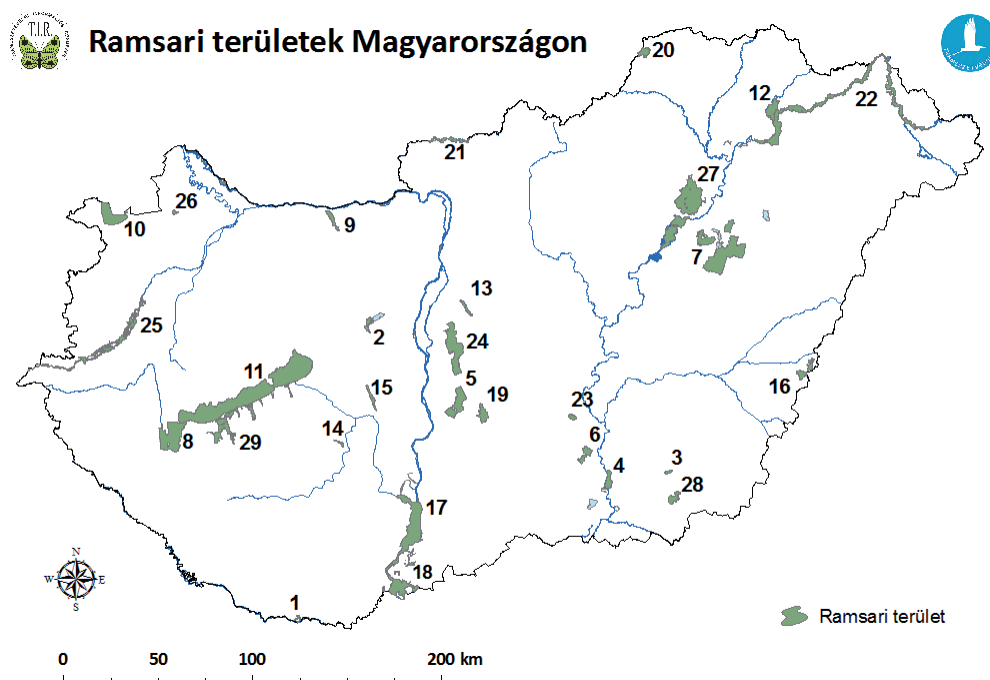
Az Egyezmény végrehajtása során a jövőben prioritás a meglévő ramsari területek természetvédelmi célú fejlesztése. A területek védelmére fel kell használni a védett természeti terület, illetve a Natura 2000 hálózat státusz által biztosított jogszabályi lehetőségeket, az

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

uniós és hazai támogatási rendszereket, továbbá a kommunikáció, az ismeretterjesztés és a környezeti nevelés eszközeit. A sérülékeny vízháztartású vizes és ártéri élőhelyek, valamint az azokhoz kötődő fajok természetvédelmi helyzetének javítása érdekében mindenekelőtt olyan élőhely-rekonstrukciós beavatkozások szükségesek, amelyek segítségével javítható az érintett területek vízellátottsága, illetve helyreállítható az eredeti természetes vízjárás. Ezek mellett fel kell számolni az élőhelyek természetességének és természetvédelmi helyzetének javulását akadályozó egyéb körülményeket (pl. inváziós idegenhonos fajok, emberi hatásra felgyorsuló szukcesszió).

Fő cselekvési irányok:

- Az érintett élőhelyek helyreállítása, a rekonstrukciók folytatása, a hosszú távú kezelés feltételeinek biztosítása, szükség esetén puffer területek kialakítása az intenzív agrártermelésből való kivonással.
- Speciális, zonális (vadlúd, apróvad védelmi, bemosódást/terhelést csökkentő, mezsgyék, bűvőhelyek védelmét megcélzó, illetőleg vizes élőhelyek fenntartását, működtetését támogató) célprogramok beindítása, az ettől eltérő földhasználati módoknál jobb versenyképesség és az elfogadás érdekében, a vadlúdkár kompenzálásaként is.
- A szikes tavak természetességének javítása, megfelelő kezelésük kialakítása.
- A Ramsari Egyezmény által előírt részletes jelentés (3 évente) valamint az Egyezmény alapján nemzetközi jelentőségű vizes élőhellyé nyilvánított területek adatlapjának felújítása (6 évente).

4. ábra – Ramsari területek Magyarországon

3.5.2. Európa Diplomás területek**Helyzetkép:**

Az Európa Diploma a Berni Egyezmény keretében adományozott, a védett területek számára adható legmagasabb díj a kiemelt európai jelentőségű biológiai, geológiai és/vagy tájképi

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

értékeket hordozó védett területek elismerésére. A díjat 1965-ben hozták létre, és az Európa Tanács ítéli oda. Jelenleg 26 ország 70 területe (köztük három magyarországi) kapta már meg ezt a kitüntetést.

Hazánkban az Ipolytarnóci Ősmeradványok Természetvédelmi Terület és a Szénás-hegycsoport, valamint a Tihanyi-félsziget vulkanikus képződményei nyerték el az Európa Diplomát (12. táblázat).

12. táblázat – Magyarország Európa Diplomával rendelkező területei

Megnevezés	Bejegyzés éve	Következő megújítás éve	Területe (ha)
1. Ipolytarnóci ősmaradványok	1995	2020	509,51
2. Szénás-hegycsoport	1995	2015	1.383,93
3. Tihanyi-félsziget vulkanikus képződményei	2003	2013	671,25
ÖSSZESEN			2.564,70

Az Európa Diplomával rendelkező területek nyilvántartásának átfogó felülvizsgálata 2012-ben történt meg. Az Európa Diplomával rendelkező területek újbóli kihirdetése a Vidékfejlesztési Értesítő 2013. január 13-ai számában jelent meg a vidékfejlesztési miniszter közleményeként.

Fő cselekvési irányok:

- Az Európa Tanács által megfogalmazott kezelési előírások, ajánlások maradéktalan teljesítése, a területek megfelelő kezelése, a minősítés megtartása.
- Évente országjelentés összeállítása az Európa Diplomás területek állapotáról, az Európa Tanács ajánlásainak teljesüléséről, a természetvédelmi kezelést ellátó nemzeti park igazgatóság jelentése alapján.

3.5.3. Bioszféra-rezervátumok**Helyzetkép:**

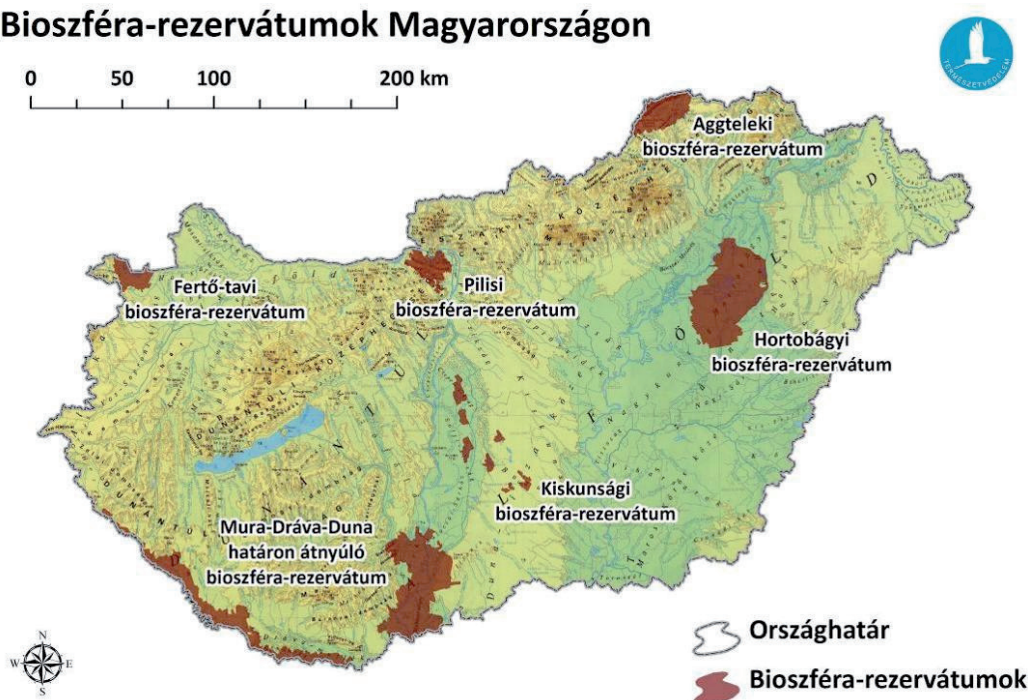
A bioszféra-rezervátum hálózat kialakítása 1976 óta folyik az UNESCO Ember és a Bioszféra (MAB) Programja keretében. Magyarországon a 80-as évek végéig 5 bioszféra-rezervátum került kijelölésre: az Aggteleki, a Fertő-tavi, a Hortobágyi, a Kiskunsági és a Pilisi bioszféra-rezervátum (13. táblázat). Hosszú szünet után ismét élénk nemzetközi diplomáciai lépések történtek a bioszféra-rezervátumok védelme terén. Régi szakmai tervünk valósult meg 2012. július 11-én, amikor az UNESCO MAB Bioszféra Rezervátumok Nemzetközi Koordinációs Tanácsának (ICC) XXIII. ülése megszavazta a közös magyar-horvát Mura-Dráva-Duna Határon Átnyúló Bioszféra-Rezervátum címet, így már hat bioszféra-rezervátummal büszkélkedhetünk (5. ábra).

Ezt megelőzően a 2011. első félévi magyar EU-elnökség egyik kiemelkedő eredménye volt, hogy Ausztria, Horvátország, Magyarország, Szerbia és Szlovénia környezetvédelmi miniszterei nyilatkozatot írtak alá a Mura, a Dráva és a Duna mentén kialakítandó, határon átnyúló ötoldalú bioszféra-rezervátum létrehozásának szándékáról, tehát a kétoldalú rezervátum tovább bővíthet. A tagállamok első, indító értekezletét Magyarország szervezte meg.

Az UNESCO hazai képviselője és a Földművelésügyi Minisztérium újjáalakította a MAB Nemzeti Bizottságot. A rezervátumokat kezelő nemzeti park igazgatóságok jelentései és a VM közreműködése alapján elkészült és 2013-ban az UNESCO számára beadásra került a rezervátumok időszakos beszámoló jelentése (10 évente készül országjelentés).

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Bioszféra-rezervátumok Magyarországon

5. ábra – Bioszféra-rezervátumok Magyarországon

13. táblázat – Bioszféra-rezervátumok Magyarországon

Megnevezés	Bioszféra-rezervátum (ezer hektár)	Magterület (ezer hektár)	Elfogadás éve
1. Aggteleki bioszféra-rezervátum	20,2	1,2	1979
2. Fertő-tavi bioszféra-rezervátum	12,6	4,1	1979
3. Hortobágyi bioszféra-rezervátum	55,1	5,1	1979
4. Kiskunsági bioszféra-rezervátum	12,5	2,3	1979
5. Pilisi bioszféra-rezervátum	25,2	9,8	1980
6. Mura-Dráva-Duna határon átnyúló bioszféra-rezervátum	57,4	30,6	2012
ÖSSZESEN	183,7	49,6	

Fő cselekvési irányok:

- A magyar-horvát együttműködés kiteljesítése a közös bioszféra-rezervátum működtetésében. A kétoldalú magyar kezdeményezés ötoldalúvá minősítésének segítése, a vezető országgént való szerepünk és aktivitásunk megőrzése.
- Az első-generációs bioszféra-rezervátumaink korszerűsítése az UNESCO Tudományos Testületének benyújtott új zonációs és kezelési szempontoknak megfelelően és a bioszféra-rezervátum cím megőrzése.
- A bioszféra-rezervátum „ember és bioszféra” együttélésének további erősítése a különböző akciók, társadalmi elismertség tekintetében.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

3.5.4. Geoparkok**Helyzetkép:**

Az UNESCO Földtudományi Tagozata 1997-ben hirdette meg geopark programját, ezt követően 2000-ben létrejött az Európai Geopark Hálózat (a továbbiakban: EGN), amelynek célja a földtudományi változatosság (geodiverzitás) védelme, földtudományi örökségünk népszerűsítése és bemutatása, továbbá a geoturizmus fejlesztése. Fontos szempont, hogy mindez a helyi közösségekkel partnerségben történjen.

Hazánkban két, az EGN és Globális Geopark Hálózat (a továbbiakban: GGN) által elismert geoparkot találhatunk (14. táblázat).

14. táblázat – Geoparkok Magyarországon

Megnevezés	Elfogadás éve
Novohrad – Nógrád Geopark (határon átnyúló)	2010
Bakony-Balaton Geopark	2012

A geoparkok – bár sem területileg, sem szervezetileg nem minősülnek hivatalos természetvédelmi kategóriának – fontos szerepet játszanak a hazai földtudományi természetvédelemben.

Fő cselekvési irányok:

- A geopark cím és ezáltal az európai (EGN) valamint nemzetközi (GGN) tagság fenntartása, a geopark szervezetek és a működési területével érintett nemzeti park igazgatóságok kapcsolatának, együttműködésének szükség szerinti erősítése.

3.5.5. Világörökségi területek**Helyzetkép:**

A világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény (továbbiakban: Vötv.) a hazai világörökségi területek természetvédelmi érintettsége esetén (átfedés védett természeti területtel vagy Natura 2000 területtel) a nemzeti park igazgatóságok számára feladatokat határoz meg. E törvényből következően vagy a nemzeti parki igazgatóság minősül világörökségi gondnokságnak, vagy kötelező együttműködniük táj- és természetvédelmi kérdésekben a világörökségi gondnokságokkal. Az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága Világörökség Albizottságában a táj- és természetvédelmi szakterület minisztériumi delegáltakkal és az érintett nemzeti park igazgatóságok delegáltjaival képviselteti magát. A magyarországi 8 világörökségi terület közül 5 terület táj- és természetvédelmi szempontból kiemelt jelentőséggel bír (15. táblázat).

A világörökség várományos területek Vötv. által előírt felülvizsgálata során a természetvédelmi szakterület által korábban természeti kategóriában jelölt Budai termálkarszt barlangrendszerei és Ipolytarnóci őselőhely esetében a világörökség várományos státusz fenntartását Magyarország javasolta.

Fő cselekvési irányok:

- A világörökségi címek megtartása, a kötelező együttműködések sikeres megvalósítása.
- Együttműködés a kulturális örökségvédelmi szakterülettel a természeti kategóriában jelölt világörökségi várományos területek esetében a világörökségi cím elérése érdekében.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

15. táblázat – Világörökségi területek Magyarországon

Megnevezés	Világörökségi listára való felvétel időpontja	Jelleg
1. Budapest Duna-parti látképe, a Budai Várnegyed, az Andrássy út és történelmi környezete	1987	kulturális
2. Hollókő ófalu és táji környezete*	1987	kulturális
3. Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai*	1995	természeti
4. Az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és közvetlen természeti környezete	1996	kulturális
5. Hortobágyi Nemzeti Park – Puszta*	1999	kulturális – kultúrtáj
6. Pécsi ókeresztény sírkamrák	2000	kulturális
7. Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj*	2001	kulturális – kultúrtáj
8. A tokaji történelmi borvidék*	2002	kulturális - kultúrtáj

* Táj- és természetvédelmi szempontból kiemelt jelentőséggel bíró világörökségi területek

3.5.6. Csillagoségbolt-parkok

Helyzetkép:

Az International Dark Sky Association (Nemzetközi Sötét Égbolt Szövetség, továbbiakban: IDA) alapította a „nemzetközi csillagoségbolt-park” (International Dark Sky Park) címet 2006-ban. A hálózat létrehozásának elsődleges célja az éjszakai égbolt látványának megőrzése a jövő nemzedékek számára. További fontos cél, hogy felhívják a figyelmet a fényszennyezés élővilágra, valamint tájképre gyakorolt nem kívánatos hatásaira. A címre olyan területek pályázhatnak, ahol elenyésző az éjszakai fényszennyezés és megőrizhetők a természetes adottságok.

A két hazai csillagoségbolt-parkot a 16. táblázat mutatja be.

16. táblázat – Csillagoségbolt parkok Magyarországon

Név	Alapítás éve	Fenntartó szervezet
Zselici Csillagoségbolt-park	2009	Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság, Magyar Csillagászati Egyesület
Hortobágyi Csillagoségbolt-park	2011	Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság

Fő cselekvési irányok:

- A fényszennyezés elleni védelem hatékony és összehangolt tevékenységeire, a szemléletformálásra szakmai testület felállítása.
- A természetvédelmi és nem természetvédelmi témájú jogi vonatkozású szabályozásba (pl. természetvédelmi kezelési tervek) indokolt integrálni a fényszennyezésre, fényterhelésre vonatkozó előírásokat.
- Újabb, az IDA által elfogadott csillagoségbolt-helyszínek (Csillagos égbolt közösségek, parkok vagy rezervátumok) kialakítása.

3.6. Natúrparkok

Helyzetkép:

A natúrpark a természeti értékek fenntartásán alapuló, a helyi önkormányzatok, civil szervezetek és a lakosság összefogása, együttműködése eredményeként létrejövő területfejlesztési együttműködés, amely az ökoturizmus fejlesztésén, a helyi nevezetességek,

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

természeti értékek, a népi kultúra, hagyományok bemutatásán keresztül hozzájárul a természet és a táj értékeinek megőrzéséhez, a munkahelyteremtéshez és a lakosság életminőségének javításához. A natúrpark név használata a Tvt. 29/A. §-a alapján a természetvédelemért felelős miniszter hozzájárulásához kötött. A név használatának nem feltétele, hogy az adott terület természetvédelmi oltalom alatt álljon.

Jelenleg az országban 8, a miniszter által elismert natúrpark működik (17. táblázat). A natúrparkok jelenleg hazánk területének 3,9%-ra terjednek ki.

17. táblázat – Natúrparkok Magyarországon

Miniszter által elismert Natúrparkok	Alapítás éve	Területe (ha)
Vértesi Natúrpark	2005	35 838
Írottkő Natúrpark	2006	20 119
Sokoró-Pannontáj Natúrpark	2006	62 670
Cserhát Natúrpark	2009	38 260
Szatmár-Beregi Natúrpark	2010	103 802
Hét Patak Gyöngye Natúrpark	2011	10 177
Gerecse Natúrpark	2013	79 611
Koppánymente Natúrpark	2014	16 421

A névhasználati címmel rendelkező natúrparkokon túl további 13 natúrparki kezdeményezés ismert, amelyek a következők: Bakonyalja Natúrpark, Ipolymente-Börzsöny Natúrpark, Budakörményeki Natúrpark, Dél-Heves Natúrpark, Kerka-Mente Natúrpark, Körösök Völgye Natúrpark, Nagyberek Natúrpark, Nagykanizsa Natúrpark, Nagy-Milic Natúrpark, Őrség-Vendvidék Natúrpark, Pinkamenti Natúrpark, Ráckevei Kis-Duna Natúrpark, Soproni-Hegység Natúrpark.

Fő cselekvési irányok:

- Natúrpark koncepció megalkotása – a natúrparkok jövőjének, természetvédelemben és vidékfejlesztésben játszott szerepüknek a meghatározása.
- Részletszabályokat tartalmazó jogi norma megalkotása és hatályba léptetése a natúrpark létesítésének feltételrendszeréről (amely a nemzetközi gyakorlatban kialakult és elfogadott feltételeken alapul), a név adományozásának, visszavonásának módjáról, működése ellenőrzéséről.

3.7. Természetvédelmi oltalom alatt álló fajok köre**Helyzetkép:**

2012-ben, illetve 2013-ban jelent meg a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról szóló 13/2001. (V.9.) KöM rendelet módosítása (100/2012. (IX.28.) és 83/2013. (IX.25.) VM rendeletek szerint). A módosítás egyik fontos alapját a 2012 év februárjában a természetvédelmi és a vadgazdálkodási ágazat állami és civil képviselői által aláírt megállapodás adta. A módosítás másik fő pillérét – a Horvátország uniós csatlakozásából fakadó kötelezettségeken túlmenően – a védelemben részesülő fajok listájának az uniós természetvédelmi irányelveknek való teljes körű megfeleltetése, valamint a fajok aktuális veszélyeztetettségi helyzete és az új tudományos (részben rendszertani) eredmények alapján történő felülvizsgálata adta. A revízió eredményeként 2009–2013 között a védett és fokozottan védett növényfajok száma összesen 13-mal, a gombáké és zuzmóké 32-vel, az állatfajoké 173-mal nőtt, amíg a fokozottan védett fajok száma pedig 49-cel emelkedett (18. táblázat).

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Fő cselekvési irányok:

- A veszélyeztetett, vagy más szempontból védelemre érdemes fajok természetvédelmi helyzetének folyamatos nyomon követése, és szükség esetén védetté nyilvánítása.
- A fajokról szerzett ismeretek bővítése.

18. táblázat – Védett és fokozottan védett fajok számának alakulása Magyarországon

Megnevezés	2009		2013	
	védett fajok száma	ebből fokozottan védett	védett fajok száma	ebből fokozottan védett
Gombák	35	–	58	–
Zuzmók	8	–	17	–
Növények				
mohák	79	–	77	–
harasztok	45	2	44	7
nyitvatermők	1	1	1	1
zárvatermők	595	68	611	79
Növények összesen	720	71	733	87
Állatok				
gerinctelenek	513	32	692	57
gerincesek	482	105	476	129
kórszájúak	2	2	3	3
halak	31	5	31	7
kétlábúak	18	–	18	1
hüllők	15	3	15	5
madarak	361	81	352	95
emlősök	55	14	57	18
Állatok összesen	995	137	1168	186
Hangyabolyok	6	–	6	–

3.8. A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme, az egyedi tájértékek megőrzése**Helyzetkép:**

A tájvédelem feladata a tájkarakter (tájjelleg) értékes elemeinek, a természeti adottságokkal összhangban lévő, hagyományos tájszerkezet, a táj teljesítőképessége (potenciálja) és kedvező esztétikai adottságainak megőrzése és ezáltal a táji sokféleség (tájdiverzitás) megőrzése. A tájvédelem állami feladatai a jelenlegi jogi környezetben nagyjából a tájak természetes és természetközeli állapotát, a tájak esztétikai adottságait és a jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és az egyedi tájértékek védelmére terjednek ki, ezekre a részterületekre korlátozódnak.

A települési területek terjeszkedése az NTA-III tervezési időszakában nem állt meg. A települések környezeti állapotát és a helyi éghajlati körülményeket befolyásoló, biológiailag aktív felületek csökkenése tovább folytatódott, és ezzel összefüggésben a biológiailag inaktív felületek kedvezőtlen aránya nem javult. Az NTA-III tervezési időszakában a természetvédelem és tájvédelem feladata kibővült a fényszennyezés csökkentésével és a csillagos égbolt látványának megőrzésével, azonban a csillagos égbolt láthatósága – a csillagoségbolt-parkokhoz kapcsolódó beavatkozási területekről eltekintve – tovább csökkent.

A tájkarakter és a tájpotenciál védelme jelenleg a területrendezési és településrendezési eszközök szabályozási előírásain, valamint egyedi hatósági eljárásokban, a tájvédelmi szakhatósági állásfoglaláson keresztül érvényesíthető. A jogi környezet adta hiátusok mentén bőven volt példa spontán, sokszor az ökológiai szempontokat mellőző befektető szándék

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

vezérelte tájalakításra, amelyet a fenti folyamatok miatt vissza kell szorítani. A befektetői oldalról érkező kezdeményezésnek a településrendezési, területrendezési dokumentumban – véleményezésen keresztül – irányt kell mutatni és az adott befektetésre alkalmas területekre kell terelni. Ezt szakmailag átlátható módon alapozná meg a tájak tájkarakter alapú osztályozási rendszere, és az az alapján készülő országos tájleltár, amely a tájvédelem régen tervbe vett célkitűzése, de eddig nem készült el. Az országos tájleltárban egyúttal nyomon követhető lenne a táji sokféleség változása is.

A táji örökség fontos összetevői az egyedi tájértékek. Az egyedi tájértékek felméréseinek módját a *MSZ 20381:2009 Természetvédelem. Egyedi tájérték kataszterezése* című szabvány rögzíti.

Az egyedi tájértékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a nemzeti park igazgatóságok feladata, ugyanakkor a településrendezési terveknek tartalmaznia kell a tervezési területen található egyedi tájértékek felsorolását.

A központi nyilvántartás 901 település teljes közigazgatási területének egyedi tájérték felmérését tartalmazza, így országos szinten számolva a feldolgozottsági szint 28,5% (19. táblázat). A 901 település közül 356 település felmérésére az NTA-III tervezési időszakában került sor. A felméréseknek nagy lendületet adott a TájÉrték KATaszter (TÉKA) program, amelynek keretében megtörtént 486 település felméréseinek felülvizsgálata, valamint 210 település egyedi tájérték felmérése. A nyilvántartásban 2013 tavaszán összesen 20 920 egyedi tájérték részletes leírása szerepelt.

A MSZ 20381:2009 szabványban szereplő adatlap tartalmi elemei alapján 2011-ben elkészült a Természetvédelmi Információs Rendszer egyedi tájérték modulja, amely 2012-től már a felvett táji érték védettségi szintjére és státuszára vonatkozó adatokat is tartalmazza. Az elvégzett elemzések szerint a felmért tájértékek közel 10%-a rossz állapotban van, közel 50%-a veszélyeztetett. A rossz állapot leggyakoribb oka az ápolás, karbantartás elmaradása.

19. táblázat – Az egyeditájérték-kataszterezés keretében felvételezett települések száma (2014. október 1-i állapot)

Nemzeti park igazgatóság	Összes település száma (db)	Kataszterezett települések száma (db)	A felmért települések száma az összes település százalékában (%)
Aggteleki NPI	242	234	96,7
Balaton-felvidéki NPI	544	66	12,1
Bükki NPI	365	152	41,6
Duna–Dráva NPI	593	88	14,8
Duna–Ipoly NPI	394	82	20,8
Fertő–Hanság NPI	176	96	54,5
Hortobágyi NPI	390	89	22,8
Kiskunsági NPI	142	47	33
Körös–Maros NPI	106	40	37,7
Órségi NPI	221	49	22,1
ÖSSZESEN	3173	943	29,7

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Fő cselekvési irányok:

- Az egyedi tájérték kataszterezés eredményeinek a településrendezési tervezési folyamatokba történő integrálása a természetvédelmi jogszabályok és a MSZ 20381:2009 szabvány felülvizsgálata, annak összhangba hozása az elektronikus nyilvántartással.
- Az egyedi tájértékek településenkénti és egyes tájérték-fajták szerint történő felmérése, a helyi közösségek intenzívebb bevonásával.
- A TIR egyedi tájérték moduljának aktualizálása.
- A fényszennyezéstől mentes csillagos égbolt láthatóságának megőrzése, javítása.
- További irányok a 8.7 fejezetben.

A 3. fejezetben szereplő intézkedések indikátorai:

- A természetvédelmi oltalom alatt álló területek és értékek száma.
- A természetvédelmi beavatkozással, élőhely-rekonstrukcióval érintett területek száma.
- A természetvédelmi tartalmú jogi jellegek közhiteles ingatlan-nyilvántartásba történő feljegyzésének aránya.
- Az elkészült fenntartási tervek száma.
- A közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének aktuális értékelése alapján kedvező, javuló, illetve ismeretlen természetvédelmi helyzetű, fajok aránya.
- Jogi jelleg feljegyzések és törlések százalékos aránya a teljes körű feljegyzéshez képest.
- Natura 2000 területeken a gyepek művelési ágú földterületek arányának változása.
- Natura 2000 kompenzációban részesülő földterületek kiterjedése (ha), illetve a kifizetések növekedése (művelési áganként).
- A nemzetközi minősítésű területeknél e minősítések, címek megőrzése, a nemzetközi minősítésű területek arányának változása.
- Az egyedi tájértékek száma.
- További indikátorok tájvédelmi kérdésekben a 8.7 fejezetben.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

4. Természetvédelmi oltalom alatt álló területek és természeti értékek kezelése, fenntartása, őrzése

4.1. Természetvédelmi célú vagyonkezelés

Helyzetkép:

A természetvédelmi célú vagyonkezelés elsődleges célja állami tulajdonban álló földrészleteken természetvédelmi közcélok megvalósítása, az élő és élettelen természeti értékek megóvása, a tájképi, kultúrtörténeti értékek megőrzése, a természeti vagyon állagának és értékének megőrzése, védelme, továbbá értékének fenntartható módon való növelése. A nemzeti park igazgatóságok (továbbiakban: igazgatóságok) vagyonkezelésében lévő védett és védelemre tervezett természeti területek kiterjedése 2013. december 31-i állapot szerint 294 212,7 hektár, amelynek 61%-a gyeperő, 10%-a szántó, 29%-a pedig egyéb művelési ágú terület (20. táblázat).

Az igazgatóságok a vagyonkezelésükben lévő területeknek közel 53%-án, 155 979,4 hektáron, jelenleg is haszonbérleti szerződések útján, gazdálkodók bevonásával végzik a természetvédelmi kezelést. A természetvédelmi célú vagyonkezelési tevékenység, természetvédelmi kezelés megvalósításában kulcsszereppel bír az igazgatóságok vagyonkezelésében lévő védett őshonos és veszélyeztetett állatfajtaiból (magyar szürke marha, magyar tarka, magyar bivaly, cikta, cigája stb.) álló állatállomány, amely a gyepterületek megfelelő állatsűrűséggel és állatfajjal/fajtaival történő legeltetését biztosítja. Az igazgatóságok vagyonkezelésében lévő állatállomány egyedszáma folyamatos, de csökkenő mértékű növekedést mutat, mára meghaladja a 10 ezret.

A természetvédelmi érdekek érvényesítése leghatékonyabban a vagyonkezelői jogok gyakorlása útján valósítható meg, amelynek értelmében továbbra is célként fogalmazódik meg az igazgatóságok vagyonkezelésében álló védett természeti területek növelése.

Az igazgatóságok természetvédelmi kezelési feladatainak ellátásához szükséges fenntartható, környezetbarát eszközpark és infrastrukturális háttér kialakítása, fejlesztése, az állattartás körülményeinek javítása szintén feladatként jelentkezik. Az igazgatóságok saját kezelésben tartott földterületeinek természetvédelmi fenntartását szolgáló állatlétszám kialakítása, fenntartása alapvető a területek kedvező természeti állapotának megőrzése érdekében. Az igazgatóságoknak a természetközeli gazdálkodás példaértékű gyakorlati megvalósításával, a jelenleg is betöltött szerepüket tovább erősítve, mintagazdaságként kell megjeleníteniük a térség szereplői előtt, a pillanatnyi gazdasági haszon megszerzése soha nem mehet az ökológiai célok rovására.

Az igazgatóságok 2007-ben elfogadott 10 éves hosszú távú természetvédelmi vagyonkezelési terveinek lejáratával gondoskodni kell a kitűzött célok teljesülésének áttekintéséről és új tervek kidolgozásával az igazgatóságok vagyonkezelésében lévő valamennyi terület esetében az elérni kívánt célállapotot meghatározva, fel kell mérni az annak eléréséhez szükséges tevékenységeket, rögzíteni kell azok ütemezését.

Az igazgatóságok vagyonkezelési nyilvántartásának vezetését és a vagyonkezelési adatszolgáltatást a TIR vagyonkezelési moduljának alkalmazásával végzik, amelynek fejlesztése folyamatos feladat.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

20. táblázat – A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő védett és védelemre tervezett természeti területek kiterjedése (2013. december 31. állapot szerint)

Nemzeti park igazgatóság	Terület (hektár)
Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság	13 143,4
Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság	13 286,5
Bükki Nemzeti Park Igazgatóság	30 664,5
Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság	18 114,7
Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság	15 292,9
Fertő-Hansági Nemzeti Park Igazgatóság	12 266,3
Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság	101 859,0
Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság	53 105,1
Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság	32 745,9
Órségi Nemzeti Park Igazgatóság	3 734,4
ÖSSZESEN	294 212,7

Fő cselekvési irányok:

- Az igazgatóságok vagyonkezelésében álló védett természeti területek növelése, a vagyonkezelt terület nagyságával arányos nagyságú személyi állomány és fenntartható, környezetbarát infrastruktúra biztosítása.
- Az igazgatóságok saját kezelésben tartott földterületeinek természetvédelmi fenntartását szolgáló állatlétszám kialakítása, fenntartása.
- Az igazgatóság saját kezelésben tartott földterületeinek fenntartását szolgáló, nem az állatállomány legeltetésével/takarmányozásával összefüggő, de többségében a vagyonkezelés eszközeivel végzendő munkák beépítése a természetvédelmi vagyonkezelési tervekbe (cserjeirtás, kaszálás, száruzás, invazív fajok egyéb úton való visszaszorítása stb.).
- Az igazgatóságok 10 éves hosszú távú természetvédelmi vagyonkezelési terveinek aktualizálása.

Indikátorok:

- A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő védett és védelemre tervezett természeti területek kiterjedése.
- A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő területek ökológiai állapotában és védett fajainak állományában elért javulás/növekedés mértéke.
- A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésében lévő állatállomány egyedszáma.

4.2. Őrzés**Helyzetkép**

A Természetvédelmi Őrszolgálat kiemelt feladata a mintegy 850 ezer hektár országos jelentőségű védett természeti terület, több mint 1,2 millió hektár védett természeti területen kívül levő Natura 2000 terület, az ex lege védett természeti területek, valamint mintegy 1900 védett növény- és állatfaj őrzése, megóvása, károsításának megelőzése, továbbá 45 ezer külterületen nyilvántartott régészeti lelőhely őrzése, károsításának megelőzése (21. táblázat).

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

A nemzeti park igazgatóságok szervezetében jelenleg összesen 245 fő egyenruhával és szolgálati maroklöfegyverrel ellátott, megfelelő hatósági jogosultságokkal rendelkező állami természetvédelmi őr dolgozik. Egy fő természetvédelmi őrre így átlagosan 372 km² működési terület, azon belül pedig 3400 hektár országos jelentőségű védett természeti terület és 4600 hektár országos jelentőségű védett természeti területen kívüli Natura 2000 terület, továbbá 180 régészeti lelőhely jut. Egy fő természetvédelmi őr tehát mintegy 8 000 hektáron lát el konkrét őrzési feladatokat.

21. táblázat – A nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi őrszolgálati adatai (2013. március)

Nemzeti park igazgatóság	Működési terület (ha)	Védett természeti terület (ha) *	Natura 2000 terület (ha)	Természetvédelmi őr létszám (fő)	1 főre eső működési terület (ha/fő)	1 főre eső védett természeti terület (ha/fő)	1 főre eső Natura 2000 terület (ha/fő)
Aggteleki	433 739	54 455	181 303	16	27 109	3 403	11 331
Balaton-felvidéki	1 003 400	74 021	252 193	21	47 781	3 525	12 009
Bükk	893 761	124 234	255 799	34	26 287	3 654	7 524
Duna-Dráva	1 284 100	97 273	202 449	32	40 128	3 040	6 327
Duna-Ipoly	1 353 600	124 508	267 608	35	38 674	3 557	7 646
Fertő-Hanság	408 700	47 191	88 206	13	31 438	3 630	6 785
Hortobágyi	1 776 300	144 128	358 809	40	44 408	3 603	8 970
Kiskunsági	1 004 300	82 038	168 142	26	38 627	3 155	6 467
Körös-Maros	801 200	51 410	146 952	19	42 168	2 706	7 734
Órségi	343 900	48 882	73 505	9	38 211	5 431	8 167
ÖSSZESEN / átlag	9 303 000	848 140	1 994 966	245	37 971	3 462	8 143

* az "ex lege" védett természeti területek nélkül

A régészeti lelőhelyek és leletek hatósági őrzése 2005 óta a Természetvédelmi Őrszolgálat jogszabályban előírt kötelessége. Ez jelentős többletfeladatot jelent. Forrás hiányában az elmúlt években nem alakult ki országosan jó gyakorlat a feladat ellátására, ezért szükséges a megfelelő pénzügyi és személyi feltételek biztosítása régészeti örökségünk védelme érdekében.

A Természetvédelmi Őrszolgálatra háruló feladatok folyamatosan növekednek, míg a létszámuk állandó és a munkáltató igazgatóságok költségvetési támogatása is folyamatosan csökken. Szembe kell nézni a természetvédelmi őrzés új kihívásaival is, ilyen például a védett természeti területeket érintő illegális hulladéklerakás, a gyújtogatás, a védett állatok mérgezése, a védett növények engedély nélküli gyűjtése, az illegális terepmotorozás, quadozás, az engedély nélküli fakitermelések. Rendkívüli kötelezettséget jelent a Natura 2000 területek megóvása is, amiről számot kell adnia hazánkban az Európai Unió felé. A jelenlegi helyzet szerint a természetvédelmi kezelési és egyéb feladatok ellátása, valamint az igazgatóságok feladatköreinek szinte teljes terepi megvalósítása jellemzi a természetvédelmi őrszolgálat tevékenységét.

2013. január 1-én az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek tevékenységével kapcsolatos jogi szabályozás változása alapjaiban változtatta meg a természetvédelmi őrök hatósági feladatellátását is, amelyet célszerű lesz a természetvédelmi őrzés és természetvédelmi kezelési tevékenység összefüggésében újra áttekinteni.

Az állampolgárok önkéntesen, díjazás nélkül polgári természetőrként segíthetik a természetvédelmi őrök munkáját. A természeti értékek megőrzése csak akkor lehet sikeres, ha abban a társadalom a mainál nagyobb mértékben vesz részt. A polgári természetőrök létszáma

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

jelenleg 700 fő. A Természetvédelmi Őrszolgálat alacsony létszáma limitálja az érdeemben felügyelhető és feladattal ellátható polgári természetőrök számát. A természetvédelmi örök létszám bővítése lehetővé tenné még több polgári természetőr bevonását az állami természetvédelmi feladatellátásba.

Az Őrszolgálat létszámát 2015–2020 között meg kell duplázni, hogy az arányban álljon a megnövekedett feladatokkal, mert csak így lehet biztosítani hazánk természeti értékeinek megóvását, az uniós tagságból adódó feladatok elvégzését.

Fő cselekvési irányok:

- A természetvédelmi örök létszámának emelése legalább 200 fővel.
- Az örökségvédelemmel kapcsolatos kötelezettségek is indokolják a pénzügyi és személyi feltételek javítását.
- A természetvédelmi őrzés feladataival arányos tárgyi feltételek (kiemelt területek, valamint folyamatos őrzést igénylő objektumok kamerával való felszerelése, a szükséges wifi eszközök telepítésével) biztosítása.

Indikátorok:

- A Természetvédelmi Őrszolgálati létszáma.
- Egy hektár védett természeti területre jutó természetvédelmi ör, egy hektár Natura 2000 területre jutó természetvédelmi ör.
- A Természetvédelmi Őrszolgálat által használt technikai eszközök száma és átlagéletkora.

4.3. Védettségi szint helyreállítása**Helyzetkép:**

Az Alkotmánybíróság 28/1994. (V. 20.) számú határozata nyomán, 1995. november 25-én lépett hatályba a védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Vszt.). 2013 végéig a Vszt. hatálya alá tartozó, a volt szövetkezetek földhasználati jogával érintett mintegy 250 000 hektár védett és védelemre tervezett természeti területből kb. 150 000 hektár került állami tulajdonba. A védettségi szint helyreállításának előrehaladása az állami tulajdonba vételhez szükséges költségvetési források rendelkezésre állásától és a nemzeti park igazgatóságok e feladatra fordítható kapacitásaitól függ.

Az NTA-III megvalósulási időszaka alatt az alábbi költségvetési források álltak rendelkezésre a Vszt. végrehajtására:

22. táblázat – Költségvetési források a Vszt. végrehajtására

Év	2009	2010	2011	2012	2013
Forrás* (m Ft)	52,0	28,8	467,8	1 144,2	1 394,2

*az éves költségvetési törvények és a Vszt. végrehajtására költségvetési átcsoportosításokat tartalmazó Korm.határozatok adatai alapján

A 22. táblázat alapján jól látható, hogy 2011 óta minden korábbinál nagyobb költségvetési összegek állnak a nemzeti park igazgatóságok rendelkezésére a Vszt. végrehajtására. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az NTA-III végrehajtási idejének a végére újabb, több mint 5000 hektár védett természeti terület kerülhet állami tulajdonba és nemzeti park igazgatósági vagyonkezelésbe. A földvásárlásokkal egyidejűleg az arra jogosult személyek megkapják a

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

számukra járó teljes pénzbeli kártalanítást, így a tulajdonjoghoz fűződő alapjog esetleges sérelme sem állhat fenn.

A Vsz. végrehajtása a törvényi kötelezettségen túl az egyetlen hatékony eszköz a színlelt, esetleg illegálisnak minősülő földhasználati és birtoklási viszonyok, az ún. „zsebszerződések” felszámolására is.

Az állami tulajdonba kerülő, a Vsz. hatálya alá tartozó területek egy része tartós használati, haszonbérleti jogviszony keretében a helyben lakó, ténylegesen gazdálkodási tevékenységet folytató magánszemélyekhez kerül, elősegítve ezzel az állattartó helyi gazdálkodók földhöz jutását.

Fő cselekvési irányok:

- A Vsz. 2015. december 31-i végrehajtási határidejének meghosszabbítása.
- A végrehajtáshoz szükséges költségvetési források ütemezet biztosítása.
- A kártalanítás alternatív módozatainak vizsgálata és szükség szerinti alkalmazása.
- A jogosulti körbe tartozó személyek kártalanításának elsődlegessége.

Indikátorok:

- Az állami tulajdonba kerülő területek kiterjedése.
- A rendelkezésre álló költségvetési források nagysága.
- A termőföld-árak változása (tekintettel a 2014. évi földpiaci liberalizációra is).

4.4. Erdők vagyonkezelése

Helyzetkép:

Az erdők fenntartására, védelmére vonatkozó természetvédelmi irányelvek átfogóan a tervezési-ellenőrzési rendszeren (természetvédelmi kezelési tervek, körzeti erdőtervek és a kapcsolódó hatósági rendszer), valamint a gazdálkodók támogatásán keresztül valósíthatók meg.

Az erdőgazdálkodásban széles körben vehetők igénybe támogatások az Európai Unió társfinanszírozásával és nemzeti keretből, például erdő-környezetvédelmi intézkedések (kilenc célprogrammal), valamint a Natura 2000 erdőterületeken történő erdőgazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatás.

Az NTA-III időszaka alatt fontos természetvédelmi jogcímek kerültek bevezetésre: az erdőtelepítéssel, a Natura 2000 területeken lévő erdők kompenzációs támogatásaival, valamint az önkéntesen vállalható erdő-környezetvédelmi kifizetésekkel kapcsolatban. E jogcímek kifizetései megtörténtek, illetve most is folyamatban vannak.

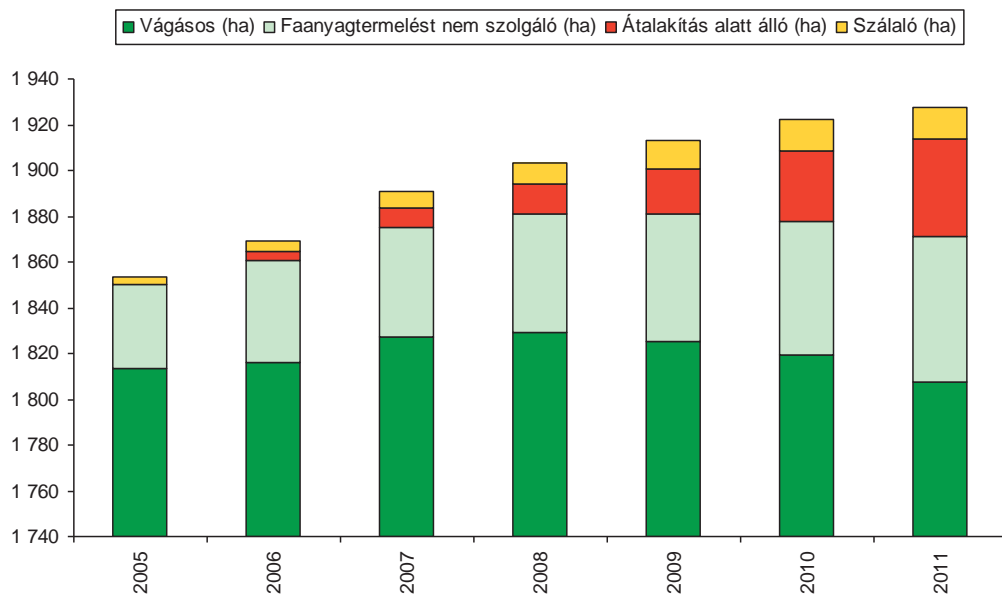
A nemzeti park igazgatóságok számára különleges kezelési, gazdálkodási feladatot jelent az igazgatóságok vagyonkezelésében lévő állami erdőterületek kezelése, fenntartása. A tervidőszak alatt a nemzeti park igazgatóságok által vagyonkezelt erdő művelési ágban lévő területek nagysága mintegy 33 000 hektárról több mint 40 000 hektárra változott.

E természetvédelmi célú erdőkezelés a nem védett erdőkben folytatható erdőgazdálkodási tevékenységgel szemben egy olyan erdőmegőrzési, erdőkezelési feladatot jelent, amelynek elsődleges célja a vagyonkezelésben lévő erdők biológiai sokféleségének megőrzése és gyarapítása, a természetvédelem szempontjainak érvényesítése. Ehhez a tevékenységhez a hagyományos erdőgazdálkodás egyes eljárásai (pl. fakitermelés) csak eszközök, és nem célok. Természetesen a fakitermelés elvégzése és az esetlegesen keletkező eredmény visszaforgatása a természetvédelmi tevékenységek támogatására is fontos kiegészítő célkitűzés.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Természetvédelmi szakmai cél a folyamatos erdőborítással járó erdőkezelési technológiák üzemi méretekben történő megvalósításának bevezetése, minta jellegű bemutatása. A vágásos üzemmódban kezelt területek csökkenése és a faanyagtermelést nem szolgáló és átalakító üzemmódban kezelt terület növekedése a tervidőszakban természetvédelmi szempontból kedvező irányt mutat (6. ábra).

Az erdők természetvédelmének speciális mintaterületei az erdőrezervátumok, amelyek a természetes vagy természetközeli állapotú erdei életközösség megővését, a természetes folyamatok szabad érvényesülését, továbbá a hosszú távú erdőökológiai kutatások folytatását szolgáló erdőterületek (Tvt. 29. § (3) bekezdés). Az 1990-es évek első felében 63 területet jelöltek ki erdőrezervátummá. A kijelölt területeket erdőrezervátummá nyilvánító miniszteri rendeletek 2000 óta jelennek meg, a 2009–2014 közötti időszakban egy terület, a Kőszegi-forrás erdőrezervátumot kijelölő, a Nyugat-Mecsek Tájvédelmi Körzet létesítéséről, valamint a Kőszegi-forrás erdőrezervátum létrehozásáról szóló 4/2009. (IV. 10.) KvVM rendelet jelent meg. Eddig összesen 55 területet nyilvánított erdőrezervátummá, 11 529 hektár összterülettel a természetvédelemért felelős miniszter, illetve állapított meg ezekre a területekre természetvédelmi kezelési előírásokat. Az erdőrezervátumok teljes területén belül azonban csak a magterületek mintegy 3600 hektárján érvényesülnek emberi beavatkozás nélkül a természetes folyamatok, ez tekinthető tehát nemzetközi értelemben is erdőrezervátumnak, amely a hazai teljes erdőterületnek alig 0,2%-a. A Magyar Nemzeti Erdőrezervátum Bizottság az erdőrezervátumok védőzónáinak erdőtervezési és kezelési kérdéseiben állásfoglalásokat ad ki, amelyeket a hatóságok és gazdálkodók figyelembe vesznek.

6. ábra – Az ország erdőterületének üzemmódonkénti megoszlása hektárban (csak erdőrészlet) (Forrás: NÉBIH Erdészeti Igazgatóság)

Fő cselekvési irányok:

- Olyan kezelési módok bevezetése, amelyek az eddigi módszereknél jobban segítik a természetvédelmi célok megvalósulását.
- A védett és Natura 2000 jelölő fajok közt szereplő elhalt faanyagot fogyasztó rovarfajok és odúlakó denevérfajok számára az erdőben hagyandó holt fa, illetve lábön álló száradó fák, továbbá idős, odvas fák fenntartása/fennhagyása.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- Az erdőszerkezet-átalakítások elvégzése az igazgatósági vagyongazdálkodásba vett területeken.
- Az erdőgazdálkodás és a természetvédelmi kezelés közötti összhang megteremtése a védett természeti és Natura 2000 területeken végzett szakszerű erdőkezelés során.
- A bolygatás nélkül fenntartandó erdőterületek hálózatának kialakítása a saját vagyongazdálkodásban lévő területeken is.
- A természetvédelmi erdőgazdálkodás tervezési-, elszámolási rendszerére vonatkozó szabályozás kidolgozása és bevezetése a nemzeti park igazgatóságoknál.
- Az erdővédelmi járulék fizetési kötelezettség alóli felmentés megvalósítása a természetvédelmi célú élőhely rehabilitációk esetén legalább a védett természeti és Natura 2000 területeken.
- Az erdőgazdálkodási és természetvédelmi célkitűzések közelítése a minél kiterjedtebb nemzeti és európai uniós támogatási rendszerekkel.
- Az erdőrezervátummá kijelölt területek kihirdetésének lezárása.

Indikátorok:

- Magyarország erdőterületének változása.
- A szálaló, átalakító és faanyagtermelést nem szolgáló (folyamatos erdőborítást biztosító) üzemmódban kezelt erdők területe.
- Az erdőterület megoszlása elsődleges rendeltetés szerint.
- Erdők természetességi kategóriáinak megoszlása.
- A őshonos fafajok megoszlása a hazai erdőterületen.
- Az erdőkhöz kötődő, védett / Natura 2000 jelölő elhalt faanyagot fogyasztó rovarok mennyisége.
- Odúlakó denevérek állománya.

4.5. Vadgazdálkodás

Helyzetkép:

A nemzeti park igazgatóságok saját vadászatra jogosultsága alatt 21 vadászterület van összesen 155 000 hektár kiterjedésben.

Az országos szinten növekvő nagyvadállomány az erdő- és mezőgazdálkodásnak okozott igen jelentős gazdasági kár mellett a védett természeti területekben és értékekben is komoly kárt okoz, míg ezzel párhuzamosan az apróvadállomány mérete aggasztó mértékben csökken.

Az igazgatóságok vadászatra jogosultsága alá tartozó vadászterületek természetvédelmi célú különleges rendeltetésűek, ahol a rendeltetésnek megfelelően a védett természeti területek és értékek megóvása a feladat. A vadászterületeken a vadászat és a vadgazdálkodási tevékenység nem cél, hanem a természetvédelmi vagyongazdálkodás eszköze, ennek keretében minden beavatkozást a természetvédelmi céloknak és érdekeknek kell alárendelni. A vad csak a nem kívánatos tevékenységének (pl. természetvédelmi károk, erdő- és mezőgazdasági károk) megelőzése illetve mérséklése, állományának szükséges szabályozása céljából, továbbá állategészségügyi indokok alapján vadászható.

Az intenzív erdei vadgazdálkodás a védett természeti területeken és Natura 2000 területeken ellentétes azok rendeltetésével, így az – beleértve a vadaskertek létesítését is – e területeken nem kívánatos.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

A jelölő élőhelyek védelme érdekében a Natura 2000 területeken is fokozott figyelmet kell szentelni a nagyvad vadászati hasznosításának. A vad az erdő része, ezért van szükség a terület eltartóképességét figyelembe vevő vadgazdálkodásra. Ennek hiányában az erdő természetes folyamatainak (felújulás) alapuló erdőgazdálkodás akadályba ütközik. Hosszú távon olyan létszám fenntartása a kívánatos, amely mellett lehetővé válik az erdők természetes felújítása, vadkizáró kerítések alkalmazása nélkül. Ez csak országos szintű nagyvadlétszám-csökkentési program keretében érhető el, hiszen az igazgatóságok saját vadászatra jogosultsága alatt álló vadászterületeinek kiterjedése csak töredéke a haza nagyvadas vadászterületeknek, így azokon csak helyi szintű eredményt lehet elérni.

Fő cselekvési irányok:

- A nagyvadlétszámot a védett természeti területeken (elsősorban védett erdőkben) a területek vadeltartóképességéhez kell közelíteni (csökkentés).
- Szükséges a cserjésekkel, sűrűséggel határos gyepterületek növény- és állatvilágának (pl. rákosi vipera) védelme érdekében különösképpen a vaddisznó állomány drasztikus mértékű apasztása.
- Az apróvadállomány védelme érdekében a védett területeken mezei és vízi élőhely-fejlesztések támogatása.

Indikátorok:

- A nemzeti park igazgatóságok vadászatra jogosultság alatt álló területeinek kiterjedése.
- A nagyvadfajok állománya.
- A mezei nyúl, a fogoly, a nyári lúd hazai állománya az igazgatóságok saját vadászterületein.

4.6. Halgazdálkodás

Hazánk mintegy 90 halfajból álló halállománnyal büszkélkedhet, azonban az őshonos fajok aránya alig kétharmada ennek. Számos természetes és természetközeli vizünkben a halak jelentős hányadát adják nem őshonos, korábban haltermelési céllal behozott vagy behurcolt halfajok, amelyek között számos inváziós faj van. Sajnos ez az arány azokon a vizeken sem lényegesen jobb, amelyek esetében az állomány megillető halgazdálkodási jogot a nemzeti park igazgatóságok vagy általuk felügyelt gazdálkodó szervezet gyakorolja. Az inváziós idegenhonos halfajok terjeszkedését igen nehéz megállítani, mivel szaporodásuk eredményes és hallárváik, ivadékaik a vízzel szinte minden víztérbe eljutnak, ott életteret foglalnak. Halaink egyik különösen veszélyeztetett csoportja a középhegységi patakok faunáját alkotó fajok (pl. Petényi-márna, fűrges cselle, kövicsík), amelyeket hosszabb távon a változó klíma miatt időről időre fellépő jelentős vízhiány fenyeget leginkább. E hatást csak megfelelő élőhely-fejlesztésekkel, illetve vízutánpótlással lehet mérsékelni, adott esetben átgondolt visszatelepítési programokkal ellensúlyozni. Egy másik veszélyeztetett csoport, a mocsaras és a lápi élőhelyekre jellemző fajegyüttes védelméért is sokat lehet és kell tenni a nemzeti parki vagyongazdálkodási területeken és érintett halgazdálkodási vízterületeken, hiszen az élőhelyek védelmével, a nem őshonos halfajok e vizekbe történő bejutásának megakadályozásával, egyes inváziós vízinövények visszaszorításával a veszélyeztetett fajok (pl. széles kárász, compó, lápi póc, réti csík) megmenthetők.

Jól látható folyamat, hogy természetes vizeinken jelenleg a halászati hasznosítás jelentősége csökken, miközben a horgászhasznosítás kerül egyre inkább előtérbe. Azonban a természetvédelmi célú kezeléssel a horgászhasznosítás az adott víz egyes részterületein nem mindig összeegyeztető, így ezekben az esetekben (pl. Fertő tó) szabályozottabb

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

halgazdálkodási hasznosításnak is lehet létjogosultsága. Amennyiben a védelmi célokkal összeegyeztető a halállomány hasznosítása, akkor is elengedhetetlenek az olyan fejlesztések, amelyek a természetes szaporodás elősegítésével, illetve ha másképp nem megoldható, haltelepítéssel növelik a fogható halállományok méretét. Fontos feladat azonban a haltelepítéssel kihelyezett állományok szerkezetének megváltoztatása, a faji, illetve korosztályi összetétel optimalizálása. Nagyon fontos, hogy azokon a vizeken, ahol nemzeti park igazgatóság gyakorolja a halgazdálkodási jogot, az őshonos halfajok telepítése is csak olyan mértékig végezhető, amely összhangban van a természeti értékek fennmaradásával.

Fő cselekvési irányok:

- A vizek természetes halfaunájának, őshonos halállományának és a kívánatos halfaj-szerkezetének fenntartása élőhelyvédelemmel, élőhely rekonstrukcióval, indokolt esetben halfajok mesterséges szaporításával és kihelyezésével.
- A nemzeti park igazgatóságok vagy általuk felügyelt szervezet halgazdálkodási jogosultsága alatt álló területek esetében kíméleti területek kijelölése, indokolt esetben a különleges rendeltetésűvé nyilvánítása.
- A dombosági, középhegységi, illetve a lápi és mocsaras élőhelyek halállományának védelme érdekében a védett területeken élőhely-fejlesztések támogatása.
- A halállományok természetes szaporodásának elősegítése, halvívóhelyek, halbölcsők létesítése, illetve rekonstrukciója, a halállományok teletelésének elősegítése (vermelőhelyek védelme, lékelés).
- Haltelepítés esetén annak biztosítása, hogy a telepítési anyag természetes vagy természetközeli vizek esetében kizárólag őshonos faj egyedét tartalmazza. Az őshonos fajok (pl. ponty) esetében pedig telepítésre elsősorban azok természetes formáit (tiszai nyurgaponty, velencei-tavi vadponty, dunai vadponty, balatoni sudárponty) használják. Államilag ösztönözni szükséges ezeket a nemzeti kincsé nyilvánított pontyfajták szaporítását a telepítéshez szükséges ivadék előállításának biztosításáért.

Indikátorok:

- A nemzeti park igazgatóságok halgazdálkodási jogosultsága alatt álló területeinek kiterjedése.
- A hegyvidéki patak-, illetve a mocsaras élőhely-rekonstrukciók száma.
- Haltelepítés esetén az őshonos formák aránya.
- Az idegenhonos, invazív halfajokból szelektíven kifogott mennyiségek.

4.7. Élőhelyek megőrzése**4.7.1. Élőhelyek helyreállítása****Helyzetkép:**

A társadalom folyamatosan növekvő terület-, energia- és anyagigénye miatt a természeti környezet és az élő rendszerek egyre súlyosabb terheléseknek vannak kitéve. A legfőbb veszélyeztető tényező az élőhelyek csökkenése, feldarabolódása, pusztulása, a környezetszennyezés, a nem megfelelő földhasználatból fakadó túlhasznosítás, az özönfajok terjedése és az éghajlatváltozás. A biológiai sokféleség megőrzéséhez, elemeinek fenntartható használatához kapcsolódóan kiemelten fontos az élőhelyek védelme, természetvédelmi helyzetük megőrzése, javítása és helyreállítása. Erre hazánk a nemzetközi egyezmények részes feleként is kötelezettséget vállalt.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Az előző időszakban a kiemelt jelentőségű vizes élőhelyek helyreállítása mellett megkezdődött a Kárpát-medence egyedi értékeit és társulásait őrző élőhelyek leromlásának megállítása, a korábbi állapot visszaállítása. A 2007–2013 közötti időszak európai uniós forrásainak (ERFA, LIFE) felhasználásával a Natura 2000 területeink mintegy 5%-át, illetve országos jelentőségű védett természeti területeinknek mintegy 10%-át érintően (kb. 102 000 ha) történtek élőhely-rekonstrukciós és élőhely-fejlesztési beavatkozások.

Emellett sor került számos kiemelt fontosságú állat- és növényfaj (pl. túzok, rákosi vipera, tartós szegfű stb.) élőhelyének javítására is.

Az Európai Unió 2020-ig szóló biológiai sokféleség stratégiájának (EU BSS) 2. céljában előírta a tagállamok számára az ökológiai funkcióval bíró degradált ökoszisztémák legalább 15%-ának helyreállítását, rekonstrukcióját, illetve a meglévő és potenciális zöld infrastruktúra-elemek meghatározását és az ehhez szükséges szakmapolitikai és szabályozási keretek kialakítását.

Fő cselekvési irányok:

- Az élőhely-rehabilitációs és rekonstrukciós munkák (pl. visszagyepesítés, vizes élőhelyek helyreállítása) folytatása, folyamatos monitorozása, támogatása, a befejezett helyreállítások fenntartása, az elért állapot fenntartásának pénzügyi forrásai megteremtése.
- A jövőben a rehabilitációs és a rekonstrukciós feladatok esetében is kiemelt figyelmet kell fordítani az éghajlatváltozás élőhelyekre és életközösségekre, illetve egyes fajokra gyakorolt hatására, kiemelten a sérülékeny vízháztartású vizes és ártéri élőhelyek vízháztartásának helyreállítására, vízellátottságának javítására.
- Vizes élőhely-rekonstrukciók és rehabilitációk esetében a térségi vízgazdálkodás, vízvisszatartás megoldási lehetőségeinek előtérbe helyezése a talajvíztükör megemelésével, összhangban a klímaváltozás hatásainak lehetséges pufferezésére, a VKI szellemiségének a VGT-be való beültetésével és a szükséges földhasználati mód váltásokkal (bizonyos, mély fekvésű, rendszeresen belvízjárta területek feladása), szemben a korábban alkalmazott, gátakkal körül vett árasztásokkal.
- 2020-ig az ökológiai funkcióval bíró degradált ökoszisztémák legalább 15%-án összehangolt élőhelyrekonstrukciókat kell megvalósítani.
- A helyreállításhoz kapcsolódóan elő kell segíteni az egyes természeti értékek károsodásához vezető folyamatok megfékezését, többek között az inváziós fajok terjedését, a cserjésedési és eutrofizációs folyamatok gyors előrehaladását.

Indikátorok:

- Élőhely-rehabilitáció és rekonstrukció száma, területi kiterjedése (ha).
- Élőhely-rekonstrukciós fejlesztésekkel, a kezelési infrastruktúra fejlesztésével érintett Natura 2000 területek, illetve védett természeti területek kiterjedése (ha).
- 15% élőhelyrekonstrukció indikátorai (pl. rekonstruált terület, rehabilitált faj).

4.7.2. Ökoszisztéma szolgáltatások

Helyzetkép:

Az élővilág azon javainak és szolgáltatásainak állapota, amelyeket az ember élete során közvetlenül vagy közvetve felhasznál, létfontosságú az emberi egészség és jólét szempontjából. A természetvédelmi tevékenység a természeti adományok létéhez (az ún. ökoszisztéma javakhoz és ökoszisztéma szolgáltatásokhoz, ahogy azt a korábban, 1970-től használt „környezeti szolgáltatások” helyett 1981-től nevezték) és az ebből származó

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

hasznokhoz juttatja az embereket. Az ökoszisztéma szolgáltatásokat minden állampolgár igénybe veszi, ezért közös érdekünk és felelősségünk azok fenntartása és finanszírozása. A Kárpát-medencei élettér és emberi közösségek fennmaradása szempontjából a természeti szolgáltatások vagy ökológiai szolgáltatások (és az általuk létrehozott természeti vagy ökoszisztéma javak) ugyanolyan fontosak, mint a technológiai szolgáltatások. Másképpen: a természeti vagy ökoszisztéma szolgáltatások azok a természeti adományok, javak és funkciók, amelyek hasznosak az emberi közösségeknek. Helyettesítésük pazarló és értelmetlen, sokszor sikertelen. Az ökoszisztéma szolgáltatások mesterségesen típusokba sorolhatók a megértés és a megelőzés-fejlesztés szabályozása érdekében. A típusok: tér- és közeg-fenntartó (a többi szolgáltatás-típus folyamatait támogató) szolgáltatások; termelő-ellátó (nyersanyag ellátó, élelmiszer ellátó, vízellátó stb.) szolgáltatások; szabályozó (éghajlatot, betegségeket, vízjárást, hulladékokat szabályozó) szolgáltatások; kulturális-információs szolgáltatások (például a szemléletformáló kiadványok, honlapok, portálok hozzáférhetőségét mindenki számára biztosító könyvtári szolgáltatások, felüdülésre alkalmas erdő). A valóságban azonban komplex, a biológiai sokféleség és az élettelen természeti környezet év-százezredes összhangján alapuló élőhelyi rendszereinek bizonyítható, mérhető nyereségei az ökoszisztéma szolgáltatások. Megmaradásuk, működőképességük érdekében elővigyázatosan kell bánnunk természeti tőkénkkel, és meg kell őriznünk a még meglévő biológiai sokféleséget. A biológiai sokféleség – a természetvédelmi foglalkoztatás és az ökoturizmus közvetlenül mérhető gazdasági előnyeinek túl – további gazdasági előnyökkel jár, mert összehasonlíthatók az ökoszisztéma szolgáltatások leépülésének várható veszteségei a megőrzést szolgáló hatékony intézkedések költségeivel. Az NTA-III tervidőszak alatt kitűzött cél, amely szerint tudatosítani szükséges azt, hogy a természetvédelmi tevékenység megvalósulása természeti adományokhoz juttatja az állampolgárokat, nem valósult meg maradéktalanul.

Fő cselekvési irányok:

- A hazai ökoszisztémák és szolgáltatásaik térképezése, értékelése, kutatása és megismertetése.
- Az ökoszisztémák helyreállításával kapcsolatos stratégiai keret meghatározása.
- A környezet állapotát illetve az ökoszisztéma szolgáltatások számára nem kívánatos tevékenységek fenntarthatóságának felülvizsgálata, környezetbarát technológiák kidolgozása és használata.

Indikátorok:

- Ökoszisztémák és azok szolgáltatásainak térképe, állapotjellemzői, becslött értékük.
- Ökoszisztéma szolgáltatások ismertetésével foglalkozó média megjelenések.
- Helyreállított ökoszisztémák indikátorai (pl. rekonstruált terület, rehabilitált faj, megőrzött biodiverzitás).

4.7.3. Zöld Infrastruktúra

Helyzetkép:

A zöld infrastruktúra a biológiai sokféleség megőrzéséhez kapcsolódó új koncepció, amely a természetes és természetközeli élőhelyek létező vagy megtervezendő elemeinek hálózatával az ökológiai és tájökológiai kapcsolatok működőképességének fenntartására, illetve kialakítására törekszik. Ez a megközelítés természetszerűen túllép a védett természeti területek hálózatán vagy az ökológiai hálózaton is. A zöld infrastruktúra a vidéki és települési környezetben – például belterületi zöldfelületek formájában – egyaránt jelen van.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Az Európai Unió biológiai sokféleség stratégiájának (EU BSS) 2. céljában előírja a meglévő és potenciális zöld infrastruktúra-elemek meghatározását és az ehhez szükséges szakmapolitikai és szabályozási keretek kialakítását.

A meglévő területi kategóriákból kiindulva a hazai zöld infrastruktúra gerincét a védett természeti területeket és Natura 2000 területeket is magában foglaló, az ország területének több mint 36%-át lefedő országos ökológiai hálózat (lásd 6.6 fejezet) képezheti, de azon messze túlmutat.

A zöld infrastruktúra hálózat fontos része kell, hogy legyen a települési környezetben a funkcionálisan jól működő, biológiailag aktív, magas ökológiai értékű zöldfelületi rendszer, amely a biodiverzitás mellett a települési életminőség javítása szempontjából is fontos tényező.

Fő cselekvési irányok:

- A zöld infrastruktúra koncepció tudományos megalapozása.
- A hazai zöld infrastruktúra elemeit (kül- és belterületi) tartalmazó leíró és térbeli adatbázis elkészítése, a sürgős beavatkozást igénylő célterületek azonosítása.
- A természetvédelem látókörébe tartozó, ökológiailag fontos tájképi elemek (erdőként nem nyilvántartott fasorok, facsoportok, arborétumok, parkok és egyéb fás zöldfelületek, sövények, cserjések és szegélyek, mezsgyék) kölcsönös megfeleltetés esetében előírt további megőrzésére megfelelő konstrukció kidolgozása.
- A meglévő és potenciális zöld infrastruktúra-elemek fejlesztése, a klímaváltozás negatív hatásainak mérséklése és az alkalmazkodás elősegítése, a természetes és természetközeli területek közötti átjárhatóság javítása.

Indikátorok:

- A hazai zöld infrastruktúra adatbázis elemeinek száma (db), a felmért területek kiterjedése (ha).
- A zöld infrastruktúra koncepcióhoz kapcsolódóan elvégzett beavatkozások száma és területi kiterjedése (ha).

4.8. Idegenhonos özönfajok elleni védekezés

Helyzetkép:

A természetes előfordulási területükön kívülre szándékos betelepítéssel vagy véletlen behurcolással bekerült inváziós idegenhonos ún. özönfajok egyre fokozódó térhódítását a biológiai sokféleséget veszélyeztető legfőbb tényezők között tartják számon. Az özönfajokban rejlő veszélyeket felismerve több hazai és nemzetközi jogszabály, stratégia tűzi ki célul a biodiverzitás megőrzés, gazdasági kármérséklés, vagy egészségügyi prevenció érdekében az inváziós, tájidegen, özönfajok visszaszorítását, eltávolítását, illetve terjedésének megelőzését. Az özönfajok elleni védekezés terén átfogó célokat és rendelkezéseket összesítő első európai stratégiát a Berni Egyezmény keretében fogadták el 2003-ban, amely 2008-ban magyarul is megjelent a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM) gondozásában.

A stratégiában foglaltaknak megfelelően megkezdődött a hazai inváziós fajokra vonatkozó eddigi kutatási és kezelési tapasztalatok összegyűjtése, rendszerezése és ez alapján megtörtént az özönfajok hazai jegyzékének összeállítása. A természetvédelmi szempontból veszélyt jelentő özönfajok jegyzékén jelenleg 33 szárazföldi és 8 vízi növényfaj, valamint 35 állatfaj szerepel. A hazánkban még nem megtelepedett, de potenciálisan veszélyt jelentő fajok listája 19 fajt sorol fel. A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer programjainak keretében számos, inváziós fajokra vonatkozó adat gyűlik, például az élőhelyterképezéshez és társulás

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

monitorozáshoz, vagy az állatközösségek vizsgálatához kötődően. A vizsgálatok alapján elmondható, hogy az inváziós fajok által benépesített élőhelyek kiterjedése nő, illetve új fajok megjelenése is igazolható. Különösen a felnyíló (pl. homoki gyep helyén álló túlgyérült erdő) erdőállományok esetében komoly erdőgazdálkodási feladatot jelent a bálványfa visszaszorítása.

A természetvédelmi kezelés keretében elsősorban a védett természeti területeket érintően, jelentős kiterjedésben történt inváziósnövény-irtás. Az évek során rengeteg gyakorlati módszertani tapasztalat gyűlt össze egyes fajok visszaszorítására, kiirtására vonatkozóan, amik a jövőben hatékonyabb beavatkozásokat tesznek lehetővé.

Az Európai Unió 2013. szeptember 9-én tette közzé „az idegenhonos özönfajok betelepülésének és elterjedésének a megelőzéséről és féken tartásáról” szóló rendelet tervezetét, amelyet a tagállamokkal folytatott részletes megvitatást követően a 2014. szeptember 29-én fogadtak el.

Az ismeretterjesztés és szemléletformálás jegyében elindult az „Özönfajok Magyarországon” című honlap, amelyen bárki tájékozódhat az idegenhonos, inváziós fajok okozta gondokról, a védekezés, megelőzés lehetőségeiről. 2011-ben hazánk tesztelő országgént csatlakozott az Európai Környezetvédelmi Ügynökség NatureWatch kezdeményezéséhez, amely egy on-line használható adatgyűjtési program az özönfajok előfordulásának bejelentésére.

Fő cselekvési irányok:

- Az Európai Unió inváziós fajok elleni jogi aktusának kialakítása során a hazai érdekek képviselője, az elfogadott jogszabály végrehajtásához szükséges hazai jogi lépések megtétele, valamint a hazai inváziós stratégia kidolgozása. Ehhez kapcsolatos a jelenleg veszélyt jelentő fajok listájának folyamatos aktualizálása és a potenciális veszélyt jelentő fajok listájának bővítése.
- A potenciális veszélyt jelentő fajokra megelőzési akcióterv kidolgozása. E fajok esetében a lehetséges terjedési útvonalak felderítése, és a korai észlelőrendszer kidolgozása.
- Gazdasági és kereskedelmi céllal az országba behozott nem őshonos fajok esetében az inváziós tulajdonságra vonatkozó kockázatelemzés módszertanának kidolgozása.
- A természetvédelmi szempontból kiemelt ökológiai kockázatot jelentő fajok esetében a védekezés folytatása, a kezelt területek kiterjedésének és a kezeléssel érintett fajok számának növelése, a kereskedelem nyomon követése és szükség szerinti korlátozása.
- Az inváziós fajokkal kapcsolatos ismeretterjesztés és szemléletformálás erősítése.
- Szoros ágazati együttműködés és intézményi háttér kialakítása országos szinten.

Indikátorok:

- A bizonyítottan potenciálisan veszélyt jelentő fajok száma.
- Inváziós fajokkal fertőzött területek aránya a védett természeti területeken.
- A kezelt terület kiterjedése (ha).

4.9. Fajok megőrzése, kezelése

Helyzetkép:

A védelem alatt álló fajok száma az elmúlt tervezési időszakban jelentős mértékben nőtt (2012-ben összesen 184-gyel). Az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke szerinti, 2007-ben illetve

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

2013-ban leadott jelentés alapján a közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetében 137 faj esetében nem történt változás (a fajok 66%-a), 59 faj esetében javulás történt (a fajok 28%-a) és 12 faj természetvédelmi helyzete romlott (a fajoknak csupán 6%-a) (3. ábra).

A védett fajok állományainak megőrzését, javítását számos (elsősorban uniós pályázati forrásból megvalósuló) projekt segítette és segíti: a konkrét fajmegőrzést célzó tevékenységek (pl. szabadvezetékek madárbarát átalakítása, kétéltű- és hullóátjárók kiépítése, egyes fajok ex situ szaporítása, majd kihelyezése) mellett az élőhely-rekonstrukciók és az élőhelyek kezelését szolgáló intézkedések, továbbá a kutatási és a monitorozást megalapozó projektek is ide sorolhatók.

Jelentős eredmény, hogy 2013-ban a hazai gyűjteményes kertek 335 védett edényes növényfajt tartanak fenn ex situ, amellyel nagyban hozzájárulnak a Biológiai Sokféleség Egyezmény szerves részét képező Növényvilág Megőrzési Világstratégiában kitűzött célok megvalósításához.

A leginkább veszélyeztetett fajok védelmét szolgáló ismereteket és fő feladatokat fajmegőrzési tervek foglalják össze. Jelenleg 20 növény- és 23 állatfajra készült el fajmegőrzési terv. Számos faj esetében a tervek végrehajtása is megkezdődött, de pénzügyi források hiánya gátolja a megvalósítást.

A szabadvezetékek madárbarát átalakításának 2020-ig történő elvégzését célzó Akadálymentes Égbolt megállapodás végrehajtását uniós pályázati forrásokból kezdtük meg. Számos vezeték szakasz átalakítása megtörtént, de a veszélyforrás teljes körű felszámolásához még az eddigieknél is jelentősebb erőfeszítésekre és anyagi forrásokra lesz szükség. Erősíteni kell továbbá az áramszolgáltató vállalatokkal folytatott együttműködést és fenn kell tartani a projektekben a társfinanszírozásukat. Az új, illetve átalakított vezeték szakaszok madárbarát kialakítását biztosítani kell, az ehhez szükséges tőpusterv kidolgozási folyamatokban is részt kell vennie a természetvédelemnek. Elkészült a „Környezetbarát 22 kV-os szabadvezeték hálózat” irányterve, amely alkalmas a hatósági munka támogatására.

A biodiverzitás megőrzése egyre inkább bizonyíték alapúvá válik Európában, és ezek a bizonyítékok kutatási eredményeket (is) jelentenek. Egyre fontosabb az adaptív management, azaz a kezelések folyamatos adaptálása a legfrissebb bizonyítékok alapján.

Fő cselekvési irányok:

- A kedvezőtlen természetvédelmi helyzetben lévő fajok helyzetének javítása, különös tekintettel az *élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv* által védett fajokra, illetve a fokozottan védett fajokra.
- A kedvezőtlen természetvédelmi helyzetű fajok helyzetének javítása közvetlen (infrastrukturális) fejlesztések révén.
- A megőrzéshez szükséges tudásbázis fejlesztése, a természetvédelmi helyzet hosszú távú nyomon követéséhez szükséges feltételek megteremtése (kutatás, monitorozás, etikai megközelítés).
- A természetvédelmi oltalom alatt nem álló területeken előforduló védett fajok oltalma érdekében a gyepterületek megőrzését támogató agrártámogatások fenntartása és fejlesztése.
- Az elfogadott fajmegőrzési tervekben meghatározott intézkedések végrehajtása, különösen veszélyeztetett fajokra fajmegőrzési tervek kidolgozása, szükség szerint több fajra vonatkozó tervek formájában.
- A szabadvezetékek madárbarát átalakításának lehető legnagyobb mértékben történő elvégzése.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- Az állatok vonulása szempontjából legveszélyesebb útszakaszokon a terelők és átjárók kiépítésének folytatása, a folyók hossz- és keresztirányú átjárhatóságának javítása és biztosítása.
- A fényszennyezés állatvilágra gyakorolt hatásának csökkentése.
- A rendőri szervekkel közös fellépés a vadon élő védett állat- és növényvilág elleni illegális cselekményekkel szemben, mint például az illegális mérgezés, a fészkelések szándékos tönkretétele, az illegális gyűjtés.
- A védett növényfajokkal kapcsolatos egységes jogalkalmazás feltételeinek megteremtése.
- A vizes élőhelyekhez kötődő madárvilág nyugalma biztosító vadászati kíméleti területek rendszerének fenntartása, illetve szükség szerint erősítése.
- Őshonos fajaink megőrzését szolgáló kezdeményezések támogatása (pl. madárbarát kert, lepkebarát kert, lepkebarát szőlőművelés).
- A védett fajokkal kapcsolatos konfliktushelyzetek megoldását szolgáló intézkedések folytatása és erősítése (épületlakó denevér-, és madárfajok, vetési varjú stb.).
- Egyes védett, fokozottan védett vagy közösségi jelentőségű fajok megőrzése szempontjából kulcsfontosságú mikro-élőhelyek és refúgiumok (pl. mezsgyék, cserjesorok, fasorok) kiemelt oltalom alá helyezése, például a helyi szintű védelem biztosításával.
- Egyes közösségi jelentőségű fajok (pl. denevérek) megőrzése szempontjából kulcsfontosságú védett és ex lege védett természeti értékek (barlangok, mesterséges üregek és források) természeti állapotának javítása.
- Erdőterületen kívüli faállományok, fasorok, facsoportok, faegyedek arborétumok, parkok megőrzése, különös tekintettel az idősebb, odvas fákra (elhalt faanyagot fogyasztó fajok és denevérek érdekében).

Indikátorok:

- Végrehajtott fajmegőrzési terv által érintett fajok száma.
- A kedvező vagy javuló helyzetbe kerülő fajok aránya.
- Védelmi intézkedéssel támogatott fokozottan védett fajok száma.
- Az ismeretlen helyzetű fajok aránya.

4.10. Vízgazdálkodás**Helyzetkép:**

A természetben élő fajok elterjedésének egyik kulcsfaktora a rendelkezésre álló víz: annak mennyisége, időbeli eloszlása és minősége. Főképpen síkvidéki élőhelyeinket és azok nemzetközileg is kiemelkedő természeti értékeit érintették kedvezőtlenül az elmúlt mintegy két évszázad természeti igényeket figyelembe nem vevő vízrendezési munkálatai. Bár a klímaváltozás kiváltó okairól vannak viták, magát a jelenséget általánosan elismeri a tudomány és a közvélemény. A rendelkezésre álló modellek alapján a Kárpát-medencében a csapadék mennyisége és időbeli eloszlása jelentősen – a jelenlegi természeti értékeink szempontjából kedvezőtlen irányban – módosulhat. Ez nem csak a vízigényes (például lápi), vagy speciális vízjáráshoz kötött (szikes) életközösségekre lehet hatással, hanem például az erdőfelújítások sikerességén keresztül a domb- és hegyvidéki területekre is.

Előzőek miatt kiemelt figyelmet kell fordítani a vízgazdálkodási kérdésekre és a vízmegőrzésre. A belvízvédelmi csatornarendszer nagy része védett és nem védett területek vízgazdálkodását alapvetően befolyásolja.

Fő cselekvési irányok:

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- A belvízvédelmi csatornarendszer üzemeltetésének átfogó, rendszerszintű felülvizsgálata; szükség szerint a vízvisszatartás érdekében kisajátítások és műtárgyépítések elvégzésével.
- A szárazodásra hajlamos területeken a fokozott párologtató hatást okozó erdőtelepítések mértékének csökkentése.
- Időszerű azoknak a Natura 2000 támogatásoknak a felülvizsgálata, amelyek kikerültek a támogatottak köréből, továbbá azoknak az intézkedéseknek, amelyek közvetlenül, vagy közvetetten gátolják egyes jelölő fajok és/vagy társulások megőrzését, illetve a területi víz visszatartást (VGT új szempont).
- A vizes (VGT védett) Natura 2000 élőhelyeken történő víz visszatartás biztosítása – megfelelő célprogramok beépítésével és megnyitásával – a vidékfejlesztési program megfelelő alakításával.

Indikátor:

- Vízgazdálkodási és természetvédelmi szempontból felülvizsgált területek kiterjedése, módosított vízjogi üzemeltetési engedélyek száma.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

5. Természetvédelmi vonatkozású adatok gyűjtése, Természetvédelmi Információs Rendszer

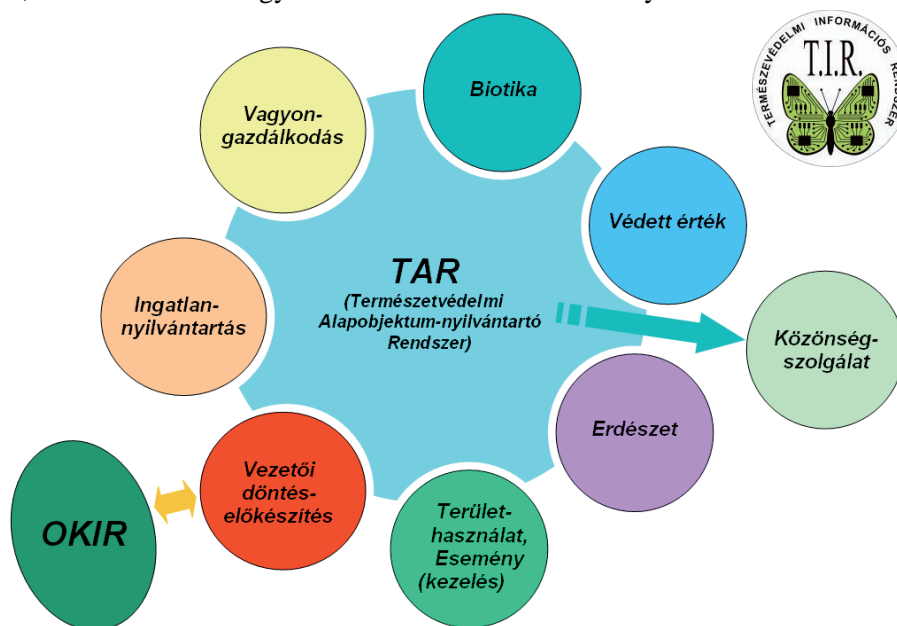
5.1. TIR és moduljai, funkciói

Helyzetkép:

A területi és központi államigazgatási szervek természetvédelmi tevékenységének szakmai és tudományos megalapozását jelentő élővilág-védelmi, biodiverzitás monitorozási, földtani, tájvédelmi, természetvédelmi terület- és vagyonkezelési, valamint további adatok a Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR) adatbázisaiban gyűlnek össze. A szakrendszer az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer (OKIR) önálló részeként működik ESRI ArcGIS szerver térinformatikai környezetben és Microsoft SQL 2000 adatbázis alapon. A geoadatbázis környezetet az időközben bekövetkezett technológiai fejlődés miatt modernizálni szükséges (az adatbázis áttöltése az OKIR Oracle környezetére).

A TIR jelenlegi műszaki informatikai struktúrája az EU Átmeneti Támogatás program finanszírozásában valósult meg 2005–2007 között.

A rendszer moduláris felépítésű (7. ábra) működése során komplex információkat biztosít a természetvédelmi stratégiai tervezéshez, a hatósági tevékenységhez, hazai és nemzetközi jelentésekhez, a nyilvánosság igényeinek kiszolgálásához valamint a természetvédelmi kezelések, beavatkozások és egyéb külső hatások következményei értékeléséhez.

7. ábra – A Természetvédelmi Információs Rendszer legfontosabb moduljai

A TIR vezeti a természetvédelmi állami nyilvántartásokat (például: védett terület, védett természeti érték, természetvédelmi vagyonelemek, monitorozás). A rendszer moduljainak adatfeltöltése és napi használata nemzeti park igazgatóságoként eltérő mértékű a területen dolgozó szakemberek motiváltsága és térinformatikai felkészültsége függvényében. Az alapadat-hiány helyi, regionális szinten jelentősen nagyobb. A rendszer jelenleg több mint 4 millió adatot tart nyilván (23. táblázat).

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Fő cselekvési irányok:

- A TIR rendszer adatfeltöltésével, illetve állandó adatkapcsolatainak biztosításával elérendő, hogy az állami nyilvántartások egymással összehangoltan működjenek, ezáltal növelve a nyilvántartások pontosságát, megbízhatóságát.
- Egyszerű, viszonylag olcsó eszközökön is futtatható (androidos telefon, tablet) adatbeviteli modulok által szolgáltatott adatok fogadása a TIR-ben, illetve modulok és alkalmazások közzététele a könnyebb, gyorsabb kommunikáció érdekében.
- A környezeti nyilvántartások térinformatikai alapú összekapcsolása a Nemzeti Környezeti Térinformatikai Rendszer létrehozásával.
- Meg kell teremteni a műszaki-technikai, jogi, közgazdasági lehetőségét annak, hogy a TIR szakrendszer külső adatkapcsolatai megbízhatóan, tervezhetően és hosszú távon ki tudják szolgálni a felhasználókat.
- Biztosítani kell a TIR szakrendszer egységes használatát az állami természetvédelmi szervezeteknél, valamint az adatgyűjtés feltételeit annak érdekében, hogy a rendszer felhasználói aktuális adatbázisokból tudják a döntés előkészítést, külső adatszolgáltatásokat elvégezni.
- A TIR közönségszolgálati moduljának fejlesztése az önkéntes közösségi, civil kezdeményezések, adatbázisok fogadása illetve az interaktivitás élményének fokozása érdekében (EU Eye on Earth kezdeményezés, vadonleső program, QR-kódos túravezetői és tanösvény vezetői alkalmazások, faj- illetve élőhely határozó).

23. táblázat – A Természetvédelmi Információs Rendszer adatkészlete (kivonat)

	VM központ	ANPI	BFNPI	BNPI	DDNPI	DINPI	FHNPI	HNPI	KMNPI	KNPI	ÖNPI
Földrészletek	235221	19108	88239	41713	20889	18699	17132	24168	19865	239485	40892
Alrészletek	285388	22978	103318	48124	28684	24576	19981	33699	23650	328352	45362
Fajok előfordulásai	143967	18159	34863	85390	6511	469	11522	87331	2134	48601	13080
Helyi védett területek	173	25	23	25	60	5476	148	68	56	23	3
Lápok	795	859	806	798	874	527	20	798	650	794	106
Natura2000	540	545	522	522	525	8766	16	522	41	522	15
Országos jelentőségű védett természeti területek törzskönyve	477	329	320	333	373	13	20	329	19	325	15
ÖSSZES védett objektum	57386	35580	39214	34040	34195	34080	34102	34700	23629	33038	25633

Indikátor:

- Betöltött adatok, lekérdezések, adatszolgáltatások száma.

5.2. Természetvédelmi célú monitorozó programok**5.2.1. Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer****Helyzetkép:**

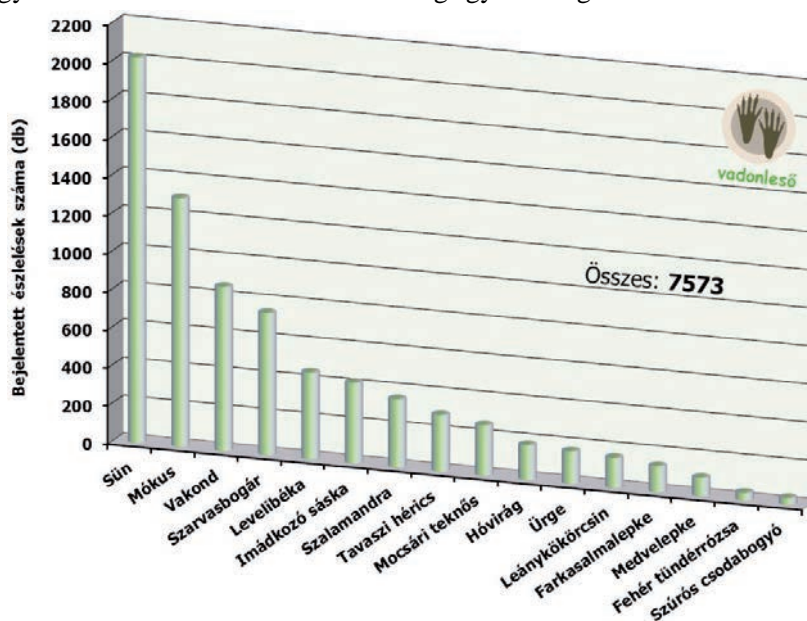
A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) a Földművelésügyi Minisztérium Természetmegőrzési Főosztály irányításával 1998-óta működő országos program, amelynek feladata a magyarországi biológiai sokféleség (biodiverzitás) állapotának és változásainak hosszú távú megfigyelése, állandó helyszíneken, egységesített módszerekkel. Az országos

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

programok kidolgozását, összehangolását központi irányítás biztosítja, míg a helyi feladatokat a területi szervek (nemzeti park igazgatóságok) koordinálják.

Az elmúlt tervidőszakban az európai uniós elvárásokhoz igazodva jelentősen bővült a vizsgált taxonok és mintavételi helyek száma, új mintavételi módszertanok kerültek kidolgozásra. A meglévő módszertanok esetében azokat számos esetben pontosítottuk és továbbfejlesztettük szakértők és a nemzeti park igazgatóságok bevonásával. Az európai uniós jelentésekben kért módszertanok módszertanokat a program internetes oldalán elérhetővé tettük. A fenti munkák eredményeként a tervezési időszakban a vizsgált taxonok száma több tucattal, míg a mintavételi helyek száma százas nagyságrenddel nőtt. A közösségi jelentőségű fajok több, mint 80%-ára rendelkezésre áll mintavételi módszertan. A vizsgálatokat ugyanakkor forráshiány miatt nem minden esetben sikerült a mintavételi módszertanban előírt gyakorisággal elvégezni.

2009-től elindítottuk az NBmR-től különálló Vadonleső programot, amely az internetes adatgyűjtő felületen keresztül a társadalom széles rétegei számára lehetővé teszi, hogy a védett fajokra vonatkozó adatszolgáltatással bekapcsolódjanak a monitorozásba. A rendszer működése alatt a megfigyelhető fajok számát bővítettük, a 16 védett fajra vonatkozóan a program négy éves működése több mint 7400 megfigyelést regisztráltak az oldalon (8. ábra).

8. ábra – A vadonleső észlelések faji megoszlása (2015. február)

Fő cselekvési irányok:

- A monitorozó rendszer fenntartása, az adatgyűjtés, értékelés és adatszolgáltatás intézményi, szakmai és anyagi feltételeinek folyamatos biztosítása.
- Az európai uniós és nemzetközi jelentéstételi és monitorozási kötelezettségekhez igazodva a rendszer további bővítése, fejlesztése; a vizsgált taxonok és mintavételi helyek számának növelése.
- Az adatok TIR-be történő folyamatos betöltése a gyors és objektív hatósági munkavégzés, valamint az adat alapú döntés-előkészítés támogatására.
- A lakosság (önkéntesek) minél szélesebb rétegének bekapcsolására az adatgyűjtésbe, felkeltve az érdeklődést természetes környezetünk maradandó értékeire.
- Az NBmR eredményeinek bemutatása a hazai és nemzetközi nagyközönség számára.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- A Vadonleső program szélesítése decentralizálással, szakértők bevonásával, a jobb és hatékonyabb civil adatszolgáltatókkal fenntartott kapcsolat érdekében (bejövő adatszolgáltatás növelése érdekében).

Indikátorok:

- Működő mintavételi protokollok száma (db).
- Monitorozott komponensek száma (db).
- Az NBmR-ből származó rekordok száma a TIR-ben (db).

5.2.2. Egyéb monitorozó rendszerek

Helyzetkép:

2008-ig lezárult az erdőrezervátum standard felmérés módszertanának kidolgozása, egyeztetése és tesztelése. A 2005–2012 között 10 erdőrezervátumban, összesen több mint 500 hektár erdőrezervátum magterületen mintegy 2030 terepen állandósított mintavételi helyszínen történt felmérés (faállomány, holtfa, cserjeszint, újulati szint, aljnövényzet, részben pedig termőhely), elsősorban domb- és hegyvidéki erdőrezervátumokban, a természetes erdőciklus és erdőszerkezet minden változatát reprezentálva. 2012-ben elkezdődött a százezres rekordszámmra becsült adatmennyiség központi adatbázisba történő bevitele és feldolgozása, az adatbázis továbbfejlesztése.

A Magas Természeti Értékű Területeken (továbbiakban: MTÉT) mindezidáig eseti jelleggel folyt a természetvédelmi célú agrár-környezetgazdálkodási programok biodiverzitásra gyakorolt hatásainak monitorozása. Évenkénti felmérésekre alapozottan, 2002 óta valósul meg célzott monitorozási tevékenység a Hevesi-sík Magas Természeti Értékű Területen. A monitorozás a tűzok állományra, az élőhely-szerkezetre, valamint a tűzok élőhely-használatára vonatkozó vizsgálatokra, továbbá táblaszintű transzekt felmérésekre (botanikai vizsgálatok, gerinctelen zoológiai felmérések) terjed ki. A Hevesi-sík MTÉT mellett, a rendelkezésre álló források függvényében, került sor további adatgyűjtésre az Észak-Cserehát, valamint az Őrség-Vendvidék MTÉT-eken. A programok természeti környezetre kifejtett hatásának vizsgálata a fentiekén túlmutató, országos szintű, folyamatosan működtetett monitorozó rendszer felállítását kívánja meg.

A 2013. év során elkészített, 25 db MTÉT-re vonatkozó módszertan alapján a monitorozási tevékenység a jövőben a tűzok, a parlagi sas, 6 lepkefaj és mintegy 27 további MTÉT célfaj állományváltozásának vizsgálatára, valamint a program zászlósfajaként, a tűzok élőhely-használatára kiterjedően indulhat el.

Fő cselekvési irányok:

- Az erdőrezervátum monitorozás folytatása, a korábban felmért területek újbóli felvételezése, különös tekintettel a Natura 2000 hálózattal átfedő területeken.
- A monitorozási adatbázis továbbfejlesztése és harmonizálása más természetvédelmi adatbázisokkal.
- A jelenleg folyó monitorozó programok kibővítése annak érdekében, hogy hiteles képet tudjanak nyújtani a vidékfejlesztési program és a vízgyűjtő-gazdálkodási terv intézkedéseinek ökológiai, és különösen a Natura 2000 jelölő fajokra és társulásokra gyakorolt hatásairól.
- A természetvédelmi célú agrár-környezetvédelmi kifizetések hasznosulásának értékeléséhez a vidékfejlesztési támogatások hatékonyabb felhasználását elősegítő monitorozó rendszer működtetése a Magas Természeti Értékű Területeken.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- Az élőhelyfejlesztések, területkezelések és területhasználati módok országosan összehangolt természetvédelmi hatásmonitorozásának előkészítése.

Indikátorok:

- Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedés MTÉT programok célfajai állományváltozásának nyomon követése vidékfejlesztési program hatásmonitorozása keretében; a monitorozással érintett célfajok száma.
- A agrár-környezetgazdálkodási intézkedés biodiverzitásra gyakorolt hatásának monitorozásába bevont MTÉT-ek száma.
- A felmért és dokumentált erdőrezervátum terület nagysága évente vagy tervezési ciklusonként.
- Natura 2000 erdőmonitorozáshoz szolgáltatott referencia felmérések száma.
- Az országos on-line erdőrezervátum adatbázis által szolgáltatott adatok száma, valamint a monitorozási jelentések száma.

5.3. Közhiteles barlangnyilvántartás**Helyzetkép:**

A közhiteles Országos Barlangnyilvántartásban rögzítendő alapadatok, mellékletek és egyéb dokumentumok körét a 13/1998. (V.6.) KTM rendelet szabályozza. Bár a nyilvántartás felállítása a 2000-es évek derekán befejeződött, az új barlangok, barlangszakaszok megismerése, felfedezése révén közel sem tekinthető teljesnek.

Fő cselekvési irányok:

- A nyilvántartás közhitelességének teljesülése érdekében gondoskodni kell annak napra készen tartásáról. Az új barlangok, barlangszakaszok helyszíni adatfelvételeinek elkészítése (barlangtérkép, alapadat felvétel), mind a korábbi hiányok pótlása.
- A kiadásra kerülő hatósági engedélyeket, kutatási jelentéseket valamint beérkező pályamunkákat feldolgozást követően a nyilvántartásba integrálása és folyamatos aktualizálása.
- Az Országos Barlangnyilvántartásnak a 13/1998. (V.6.) KTM rendeletben foglaltaknak megfelelően a természeti oltalom alá helyezett mesterséges üregekre történő kiterjesztése.

Indikátor:

- Az Országos Barlangnyilvántartás teljességének százalékos aránya.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

6. Természetvédelmi tervezés

6.1. Természetvédelmi és tájvédelmi célok integrálása más ágazatok terveibe/stratégiáiba

Helyzetkép:

A természetes élőhelyeink, a védett természeti területeink, természeti értékeink megőrzése az emberiség fennmaradásának feltétele. A különböző célú és jellegű területhasználatok e létfenntartó rendszerekre és folyamatokra jelentős hatást gyakorolnak. A területhasználat alakulása ezért kulcsfontosságú a természetvédelem minden szintjének fenntartásában.

A természet és táj védelmének szempontjait a településektől az országosig minden döntési szinten figyelembe kell venni, mert csak így épülhet be a társadalmi szerek, a vállalkozók és kamaráik, az önkormányzatok és szövetségeik programjába.

Természetvédelmi előírások érvényesítése számos ágazati jogszabályban szükséges. Az elmúlt NTA tervidőszak eredményeit az alábbi példák szemléltetik:

1. A természetes környezet megőrzésére szánt takarmánynövény-vetőmagkeverékek forgalmazása tekintetében bizonyos eltérések biztosításáról szóló, 2010. augusztus 30-i 2010/60/EU bizottsági irányelv átültetését szolgáló hazai jogszabályok kidolgozása megtörtént. 2011 évtől indulóan, minden évben a körzeti erdőtervezés Natura 2000 szempontú szakpolitikai megalapozása megvalósult, a tervezéshez útmutató készült. A Natura 2000 erdőterületeken történő gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatás (új UMVP jogcím) jogszabály kialakításának szakmai megalapozását segítettük.
2. A halászati szakterületen az idegen és nem honos halfajoknak akvakultúrában való alkalmazásával kapcsolatos jogszabály módosításában, valamint a halgazdálkodásáról és a hal védelméről szóló új törvény kidolgozásában közreműködtünk.
3. A Budapest Agglomeráció Területrendezési tervéről szóló 2005. évi LXIV. törvény módosítása kapcsán 2010 és 2011 folyamán lehatároltuk e kiemelt térség ökológiai hálózatát. Az Országos területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény öt éves felülvizsgálatához elvégeztük a szakterületi feladatokat. Az Országos Területrendezési tervéről szóló törvény módosítása kapcsán 2012 és 2013 folyamán felülvizsgáltuk az ökológiai hálózat (9. ábra) és tájképvédelmi övezet lehatárolását és szabályozását (2. térképmelléklet).

Fő cselekvési irányok:

- A természet- és tájvédelmet közvetlenül vagy közvetve érintő stratégiák, tervek, programok kidolgozása és megvalósítása során a természeti és táji szempontok integrálása.
- Más ágazatok által előkészített jogszabályokba a természet- és tájvédelmi szempontok beépítése.

Indikátorok:

- Tájvédelmi, illetve természetvédelmi intézkedéseket tartalmazó tervek/stratégiák száma.
- A stratégiákban és tervekben a tájvédelmi illetve természetvédelmi célokat szolgáló intézkedések száma.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

6.2. Az országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési tervei**Helyzetkép:**

A természetvédelmi kezelési tervek jogszabályi kihirdetése esetében a védetté nyilvánításokéhoz hasonló tendencia érvényesül. Ez egyrészt abból adódik, hogy védetté nyilvánítás csak természetvédelmi kezelési tervvel történhet (2001-ben hatályba lépett a vonatkozó végrehajtási rendelet), így a két tevékenység szorosan kötődik egymáshoz, másrészt a szakterület prioritásai és lehetőségei elsősorban a kis kiterjedésű gyepek esetében tették lehetővé a természetvédelmi kezelési tervek kihirdetését. Később, az NTA-II és NTA-III időszakában elmozdulás történt a nagyobb kiterjedésű, erdő borította védett természeti területek felé is. Az elmúlt tervezési időszakokban mind jogszabályi (2008), mind belső utasítások (2009) szintjén módosult a vonatkozó szabályrendszer. Összességében megállapítható, hogy jóval kevesebb védett természeti terület rendelkezik jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervvel, mint amennyi esetében rendelkezésre áll a kezelési terv dokumentáció (24. táblázat).

24. táblázat – Országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési terveinek jogszabályi kihirdetése az első három NTA időszaka alatt

	Nemzeti park		Tájvédelmi körzet**		Természetvédelmi terület		Összesen		Jogszabállyal kihirdetett kezelési tervvel rendelkező országos jelentőségű védett természeti területek aránya	Kezelési tervet megalapozó szakdokumentációval rendelkező védett természeti területek aránya
	db	ha	db	ha	db	ha	db	ha		
NTA-I (1997-2002)*	0	0	0	0	0	0	0	0	0%	0%
NTA-II (2003-2008)	0	0	4	31 966	41	4 209	45	36 175	4,4%	55,8%
NTA-III (2009-2013)	0	0	3	19 136	27	2 276	30	21 472	2,5%	6,5%
ÖSSZESEN	0	0	7	51 102	68	6 485	75	57 647	6,7%	60,3%

* a Tvt. természetvédelmi kezelési tervekre vonatkozó végrehajtási rendelete 2001 decemberében jelent meg

** részterületekkel együtt

Fő cselekvési irányok:

- A természetvédelmi kezelési tevékenységek hatását nyomon követő és dokumentáló rendszer kiépítése a következő tervezési periódus kiindulásaként.
- A természetvédelmi kezelések adminisztratív nyilvántartási rendszereit, így a TIR-t is képessé kell tenni a bonyolultabban dokumentálható aktuális körülményekhez időben gyorsan alkalmazkodó adaptív kezelések nyilvántartására, ami az ország eltérő adottságú régióiban más-más típusú adaptív kezelések dokumentálását igényli.
- A már védett természeti területek körében a hazai nemzeti parkok természetvédelmi kezelési terveinek jogszabályi kihirdetése, amelyet a nemzeti parkok övezeti besorolásának kihirdetése várhatóan jelentős mértékben elő fog segíteni, illetve megfelelő stratégia alapot nyújt hozzá.
- Az ágazatok közötti egyeztetésre és kihirdetésre váró tervek jogszabályban történő megjelentetésének felgyorsítása.
- A kezelési tervek elkészítéséhez és a kötelező időszaki felülvizsgálatához alkalmas szervezetrendszer létrehozása (például az erdőtervezéshez hasonló rendszer kialakítása a nemzeti park igazgatóságok keretein belül).

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Indikátorok:

- A kezelési terv dokumentációval rendelkező országos jelentőségű védett természeti területek száma és összterülete.
- A jogszabályban kihirdetett természetvédelmi kezelési tervvel rendelkező országos jelentőségű védett természeti területek száma és összterülete.

6.3. Natura 2000 területek fenntartási tervei

Helyzetkép:

A Natura 2000 fenntartási terv az élőhelyvédelmi irányelv 6. cikk (1) bekezdésével összhangban, a területek kijelölésének alapjául szolgáló közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzését és fenntartását biztosító egyik eszköz. A Natura 2000 fenntartási tervek olyan stratégiai dokumentumnak tekinthetők, amelyek egységes szerkezetbe foglalva tartalmazzák a területek célkitűzéseikhez illeszkedő, valamennyi szakterületet érintő fenntartási és fejlesztési javaslatot. A tervek hozzájárulnak ahhoz, hogy az adott Natura 2000 területtel érintett valamennyi terület- és földhasználó megismerje a terület természeti értékeit, a terület kijelölésének szempontrendszerét, a területek hosszú távú természetvédelmi célkitűzéseit és az ehhez illeszkedő gazdálkodási és területhasználati ajánlásokat. A fenntartási tervekben foglaltak a gazdálkodók részére kötelező érvényű előírásokat nem tartalmaznak, az azokban foglalt kezelési javaslatok, ajánlások alkalmazása különböző közvetett csatornákon keresztül valósul meg, amelyet például támogatási jogszabályok, erdőtervek rögzítenek vagy egyes pályázati konstrukciók tesznek lehetővé. A fenntartási tervekben megfogalmazott, a Natura 2000 terület adottságaihoz és a jelölő értékek igényeihez illeszkedő gazdálkodási előírások megalapozzák a Natura 2000 támogatási programok jövőbeli kidolgozását.

2013-ig összesen 40 Natura 2000 fenntartási terv készült el nagyrészt európai uniós pályázatok keretében (2006/18/176.02.01 sz. Átmeneti Támogatás pályázat, LIFE projektek), amelyek 41 Natura 2000 területet vagy területrészt érintenek. A 2007–2013 közötti pénzügyi ciklusban a Natura 2000 területek fenntartási terveinek elkészítésére lehetőség volt az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap forrásainak felhasználásával is. A Natura 2000 területek fenntartási terveinek készítéséhez nyújtandó támogatás igénybevétele részletes szabályairól szóló 43/2012. (V.3.) VM rendelet alapján 2015 májusáig 243 Natura 2000 területre, összesen mintegy 480 000 hektár kiterjedésben készül fenntartási terv. Így az 525 Natura 2000 területből 283 db területre készül összesen fenntartási terv, ami a kezdeti 7%-ról 54%-ra növelte a tervekkel rendelkező területek arányát.

Fő cselekvési irányok:

- Valamennyi olyan Natura 2000 területre készül fenntartási terv, ahol a területek természetvédelmi és gazdálkodási szempontú kezelési céljainak összehangolása ezt szükségessé teszi.
- Elsőbbséget kell adni a nem védett Natura 2000 területekre vonatkozó fenntartási tervek elkészítésének, annak érdekében, hogy a területhasználók minél előbb megismerjék, milyen kompenzációs és támogatási rendszerekhez csatlakozhatnak.
- A fenntartási tervekben foglaltakra alapozott kezelés megvalósítása, a tervekben megfogalmazott előírások és javaslatok érvényesítése az érintett szakterületi jogszabályokban, tervekben és a pályázati források felhasználásánál.
- A 2014–2020 pénzügyi időszakban a Natura 2000 fenntartási tervek elkészítését szolgáló támogatási jogcím biztosítása, az igénybevétel szabályainak kidolgozása.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- Az elkészült fenntartási tervek alapján Natura 2000 specifikus támogatási programok kidolgozása.

Indikátorok:

- Natura 2000 fenntartási tervvel rendelkező területek aránya.
- A fenntartási tervekre alapozott intézkedések száma.

6.4. Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv

Helyzetkép:

A Natura 2000 területek megőrzésével kapcsolatos tagállami feladatok finanszírozásának jogi kereteit az élőhelyvédelmi irányelv 8. cikke határozza meg, egyrészt elismerve a Natura 2000 uniós társfinanszírozásának létjogosultságát, másrészt rögzítve a társfinanszírozás biztosításának feltételeit és menetét. A irányelv nevezett szakasza alapján 2014-től a Natura 2000 finanszírozás egyik központi elemeként az Európai Bizottság tagállami szintű Natura 2000 prioritizált intézkedési tervek (Prioritised Action Framework, PAF) alkalmazását irányozza elő. Ez a többéves tervezést segítő szakmai dokumentum rögzíti a Natura 2000 területek megőrzésével, valamint az uniós természetvédelmi irányelvek hatálya alá tartozó fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetének javításával kapcsolatos tagállami prioritásokat és stratégiai célkitűzéseket, meghatározza a szükséges beavatkozásokat, továbbá azonosítja az előirányzott feladatokhoz illeszkedő uniós finanszírozási eszközöket.

Magyarország első országos Natura 2000 prioritizált intézkedési terve 2013 áprilisában készült el, és a 2014–2020 időszakra szól (3. melléklet). A terv a közösségi jelentőségű fajok és élőhely-típusok természetvédelmi helyzetével kapcsolatos aktuális információk alapján 9 stratégiai célkitűzést fogalmaz meg. A PAF összefoglalója az NTA 3. számú mellékletében, a részletes intézkedések, fajlisták, élőhelyek a <http://www.termeszetvedelem.hu/natura-2000-finanszirozas-2014-2020> holnapon érhetők el.

Fő cselekvési irányok:

- Az Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv megvalósításához szükséges pénzügyi háttér megteremtése, és az abban foglalt intézkedések végrehajtása, elsősorban a 2014–2020 időszak európai uniós fejlesztési forrásainak felhasználásával.
- Az Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv kétévenkénti szakmai felülvizsgálata és aktualizálása a 2007–2013 évek során megvalósított fejlesztések eredményei és a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek aktuális természetvédelmi helyzetének ismeretében.

Indikátorok:

- Élőhely-fejlesztési és fajmegőrzési intézkedések által érintett Natura 2000 területek kiterjedése.
- A megfelelő kezelési infrastruktúrával rendelkező állami tulajdonú és nemzeti park igazgatósági vagyongazdálkodású Natura 2000 területek kiterjedése.
- Natura 2000 kifizetésekben részesülő területek (külön erdő, gyepek és halastók) kiterjedése.
- Az „ismeretlen” természetvédelmi helyzetű közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek aránya.
- A „kedvező” természetvédelmi helyzetű közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek aránya.
- Natura 2000 fenntartási tervvel rendelkező területek aránya.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

6.5. Területrendezési tervek és településrendezési eszközök**Helyzetkép:**

A természet- és tájvédelmi érdekek érvényesítése a terület- és településrendezés során az országos ökológiai hálózat és a tájvédelmi jelentőségű övezetek megfelelő lehatárolásával és szabályozásával, a szerkezeti elemek és egyéb terület-felhasználási egységek kijelöléséből adódó természet- és tájvédelmi konfliktusok kezelésével, a szakági alátámasztó munkarészek megfelelő alkalmazásával, valamint a védelmi jellegű szabályozási előírások, illetve ajánlások nem védelmi jellegű területekre történő integrálásával valósul meg. Az övezeti szabályok hatékony alkalmazásával számos természeti és táji érték védelme biztosítható, a védett természeti területen és a nem védett tájakon egyaránt.

A területi és települési tervek lehetővé teszik, hogy a természetvédelmi és tájvédelmi szempontból homogénnek tekinthető területekre a település- és területrendezési jogrendszerbe illeszkedő terület-felhasználási szabályok születhessenek.

A tervezésben a természetvédelmi államigazgatási szervek adatszolgáltatóként és véleményezőként vesznek részt.

Fő cselekvési irányok:

- A területrendezési tervek felülvizsgálata során az övezetek megújítása.
- A területi és települési tervekbe területhasználati alkalmassági alapú értékelési tervfázis beépítése a komplex tájpotenciál megőrzése érdekében.
- A településrendezés és területrendezés során a tájkaraktert, az ökológiai adottságokat és a védettség célját megalapozott szakmai tartalommal bemutató vizsgálati anyag készítése, tájkarakter alapú tájosztályozási rendszeren alapuló tájkarakter-védelem megvalósítása, a kedvező tájszerkezet kialakítását, a tájkarakter kedvező paramétereinek és a tájpotenciál komplex védelmét szolgáló övezeti szabályok alkotása, tájkarakter egységekre vonatkozó minőségi célkitűzésekből következő területhasználati követelmények meghatározása.
- A tájbaillesztést alátámasztó látványterv műszaki és tartalmi követelményeinek szabványban rögzítése.

Indikátorok:

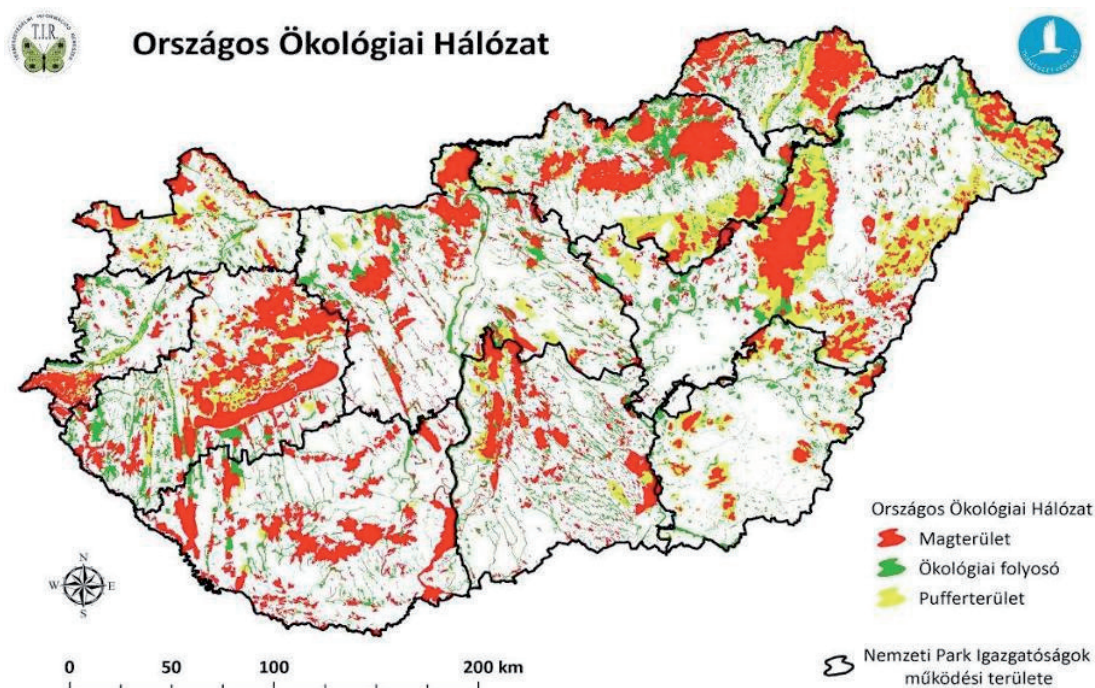
- A tájkarakter elemek védelmét biztosító felülvizsgált településrendezési tervek száma.
- Adatszolgáltatások, adategyeztetések száma.

6.6. Nemzeti Ökológiai Hálózat**Helyzetkép:**

Az ökológiai hálózat célja a biológiai sokféleség és a biológiai kapcsolatok fenntartása, helyreállítása, amely kiterjed mind az élőlények, mind állományaik, mind pedig életközösségeik megővására, valamint az ökológiai rendszert képező területek működőképességének, természetes dinamikájának biztosítására. Az ökológiai hálózatot a természetes és természetközeli területek és a köztük kapcsolatot teremtő ökológiai folyosók, valamint a körülöttük a hatások mérséklését biztosító védőterületek egységes, összefüggő rendszere alkotja (9. ábra). A hálózat csaknem teljes egészében magába foglalja a védett természeti területeket és Natura 2000 területeket, valamint az érzékeny természeti területek és természeti területek egy részét.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Az Országos Területrendezési Terv (továbbiakban: OTrT) igazodva a páneurópai ökológiai hálózat rendszeréhez és figyelembe véve az élőhelyek ökológiai funkcionalitását, magterület, ökológiai folyosó és pufferterület övezetbe lett sorolva 2008-ban. Az egyes övezetek tekintetében az OTTr terület-felhasználási szabályokat fogalmaz, amelyek biztosítják az ökológiai hálózat funkciójának fenntartását. Az országos ökológiai hálózat kiterjedése 3 390 600 hektár, amely az ország területének 36%-a.

9. ábra – Az országos ökológiai hálózat Magyarországon (2013. május)

Az Európai Unió BSS 2020-ig külön célként fogalmazza meg az ökoszisztéma szolgáltatások fenntartása és helyreállítása érdekében a zöld infrastruktúra létrehozását és területrendezésbe történő beemelését. A nemzeti (országos) ökológiai hálózat e rendszernek a gerincét alkotja.

Fő cselekvési irányok:

- Az ökológiai hálózat fenntartásának biztosítása a területrendezési tervekbe integrált természetvédelmi szempontok megadásával. Az OTTr törvényben, a kiemelt térségek, illetve a megyék területrendezési terveiben az ökológiai hálózat védelmének biztosítása és erősítése.
- Az ökológiai hálózat funkcionalitásának fenntartása és fejlesztése a zöld infrastruktúra elemek létrehozásával és hálózatba történő integrálásával.
- Az ökológiai hálózat felmérése az aktuális állapot és a fejlesztési irányok meghatározása érdekében.
- A zöld infrastruktúra elemek kialakításával a hálózat koherenciájának javítása.

Indikátorok:

- Az ökológiai hálózat területeinek kiterjedése.
- Az új zöld infrastruktúra fejlesztését szolgáló intézkedések száma.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

6.7. Körzeti erdőtervek**Helyzetkép:**

A körzeti erdőtervek elsősorban az erdőgazdálkodás tervszerűségét hivatottak meghatározni, nem elsősorban a természetvédelmi tervezésre irányulnak, de az erdők tekintetében olyan alapvető terveknek tekinthetők, amelyek a természetvédelmi vonatkozások beépítése nélkül nem adhatók ki. Egy védett természeti terület első természetvédelmi kezelési terve és az aktuálisan érvényes körzeti erdőterv hatálya összhangjának megteremtését segíti a 3/2008.(II.5.) KVM rendelet záró rendelkezései között szereplő, a természetvédelmi kezelési terv erdőkre vonatkozó tartalmának hatályba lépésére vonatkozó, technikai jellegű előírás.

A nem védett Natura 2000 erdőterületekre vonatkozó természetvédelmi kezelési iránymutatások is megjelennek az adott évi erdőterv rendeletben, valamint a körzeti erdőtervezés előzetes jegyzőkönyveiben. A 2011 és 2012 években a körzeti erdőtervezés Natura 2000 szempontú szakpolitikai megalapozása megvalósult. A természetvédelmi szempontok erdőtervekbe való beépítése, illetve a Natura 2000 területekre vonatkozó előírások minél pontosabb megfogalmazása a cél a következő tervezési időszakokra is.

A Natura 2000 erdőterületek védelme, illetve a körültekintő erdőtervezés megalapozása érdekében két útmutató is elkészült „Szakmai háttéranyag a hazai Natura 2000 területek kijelölésének alapjául szolgáló erdei élőhelytípusok kezelési irányelveinek meghatározásához”, illetve „A körzeti erdőterv Natura 2000 hatásbecslési dokumentáció elővizsgálati szakaszának elkészítéséről” címmel.

Fő cselekvési irányok:

- A védett erdőkben minden egyéb szempontot a természetvédelmi érdekeknek kell alárendelni. A védett természeti területen álló erdők kezelésének természetvédelmi célkitűzései, irányelvei a körzeti erdőtervekben megfelelő hangsúllyal kell, hogy szerepeljenek. Ártéri területeken adott esetben a vízkárelhárítási rendeltetést is figyelembe kell venni.
- Védett természeti területek esetében a területre vonatkozó természetvédelmi kezelési tervek prioritásának és az abban foglalt előírások átültetése valamint a miniszter által felkért szakértői testületek irányelveinek figyelembe vétele a körzeti erdőtervekbe.
- Védett természeti területen lévő erdőkben folyamatos erdőborítást biztosító üzemmód alkalmazása.
- Kiemelt feladat az erdős nemzeti parkok natúr zónáinak kijelölése és ezzel együtt a bolygatatlan erdőfoltok megfelelő arányának kialakítása a védett természeti területek egyes erdőtípusaiban.
- A Natura 2000 területen álló erdők kezelése során a kijelölés alapjául szolgáló fajok és élőhelytípusok kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzése, helyreállítása, fejlesztése.

Indikátor:

- A természetvédelmi célok megvalósulását elősegítő erdőgazdálkodással érintett területek aránya.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

6.8. Barlangok kezelési tervei**Helyzetkép:**

A megkülönböztetett védelmet igénylő és fokozottan védett barlangokra (összesen 405 db) – a barlangok nyilvántartásáról, a barlangok látogatásának és kutatásának egyes feltételeiről, valamint a barlangok kiépítéséről szóló 13/1998 (V.6.) KTM rendelethez foglaltaknak megfelelően – részletes állapotfelmérést és kezelési tervet kell készíteni. 2013 júniusáig 50 fokozottan védett, illetve megkülönböztetett védelmet igénylő barlang egyedi kezelési terve készült el és került jóváhagyásra.

Cselekvési irányok:

- El kell végezni 309 barlang állapotfelméréseinek elkészítését illetve felülvizsgálatát.
- El kell készíteni, illetve felül kell vizsgálni 356 barlangkezelési tervet.

Indikátor:

- Elkészült barlang kezelési tervek száma.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

7. Társadalmi kapcsolatok, szemléletformálás, bemutatás**7.1. Tudásbázis, szakmai kapcsolatok****Helyzetkép:**

A természetvédelem sikere és jövője a lakosság környezeti tudatosságától és értékrendjétől, felelősségétől függ. Pusztán jogszabályokkal nem lehet megfelelő eredményt elérni. Amíg az emberek nem érzik sajátjuknak természeti kincseinket, örökségünket, addig nem fogják azt értékelni, óvni. A természetvédelem szerencsére sokféle ember és közösség számára vonzó. A természetvédők (laikus és szakértő önkéntesek, kutatók, állami alkalmazottak stb.) tevékenysége szorosan és mind szorosabban összefonódik. A természetvédelmi igazgatás kiemelten kezeli az együttműködéseket a hazai tudományos és társadalmi szervezetekkel. A szakmai háttérbázissal is rendelkező, természetvédelmi célú társadalmi szervezetekkel való együttműködés fenntartása fontos, a rendszeres fórumok és a célzott egyeztetések továbbra is szükségesek. Sikeresek a továbbképzések, a konferenciák keretében történő konzultációk is. A természetvédelmi céllal alakult társadalmi szervezetek, szakmai csoportok hagyományosan jelentős szerepet játszanak a természeti értékek megőrzésében, bemutatásában, az ismeretterjesztésben, valamint a környezetvédelmi és természetvédelmi nevelésben.

A Magyar Arborétumok és Botanikus Kertek Országos Szövetsége tagkertjei tudományos közgyűjtemények a hazai biodiverzitás kiemelkedő bemutató és oktató bázisai. A több mint hússzazer taxon megőrzését végző élő múzeumok programjaikkal jelentős oktató-nevelő munkát és értékmegőrzést végeznek.

A természetvédelmi szemléletformálásnak a társadalom minden szintjét el kell érnie: az óvodás kortól a felnőtt korig. A köznevelésnek ismert és bevált természetvédelmi céljai és eszközei, tanulási helyszínei a zöld óvodák, az ökoiskolák, az erdei óvoda, iskola programok, a szakkörök, a kirándulások, az intézmények körüli akciók, a közösségi szolgálat, és a különféle versenyek. Ezek finanszírozása egymástól nagyon különböző, és időben is változik. Az érzelmi kapcsolat, a hazai tájjal való ismerkedés és azonosulás azonban sokkal biztosabbá válhatna, ha a fiatalok számára több lehetőség nyílna a természetvédelmi akcióban, cselekedetben, szolgálatban, vagy egészséges természeti környezetben zajló versenyben, kutatómunkában való részvételre. A természetvédelmi szakképzést végző közép- és felsőfokú oktatási intézmények, de a köznevelés számára is a gyakorlati természetvédelmi ismeretek letéteményesei a nemzeti park igazgatóságok, ahol a – megfelelő képesítéssel (akár tudományos fokozattal) rendelkező – szakmai személyzet segíti az elmélyült tapasztalatszerzést és gyakorlati feladatellátást.

Fő cselekvési irányok:

- A nem nagy létszámú, de erre szakosodott társadalmi és tudományos szakértők minél gyakrabban cseréljenek eszmét egy-egy természetvédelmi kérdés, fejlesztés, probléma kapcsán.
- Szükséges évente 2-3 nagyobb rendezvény megtartása a természetvédelem kulcsszereplői számára (szükséges közigazgatáson belüli rendezvény is, szakmai konferencia is, valamint a szakmai és laikus közönség és a közigazgatás természetvédői számára egyszerre nyitott rendezvény is).
- A természetvédelmi céllal alakult társadalmi szervezetek feladatátvállalásának támogatása a természetvédő értékrend terjedése, és a helyi jelenlét, monitoring miatt továbbra is szükséges.
- A természetvédelmi, és ezen belül a 2015–2020-as időszakban a Natura 2000-rel kapcsolatos szemléletformálásnak a társadalom minden szintjét el kell érnie.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

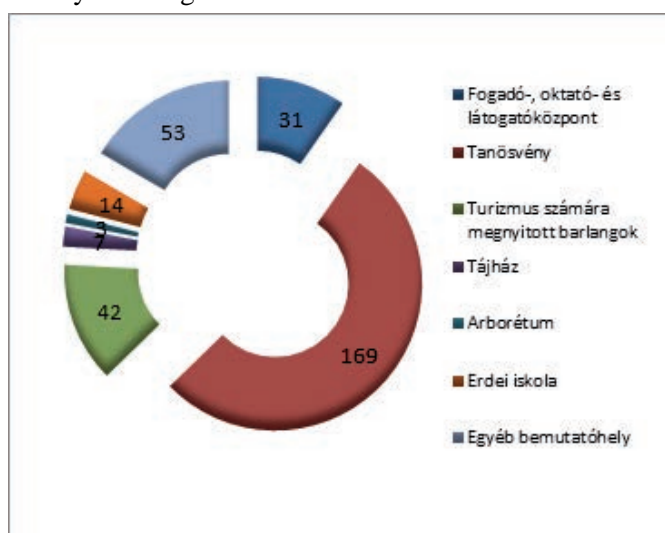
- Minden, nevelési-oktatási intézményben lévő gyermek és tanuló jusson el évente legalább egyszer szép természeti környezetbe itthon, és legalább minden második gyermek és tanuló vegyen részt 8-15 éves kora között legalább egyszer a szép természethez kapcsolódó munkában, akcióban vagy terepi élményt adó foglalkozáson.
- Ki kell egészíteni a köznevelési és szakképzési intézmények természeti környezetre vonatkozó tantervi anyagát a természetvédelmi alapismereteken túl a természeti értékek ismeretével.
- Fejleszteni kell a természetvédelmi szakmai képzési helyek kapcsolatát a nemzeti park igazgatóságokkal.

Indikátorok:

- Természetvédő társadalmi szervezetek önkénteseinek száma (a mutató a civil nyilvántartási törvény miatt folyamatosan elérhető lesz, a közhasznú civil szervezetek éves beszámolóira vonatkozó új szabályozása miatt).
- Természeti környezetben zajló, legalább egynapos természetvédelmi programon részt vevő gyermekek száma (köznevelésben részt vevő gyermekek körében).
- Szakmai közönség számára szervezett hazai természetvédelmi rendezvényen elért természetvédelmi szakértők száma (a közönség mérete).
- Természetvédelmi szakképzést sikeresen befejezők száma.

7.2. Bemutató, szemléletformálás, ökoturisztika**Helyzetkép:**

A nemzeti park igazgatóságok fenntartásában lévő, természeti értékek bemutatásához köthető létesítmény-típusokat a 10. ábra szemlélteti. A természeti értékekről szóló kiadványok, tanösvényvezető-füzetek, foglalkoztató füzetek a természeti értékek megismerését, a megszerzett tudás elmélyítését segítik elő.

10. ábra – Nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai létesítményei (2014. október)

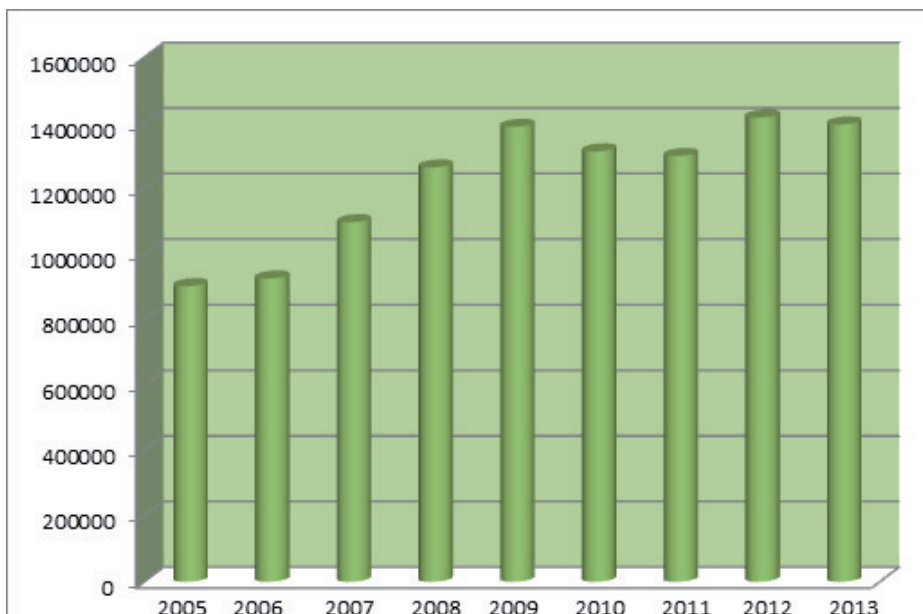
2007-től minden év nyár elején kerül megrendezésre a Magyar Nemzeti Parkok Hete rendezvénye, amely a nyitóhétvégén ökoturisztikai szakmai konferenciával és nagyközönségi programokkal indul, majd a nemzeti park igazgatóságok egy héten keresztül ingyenes és kedvezményes programokkal várják a látogatókat. 2010-ben elkészült „Útikalauz a klímabarát

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

turizmushoz” című tanulmány, 2012-ben pedig „A közös többlet kihasználása a hazai nemzeti parkok országos szintű együttműködésére építve” című koncepció, amely utóbbi eredményeként több ökoturisztikai program és tevékenység is fókuszba került. Ezek közé tartoznak az alábbiak:

- Minden nemzeti park igazgatóság meghatározta, a nemzeti park egy kiemelt értékéhez kapcsolódó új mottóját, amely elsőként a 2013. évi, „Vendégváró nemzeti parkok és vidéki élmények” című nemzeti parki leporellóban jelent meg.
- Új szakmai együttműködés kialakítására került sor ökoturisztikai, natúrparki és vidékfejlesztési témában a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézettel.
- A 2013. évre vonatkozó ökoturisztikai kiemelt rendezvényajánló összeállításában nagy hangsúly került a központilag koordinált közös rendezvényekre (pl. Utazás kiállítás 2013, Magyar Nemzeti Parkok Hete 2013, EUROPARC konferencia 2013), valamint a nemzeti park igazgatóságok közös, egy időben történő megjelenésére (pl. Föld Napja, Múzeumok éjszakája, Geotóp Nap).
- A nemzeti park igazgatóságok bemutató és látogató létesítményei ismertségének növelése, valamint programjaik szélesebb körű megismertetése érdekében 2013-tól szakmai együttműködést alakítottunk ki a www.falusiturizmus.hu weboldalt üzemeltető Falusi és Agroturizmus Országos Szövetségével.

Az NTA-III tervezési időszakában megvalósuló ökoturisztikai fejlesztéseknek, a nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai, környezeti nevelési programjai változatosságának eredményeként a nemzeti park igazgatóságok regisztrált látogatószáma a tervezési időszak végére meghaladta a 2009. évi, válság előtti látogatószámot, s meghaladta az 1,4 millió főt (11. ábra).

11. ábra – A nemzeti park igazgatóságok regisztrált látogatószáma (2005-2013)

Megjegyzés: a diagram csak a nemzeti park igazgatóságok kezelésében álló bemutatóhelyeken belépőjegyet váltott és fizetős szolgáltatást igénybe vevő látogatókat, továbbá az igazgatóságok működtetésében lévő szálláshelyek vendégeit tartalmazza, a nem fizetős bemutatóhelyek látogatóit, az ingyenes szakvezetéses túrákat, valamint a védett természeti területeken túrázókat, kirándulókat nem.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Az NTA–III tervezési időszakában a nemzeti park igazgatóságokon átadott ökoturisztikai fejlesztéseket a 2. melléklet mutatja be. A 10 nemzeti park igazgatóságban 40 új tanösvény létesült és 27 tanösvény felújítására kerül sor.

Fő cselekvési irányok:

- A társadalmi kapcsolatok fejlesztése, a helyi lakossággal és a látogatókkal interaktív kapcsolat kialakítása, a civil mozgalom segítése.
- Minden nemzeti parkban fő belépési pontjaiban (az ún. „kapukban”) látogatóközpont építése.
- Az új tanösvényeken az interaktivitás lehetőségének biztosítása, a bemutató jellegű tanösvények egy részének foglalkoztató tanösvénnyé való átalakítása, ugyanis a minőségi, élményszerű vezetés – akár alacsonyabb látogatószám mellett is – jobban hasznosul, maradandóbb élményt ad, mint a tömeges átrohanás a bemutató helyeken.
- Az erdei iskolák esetében további minőségi fejlesztés közös, minden nemzeti park igazgatóság erdei óvoda, iskola szolgáltatását tartalmazó kiadvány megjelentetése.
- A gyűjteményes kertek esetében további minőségi fejlesztés, ökoturisztikai együttműködések kialakítása.
- Kapcsolatfelvétel és hatékony együttműködés a működési területeken érintett turisztikai szereplőkkel: regionális marketing igazgatóságokkal, Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezetekkel (TMD), turisztikai szolgáltatókkal és szálláshelyekkel.
- Közösségi portálokon való aktív részvétel. Nemzeti parki közösségi internetes oldalak létrehozása és fejlesztése, folyamatos frissítéssel és interaktivitással.
- Együttműködés az erős turisztikai fejlesztési potenciállal bíró, és a nemzeti parkok bemutatóhelyeivel számoló a „Bejárható Magyarország Program” továbbfejlesztésében.
- Hírlevél adatbázis növelése, valamint rendszeres, közvetlen hangú hírlevél szolgáltatás.

Indikátorok:

- A működő látogatóközpontok, tanösvények, minősített erdei óvodák, iskolák száma.
- Az ökoturisztikai, bemutatói szolgáltatási kínálat változása.
- Regisztrált látogatószám.
- A Natura 2000 rendszerrel kapcsolatosan évente tájékoztatást kapó (elért) emberek száma, lehetőség szerint korcsoport-bontásban (diák 8-15 éves kor között, fiatal 16-28 éves kor között, felnőtt) és lakóhely szerinti bontásban (nagyvárosi-megyeszékhelyi lakos, egyéb városi lakos, falusi lakos).

7.3. Honlapok, közösség portálok, társadalmi kapcsolatok

Helyzetkép:

A 2005-ben létesített www.termeszetvedelem.hu honlap elsődleges célja, hogy a magyar természetvédelemben rendelkezésre álló, és könnyen megosztható információt hozzáférhetővé tegye az érdeklődők számára. Ez a honlap, amelyet az FM szakmai természetvédelmi főosztályai üzemeltetnek, kizárólag tények, adatok, főbb szakmai hírek közzéadására szolgál.

Önkéntesek természetvédelmi monitorozó munkába való bevonását valósítja meg a 2009 óta működő, rendkívül népszerű Vadonleső (www.vadonleso.hu) program, amelyet a Földművelésügyi Minisztérium Természetmegőrzési Főosztálya gondoz. A hatósági munkát

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

nagyban segíti a CITES-es állatfajokkal kapcsolatos jogszabályi kötelezettségek bemutatása (www.cites.hu). A nemzeti park igazgatóságok egyedi honlapjai – egy központi fejlesztést követően – 2005 márciusában készültek el. Fő céljuk a nemzeti parkok és a kezelésükben lévő védett természeti területek bemutatása, illetve aktuális információk biztosítása a folyamatosan növekvő számú látogatók számára. Az igazgatóságok központi honlapjai a www.magyar nemzetiparkok.hu címen érhetők el, ahol részletes információk találhatóak az adott nemzeti park igazgatóság tevékenységéről, területi, természeti adottságairól, programjairól.

A társadalmi kapcsolatok sokrétűségét biztosítja az ökoturisztikai létesítmények bemutatását lehetővé tevő cikksorozat megjelentetése a szakmai folyóiratokban, az igazgatóságok központi rendezvényeken, kiállításokon való részvétele, valamint az együttműködés a működési területükkel érintett szervezetekkel, közintézményekkel, egyetemekkel.

Az oktatás-nevelés, szemléletformálás és a társadalmi kapcsolatok fenntartásának fontos eleme a település/megye/régió és az intézmény közötti kapcsolatfelvételt és szakmai együttműködést elősegítő interaktív környezeti tudáslánc térkép. Az igazgatóságok továbbra is lehetőséget biztosítanak az ökoiskolás, zöld óvoda gyermekek jeles napi, ingyenes nemzeti parki létesítmények látogatására, a természet megismerése céljából. Nagyon népszerű és az igazgatóságok lakossági kapcsolattartását szolgálja a facebook megjelenésük, amelyet hírek, rendezvények, programok, események publikálására használnak.

Az információk napra kész átadása kerül előtérbe a dinamikus változó közösségi oldalakon és tartalom megosztó (fénykép, videó) oldalakon, ahol az egyes bejegyzések látogatottsága azonnal mérhető.

Fő cselekvési irányok:

- A meglévő honlapok fejlesztése (pl. interaktív, dinamikus tartalmak, kereshető térképes adatbázisok fejlesztése), bővítése (pl. Vadonleső programban szereplő fajok számában) arculati és tartalmi egységesítése, illetve folyamatos aktualizálása.
- A természet-, környezetismereti oktatás, nevelés, konzultáció, kutatás az erdei óvoda, iskola programok további bővítése, a nemzeti park igazgatóságok infrastrukturális hátterének fejlesztésével, igénybevitelével.
- A civil kezdeményezések, pályázati részvételek, önrészek nagyobb központi támogatása.
- Zöld Program és Oktatócsomag bevezetése több korosztály számára.

Indikátorok:

- Az egyes honlapok látogatottsága.
- A Vadonleső programban beérkezett előfordulási adatok rekordjainak száma.

7.4. Kutatás-fejlesztés, oktatás

Helyzetkép:

A természetvédelem kutatási-oktatási feladatainak ellátásában jelentős szerepet játszanak az MTA intézményei, valamint a felsőoktatási kutatóhelyek, a természettudományi háttérrel rendelkező múzeumok (pl. Természettudományi Múzeum) valamint a gyűjteményes kertek. A 2015–2020 tervezési időszak természetvédelmi kihívásainak azonosításában a partnerek közös projektervekkel kívánnak megfelelni. A tervek megvalósításában potenciális forrásként a norvég és svájci alap, valamint az európai uniós források (pl. FP7) alkalmasak arra, hogy a hazai biodiverzitás, ökosztisztéma szolgáltatás stb. tudományos kérdéseire fedezetet biztosítsanak a hazai társfinanszírozás mellett.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Az MTA Ökológiai Kutatóközpont végzi az MTA támogatásával megvalósuló „A magyarországi természetvédelem legfontosabb 25 kutatási kérdése a következő 5 évben” elnevezésű kutatást.

Jelentős műhelymunka folyik a nemzeti park igazgatóságokon, az egyetemeken és kutatóintézetekben, illetve a gyűjteményes kertekben az alkalmazott természetvédelmi kutatások kapcsán mind módszertani kérdésekben, mind az adatok feldolgozása terén.

Fő cselekvési irányok:

- A tudományos megalapozottsággal rendelkező természetvédelmi beavatkozások (élőhelyrekonstrukció, fajmegőrzési beavatkozás, stb.) növelése.
- A természetvédelmi szakember képzés, és továbbképzés minőségének javítása, a jelenleg jó gyakorlat beemelése a felsőoktatásba (kihelyezett tanszékek).
- A nemzeti parkokban folyó, alkalmazott természetvédelmi (gyakorlati) kutatások ösztönzése, erősítése.
- Korszerű ismeretek, adatok átadása a tudományos szereplők és a természetvédelmi közigazgatás és kezelők között.
- Közös szakmai platformok kialakítása a tudomány és a gyakorlat tapasztalatcseréjének biztosítására.
- Az európai uniós jogszabályok végrehajtását segítő kutatások kiemelt támogatása.

Indikátorok:

- Eredményes (támogatott) kutatási projektek száma.
- Természetvédelmi szakképzésben résztvevők száma.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

8. Nemzetközi együttműködések*A fejezet indikátorai:*

- Az aktív két- és többoldalú nemzetközi kapcsolatok száma.
- A két- és többoldalú együttműködések keretében megvalósított közös szakmai feladatok száma.
- A nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítésének aránya.

8.1. Európai Unió politikák, stratégiák, kötelezettségek*Helyzetkép:*

Magyarország 2004. május 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz. A csatlakozás óta rengeteg tapasztalat gyűlt össze az uniós feladatok végrehajtásáról. A legnagyobb kihívást a természetvédelmi szakterület számára a természetvédelmi irányelvek, illetve közösségi rendeletek teljesítése, végrehajtása jelenti. Így például hazánkban folyamatosan részt kell vennie az EU természetvédelmi döntés-előkészítő és döntéshozó fórumainak munkájában, és érvényesítenie kell a magyar érdekeket. Különös hangsúlyt kapnak azok a fórumok, amelyekben a természetvédelmi ágazat jövőbeli irányait, például a természetvédelem következő uniós költségvetési időszakokra tervezett finanszírozásának kérdéseit vitatják meg (Natura 2000 finanszírozás, LIFE+ politikai vita, Biodiverzitás stratégia stb.). Rendkívüli feladatot jelentett, de kiemelkedő sikerrel zárult 2011. első félévében hazánk európai uniós elnöksége a Tanácsban, amelynek során több nagyszabású uniós rendezvényt bonyolítottunk le. Szintén nagy teherterelt jelentett a Natura 2000 kijelölésről folytatott kétoldalú szeminárium az Európai Bizottság és Magyarország között, amelynek eredményeként Magyarország az elsők között (az „új” csatlakozó országok közül elsőként) zárta le a Natura 2000 hálózat kijelölésének folyamatát. A közeljövő legjelentősebb feladata lesz az új típusú, a Natura 2000 területek, jelölő értékek kezelésének tagországok közötti összehangolását célzó pannon biogeográfiai szemináriumban való részvétel, és a hazai Natura 2000 hálózat szempontjából leginkább megfelelő konklúziók kialakítása illetve végrehajtása.

Az Európai Bizottság az irányelvek átültetésével vagy végrehajtásával kapcsolatos panasztétel esetén Pilot-eljárás keretében feltett kérdésekkel, egyes esetekben kötelezettségszegési eljárás indításával vizsgálja. Bár az esetek egy részében a hazai jogorvoslati lehetőségek még nincsenek kimerítve, gyakran mégis eljárás indul, ami nagy erőfeszítést igényel mind a központi, mind az érintett területi szervek részéről.

Teljesíteni kell a különböző jelentéstételi kötelezettségeket (derogációs jelentések), illetve biztosítani kell az adatgyűjtést a hosszabb távú jelentési kötelezettségek végrehajtásához (az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelv végrehajtásáról szóló hatévenkénti jelentések). Az Európai Bizottság részére megküldött Natura 2000 adatbázis rendszeres – a Bizottság útmutatása alapján legalább 6 évenkénti – aktualizálása szükséges.

Fő cselekvési irányok:

- Az új típusú, a Natura 2000 területek, jelölő értékek kezelésének tagországok közötti összehangolását célzó pannon biogeográfiai szeminárium konklúzióinak kialakítása és végrehajtása.
- Részvétel az EU komitológiai és tanácsi fórumainak munkájában, a magyar természetvédelmi érdekek képviselője.
- A Pilot-ügyek és kötelezettségszegési eljárások hazánk szempontjából kedvező lezárása.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- A szükséges jelentéstételi kötelezettségek határidőre, megfelelő szakmai tartalommal történő teljesítése az Európai Bizottságnak részére.
- Az európai uniós ügyekkel foglalkozó adminisztrációs személyzet kapacitás bővítése.

8.2. Ramsari Egyezmény**Helyzetkép:**

A nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különösen, mint a vízimadarak tartózkodási helyéről szóló Ramsari Egyezményt 1971-ben írták alá, Magyarország 1979-ben csatlakozott, majd az *1993. évi XLII. törvénnyel* hirdette ki azt. Fontos eredmény, hogy egységes szerkezetben kihirdetésre került az összes ramsari terület a Nemzetközi Jelentőségű Vadvizek Jegyzékébe bejegyzett hazai védett vizek és vadvízterületek kihirdetéséről szóló *119/2011. (XII.15.) VM rendelet* megalkotásával.

A hazánkban jellemző természetes vizes élőhelytípusok zömének természetvédelmi helyzete azonban rossz. Egyik legfőbb veszélyeztető tényezőjük az emberi hatásokra visszavezethető vízhiány, illetve a természetes vízjárás megváltozása. Ezen élőhelytípusok a klímaváltozás hatásainak is jobban kitettek. Többek között az élőhelyi viszonyok megváltozásának következménye az idegenhonos inváziós fajok széles körű elterjedése és a szukcessziós folyamatok felgyorsulása.

A ramsari kommunikációs program keretében folytatni kell a vizes élőhelyek általános ismertségét, a ramsari területek helyi, regionális és országos ismertségét erősítő tevékenységeket, amiben kiemelkedő szerepe van a minden év február 2-án megrendezendő vizes élőhelyek világnapjának vagy a Tatai Vadlúd Sokadalom nevű rendezvénynek.

Fő cselekvési irányok:

- Nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyeink egyezmény szellemében történő megőrzése, szükség szerinti fejlesztése, monitorozása és bölcs hasznosítása.
- Az Egyezmény céljainak társadalmi elfogadtatása érdekében a ramsari kommunikációs program folytatása.

8.3. Biológiai sokféleségről szóló egyezmény, Cartagena Jegyzőkönyv**8.3.1. Biológiai sokféleségről szóló egyezmény****Helyzetkép:**

A biológiai sokféleségről szóló egyezményt (CBD) Magyarországon az *1995. évi LXXXI. törvény* hirdette ki. A holisztikus szemléletet tükröző egyezmény fő célja a földi élet védelme, az egész élővilág sokszínűségének megőrzése. Ezt három célkitűzés megvalósításával kívánja elérni: a biológiai sokféleség megőrzésével, elemeinek fenntartható használatával, valamint a genetikai erőforrásokból származó hasznok igazságos elosztásával.

A biológiai sokféleség világszintű csökkenésének megállítása érdekében a Biológiai Sokféleség Egyezmény részes felei 2010-ben elfogadták az elkövetkezendő évtizedre szóló Stratégiai Tervet, amellyel összhangban elkészült az Európai Unió 2010 utáni időszakra vonatkozó Biodiverzitás Stratégiája. Egy évtizedig tartó tárgyalások után történelmi eseménynek számított, hogy a Biológiai Sokféleség Egyezmény 193 részes állama egyhangúan elfogadta a genetikai erőforrásokhoz való hozzáférésekről, valamint a hasznosításukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásáról szóló Nagojai Jegyzőkönyvet, hatálybalépéséhez 50 ratifikáció szükséges. A Jegyzőkönyvet a magyar EU

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

elnökség ideje alatt hazánk, az EU és számos tagállama politikai elkötelezettségének jeléül aláírta, a ratifikáció előkészítése folyamatban van.

Az egyezmény fontos alappillére az egyre nagyobb mértékben csökkenő genetikai erőforrások védelme. Ez nemcsak a vadon élő növények, állatok sokszínűségét, tehát a klasszikus természetvédelmi feladatokat jelenti, hanem a mezőgazdasági biodiverzitás (agrobiodiverzitás) megőrzését is. Ennek érdekében 2013-ban a Földművelésügyi Minisztérium szakmai stratégiát dolgozott ki az élelmezési célú növényi genetikai erőforrások megőrzéséről.

Fő cselekvési irányok:

- Az egyezménnyel kapcsolatos nemzetközi döntéshozatalban az Európai Unió tagállamai közös álláspontot képviselnek, amelynek kialakításában, hazánk is aktívan részt vesz.
- A biológiai sokféleség védelmét szolgáló szempontokat a biológiai sokféleségről szóló egyezmény hazai végrehajtásának stratégiájában foglaltak szerint be kell építeni az érintett ágazatok döntéshozatalába, az ágazati stratégiákba és programokba.
- A nemzetközi és európai uniós célkitűzésekkel és vállalásokkal összhangban 2013-ban ki kell dolgozni hazánk 2020-ig szóló Nemzeti Biodiverzitás Stratégiáját.
- Az agrobiodiverzitás megőrzése érdekében meg kell kezdeni az élelmezési célú növényi genetikai erőforrások megőrzéséről szóló stratégia megvalósítását továbbá biztosítani kell a sok évtizedes tapasztalattal rendelkező génbankjaink közkinccsként történő, megfelelő működtetését. A vadon élő növényeink természetes élőhelyen történő (in situ) megőrzésének kiegészítése érdekében fenn kell tartani a vadon élő növényeink génbankjaként működő Pannon Magbankot és az ex situ megőrzésben szerepet játszó botanikus kerteket.
- Az egyezmény harmadik célkitűzésének teljesítése érdekében elő kell segíteni a genetikai erőforrásokhoz való hozzáférésről és a használatukból származó hasznok igazságos és méltányos megosztásáról szóló Nagojai Jegyzőkönyv mielőbbi hatályba lépését. A biológiai sokféleség világnap (május 22.) jó lehetőséget nyújt az egyezmény széles körű megismertetésére, ezért e jeles naphoz kötődően évenkénti rendezvényekkel folytatni kell a lakosság tájékoztatását, szemléletformálását. Az egyezmény szélesebb körű megismertetését szolgáló honlapot (<http://biodiv.hu>) folyamatosan frissíteni kell.

8.3.2. Cartagena Jegyzőkönyv és géntechnológiával módosított szervezetek

Helyzetkép:

A Biológiai sokféleség egyezmény Cartagena Jegyzőkönyve a biológiai biztonságról szól és az élő, módosított szervezetek kereskedelmét szabályozza. Ennek keretében különös hangsúlyt fektet ezen szervezetek környezeti kockázataira, valamint a 2011-től az ilyen szervezetek társadalmi és gazdasági hatásaira is.

Magyarország csatlakozott a Jegyzőkönyvhöz, 2004-ben törvénnyel hirdette ki a szövegét. A végrehajtásról szóló rendelet 2008-ban született meg (*a 2004. évi CIX. törvénnyel kihirdetett, a biológiai biztonságról szóló, Nairobiban, 2000. május 24-én aláírt Cartagena Jegyzőkönyv végrehajtásáról szóló 226/2008. (IX. 11.) Korm. rendelet*).

A Cartagena Jegyzőkönyvhöz kapcsolódik az élő, módosított szervezetek határon átnyúló mozgásából eredő kártérítési és jogorvoslati szabályozásról szóló ún. Nagojai-Kuala Lumpur-i Kiegészítő Jegyzőkönyv. Ez az új nemzetközi jegyzőkönyv lehetővé teszi a csatlakozott országok illetékes hatóságai számára, hogy az élő, módosított szervezetek élővilágra

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

gyakorolt nem kívánatos hatása esetében az ilyen termékek forgalmazóit felelősségre vonják, és megkövetelik tőlük a károk helyreállítását. A magyar EU elnökségi félév alatt hazánk kezdeményezése és aktív szerepvállalása következtében 2011. május 11-én Magyarország, az Európai Unió és az EU további 14 tagállama aláírta a megállapodást. A Kiegészítő Jegyzőkönyv akkor lép hatályba, ha a 40. részes fél is ratifikálja.

Fő cselekvési irányok:

- A Jegyzőkönyvről, aktuális eseményekről és döntésekről információs honlap ad tájékoztatást (<http://gmo.kormany.hu>). A lakosság széles körű szemléletformálását kampányok, előadássorozatok és pályázatok segítségével folytatjuk.
- A génmódosított szervezetekre vonatkozó szabályozást továbbra is megfelelő körültekintéssel, az elővigyázatosság elvét szem előtt tartva, alapos környezeti és egészségügyi hatásvizsgálatokat megkövetelve hajtjuk végre.
- Az Európai Unió általi ratifikációt követően minél előbb ratifikálni szükséges a Nagojai-Kuala Lumpur-i Kiegészítő Jegyzőkönyvet.

8.4. CITES

Helyzetkép:

A Washingtoni Egyezmény (CITES) célja azoknak a fajoknak a védelme, amelyeket elsősorban a nemzetközi kereskedelem veszélyeztet. Szigorú engedélyezési rendszerrel szabályozza a hatálya alá tartozó csaknem 35 000 állat- és növényfaj nemzetközi kereskedelmét, amelyeket a veszélyeztetettségük alapján három függelékbe sorol.

Az 1975-ben hatályba lépett egyezményhez Magyarország 1985-ben csatlakozott, előírásait *a Washingtonban, 1973. március 3. napján elfogadott, a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény kihirdetéséről szóló 2003. évi XXXII. törvény* hirdette ki. Az Európai Unió az egyezményt valamennyi tagállamban közvetlenül hatályos rendeletek útján hajtja végre. Az egyezmény és a vonatkozó EU rendeletek speciális hazai végrehajtási szabályairól kormányrendelet rendelkezik.

A CITES minisztériumokhoz telepített engedélyezési rendszerrel működik, amelyhez egyéb hatósági, nyilvántartási, ellenőrzési és koordinációs feladatok is társulnak. A Tanácsi rendeletben meghatározott import- és (re-)export engedélyeket, valamint a Közösségen belüli kereskedelemhez szükséges bizonylatokat, – egyes szárazföldi teknősök kivételével – a Földművelésügyi Minisztérium, mint Igazgatási Hatóság állítja ki.

A CITES hatálya alá tartozó élő állatokkal és a belőlük készült termékekkel, származékokkal folytatott kereskedelem mértéke az NTA-III időszakában a korábbi időszakhoz hasonlóan nem változott jelentős mértékben. Az európai uniós csatlakozással ugyan csökkent a kiállított (re-)export és importengedélyek száma, ugyanakkor nagymértékben nőtt a belső kereskedelemhez kiállított bizonylatok mennyisége. A kereskedelem szerkezete kapcsán csak kisebb változások figyelhetők meg.

Fő cselekvési irányok:

- Az európai uniós jogszabályok hatékony végrehajtása érdekében a belső vámhatárok csatlakozást követő megszűnése miatt szigorú belső ellenőrzésekre van szükség, amit a jövőben fokozni kell. E feladatok ellátásához megfelelő személyi és infrastrukturális háttér biztosítása szükséges.
- A jogalkotás terén feladat a közösségi jogalkotási folyamatokban való aktív részvétel az EU különböző fórumain.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- Feladat a hatóságok közötti információcsere és együttműködés biztosítása, az elektronikus nyilvántartás, honlap korszerűsítése.
- Az ellenőrzés területén kiemelkedő szerep jut a határellenőrzést végző hatóságoknak (NAV, állat- és növényegészségügyi hatóságok). Nagyobb hangsúlyt kell fektetni az országon belüli ellenőrzésekre és a felderített jogsértések kivizsgálására, amelyekben a zöldhatóságoknak és a rendőrségnek van kiemelkedő szerepe.
- A rendeletek hatékony végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges az érintett hatóságok (zöldhatóságok, rendőrség, vámhatóság, állat- és növényegészségügyi hatóság) tisztviselőinek képzése, továbbképzése, amelyeket a VM szakemberei az elmúlt években rendszeresen megtartották, és ennek folytatása a jövőben is feladat.
- Magyarország 2013–2019 között ellátja az Európai Unió képviselőjét a CITES Állandó Bizottságában. Az ehhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket ebben az időszakban erre a feladatra is biztosítani kell.

8.5. Bonni Egyezmény

Helyzetkép:

A Bonni Egyezményhez (CMS) Magyarország 1986-ban csatlakozott a *Bonnban, az 1979. évi június hó 23. napján kelt, a vándorló vadon élő állatfajok védelméről szóló egyezmény kihirdetéséről szóló 1986. évi 6. törvényerejű rendelettel*. A vándorló fajok védelme érdekében a vándorlás és vonulás útvonalába eső országok megállapodásokat és egyetértési memorandumokat kötnek. Magyarország jelenleg két megállapodásnak, az Európai Denevérvédelmi Egyezmény (EUROBATS) és az afrikai-eurázsiai vándorló vízimadarak védelméről szóló megállapodásnak (AEWA) tagja. Ezen kívül csatlakoztunk négy védelmi memorandumhoz is. Ezek a vékonycsőrű póling, a közép-európai tűzok – amely memorandum létrehozásában Magyarország vezető szerepet játszott – a csíkosfejű nádiposzáta, továbbá az afrikai-eurázsiai vándorló ragadozómadarak védelméről szóló egyetértési memorandumok. Hazánk az EUROBATS tanácsadó testületének négy munkacsoportjában vesz részt. E vállalásaink teljesítésének folytatása, az EUROBATS ülésekről kikerülő szakmai ajánlások, illetve az elfogadott határozatok hazai érvényesítése és gyakorlati megvalósítása további feladat.

Az afrikai-eurázsiai vándorló vízimadarak védelméről szóló megállapodáshoz (AEWA) hazánk 2002. december 17-én csatlakozott. A hazai végrehajtás során egyik legfontosabb feladatunk volt, hogy megszüntessük a vizes élőhelyeken az ólomsörét használatát 2005. augusztus 15-ig.

A EUROBATS határozatainak végrehajtásában egyik legfontosabb eredmény volt, hogy a különböző denevércolonniák és élőhelyeik monitorozása bekerült a Nemzeti Biodiverzitás Monitoring Rendszerbe. Magyarország 2003-ban csatlakozott a csíkosfejű nádiposzáta védelméről szóló egyetértési memorandumhoz. A faj hazai költőállománya azonban a védelmi erőfeszítések ellenére folyamatos csökkenés után megszűnt, valószínűsíthetően klimatikus okok, illetve a telelőterületek pusztulásának következményeként.

2013-ban Magyarország rendezte a közép-európai tűzokvédelmi memorandum részes feleinek találkozóját, amelynek során kibővült a memorandumban érintett országok köre, új akciótervet és új középtávú munkatervet (2013–2016) fogadtak el a résztvevők.

Az afrikai-eurázsiai vándorló ragadozómadarak védelmét szolgáló egyetértési memorandum végrehajtásában hazánknak kiemelkedő szerepe van több faj, így különösen a parlagi sas, a kerecsensólyom és a kék vércse nemzetközi szintű védelmében. A 2011-es magyar elnökség kiemelkedő eredménye volt a két utóbbi faj felvétele a CMS I. függelékére. A nemzetközi együttműködést különösen jól segítik a különböző műholdas nyomkövetési programok,

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

amelyek alkalmazását a tűzok esetében is növelni kell. Mint Közép-Európában messze a legnagyobb, ráadásul növekedő tűzokállománnyal rendelkező ország, a tűzokpopulációk védelme.

Fő cselekvési irányok:

- Az afrikai-eurázsiai vándorló ragadozómadarak fokozott védelme.
- A tűzok fokozott védelme. Határ menti állományok esetében a szomszédos országokkal történő együttműködés fenntartása, javítása.
- Az AEWA által elfogadott fajvédelmi tervek hazánkra eső feladatainak végrehajtása, és a jelentős vízimadár-élőhelyek megőrzése. A vizes élőhelyeken az ólomsőrét használati tilalmának fenntartása.
- Az EUROBATS határozatok hazai érvényesítése és gyakorlati megvalósítása.

8.6. Berni Egyezmény

Helyzetkép:

Az egyezmény fő célja az európai együttműködés biztosítása a régió veszélyeztetett állat- és növényfajainak és veszélyeztetett élőhelyeinek védelme érdekében. E nemzetközi megállapodás célkitűzéseinek gyakorlati megvalósítását az Európai Unióban a madár-, illetve az élőhelyvédelmi irányelv által előírt feladatok fedik le.

Az egyezmény tagállamai konkrét esetekre vonatkozó ajánlásokat is elfogadnak. Ezek közül eddig egy vonatkozott kifejezetten Magyarországra, a rákosi vipera védelmének szigorítását kérték a magyar természetvédelemtől. Ezért kutatási és védelmi program készült, amelyekhez két sikeres LIFE-Nature program is társult, továbbá 2013 augusztusában egy Veszprémben tartott világkonferencia zárt.

2011-ben, hazánk EU-elnöksége során, Budapesten szervezték azt a nemzetközi konferenciát, amely Budapest Deklaráció címmel nyilatkozatot és akciótervet fogadott el a szabadvezetékek mentén történő madárpusztulások felszámolása céljából. A Berni Egyezmény égisze alatt folyik a tevékenységek nemzetközi szintű összehangolása, a hazai végrehajtást az Akadálymentes Égbolt megállapodás keretében folyó együttműködés segíti.

Fő cselekvési irányok:

- A fajvédelmi tervek beépítése a hazai természetvédelmi munkába.
- A Budapest Deklaráció és az Akadálymentes Égbolt vállalásainak hazai végrehajtása.
- Az Egyezmény madármérgezések elleni fellépést sürgető 2011-es ajánlásával összhangban fel kell lépni az illegális mérgezéssel szemben, együttműködésben a rendőri szervekkel, a vadászati ágazattal és a civil szervezetekkel.

8.7. Európai Táj Egyezmény

Helyzetkép:

Az európai táji örökség megőrzését szolgálja az Európai Táj Egyezmény. Az Országgyűlés egyetértve az Európa Tanács azon felismerésével, hogy a tájak elengedhetetlen összetevői az emberek környezetének, kifejezik közös kulturális és természeti örökségük sokféleségét, és identitásuk alapját képezik, elfogadta a Firenzében, 2000. október 20-án kelt, az Európai Táj Egyezmény kihirdetéséről szóló 2007. évi CXI. törvényt, s így 2008. február 1-jén hazánkban is hatályba lépett a tájegyezmény.

A tájegyezmény célja, hogy elősegítse a táj védelmét, kezelését és tervezését, valamint hogy hozzájáruljon a tájak vonatkozásában megvalósuló európai együttműködéshez. Hatálya a

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

részes országok teljes területére vonatkozik, így érvényes a kiemelkedő, az átlagos vagy leromlott állapotú tájakra egyaránt.

A NTA-III tervezési időszakára tervezett feladatok közül az alábbi lépések valósultak meg, amelyek megalapozzák a további feladatok végrehajtását:

1. A tájegyvezményből adódó feladatok végrehajtása érdekében a végrehajtásért felelős tárcák közreműködésével létrejött az Európai Táj Egyezmény Nemzeti Koordinációs Munkacsoport, amely 2012-től saját ügyszabályzat szerint működik.
2. A tárcaközi munkacsoport a tájegyvezmény végrehajtása érdekében öt évre szóló munkaprogramot fogadott el, és feladatait 2013. évtől éves intézkedési tervben rögzíti.
3. 2012-ben a vidékfejlesztésért felelős miniszter miniszteri utasítással létrehozta a Magyar Tájdíjat, amely az Európa Tanács Táj Díja pályázatának nemzeti szintű fordulójával összefüggésben kerül adományozásra. A díj először 2013-ban került átadásra.

Fő cselekvési irányok:

- A táj védelmét, kezelését és tervezését integráló Nemzeti Táj-politika és -stratégia megalkotása, a tájvédelmi szemlélet integrálása az ágazati politikákba.
- A tájegyvezmény végrehajtásához szükséges hazai jogi szabályozási feladatok és intézkedések a tájegyvezménnyel való összhang erősítése érdekében.
- A hazai tájak egységes értékelési szempontrendszerének kidolgozása, a tájak új, tájkarakter (tájjelleg) alapú osztályozása, a módszertan szabványosítása.

Indikátorok:

- A táj védelmét integráló stratégiák/koncepciók száma.
- Nyilvántartásba vett tájkarakter elemek száma.
- Tájkarakter alapú tájleltárba vett terület nagysága.

8.8. Kárpátok Egyezmény

Helyzetkép:

A Kárpátok ökorégióban található páratlan természeti értékek védelme és fenntartása, élőhelyeik fenntartható használata érdekében született meg a Kárpátok védelméről és fenntartható fejlesztéséről szóló keretegyezmény (Carpathian Convention). Magyarországon a Kárpátok Egyezmény közvetlenül a Duna-Ipoly, a Bükk és az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság működési területét érinti.

Az Egyezmény kiemelt feladata a lakosság életminőségének javítása, a természeti és a kulturális örökség megőrzése, a helyi gazdaság és közösségek erősítése. Több szakmai munkacsoport működik az Egyezményben meghatározott szakterületeken. Jellemző az állandó és aktív civil részvétel, együttműködés az EU-val és más nemzetközi szervezetekkel.

A konkrét kötelezettségeket jegyzőkönyvek tartalmazzák, amelyek az Egyezmény cikkelyeiben megjelenő témák alapján készülnek el. Ezek arra kötelezik a Részes Feleket, hogy szakpolitikákat és stratégiákat (akcióterveket) dolgozzanak ki és hajtsanak végre országuk területén.

Magyarország az Egyezményhez kapcsolódóan eddig az alábbi jegyzőkönyveket hirdette ki:

- a biológiai és táji sokféleség megőrzéséről és fenntartható használatáról szóló jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 281/2009. (XII.11.) Korm. rendelet;
- a fenntartható turizmusról szóló Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 171/2012. (VII.26.) Korm. rendelet;

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- a fenntartható erdőgazdálkodásról szóló jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 195/2013. (VI.12.) Korm. rendelet.

Fő cselekvési irányok:

- A szakterületi stratégiák kidolgozásában a magyar érdekek képviselője, a stratégia elfogadása és az abban megfogalmazott intézkedések hazai bevezetése.
- Aktív részvétel a Kárpátok Tagszervezeteinek együttműködésével megvalósuló szakmai programokban.

8.9. Egyéb nemzetközi kezdeményezések

8.9.1. Határ menti kétoldalú kapcsolatok

Helyzetkép:

Szlovákia és Magyarország között 1999-ben aláírt környezetvédelem és természetvédelem terén való együttműködésről szóló egyezmény alapján jött létre a Magyar-Szlovák Környezetvédelmi és Természetvédelmi Együttműködési Vegyesbizottság. A Vegyesbizottság keretein belül a Természet- és Tájvédelmi Munkacsoport évente ülésezik. A határ menti nemzeti park igazgatóságok kivétel nélkül élénk kapcsolatot ápolnak valamelyik szlovák partnerrel (közös projektek, rendezvények). A sok éves együttműködés folytatása a közös munkaprogramban lefektetett alábbi témákban várható: Natura 2000 kérdések, határon átnyúló projektek, az Aggteleki- és Szlovák-karszt világörökséggé nyilvánított barlangjainak védelme, nagyragadozók védelme, közös Ramsari területek kezelése.

Horvátország és Magyarország között hasonlóan szoros természetvédelmi kapcsolat alakult ki, a szlovák relációhoz hasonló szervezeti felépítéssel. A Vegyesbizottság égisze alatt működik a Természetvédelmi Albizottság, amely fő feladatának tekinti a Natura 2000 területek kérdéskörét, illetve a Mura-Dráva-Duna határon átnyúló bioszféra-rezervátum ügyét. A Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság és a Kopacki-rét Természeti Terület mintaszerű együttműködése számos sikeres projektben megtestesül.

Románia és Magyarország között 1997-ben aláírt környezetvédelmi együttműködési Egyezmény alapján 2004-ben megalakult a Magyar-Román Környezetvédelmi Vegyes Bizottság Természetvédelmi Szakértői Csoportja. Az együttműködés fő céljai a Natura 2000 hálózat működtetésével kapcsolatos feladatok, valamint a közös fajvédelmi és monitorozó tevékenység összehangolt végrehajtása. A Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság kiváló együttműködést folytat a határon átnyúló projektek kapcsán.

Szerbiával, déli szomszédunkkal a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság helyi szintű kapcsolatot tart fenn a Vajdasági Természetvédelmi Intézettel. Minisztériumi szinten kiemelt esemény volt 2013-ban a Körös-éri TK avató ünnepsége. A Mura-Dráva-Duna határon átnyúló bioszféra-rezervátum ötoldalúvá bővítésében Szerbia is partner, amelyet segítünk a nevezési dokumentáció kidolgozásában.

Ausztriával a kétoldalú kapcsolatok keretében kiemelkedő a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság és a Nationalpark Neusiedler See-Seewinkel által működtetett határon átnyúló nemzeti parkok közötti szoros szakmai együttműködése. A közös szakmai munka keretében a két nemzeti park igazgatóság együttesen valósít meg természetvédelmi projekteket, gondoskodik a határon átnyúló, természetvédelmi oltalom alatt álló területek megfelelő kezeléséről, őrzéséről és bemutatásáról. A közös nemzeti parki tanácsulések jellemzően mindkét ország részéről minisztériumi képviselők részvételével kerülnek megrendezésre.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Szlovéniával az élénk szakmai kapcsolat elsősorban az Órségi Nemzeti Park Igazgatóság tevékenységéhez köthető. A közös projektek kapcsán jelentős eredményeket értek el a szlovén partnerekkel, például a fajmegőrzés és az ökoturizmus terén.

8.9.2. Egyéb kétoldalú kapcsolatok***Helyzetkép:******Türingia és Magyarország közötti kétoldalú kapcsolatok***

1997-ben létrejött a Magyar-Türingiai Kormányközi Vegyes Bizottság, amelynek keretében együttműködés alakult ki a természetvédelem területén is. A természetvédelmi szakemberek közötti tapasztalatcsere 2003 júniusában kezdődött, és azóta is élő a kapcsolat. A magyar és a német szakértők a kölcsönös látogatások során számos hasznosítható tapasztalatot szereztek. A türing-magyar együttműködés a két fél által elfogadott munkaprogramnak megfelelően, a Natura 2000 hálózat működtetésére, inváziós fajok kezelésére, ökoturizmus és európai uniós pénzügyi források hozzáférése témakörökre terjed ki.

Szászország és Magyarország közötti kétoldalú kapcsolatok

2011 decemberében megújult a kölcsönös tapasztalatcserét célzó együttműködés a Szász Környezeti és Természeti Alapítvány és a Nemzeti Környezetvédelmi és Energia Központ Nonprofit Kft. között. A természetvédelem területén a Földművelésügyi Minisztérium a szakértői szintű együttműködés felelőse: ökoturizmus, inváziós fajok és természeti értékek megőrzését elősegítő agrár-területhasználat témakörökben.

Fő cselekvési irányok:

- Valamennyi kétoldalú együttműködés keretében a korábbi gyakorlatnak megfelelően a szakmai tapasztalatcsere folytatása minisztériumi és területi szinten egyaránt.
- Közös pályázatok kidolgozása és megvalósítása többek között a természetvédelmi kezelés, fajmegőrzés, bemutatás és kutatás területén.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

9. Az NTA-IV keretében előirányzott feladatok finanszírozása

9.1. Természetvédelmi fejlesztések finanszírozása (EU források)

Helyzetkép:

A IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv időszaka (2015–2020) közel egybeesik a következő európai uniós pénzügyi ciklus 2020-ig tartó időtávjával, így az annak keretében rendelkezésre álló természetvédelmi forrásokat, amennyire csak lehet, fel kell használni az alapterv keretében megfogalmazott szakmai feladatok finanszírozására. A 2007–2013 pénzügyi időszakhoz hasonlóan a 2014–2020 időszakban sem lesz egy különálló természetvédelmi alap, a fejlesztési igényeket a meglévő uniós alapok – különösen a vidékfejlesztési, kohéziós, halászati és LIFE alapok – keretében kell érvényesíteni. Az érintett alapok rendelet-tervezetei számos konkrét finanszírozási lehetőséget fogalmaznak meg, így – a tagállami szintű döntések függvényében – szinte bármelyik alap felhasználható lehet közvetlenül, vagy közvetetten természetvédelmi célokat szolgáló fejlesztések megvalósítására.

A finanszírozás integrált megközelítését erősítik a 2020-ig teljesítendő EU biológiai sokféleség stratégia célkitűzései is. A stratégia elfogadásával az Európai Bizottság és a tagállamok vállalták, hogy – többek között az európai uniós finanszírozási eszközök alkalmazásával – megteremtik a Natura 2000 területek megfelelő finanszírozási háttérét (1. cél 2. intézkedése), valamint hogy a Közös Agrárpolitika természetvédelmi célú kifizetései által érintett területek kiterjedését maximalizálják (3. célkitűzés A) Mezőgazdaság című alponja szerint).

A természetvédelmi célokat szolgáló fejlesztések már a 2007–2013 időszak pénzügyi keretének is fontos elemei voltak. A Környezet és Energia Operatív Program keretében mintegy **37,8 milliárd Ft** állt rendelkezésre ilyen célokra, amely forrás döntő részét a nemzeti park igazgatóságok használták fel, többek között élőhely-fejlesztési projektek keretében. A 2014–2020 időszak tervezésével összefüggő kormány-döntések a természetvédelmi célú fejlesztések továbbvitelét szolgálják. A 2014–2020 időszak operatív programjainak indikatív prioritásait rögzítő, 2013 márciusában megjelent *1143/2013. (III.21.) Korm.határozat* értelmében a természetvédelmi fejlesztések a Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP) „Természetvédelmi és élővilágvédelmi fejlesztések (TÉF)” című 4. prioritástengelyében kapnak helyet összhangban az Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Tervvel (3. melléklet).

A KEHOP fő célkitűzései:

A védett illetve közösségi jelentőségű természeti értékek és területek természetvédelmi helyzetének és állapotának javítása (pl. élőhely-fejlesztési és faj-megőrzési beavatkozások, a fajok szabad mozgását és az élőhelyek közötti ökológiai kapcsolatok biztosítását szolgáló infrastruktúra kialakítása, fejlesztése, vonalas létesítmények természetkárosító, tájromboló hatásának mérséklése, védett földtudományi értékek és területek, illetve a kunhalmok, földvárak és fülkés sziklák, valamint ezek természeti környezetének rekonstrukciója).

A természetvédelmi kezelés infrastrukturális feltételeinek javítása (a természetvédelmi kezelés eszköztárának fejlesztése, a fajok és élőhelyek, illetve az azokat veszélyeztető tényezők monitorozásához szükséges eszközpark fejlesztése, a természetvédelmi őrszolgálat eszköz-ellátottságának javítása).

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

A Natura 2000 hálózat és a közösségi jelentőségű fajok és élőhely-típusok ismertségének és társadalmi elfogadottságának javítása (a hazai Natura 2000 hálózat egységes szemléletben történő bemutatásához szükséges infrastrukturális háttér kialakítása, célzott szemléletformálási tevékenységek).

A fentiek mellett a természetvédelmi célokat szolgáló kifizetések megjelennek a készülő Vidékfejlesztési Program (VP) valamint a Magyar Halgazdálkodási Operatív Program (MAHOP) tervezeteiben is.

A 2014–2020 időszakra szóló többéves pénzügyi keret egyetlen dedikáltan csak környezetvédelmi és klímapolitikai célokat támogató uniós finanszírozási eszköze a LIFE program. A 2007-ben indult LIFE+ program 2014-ig 18 magyar LIFE+ „Természet és Biodiverzitás” pályázat révén összesen közel **39,2 millió** euró (300 Ft/EUR árfolyamon számítva mintegy **11,8 milliárd** Ft) európai uniós pénzügyi támogatást eredményezett a magyarországi természetvédelem számára, részben élőhelyrekonstrukciók, illetve részben fajvédelmi projektek megvalósítását elősegítve (rákosi vipera, kerecsensólyom, parlagi sas, kék vércse, szalakóta). A 18 projekt egyike (Pannon magbank projekt) a LIFE+ „Biodiverzitás” komponensbe tartozik, amelyre kevés példa van uniós szinten, míg a többi a LIFE+ „Természet” elembe nyert el támogatást. Továbbá 2014-ben első alkalommal hazai LIFE+ Információ és Kommunikáció projektek is kaptak támogatást.

A LIFE pályázati lehetőség a 2014–2020 európai uniós pénzügyi időszakban is kiemelt forrást fog jelenteni a természetvédelem számára. A LIFE forrásból továbbra is mind a nemzeti park igazgatóságok, mind egyéb állami és önkormányzati, valamint civil szervezetek részére fennáll a pályázati lehetőség. A 2014–2020 időszakra vonatkozó, a környezetvédelmi és éghajlat-politikai program (LIFE) létrehozásáról szóló uniós rendelet (1293/2013/EU) alapján ebben az időszakban a LIFE pénzügyi keret legalább 55%-át természetvédelemre kell fordítani uniós szinten. Új projekt típusra, ún. integrált projektekre is lehet pályázni a megújult LIFE program keretében. Az integrált projekt az eddigi ún. „hagyományos” projektektől jóval nagyobb volumenű projektet jelent egy adott stratégia, terv vagy program megvalósítása érdekében, más uniós vagy hazai pénzügyi források egyidejű felhasználásával.

Az NTA-IV végrehajtási időszaka alatt (2015–2020) is kiemelt prioritást kell kapniuk az európai uniós támogatásoknak, fejlesztési forrásoknak a természetvédelmi szakmai feladatok ellátása és a jelen stratégiában foglalt célkitűzések elérése érdekében. Az uniós pénzügyi források jelenleg tervezés alatt állnak, azok mértéke várhatóan a jelenlegi szinten marad.

Fő cselekvési irányok:

- Az érintett fejlesztési programok végrehajtása során a természetvédelmi célokat szolgáló fejlesztések hatékony és sikeres végrehajtása, illetve ezek folyamatos nyomon követése.
- A fejlesztésekhez illeszkedő intézményi feltételek megteremtése (pl. végrehajtás-, illetve pályázó-barát ügyrendek, megfelelő szakmai projekt-kiválasztási szempontok stb.).
- A Natura 2000 céljait hatékonyan szolgáló kifizetések fokozott megjelenítése a készülő Vidékfejlesztési Programban (VP) és a Magyar Halgazdálkodási Operatív Programban (MAHOP).
- A LIFE programot tekintve minél több sikeres projekt megvalósítása, e pénzügyi keret minél hatékonyabb kihasználása mind a hagyományos, mind az integrált projektek keretében.
- A LIFE integrált projektekre vonatkozóan legalább egy hazai LIFE integrált projekt kidolgozása és előkészítése.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Indikátorok:

- Élőhely-rekonstrukciós fejlesztések által érintett védett természeti területek, illetve Natura 2000 területek kiterjedése (ha).
- Natura 2000 területeken a gyepek művelési ágú földterületek arányának változása.
- Az AKG-kifizetéssel és Natura 2000 kompenzációs kifizetéssel érintett Natura 2000 területek kiterjedése.
- Nyertes LIFE pályázatok száma.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

9.2. A természetvédelem ágazati finanszírozása – hazai költségvetési források**Helyzetkép:**

Az egyes évek költségvetési törvényeiben foglalt adatokat megvizsgálva az NTA-III megvalósulásának időszaka alatt, 2009-től kezdődően megfigyelhető, hogy a természetvédelmi igazgatási szervek költségvetési támogatása erős változatosságot mutatott. A 2013-ra kialakult helyzetről kijelenthető, hogy az elmúlt években a nemzeti park igazgatóságok számára a működésükhöz szükséges pénzeszköznek mindössze a 25%-át biztosítja az állami költségvetés. A fennmaradó 75%-ot tehát saját bevételeikből, kvázi piaci alapú működéssel kell előteremteniük. Az igazgatóságok saját bevételeinek jelentős hányada származik a vagyonkezelésükben álló területek egy részének haszonbérbe adásából. E tekintetben jelentős bevételkiesést okoz az NTA-IV megvalósulási időszakában az a tény, hogy az igazgatóságok a korábban alkalmazott, piaci viszonyoknak megfelelő haszonbérleti díjak helyett 2013-tól egységesen 1250 Ft/AK haszonbérleti díjért adhatják bérbe a területeiket. Ez a jellemzően alacsonyabb minőségi osztályba tartozó igazgatósági vagyonkezelésű termőföldek esetében drasztikus bevételkiesést jelent.

Az elmúlt évek ágazati költségvetési támogatásainak vizsgálati körébe be kell vonni azokat az ún. fejezeti kezelésű előirányzatokat is, amelyek a természetvédelmi szakmai feladatok ellátását szolgálják. Két ilyen fejezeti kezelésű előirányzat létezik, az egyik a „Természetvédelmi kártalanítás” elnevezésű. Ez egyrészt a védettségi szint helyreállítása érdekében szükséges területvásárlások és kisajátítások fedezetének biztosítására, másrészt a természetvédelmi hatóságok által természetvédelmi érdekből elrendelt gazdálkodási korlátozások nyomán bekövetkező egyes károk kompenzációjára szolgál. A másik ilyen előirányzat a „Természetvédelmi pályázatok támogatása” elnevezésű, amely a nemzeti park igazgatóságok és kivételesen más szervezetek természetvédelmi tartalmú pályázataihoz szükséges önrész biztosítására szolgál.

Az alábbi táblázat 2009–2014 között mutatja az egyes természetvédelmi feladatokat ellátó állami szervek költségvetési támogatásaink változását, valamint a hivatkozott két fejezeti kezelésű előirányzat összegének változásait a vizsgált időszakban.

25. Táblázat – Természetvédelmi szakmai feladatok éves költségvetési törvényekben megállapított támogatása*

	2009	2010	2011	2012	2013	2014***
Nemzeti park igazgatóságok	3 239,9	2 449,6	1 662,2	2 391,1	2 260	2 168,5
Természetvédelmi hatóságok **	6 384	5 269,9	3 19,5	3 521,6	3 624,9	3 606,9
Nemzeti Környezetügyi Intézet **	-	-	-	1 043,4	1 245	1 290,7
Természetvédelmi kártalanítás	52	28,8	17,8	94,2	2 094,2	1 594,2
Természetvédelmi pályázatok támogatása	577,9	574,1	568,1	23,5	23,5	17,6

*Az egyes költségvetési évek során a Kormány egyedi döntéssel több esetben biztosított többlet-támogatást speciális természetvédelmi feladatokra (pl. a védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény végrehajtására), valamint egyes években költségvetési zárolások is érintették a táblázatban foglalt előirányzatokat

** Környezetvédelmi és vízügyi szakági feladatokkal együttes költség

*** Magyarország 2014. évi központi költségvetéséről szóló 2013. évi CCXXX. törvényszerinti eredeti előirányzaton lévő összegek

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

A táblázatból kitűnik, hogy éves szinten összességében mintegy 7 milliárd Ft költségvetési támogatás áll rendelkezésre a természetvédelmi szakterületi feladatok ellátásához és az NTA-IV megvalósítása nem jár költségvetési többletigénnyel. Mindehhez az egyes szervek működése során hozzáadódnak az európai uniós forrásokból származó – fejlesztési – bevételek, amelyek a 2007-2013 közötti időszakban a 9.1. fejezetben leírtak alapján mintegy 50 milliárd Ft-ot tettek ki, jelenleg tervezés tárgyát képezik és várhatóan rendelkezésre állnak.

Mindezek alapján, figyelemmel a 9.1. fejezetben foglaltakra, továbbá arra, hogy az NTA-IV az NKP 4. melléklete, ezért az NKP 4. finanszírozása az NTA-IV feladat-arányos finanszírozását is magában foglalja, a jelenlegi becslések szerint az NTA-IV végrehajtása az éves hazai költségvetési igény szinten tartásával, és az uniós források bevonásával költségvetési többletigény nélkül megvalósítható.

Fő cselekvési irányok:

- Biztosítani kell a természetvédelmi feladatokat ellátó államigazgatási szervek finanszírozásának a feladataikkal arányos személyi és infrastrukturális feltételeit.
- A nemzeti park igazgatóságok számára megfelelő – folyamatos – kompenzációt kell nyújtani a haszonbérleti díjbevételeik drasztikus lecsökkentése miatt.
- A fejezeti kezelésű előirányzatokon olyan összegeknek kell rendelkezésre állnia, amely lehetővé teszi a védettségi szint helyreállításáról szóló törvény végrehajtását, valamint biztosítja valamennyi sikeres pályázathoz a szükséges önrészt.

Indikátorok:

- A természetvédelmi feladatokat ellátó államigazgatási szervek finanszírozási helyzetének évenkénti változása.
- A működéshez szükséges tényleges költségek és a költségvetési támogatás arányának évenkénti változása.
- A fejezeti kezelésű előirányzatokon rendelkezésre álló összegek évenkénti változása.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

10. A természetvédelem jogi és intézményi háttere

10.1. Jogi szabályozás

10.1.1. A természetvédelmi szakágazatot érintő jogi háttér változásai

2012. január 1. napjától hatályos *Magyarország Alaptörvénye*, amely a *Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény* helyébe lépett.

Az Alaptörvény P) valamint XX. és XXI. cikkei tartalmaznak a természetvédelemhez köthető alapvetést:

A P) cikk kimondja a természeti erőforrások védelmének, fenntartásának és a jövő nemzedékek számára való megőrzésének általános alkotmányos köteletségét.

A XX. cikk rögzíti, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez. Ennek a jognak az érvényesülését Magyarország többek között a genetikailag módosított szervezetektől mentes mezőgazdasággal, valamint a környezet védelmével teremti meg.

A XXI. cikk az alapjogok között nevesíti az egészséges környezethez való jogot, ezen túlmenően pedig alaptörvényi szintre emeli a környezetben okozott kár miatti helyreállítási kötelezettséget. Tartalmazza továbbá a Magyarország területére elhelyezési célú szennyező hulladék behozatalának tilalmát.

Az NTA-III előkészítése óta, kb. 2010-től számos egyszerűsítési törekvés határozta meg a jogalkotást. Ezek közül az „Egyszerű Állam Program” és a „Magyar Zoltán Egyszerűsítési Program”, a Vállalkozói adminisztratív terhek csökkentésére irányuló Program, a Nemzeti Referencia Stratégia Keret, stb. keretében – különféle célcsoportokat érintően – születtek bürokrácia-, illetve adminisztrációs teher-csökkentést célzó jogszabályok, amelyek között a természetvédelmet érintő joganyag felülvizsgálatára is sor került. Ennek eredményeként vált egyszerűbbé, közérthetőbbé egyebek mellett a környezeti hatásvizsgálati eljárás, az egységes környezethasználati engedélyezési eljárás, a fás szárú növények védelméről szóló jogszabály, az ingatlan-nyilvántartási adatváltozások átvezetésével kapcsolatos eljárások, a telekalakítási eljárás is.

10.1.2. A természetvédelmi jogalkotás eredményei

Helyzetkép:

2009–2013 között – a meglévő jogszabályokon túl – a természetvédelmi törvényben biztosított felhatalmazás alapján 3 kormányrendelet, 5 miniszteri rendelet, illetve 28 db védetté nyilvánító, védett természeti területet bővítő, vagy kezelési tervet kihirdető miniszteri rendelet lépett hatályba. A tervezési időszak alatt több mint 60 módosítása jelent meg a fent jelzett, természetvédelmi tárgyú jogszabályoknak.

A természetvédelmi törvény alapján ma 11 kormányrendelet, több mint 30 miniszteri rendelet, illetve közel 300 védetté nyilvánító vagy kezelési tervet kihirdető miniszteri rendelet hatályos.

Az ágazati munkamegosztás keretében, a természeti értékek megőrzése érdekében több mint 600 jogszabályban található természetvédelmi vonatkozású rendelkezések. A jövőbeni jogszabály-alkotási feladatok elsősorban a közösségi joganyagokban, útmutatókban foglalt kötelezettségek átvételéből fakadnak.

Fő cselekvési irányok:

- Az EU 2020-ig szóló Biodiverzitás Stratégiájának végrehajtásával kapcsolatos feladatok ellátása.
- A természetvédelmi szempontok integrálása a hazai jogszabályokba.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

- A Tvt. egységes jogalkalmazásához szükséges további végrehajtó rendeletek megalkotása, hatósági tapasztalatok beépítése.
- A tervidőszak alatt megjelenő uniós jogszabályok átültetése (Inváziós rendelet).
- Nemzetközi egyezmények (CITES, CBD) függelék módosításainak, jegyzőkönyveinek kihirdetése.
- A védett természeti területekre vonatkozó kezelési tervek valamennyi, egyedi jogszabállyal védetté nyilvánított területre való kidolgozása és miniszteri rendelettel való kihirdetése, illetve a zónarendszer 2014–2019 közötti időszakban való kialakítása.
- Az Európai Táj Egyezmény hazai végrehajtását szolgáló jogszabályi környezet kialakítása, továbbfejlesztése.
- A mesterséges üregek védetté nyilvánításáról rendelkező miniszteri rendelet megalkotása, illetve a mesterséges üregek felszíni védőövezetének meghatározása.
- A földtani alapszelvényekkel kapcsolatos, továbbá az ásványok, ősmaradványok lelőhelyeinek védelméről rendelkező jogszabály elkészítése.

Indikátorok:

- Az új/módosított jogszabályok száma.
- A deregulálásra kerülő jogszabályok, jogszabályhelyek száma.

10.2. Intézményrendszer

A kormányzati munkamegosztásban a természet védelme, mint nevesített feladat a Földművelésügyi Minisztériumhoz került át. Ennek értelmében a természet védelmét szolgáló tevékenység központi irányítása, összehangolása és ellenőrzése a földművelésügyi miniszter feladata.

A miniszter a jogszabályban meghatározott, a természet védelmével kapcsolatos szakigazgatási, hatósági és szakhatósági területi feladatait a nemzeti park igazgatóságokon valamint a környezetvédelmi és természetvédelmi hatóságokon keresztül valósítja meg.

A természeti értékek megóvásának eredményessége, az illető ország természetvédelmének sikere minden mást megelőzve – a természetvédelmi civil szervezetek érdemeinek elismerése mellett – elsősorban a hivatásos, állami természetvédelmi szervezettől függ.

Ugyanakkor a sikeres természetpolitika alapfeltétele, hogy a magas színvonalú természetvédelmet és a természeti értékek megóvását, fenntartását, fejlesztését egyre inkább be kell építeni hazánk más szakpolitikáiba, más tárcák felelősségi körébe tartozó tervekbe, intézkedésekbe.

A természetvédelmi intézmény-rendszer célja, hogy a társadalom (lakosság, döntéshozók, gazdálkodók, média, egyházak stb.) minden szereplőjéhez elérjen a természettudatos gondolkodás. Fontos, hogy az egyes ágazatokban, szakterületeken dolgozók tevékenységében integrált módon jelenjenek meg és kerüljenek figyelembevételre a környezeti, természeti szempontok.

A környezet-, természetvédelmi intézményrendszer az elmúlt időszakban átalakult. A változások egyik iránya, hogy az önálló Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium 2010. évben beolvadt a Vidékfejlesztési Minisztériumba (korábbi elnevezése Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium), majd 2014-ben a szaktárca újra Földművelésügyi Minisztérium néven működik. Ennek megfelelően a környezet-, természetvédelmi szakterület jelenleg a Földművelésügyi Minisztérium (a továbbiakban: FM) Környezetügyért, Agrárfejlesztésért és Hungarikumokért Felelős Államtitkársága keretében végzi tevékenységét.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

A központi közigazgatásban 2010-től érvényesített azon törekvés eredményeként, amely a minisztériumi hatósági hatáskörök megszüntetését célozta, világosabbá vált a természetvédelmi feladatokat ellátó szervezetek „karaktere”, feladat-leosztása is. E törekvés „mellékhatásaként” nyilvánvaló lett az is, hogy a védett természeti területek és értékek országos nyilvántartásának a 13/1997. (V.28.) KTM rendelet szerinti vezetése kulcsfontosságú szerepet tölt be a kormányzati szintű döntés-előkészítési folyamatokban.

A természet- és környezetvédelem ügyeinek hatékonyabb vitelét tovább segíti, hogy 2012. január 1-ei határidővel megalakult a Nemzeti Környezetügyi Intézet (a továbbiakban: NeKI) a tárca háttérintézményeként. A NeKI a környezetvédelem, természetvédelem szakterületeken tölt be feladatokat. Segít abban, hogy a Földművelésügyi Minisztériumban a szakpolitikai döntéseket tudományos megalapozottsággal hozzák. A NeKI tudás-alapú kormányzást hivatott támogatni a környezetügy – a környezetvédelem és a természetvédelem – területén, a fenntartható fejlődés alapelveire építve, integrált megközelítést alkalmazva, a szakterületek közötti kapcsolódásokat kihasználva annak érdekében, hogy ezek egymást erősítsék.

A jövőbeni célok közé tartozik, hogy a tárca háttérintézményének természetvédelmi szakterületét tovább erősítsük, ennek első lépése, hogy az itt dolgozó szakértők létszámát növelni lehessen, amely az intézmény szakmai befolyásának, tudásbázisának az emelését, így a szakterület támogatottságát is növeli.

10.2.1. Nemzeti park igazgatóságok

Helyzetkép:

A Kormány az országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezeléséért felelős szervként a nemzeti park igazgatóságot jelöli ki. A 10 nemzeti park igazgatóság működési területe lefedi az ország egész területét.

A közsférában általános létszámcsökkentés ebben az időszakban sem került el a nemzeti park igazgatóságokat, míg az ellátandó feladatok mennyisége jelentős mértékben nőtt.

A korábbi szervezeti rendszerhez képest tovább tisztult a feladatkörök megosztása a felügyelőségek és a nemzeti park igazgatóságok között. A nemzeti park igazgatóságok jelentősebb feladatai közé tartozik a védett természeti területek, értékek és a Natura 2000 területek természetvédelmi kezelése, az állami tulajdonban lévő területek vagyonkezelése, bizonyos esetekben azok használatba, haszonbérbe adása, kutatási, monitorozási tevékenység végzése, a Természetvédelmi Őrszolgálat működtetése, természetvédelmi kezelési tervek, Natura 2000 fenntartási tervek előkészítése, tájvédelem, ökoturisztikai tevékenység, környezeti nevelés, védett természeti területek és értékek nyilvántartása, gyakorlati természetvédelmi feladatok (élőhely fenntartás, élőhely-rehabilitáció, fajvédelem, területrendezési tervi véleményezések) ellátása.

Ezen időszakban a természetvédelmi szakterület egyik kiemelkedő eseménye volt, hogy hazánk első nemzeti parkja, a Hortobágyi Nemzeti Park 2013-ban ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját.

Fő cselekvési irányok:

A nemzeti park igazgatósági szervezet további erősítése indokolt a jelentős európai uniós feladatok és a hazai természetvédelmi kezelési, kutatási, monitorozási, projekt-menedzselési stb. feladatok miatt. Lényeges ennek kapcsán az is, hogy a védettségi szint helyreállítására vonatkozó törvényi kötelezettség végrehajtása garanciális jelentőségű feladat, amelyhez nélkülözhetetlen a megfelelő mértékű költségvetési források és személyi feltételek biztosítása.

Csak a feladatokhoz igazodó létszámkeret biztosítása lehet a záloga az eredményes természetvédelmi ágazat működésének. Minden szakterületen további fejlődés szükséges, kiemelten azonban az őrzési, a monitorozási, kutatási, ökoturisztikai és környezeti nevelési

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

tevékenységek tekintetében. A fejlődés elengedhetetlen feltétele a nemzeti park igazgatóságok költségvetési forrásainak a növelése a még hatékonyabb feladatellátás érdekében.

A kialakult és jól működő rendszert a jelenlegi formájában szükséges fenntartani. Meg kell teremteni annak a feltételét, hogy a nemzeti park igazgatóságok térségükben a munkahelyteremtés, illetve a vidék fejlesztésének központjává váljanak – ezt a célt szolgálhatja például a nemzeti parki termék védjegy használatával kapcsolatos ismeretek, szabályok terjesztése is.

Indikátorok:

- A jogszabályokban és alapító okiratokban előírt feladatok teljesítésének aránya.
- A megvalósuló szervezetfejlesztések, hatékonyságnövelő intézkedések aránya.

10.2.2. Környezetvédelmi és természetvédelmi hatóságok

Helyzetkép:

A területi közigazgatás reformja keretében, a gyorsabb döntéshozatal, illetve hatékonyabb és átláthatóbb működést biztosító integrált szolgáltató centrumként működő hivatali struktúra kialakítása érdekében 2015. április 1-jétől a környezetvédelmi és természetvédelmi felügyelőségek önálló főosztályként csatlakoztak a 19 kormányhivatalhoz. Megnevezésük: XY Megyei Kormányhivatal Környezetvédelmi és Természetvédelmi Főosztálya.

Az átalakítás célja az eljárások gyorsítása, ami nem a 21 napos általános ügyintézési időtartam, hanem a bruttó ügyintézés időtartamának csökkenésével valósul meg. Az integráció nyomán megszűntek a kormányhivatali rendszeren belüli szakhatósági eljárások, egyebek mellett a szociális igazgatás, a munkaügy és a környezetvédelem területén.

A változások eredményeképp nőtt a kormányhivataloknál elintézhető ügyek száma. Az azokkal kapcsolatos kérelmek pedig leadhatóak a járási hivataloknál, a kormányhivataloknál, a kormányablakoknál és a települési ügysegédekénél is, aminek köszönhetően az ügyfelek egyes ügyeket, amiket addig csak a megyeszékhelyen intézhettek, a jövőben már a lakóhelyükhöz közel is elindíthatják.

A nemzeti park igazgatóságok adatszolgáltatóként, szakvéleményezőként, ügyfélként működnek közre a természetvédelmi hatósági, illetve szakhatósági feladatok ellátásában.

A természetvédelem és tájvédelem másodfokú hatósága (szakhatósága), illetve másodfokú eljárásban kirendelhető szakértője az Országos Környezetvédelmi és Természetvédelmi Főfelügyelőség (Budapest).

Fő cselekvési irányok:

- A kapacitásbővítéssel kell ösztönözni a pályázatokon, a projekteken történő részvételt.

Indikátorok:

- A jogszabályokban és alapító okiratokban előírt feladatok teljesítésének aránya.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Táblázatok és ábrák jegyzéke

1. táblázat – Országos jelentőségű védett természeti területek számának változása 1997-2013 között.....	8
2. táblázat – A védett természeti területek kiterjedése (2013)	9
1. ábra – Az országos jelentőségű védett természeti területek Magyarországon	10
2. ábra – A helyi jelentőségű védett természeti területek száma Magyarországon	10
3. táblázat – A Natura 2000 hálózat kiterjedése Magyarországon	12
3. ábra – Közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzete (2007, 2013) 12	
4. táblázat – Ex lege védett barlangok.....	15
5. táblázat – Ex lege védett lápok.....	16
6. táblázat – Ex lege védett szikes tavak	17
7. táblázat – Ex lege védett kunhalmok.....	17
8. táblázat – Ex lege védett földvárak	18
9. táblázat – Ex lege védett források	18
10. táblázat – Ex lege védett víznyelők.....	19
11. táblázat - Nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek Magyarországon	20
4. ábra – Ramsari területek Magyarországon	21
12. táblázat – Magyarország Európa Diplomával rendelkező területei.....	22
5. ábra – Bioszféra-rezervátumok Magyarországon	23
13. táblázat – Bioszféra-rezervátumok Magyarországon	23
14. táblázat – Geoparkok Magyarországon.....	24
15. táblázat – Világörökségi területek Magyarországon.....	25
16. táblázat – Csillagoségbolt parkok Magyarországon.....	25
17. táblázat – Natúrparkok Magyarországon	26
18. táblázat – Védett és fokozottan védett fajok számának alakulása Magyarországon.....	27
19. táblázat – Az egyeditájérték-kataszterezés keretében felvételezett települések száma (2014. október 1-i állapot).....	28
20. táblázat – A nemzeti park igazgatóságok vagyionkezelésében lévő védett és védelemre tervezett természeti területek kiterjedése (2013. december 31. állapot szerint).....	31
21. táblázat – A nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi őrszolgálati adatai (2013. március)	32
22. táblázat – Költségvetési források a Vsz. végrehajtására	33
6. ábra – Az ország erdőterületének üzemmódonkénti megoszlása hektárban (csak erdőrészlet) (Forrás: NÉBIH Erdészeti Igazgatóság).....	35
7. ábra – A Természetvédelmi Információs Rendszer legfontosabb moduljai	46
23. táblázat – A Természetvédelmi Információs Rendszer adatkészlete (kivonat).....	47
8. ábra – A vadonleső észlelések faji megoszlása (2014. szeptember)	48
24. táblázat – Országos jelentőségű védett természeti területek természetvédelmi kezelési terveinek jogszabályi kihirdetése az első három NTA időszaka alatt.....	52
9. ábra – Az országos ökológiai hálózat Magyarországon (2013. május).....	56
10. ábra – Nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai létesítményei (2014. október)	60
11. ábra – A nemzeti park igazgatóságok regisztrált látogatószáma (2005-2013).....	61
25. Táblázat – Természetvédelmi szakmai feladatok éves költségvetési törvényekben megállapított támogatása*	77

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

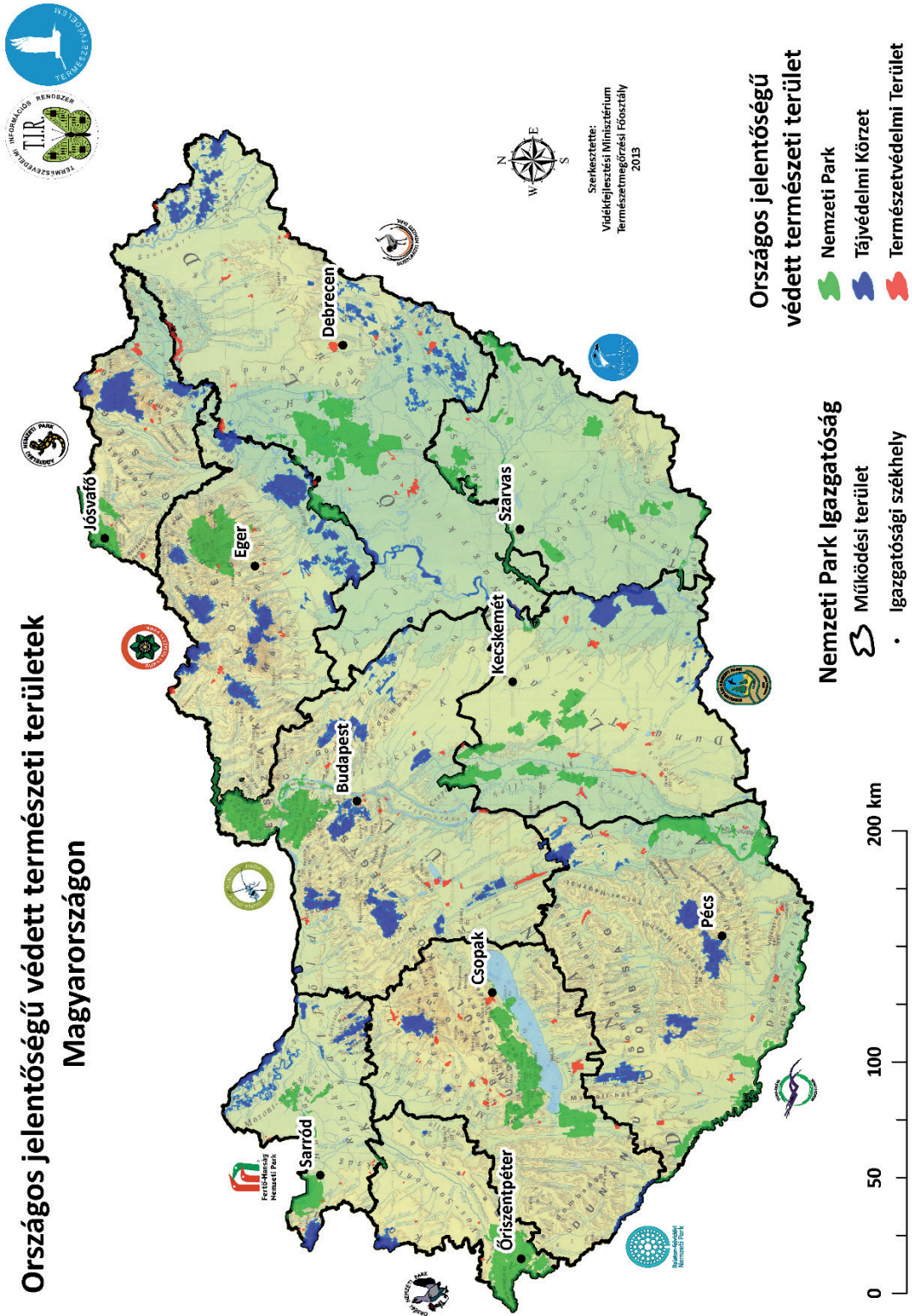
Mellékletek a IV. Nemzeti Természetvédelmi Alaptervhez

- **1. térképmelléklet - Az országos jelentőségű védett természeti területek és Natura 2000 területek Magyarországon**
- **2. térképmelléklet - Az országos területrendezési terv tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területei Magyarországon**

- **1. melléklet - A természetvédelmi jogalkotás eredményei a 10. fejezethez**
- **2. melléklet – Az NTA III tervidőszaka alatt épült ökoturisztikai létesítmények**
- **3. melléklet – Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv (összefoglaló)**

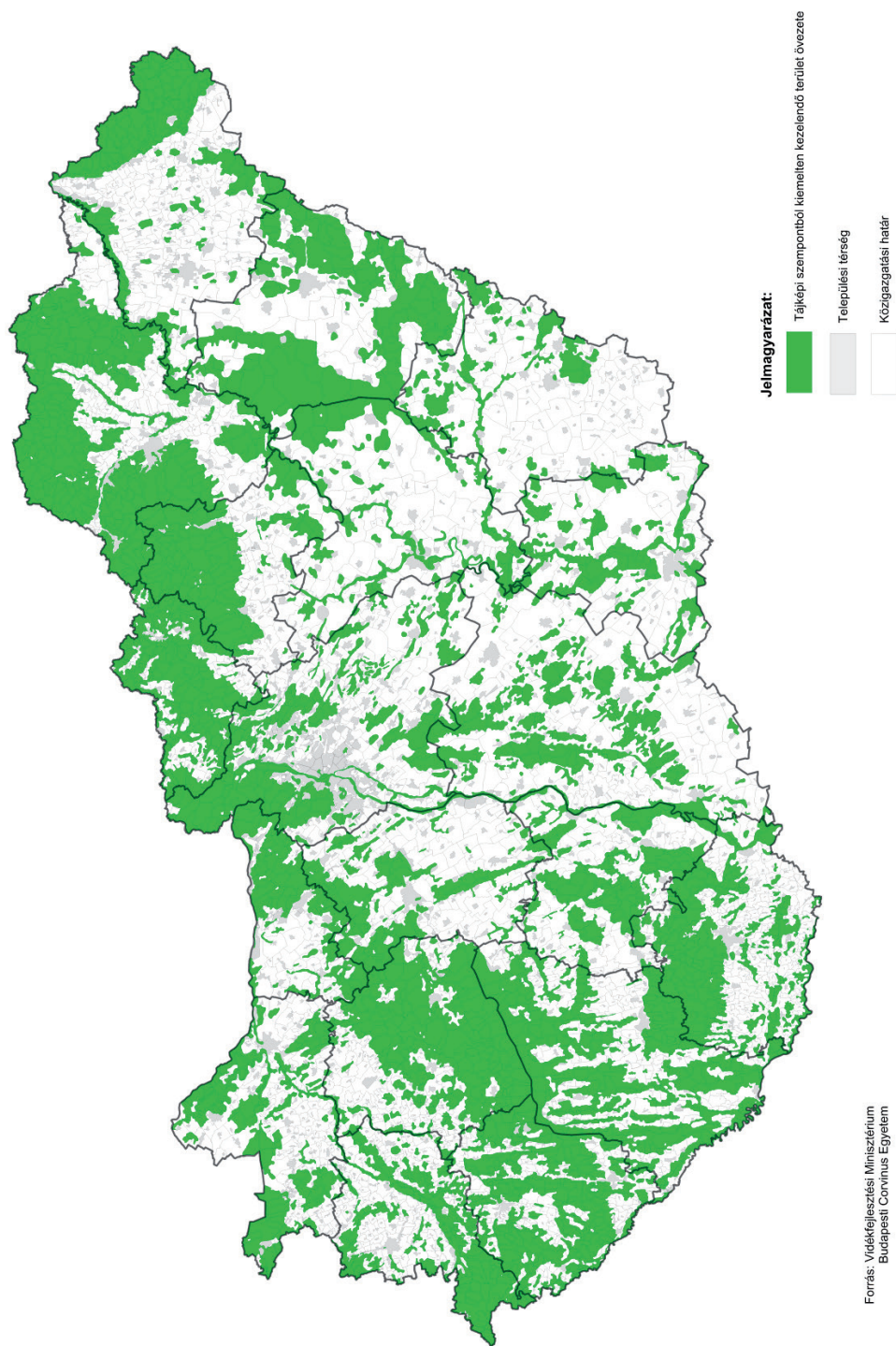
IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

1. térképmelléklet – Az országos jelentőségű védett természeti területek és Natura 2000 területek Magyarországon

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

2. térképmelléklet – Az országos területrendezési terv tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területei Magyarországon

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

1. melléklet – A természetvédelmi jogalkotás eredményei a 10. fejezethez

A természetvédelmi kezelést ellátó nemzeti park igazgatóságok mindennapi tevékenységét alapvetően érintették 2010-től az állami tulajdonra irányadó szabályozás területén bekövetkezett jelentős változások.

A Nemzeti Földalapról szóló *2010. évi LXXXVII. törvénnyel*, majd annak módosítása (2011. augusztus 1-jei hatályba lépéssel) megteremtette annak a lehetőségét, hogy a nemzeti park igazgatóságok ingyenesen kaphassák vagyionkezelésbe a Nemzeti Földalapba tartozó területeket, illetve az NFA pályáztatás nélkül köteles vagyionkezelésbe adni az igazgatóságok által megvásárolt/kisajátított területeket. Az Nfatv. végrehajtási rendeletei – elsősorban a Nemzeti Földalapba tartozó földrésztletek hasznosításának részletes szabályairól szóló *262/2010. (XI. 17.) Korm. rendelet* részletesen szabályozza a termőföldnek minősülő földrésztletek eladásával, hasznobérletével, vagyionkezelésével összefüggő előírásokat. Komoly előrelépésként értékelhető, hogy a hivatkozott Korm. rendelet értelmében a védett természeti területek, illetve Natura 2000 területek természeti állapotának megőrzését, javítását szolgáló előírásjegyzékek a Nemzeti Földalap vagyioni körébe tartozó valamennyi földterület vagyionkezelésbe, hasznobérbeadás esetén az erre vonatkozó szerződés elválaszthatatlan részét képezi.

A nemzeti park igazgatóságok mozgásterét növelte a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló *1991. évi XLIX. törvény* módosítása, amellyel 2012. március 1-jétől a 49/C. § (1) bekezdése alapján nem a természetvédelemért felelős miniszter, hanem a nemzeti park igazgatóságok rendelkeznek törvényi elővásárlási joggal a felszámolási vagyionba tartozó védett természeti területek kapcsán.

A kisajátításról szóló *2007. évi CXXIII. törvény* módosítása révén 2013. július 1-jétől élőhelyrekonstrukciós célú beruházások esetén, védett természeti területeken kizárólag a nemzeti park igazgatóságok élhetnek a kisajátítás eszközével.

Az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló *2009. évi XXXVII. törvény* nagyban hozzájárul, hogy a környezet- és természetvédelmi érdekek az erdőgazdálkodás során nagyobb hangsúlyt kapjanak. Az Európai Unió Erdészeti Stratégiájában foglaltak végrehajtása és az erdészeti támogatások igénybevétele érdekében elősegítése a természetközeli erdőgazdálkodás előtérbe kerülését és az erdők természetességi állapotának javulását eredményező eszköz. Az új erdőtörvény számos, a természeti értékeket és a táj megőrzését célzó rendelkezést vezet be (pl. természetességi kategóriák bevezetése, a körzeti erdőtervek és a természetvédelmi kezelési tervek összhangjának megteremtése stb.)

A 2013. január 1-től hatályos, az egyes rendészeti feladatokat ellátó személyek tevékenységéről, valamint egyes törvényeknek az iskolakerülés elleni fellépést biztosító módosításáról szóló *2012. évi CXX. törvény*, valamint végrehajtási rendeletei alapjaiban változtatták meg a Természetvédelmi Őrszolgálat működésének szabályozását.

2012. április 15-én lépett hatályba a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló *2012. évi II. törvény*. A nemzeti park igazgatóságok szabálysértési hatósági jogköre megszűnt, a természetvédelmi örök viszont helyszíni bírság kiszabására jogosultak. A közigazgatási eljárás hatálya alá tartozó igazgatási jellegű cselekmények a szabálysértési törvény hatálya alól kikerültek.

A területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól szóló *218/2009. (X.6.) Korm. rendelet* szabályrendszerébe további táji és természetvédelmi szempontok épültek be.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

A 10.1.2. alpontban számszerűen bemutatott számos jogalkotási eredmény közül a 2009–2013 közötti időszak jelentős eredménye, hogy a Natura 2000 hálózat kijelölése lezárult, mivel 2011-ben az Európai Bizottság a 2011. október 5-én tartott második „Pannon Biogeográfiai Szeminárium”, alapján megállapította, hogy egyetlen élőhelytípus vagy faj esetében sincs szükség további Natura 2000 területek kijelölésére Magyarországon (A Natura 2000 területek kihirdetése a *14/2010. KvVM rendeletben* valósult meg).

A Natura 2000 hálózat működtetését és fenntartását nagymértékben segíti, hogy megjelent a „Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a Natura 2000 területek fenntartási terveinek készítéséhez nyújtandó támogatás igénybevételének részletes szabályairól” szóló *43/2012. (V. 3.) VM rendelet*. Az intézkedés keretében 243 Natura 2000 területre készül fenntartási terv, mintegy 480 000 hektár kiterjedésben.

További előrelépés, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a Natura 2000 erdőterületeken történő gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatás részletes szabályairól szóló *41/2012. (IV. 27.) VM rendelet* megalkotása. A rendelet alapján az ökológiai szempontból is fenntartható erdőgazdálkodási tevékenység megvalósítása esetén vissza nem térítendő kompenzációs támogatást vehetnek igénybe azon erdőgazdálkodók, akik a Natura 2000 hálózatba tartozó erdőterületeken gazdálkodnak.

Kiemelkedő nemzetközi sikernek tekinthető, hogy a magyarországi vizes élőhelyek megőrzése és hosszú távú fenntartása érdekében a „Dél-balatoni halastavak és berkek” elnevezésű terület felvételre került a Nemzetközi Jelentőségű Vadvizek Jegyzékébe, azaz új Ramsari területként került kihirdetésre. A Ramsari diploma átadására a nemzetközi Ramsari Titkárság részéről a magyar uniós elnökség keretében, 2011. június 7-10. között megrendezett természetvédelmi igazgatók ülésén került sor. Ezt követően, egységes szerkezetben került kihirdetésre az összes (29 db). Ramsari terület a Nemzetközi Jelentőségű Vadvizek Jegyzékébe bejegyzett hazai védett vizek és vadvízterületek kihirdetéséről szóló *119/2011. (XII. 15.) VM rendelet* megalkotásával.

Ugyancsak fontos eredmény a természetes környezet megőrzésére szánt takarmánynövényvetőmagkeverék kereskedelmi célú begyűjtéséről és forgalmazásáról szóló *86/2012. (VIII.15.) VM rendelet* megalkotása. A természetes környezet megőrzésére szánt takarmánynövényvetőmagkeverékek kereskedelmi célú begyűjtéséről, illetve forgalmazásáról még nem rendelkezett hazai jogszabály, ezért a *2010/60/EU irányelv* átültetése több jogszabály módosításával és a fent hivatkozott miniszteri rendelet alkotásával valósult meg.

2012. évben jelent meg a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról szóló *13/2001. (V.9.) KöM rendelet* módosítása (2012. október 1-i hatállyal, a *védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről* szóló *13/2001. (V.9.) KöM rendelet és a növényvédelmi tevékenységről* szóló *43/2010. (IV.23.) FVM rendelet módosításáról* szóló *100/2012. (IX.28.) VM rendelet*). A módosítás egyik fontos alapját a 2012. év februárjában a Fegyver, Horgászat, Vadászat Nemzetközi Kiállításon (FeHoVa) a természetvédelmi és a vadgazdálkodási ágazat állami és civil képviselői által aláírt megállapodás adta. A módosítás másik fő pillérét a védelemben részesülő növény- és állatfajok listájának az uniós természetvédelmi irányelveknek való teljes körű megfeleltetése, valamint a fajok aktuális veszélyeztetettségi helyzete és az új rendszertani és tudományos eredmények alapján történő felülvizsgálata adta.

2013-ban – Horvátország Európai Unióhoz történő csatlakozása kapcsán szükséges jogharmonizációs feladatok (az *európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről* szóló *275/2004. (X.8.) Korm. rendelet módosításáról* szóló *337/2013 (IX.25.) Korm. rendelet, az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészelekről* szóló *14/2010. (V.11.) KvVM rendelet módosításáról* szóló

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

84/2013 (IX. 25.) VM. rendelet) teljesítése mellett – a gomba- és zuzmófajok körének bővítésére is sor került (2013. október 10-i hatállyal, 83/2013. (IX.25.) VM rendelet).

Megjelent a *Vidékfejlesztési Értesítő 2012. évi I. számában* az Európa Diplomás területek és az ex lege védett lápok és szikes tavak aktualizált jegyzéke VM közleményi formában. Tekintettel arra, hogy a jogi iránymutatások a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 47. §-a és 32. § (2) bekezdése, illetve a jogi iránymutatások felülvizsgálatával összefüggő kormányzati feladatokról szóló 1306/2010. (XII. 23.) Korm. határozat alapján 2012. január 1-jén hatályukat veszítették, illetve visszavontnak minősülnek, ezért szükségessé vált a volt környezetvédelmi és vízügyi miniszter által kiadott tájékoztatók felülvizsgálata, majd ennek eredményeként az ex lege láp, és szikes tó védettséggel aktuálisan érintett földrészeket helyrajzi számainak újbóli kihirdetése.

A jogalkotás mellett tárcánk az egyéb közjogi szervezetszabályozási eszközök megalkotására is kiemelt hangsúlyt fektetett az időszakban. 2011 májusában kiadásra került egy eljárásrend a természetvédelmi kártalanítási ügyekre vonatkozóan, továbbá az állami ingatlantulajdont eredményező, természetvédelmi célú nemzeti park igazgatósági jogügyletekről is.

A Natura 2000 erdőterületek védelme, illetve a körültekintő erdőtervezés megalapozása érdekében két útmutató is elkészült „Szakmai háttéranyag a hazai Natura 2000 területek kijelölésének alapjául szolgáló erdei élőhelytípusok kezelési irányelveinek meghatározásához”, illetve „A körzeti erdőterv Natura 2000 hatásbecslési dokumentáció elővizsgálati szakaszának elkészítéséről” címmel.

Az ex lege láp fogalom részletesebb értelmezéséhez segítséget nyújtó szakmai útmutató is ebben az időszakban készült el.

A fentiekben jelzettek alapján 2015 májusáig 243 Natura 2000 terület fenntartási terve készült el. Annak érdekében, hogy a tervek egyes fejezetei tartalmi szempontból minél egységesebbek legyenek, elkészítettük az „Útmutató a Natura 2000 fenntartási tervek készítéséhez” című segédanyagot is.

2009–2013. közötti időszak jelentős jogalkotási eredménye 28 db védetté nyilvánító, védett természeti területet bővítő, vagy kezelési tervet kihirdető miniszteri rendelet megalkotása.

Meg kell említeni az Európai Táj Egyezmény Nemzeti Koordinációs Munkacsoport létrehozásáról szóló 1189/2012. (VI.11.) Korm. határozat –, illetve tájdíj alapításáról – a vidékfejlesztési miniszter által kitűzhető díjakkal kapcsolatos minisztériumi feladatokról szóló 14/2012. (VI.25.) VM utasítás – rendelkező jogszabályokat. Jelentősen módosult a környezetvédelmi, természetvédelmi, vízgazdálkodási és tájvédelmi szakértői tevékenységről szóló 297/2009. (XII.21.) Korm. rendelet is.

A barlangok fokozottabb és hatékonyabb védelmének elérése, a nemzeti vagyonról szóló törvény egyes rendelkezéseire tekintettel módosult a barlangok nyilvántartásáról, a barlangok látogatásának és kutatásának egyes feltételeiről, valamint a barlangok kiépítéséről szóló 13/1998. (V.6.) KTM rendelet. A megkülönböztetett védelmet igénylő barlangok körének megállapításáról a 4/2012. (II.24.) VM utasítás melléklete rendelkezett. A barlangok felszíni védőövezetének kijelöléséről szóló 16/2009. (X.8.) KvVM rendelet 2009-ben kihirdette a külterületi barlangok felszíni védőövezeteit, majd a rendelet 2012-es módosításával (83/2012. (VIII.2.) VM rendelet) ezek köre kiegészült a belterületi barlangok felszíni védőövezetével is.

Az elmúlt tervezési időszak egyik fontos eredménye a földjogi szabályozás átalakulása tekintettel a nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi célú vagytonkezelési tevékenységének egységes szakmai alapelvek szerinti ellátásáról szóló 12/2012. (VI.8.) VM utasítás megjelentetése.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Jelentős előrelépésnek értékelhető az őshonos halállományok és élőhelyük megóvását célzó halgazdálkodásáról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény megalkotása, valamint a végrehajtását szabályzó 133/2013. (XII.29.) VM rendelet.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

2. melléklet – Az NTA-III tervidőszaka alatt épült ökoturisztikai létesítmények

<i>Létesítés éve</i>	<i>Fenntartó, üzemeltető nemzeti park igazgatóság</i>	<i>Létesítmény neve</i>	<i>Bemutatóhely típusa</i>
2007	Bükk	Ipolytarnóci Ősmaradványok TT Bemutatóhely	látogatóközpont
2007	Fertő-Hanság	Csapody István Természetiskola és Látogatóközpont	oktató-és látogatóközpont
2007	Hortobágyi	Hortobágyi Látogatóközpont és Kézművesudvar	látogatóközpont
2007	Hortobágyi	Természetrajzi kiállítás, Hortobágy	kiállítás
2007	Hortobágyi	Kézművesudvar	kiállítás és bemutató
2007	Hortobágyi	Szélmalmi Fogadóház, természetvédelmi kiállítás	természetvédelmi kiállítás
2007	Hortobágyi	"Fecskeház" erdei iskola	erdei iskola
2007	Körös-Maros	Réhelyi Látogatóközpont	látogatóközpont
2007	Körös-Maros	Bihari Madárvárta	látogatóközpont
2008	Aggteleki	Kessler Hubert Emlékház	kiállítás és természetismereti foglalkoztató
2008	Aggteleki	Hagyományok Háza	kiállítás
2008	Duna-Dráva	Fehér Gólya Múzeum	kiállítás
2008	Duna-Dráva	Szársomlyó, természetvédelmi bemutató	természetvédelmi bemutató
2011	Aggteleki	Látogatóközpont, Aggtelek	látogatóközpont
2011	Aggteleki	Művészetek Magtára	természetművészeti központ, bemutatóhely
2011	Balaton-felvidéki	Levendula Ház Látogatóközpont	látogatóközpont
2011	Bükk	Baglyaskő Vár Természetvédelmi Látogatóközpont	látogatóközpont
2011	Duna-Dráva	Szentborbási Oktatóközpont	oktatóközpont
2011	Duna-Dráva	Boki-Duna halászati bemutató	halászati bemutatóhely
2011	Hortobágyi	Pusztai Vadaspark	vadaspark
2011	Hortobágyi	Hortobágyhalastavi bemutatóterület kisvasúttal	madártani, halászati bemutatóhely, amely kisvasúttal is látogatható, vonuláskutató állomás
2012	Balaton-felvidéki	Pannon Csillagda Látogatóközpont	látogatóközpont
2012	Duna-Dráva	Nagyharsányi Szoborpark	szobrászati bemutatóhely
2012	Duna-Ipoly	Sashegyi Látogatóközpont	látogatóközpont
2012	Fertő-Hanság	Bemutató Majorság, Lászlómajor	bemutatóhely

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Felújított, korszerűsített létesítmények

<i>Létesítés/ Felújítás éve</i>	<i>Létesítmény neve</i>	<i>Bemutatóhely típusa</i>	<i>Fenntartó, üzemeltető nemzeti park igazgatóság</i>
1952 / 1976 /1990 / 2012	Alcsúti Arborétum TT	arborétum	Duna-Ipoly
1972 / 2008 / 2010-2012	Zirci Arborétum TT	arborétum	Balaton-felvidéki
1975 / 2012	Ság-hegyi Múzeum	időszaki múzeum	Őrségi
1976 / 2007	Körszín	kézműves kiállítás és ajándékbolt	Hortobágyi
1976 / 2011	Meggyes csárda	múzeum	Hortobágyi
1980 / 2011	Nyugati Fogadóház	információs pont	Hortobágyi
2002 / 2007	Mátraszőlősi Függő-kő, geológiai bemutatóhely	geológiai bemutatóhely	Bükki
2002 / 2007	Salgótarján, Eresztvényi Új-bánya, geológiai bemutatóhely	geológiai bemutatóhely	Bükki
2002 / 2007	Salgótarján, Eresztvényi Kis-bánya, geológiai bemutatóhely	geológiai bemutatóhely	Bükki
2002 / 2009	Erdőismereti Oktatóbázis és Kismeterségek Háza	erdei iskola	Balaton-felvidéki
2003 / 2009	Tihanyi Levendula Erdei Iskola	erdei iskola	Balaton-felvidéki
2004 / 2007	Sámsonházi Buda-hegyi tufabánya, geológiai bemutatóhely	geológiai bemutatóhely	Bükki
2004 / 2008	Dráva Kapu Bemutatóközpont	bemutatóhely	Duna-Dráva
2005 / 2011	Szalamandra Erdei Iskola	erdei iskola	Aggteleki
2008 / 2011	Erdők Háza, erdészeti, természetvédelmi kiállítás	erdészeti, természetvédelmi kiállítás	Balaton-felvidéki
2012	Látogatható barlangok világításának korszerűsítése	látogatható barlang	Aggteleki
2012	Látogatható barlangok világításának korszerűsítése	látogatható barlang	Bükki

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

3. melléklet – Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv (összefoglaló)

A Tanács 92/43/EGK irányelve a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről

és

Az Európai Parlament és a Tanács 2009/147/EK irányelve a vadon élő madarak védelméről

ORSZÁGOS NATURA 2000 PRIORIZÁLT INTÉZKEDÉSI TERV

A 2014–2020 EU többéves pénzügyi időszakra

MAGYARORSZÁG

összefoglaló

2013. szeptember 11.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

1. Háttér

A Natura 2000 hálózat az Európai Unió két természetvédelmi irányelvén – a madárvédelmi (2009/147/EK) és az élőhelyvédelmi (43/92/EGK) irányelven – alapuló, az Európai Unióban kötelezően megőrzendő közösségi jelentőségű élőhely-típusok, állat- és növényfajok védelmére kijelölt területek hálózata, amelyet uniós csatlakozásunk feltételeként Magyarországon is ki kellett jelölni. A kijelölés bizottsági értékelése alapján elvégzett korrekciókat követően 2011 októberére az ország mintegy 21%-át lefedő Natura 2000 területek hazai kijelölése lezártnak tekinthető, a jelen állás szerint minden szempontból megfelel az uniós irányelvek és a mögöttük meghúzódó természetvédelmi célkitűzések követelményeknek. A Natura 2000 hálózat kijelölésének lezárását követően az előttünk álló években a hálózat fenntartására, illetve a közösségi jelentőségű fajok és élőhely-típusok megőrzésére, természetvédelmi helyzetének javítására helyeződik a hangsúly.

Ezt erősíti meg a 2011-ben elfogadott 2020-ig teljesítendő EU biológiai sokféleség stratégia, amelynek kiemelt célkitűzése „a biológiai sokféleség csökkenésének és az ökoszisztéma szolgáltatások romlásának megállítása az Európai Unióban 2020-ig, valamint állapotuknak a lehetőségekhez mért szintű helyreállítása”. Az összesen 6 célt és 20 intézkedést meghatározó stratégia 1. célja a madárvédelmi irányelv és az élőhelyvédelmi irányelv teljes körű végrehajtása. Ennek értelmében az uniós természetvédelmi irányelvek hatálya alá tartozó valamennyi faj és élőhely természetvédelmi helyzetének romlását meg kell állítani, helyzetüket számottevő mértékben és az Európai Unió által meghatározott indikátorok szerint mérhető módon javítani szükséges annak érdekében, hogy 2020-ra:

A Natura 2000 területek megőrzésével kapcsolatos tagállami feladatok finanszírozásának jogi kereteit az élőhelyvédelmi irányelv 8. cikke határozza meg. Az irányelv nevezett szakasza egyrészt elismeri a Natura 2000 uniós társfinanszírozásának létjogosultságát, másrészt rögzíti a társfinanszírozás biztosításának feltételeit és menetét – így többek között tagállami szintű ún. „priorizált intézkedési tervek” kidolgozásának szükségességét. A hivatkozott cikkben rögzítettek gyakorlati megvalósítását célzó irányított intézkedés eddig nem volt. Ez az első alkalom, hogy az Európai Bizottság e cikkekre hivatkozva intézkedési tervet vár el a tagországoktól.

2. Előzmények

Az 2014–2020 időszakra való felkészülés egyik fontos lépéseként, a többéves pénzügyi keretről (MFF) szóló javaslatával¹ összhangban az Európai Bizottság 2011 decemberében megjelent munkaanyagában² ismertette a Natura 2000-finanszírozással kapcsolatos elképzeléseit. A munkaanyag összefoglalja a jelenlegi időszak finanszírozásával kapcsolatos legfontosabb tapasztalatokat, a már megjelent bizottsági jogszabály-javaslatok alapján részletesen bemutatja a 2014–2020 időszakban várható lehetőségeket, továbbá rögzíti a hatékonyabb Natura 2000 finanszírozás kialakítását célzó főbb alapelveket.

A Bizottság javaslata értelmében a Natura 2000 területek uniós finanszírozása 2014–2020 időszakban döntően a jelen időszakot is meghatározó ún. „integrációs megközelítés” („mainstreaming”) szerint történik. Továbbra sem lesz egy külön erre célra elkülönített alap, a Natura 2000 területek megőrzése kapcsán felmerülő fejlesztési igényeket a meglévő uniós pénzügyi eszközök – EMVA, ETHA, ERFA, KA, ESZA, LIFE – keretében kell érvényesíteni.

¹COM/2011/500, „A budget for Europe 2020”

²SEC(2011) 1573 Commission Staff Working Paper, FINANCING NATURA 2000 Investing in Natura 2000: Delivering benefits for nature and people

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

A Natura 2000 finanszírozás egyik központi elemeként a **Bizottság a tagállami szintű Natura 2000 prioritizált intézkedési tervek (Prioritised Action Framework, PAF) alkalmazását irányozza elő** a következő időszakban. Ez a többéves tervezést segítő, tagállami szinten kidolgozandó szakmai dokumentum rögzíti a Natura 2000 területek megőrzésével, valamint az uniós természetvédelmi irányelvek hatálya alá tartozó fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetének javításával kapcsolatos **tagállami prioritásokat és stratégiai célkitűzéseket**, meghatározza a **szükséges beavatkozásokat**, továbbá azonosítja az **előírányzott feladatokhoz illeszkedő uniós finanszírozási eszközöket**.

A prioritizált intézkedési tervek gyakorlati alkalmazásával elérendő **célok** összefoglalóan az alábbiak:

- A fejlesztési igények szakmailag megalapozott pontos meghatározása, fontossági sorrendbe állítása;
- Az egyes eszközök konkrét hozzájárulásának átláthatóbbá tétele, az ezzel kapcsolatos döntések szakmai megalapozása;
- A Natura 2000 finanszírozás keretrendszerének kialakításával, illetve a források beavatkozási területek (ágazatok) közötti elosztásával kapcsolatos egyeztetések (a Bizottság és a tagállamok közötti, illetve a tagállamon belül) szakmai megalapozása;
- A Natura 2000 hálózat fenntartását, kezelését és fejlesztését támogató uniós, hazai és más pénzügyi eszközök közötti összhang erősítése;
- A program-szerű megközelítés révén lehetővé tenni több különböző pénzügyi eszköz koherens célrendszer szerint történő együttes alkalmazását (pl. valamely térség prioritizált intézkedési tervének megvalósítása több uniós pénzügyi eszköz – pl. LIFE, ERFA, EMVA – együttes alkalmazásával);

Az Európai Bizottság szolgálatainak a 2014–2020 időszakra vonatkozó Partnerségi Megállapodás és az operatív programok tekintetében megfogalmazott ajánlásai értelmében **Magyarországnak meg kell teremtenie a Natura 2000 prioritizált intézkedési terv megvalósításának finanszírozási hátterét a releváns uniós alapok felhasználásával, illetve biztosítania kell a teljes összhangot az intézkedési terv és az alapok felhasználása között.**

3. A Natura 2000 prioritizált intézkedési terv felépítése, általános követelmények

A prioritizált intézkedési tervek szerkezetére vonatkozóan 2011 márciusában az Európai Bizottság részletes javaslatot tett. A tagállamok véleményei alapján véglegesített sablon és útmutató az Élőhelyvédelmi Bizottság 2012. április 29-i ülésén került elfogadásra, az Európai Bizottság kidolgozásra vonatkozó hivatalos felkérését a tagállamok ezt követően, 2012 májusában kapták meg. A Natura 2000 prioritizált intézkedési terv sablon szerinti fejezet-struktúráját a 1. szövegdox foglalta össze.

A 2014–2020-as többéves pénzügyi időszakra való felkészülésünk szempontjából legfontosabb információkat a prioritizált intézkedési terv F és G fejezeti tartalmazzák, amelyek rögzítik a 2014–2020 időszakra vonatkozó stratégiai célkitűzéseket és a célkitűzések elérését célzó intézkedéseket, továbbá azonosítja az egyes intézkedések megvalósítására alkalmazandó uniós pénzügyi eszközöket.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

1. SZÖVEGDOBOZ: A Natura 2000 priorizált intézkedési tervek fő fejezetei:

- A. *Az érintett tagállam Natura 2000 hálózatának áttekintése*
- Az élőhelyvédelmi irányelv I. mellékletében szereplő élőhelytípusok és a II. mellékletében szereplő fajok, valamint a madárvédelmi irányelv I mellékletében szereplő és vándorló madárfajok rövid áttekintése
 - Natura 2000 területek száma és kiterjedése
 - Natura 2000 területek földhasználati kategóriák és főbb ökoszisztémák szerinti megoszlás
- B. *Az élőhelyek és fajok természetvédelmi helyzete*
- A tagállamban előforduló fajok és élőhelytípusok összesített természetvédelmi helyzete a legutóbbi értékelés eredményei alapján
 - A természetvédelmi helyzet értékelése fajcsoportok és élőhely-kategóriák szerint
 - A fajok és élőhelytípusok veszélyeztető tényezőinek áttekintése
- C. *A Natura 2000 területek megőrzése és kezelése érdekében alkalmazott jogi és adminisztratív intézkedések*
- Releváns jogi intézkedések
 - A Natura 2000 fenntartási tervek készítésének jelenlegi állása, kilátások
 - Kapcsolódó kormányzati és nem-kormányzati tervek
- D. *A európai uniós források jelenlegi felhasználásával kapcsolatos tapasztalatok*
- Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA)
 - Európai Halászati Alap (EHA)
 - Strukturális alapok és Kohéziós Alap
 - LIFE+
 - Egyéb jelentős finanszírozási eszközök
- E. *A Natura 2000 területek kezelésével és fenntartásával kapcsolatos költségeinek aktuális becslése*
- F. *Az adott tagállamra vonatkozó Natura 2000 stratégiai célkitűzések a 2014–2020 időszakra*
- G. *A stratégiai célkitűzések teljesülését szolgáló intézkedések ismertetése*
- H. *Monitorozás, értékelés és a priorizált intézkedési terv aktualizálása*

4. Magyarország Natura 2000 priorizált intézkedési terve**4.1. Prioritások, célkitűzések és intézkedések**

A hazai Natura 2000 priorizált intézkedési tervben – a közösségi jelentőségű fajok és élőhelytípusok természetvédelmi helyzetével kapcsolatos aktuális információk alapján – **9 prioritást, illetve 9 stratégiai célkitűzést fogalmaztunk meg** az alábbiak szerint:

1. Prioritás: Vizes és ártéri élőhelyek

Célkitűzés: Sérülékeny vízháztartású vizes és ártéri élőhelyek, valamint az azokhoz kötődő közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének javítása.

2. Prioritás: Vízi élőhelyek és életközösségek

Célkitűzés: Természetes, módosított és mesterséges vízterek – folyók, tavak, sík- és dombvidéki kisvízfolyások –, vízi élőhelyek és életközösségek jó ökológiai állapotától (vízminőség, vízmennyiség, áramlásdinamika, medermorfológia stb.) függő közösségi jelentőségű fajok és élőhelyeik természetvédelmi helyzetének javítása.

3. Prioritás: Alföldi gyep, erdők és erdő-gyep élőhely-komplexek

Célkitűzés: Alföldi/síkvidéki változó vízháztartású gyep, erdők és erdő-gyep élőhely-komplexek közösségi jelentőségű élőhely-típusainak, növény- és állatfajainak megőrzése, természetvédelmi helyzetük javítása.

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

4. Prioritás: Domb- és hegyvidéki erdők

Célkitűzés: Domb- és hegyvidékek összefüggő erdős területeire jellemző közösségi jelentőségű élőhely-típusok, növény- és állatfajok megőrzése, természetvédelmi helyzetük javítása.

5. Prioritás: Domb- és hegyvidéki gyepek, felnyíló erdők és peremhelyzetű élőhelyek

Célkitűzés: Domb- és hegyvidéki nyílt gyepes és felnyíló erdei élőhelyek, illetve peremhelyzetű (hegylábi) élőhelyek és a hozzájuk kötődő közösségi jelentőségű fajok megőrzése, természetvédelmi helyzetének javítása.

6. Prioritás: Gazdasági hasznosítású és/vagy lakott területekhez kötődő fajok

Célkitűzés: Elsődlegesen (intenzív) mezőgazdasági, halgazdálkodási vagy más céllal hasznosított területekhez kötődő és/vagy jellemzően emberi környezetben élő közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének javítása.

7. Prioritás: Kutatás, monitorozás és ex-situ fajmegőrzés

Célkitűzés: Ismerethiányos vagy kiemelten fontos közösségi jelentőségű fajok és élőhely-típusok természetvédelmi helyzetének meghatározásához és nyomon követéséhez szükséges megalapozó kutatás illetve erősen lecsökkent egyedszámú, részben ex-situ fajmegőrzési beavatkozásoktól függő közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének javítása.

8. Prioritás: Bemutató, szemléletformálás, intézményfejlesztés (horizontális intézkedések)

Célkitűzés: A közösségi jelentőségű fajok és élőhely-típusok, valamint a Natura 2000 területek széles körű megismerésének és hatékony megőrzésének elősegítése a bemutatás, szemléletformálás és intézményfejlesztés eszközeivel.

9. Prioritás: A Natura 2000 területek gazdasági-társadalmi előnyeinek fenntartható használata (horizontális intézkedések)

Célkitűzés: A Natura 2000 területek helyi szintű társadalmi-gazdasági fejlődésben és munkahely-teremtésben játszott szerepének erősítése.

A fejlesztési igényeket és az uniós finanszírozási eszközök által nyújtott finanszírozási lehetőségeket figyelembe véve az alábbi táblázatban bemutatott **öt fő intézkedéscsoportot** határoztuk meg:

1. Táblázat: a Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv intézkedéseinek áttekintése

Intézkedés-csoport	Érintett intézkedések száma, rövid leírása	Finanszírozási eszközök
Természetvédelmi kezelés (erdő, gyepek, halastók)	13 intézkedés: pl. gazdálkodók önkéntes vállalásain alapuló kifizetések illetve ezekhez kapcsolódó nem-termelő beruházások, a kezelés infrastrukturális hátterének fejlesztése	EMVA és ETHA, kis részben ERFA
Élőhely-fejlesztés, élőhely-rekonstrukció	10 intézkedés: pl. vízháztartás javítását szolgáló fejlesztések, inváziós fajok állományainak szabályozása, szukcessziós folyamatok szabályozása, rekonstrukciós célú növénytelepítés, vonalas létesítmények fragmentációs hatását csökkentő fejlesztések	ERFA, KA
Kutatás, monitorozás, ex-situ fajmegőrzés	8 intézkedés: pl. ismerethiányos közösségi jelentőségű fajok természetvédelmi helyzetének meghatározása, veszélyeztető tényezők felszámolását segítő alkalmazott kutatások, fajok és élőhely-típusok országos elterjedésének feltárása, fajok és élőhely-típusok monitorozásához szükséges közpark fejlesztése, ex-situ fajmegőrzési programok	ERFA, EMVA, ETHA, LIFE, Horizon 2020, hazai források

IV. Nemzeti Természetvédelmi Alapterv – 2015–2020

Tervezés, szemléletformálás, intézményfejlesztése	<u>7 intézkedés</u> : fenntartási tervek készítése, meglévők kiegészítése, a bemutatás és szemléletformálás infrastrukturális hátterének fejlesztése, oktatás, szemléletformálási programok, kormányzati szervek kapacitásfejlesztése, a területi jelenlét infrastrukturális és személyi hátterének fejlesztése, határon átnyúló együttműködés, területvásárlás	ERFA, EMVA
Gazdasági-társadalmi előnyök hasznosítása	<u>3 intézkedés</u> : ökoturisztikai fejlesztések, Natura 2000 területek kezeléséhez, fenntartásához vagy bemutatásához kapcsolódó, a Natura 2000 célokat támogató tevékenységeket folytató mikro-, kis- és közép-vállalkozások támogatása, Natura 2000 termék védjegy	ERFA, EMVA, ETHA

Az Országos Natura 2000 Priorizált Intézkedési Terv teljes változata elektronikusan elérhető a következő címen: <http://www.termeszetvedelem.hu/natura-2000-finansziroz-as-2014-2020>.